

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג אליבא דהלכתא

גיליון מס' 20
אדר א' תשס"ח

הלכות נפילת אפיים
וקונטרס מאמר קדישין,
טוש"ע ומשנ"ב או"ח
סימנים ק"ל - קל"ג

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, ברנפלד, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, ארזי הבירה, גבעת שאול, בני ברק, רכסים, קרית ספר

בגיליון:

בירור הלכה
בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה
שאלות אקטואליות
ובירורי הלכות

עיון הלכה
פלפולים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים
בירור דעת גדולי הפוסקים
וחידושיהם

פניני הלכה
ליקוט פנינים בהלכה

שי"ח הלכה
שו"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו
בירור שרשי מנהגים
וטעמיהם

האיר המזרח
מראי מקומות בפסקי
רבותינו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה
המדרש והאגדה בהלכה

מקור ההלכה
בירור ההלכה במקורותיה

גנזי הלכה
גנוזות בהלכה
מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי
בירור וליבון במשנתו
של מרן ה"בן איש חי"

הערות והארות
הערותיהם של
אברכי ורבני הכוללים

מכתבים ותגובות
מכתביהם ותגובותיהם
של צורכי מרבנן

ביני עמודי
עיונים בהלכה מחכמי ורבני
בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה
בירורי ענינים ומקורות
בכתבי הארי"ז ז"ל
מאת הגרי"מ הלל שליט"א

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"ח תורת רפאל - "אהבת שלום"

בירור הלכה

בשיטת הר"מ דנפילת אפים היא מדיני התפילה עצמה

הנה מצינו בזה, דעיקר לשון הכתובים הוא הנפילה על פנים, ואילו הש"ס קרא לזה בתפילה, ולמש"נ הרי דבכל נפילת אפים נחלקו אם עיקרו דין נפילת אפים או עיקרו תחנון.

נפילה לפני ה'

בבית יוסף [או"ח סי' קל"א] כתב וז"ל, כתב הרוקח [סי' שכ"ד] אין נופלים אלא לפני ספר תורה, וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי, ויפול על פניו ארצה לפני ארון יי' ע"כ, [והרמ"א (או"ח שם ס"ב) כתב שאין נפילת אפים אלא במקום שיש שם ארון וס"ת בתוכו, וכתב המ"א סק"ה דארון לאו דוקא אלא הכל תלוי במה שיש ספר תורה], ובבית יוסף השיג על הרוקח וז"ל, אני אומר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה.

והמ"א [שם סק"ה] כתב לבאר מהי תשובתו של הב"י על ראיית הרוקח, דלא בכל מקום דכתיב לפני ה' היינו לפני ספר תורה, שהרי כתוב במעשה דפילגש בגבעה ויבכו וישוּבו לפני ה', והכי נמי נימא דבכייה ותשובה היא דוקא במקום שיש שם ספר תורה, ולא במקום אחר, אלא ודאי אין למדין כן ממה דכתיב לפני ה', וגם מדברי הרא"ש שהביא הב"י משמע דס"ל דאף היחיד בביתו נופל, ועכ"ז פסק הרמ"א כדעת הרוקח.

והנה באמת מהרבה מקראות בתורה יש להקשות על הרוקח, דכתיב בפרשת כי תצא [פכ"ד פי"ג] השב תשיב לו את העבט כבא אלך, וכן כתוב בפרשת ואתחנן [פ"ו פכ"ה] וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו, והרי הנך קראי לא מיירי בעת שהיה הארון לפניכם, ולא ספר תורה, ועכ"ז כתוב בהו לפני ה'.

אשר נראה בישוב קושיית הבית יוסף והמ"א על דברי הרוקח, בדודאי מקום דכתיב לפני ה' אינו מוכרח שיהא זה דוקא לפני ספר תורה, ואך דענין הנפילה לא שייכא אלא כאשר היא נעשית לפני דבר מסוים.

וסמך נפלא לזה נראה, דהנה במעשה רב להגר"א בעניני שמחת תורה כתוב, שהגר"א היה שמח שמחה מיוחדת בשמחת תורה, כאשר היו מוציאים את הספר תורה מן הארון, וכשהזרוהו היה שמח רק ככל יו"ט.

והגר"ד הלוי סאלאוויצקי ביאר מנהג דהגר"א באופן נפלא, דעיקר חלות שם ריקוד לא שייכא אלא כאשר הריקוד הוא לפני דבר מסוים, והריקוד בשמחת תורה הוא לפני הספר תורה דוקא, וזהו דכתיב בשמואל [ב' פ"ו פט"ז] והיה ארון ה' בא עיר דוד וגו' המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה', וכן בדברי הימים [א' פט"ו פכ"ט] והנה ארון ברית ה' בא המלך דוד מרקד ומשחק וגו', שאמרו בכתובות יז. כיצד מרקדין לפני הכל.

הלא מעתה נראה דה"נ דכוותה ענין הנפילה לא שייכא אלא כאשר הוא לפני ענין מסוים, ובכל מקום דכתיב נפילה על אפים, הרי שהיה זה לפני מאן דהו, והן הן דברי הרוקח שמאחר דמצינו ענין הנפילה לפני ה', הרי דנפילה זו שייך רק כאשר יש השראת שכינה בגילוי מסוים, והיינו בעזרה, או לפני הארון, או לפני ספר תורה, וזהו שכתב הרוקח דאין נפילת אפים אלא במקום שיש שם ספר תורה, והדברים ברורים.

בדין נפילת אפים לפני ס"ת

לולי דמיסתפינא אמינא בזה חידוש דין בהלכות נפילת אפים בבית הכנסת, דהנה כבר הבאתי לעיל לשון הרמ"א שכתב שאין נפילת אפים אלא במקום שיש שם ארון וס"ת בתוכו, והוא בפשוטו תמוה, שהרי מקור הדברים הוא בדברי הרוקח, שם כתב דאין נפילת אפים אלא לפני ספר תורה, וכבר עמד על כך המ"א שם וכתב דארון לאו דווקא, אלא הכל תלוי במה שיש שם ס"ת, והוא באמת תימה בלשון הרמ"א, וצע"ג.

והנראה בביאור דברי הרמ"א, דחידוש דין מחודש הוא שנאמר בזה דיש נפילת אפים בבית הכנסת שיש בו ארון כאשר הס"ת בפנים, והוא משום דאף דלדינא ודאי אפשר ליפול על פניו במקום שיש ספר תורה, אכן בזה עיקר הנפילה היא כלפי המקום שהספר תורה שם, שזהו ענין הנפילה לפני ה'.

המשך בעמי ב

התפילה, ולכן שפיר נפטרו אף שיצא החתן מבית הכנסת. והנה כתב בשו"ע [או"ח סי' קל"א ס"א] אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים, ובב"י שם הביא כן בשם תלמידי הרשב"א בב"מ נט:, דאיתא שם שאשתו של ר"א בן הורקנוס לא הניחה לו ליפול על פניו כדי שלא ימות אחיה מקפידתו של ר"א, וכי תעלה על דעתך שלא היתה זוה ממנו שעה אחת, אלא שהיתה מפסקת מכוונת תפילתו להפסיקו בשאר דברים ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפילתו כל כך נשמעת.

ובמ"א [או"ח שם סק"א] כתב דמ"מ שיחה בעלמא לית לן בה, כדמשמע בשו"ע [או"ח סי' קכ"ד ס"ד] דבעת חזרת הש"ץ יש לקהל לשתוק ולכוין לברכותיו, דמשמע דוקא משום חזרת הש"ץ יש להם לשתוק, אבל משום קודם תחנון לית לן בה, ובפמ"ג כתב בדודאי עונה לענית אמן ואמן יהא שמיה רבה, ולכאורה צ"ע דכיון דהוא מחובת התפילה למה באמת שיחה בעלמא לית לן בה, הרי יש כאן הפסק, וצ"ע.

וצריך להוסיף, דאף דהתחינה עם התפילה כעין תפילה אריכתא, היינו בתורת בקשת רחמי ותפילה, דבזה שפיר יש זיקה בין תחינת תחנון להתפילה, אך בתורת העמידה לפני המלך, בודאי דאין זה שייך כל עיקר בתחנון. כי אחד מעיקרי התפילה הוא העמידה לפני המלך, ומיד כשפסע רגליו לאחריו שוב אין כאן עמידה לפני המלך, ואך דמדין בקשת רחמים עדיין לא נשלמה התפילה, ובזה דעת המ"א דשיחה קלה מותר.

עיקרו א. נפילת אפים ב. תחנונים

והנה בב"י שם הביא שהרא"ה בארחות חיים כתב בשם הגאונים, שאין לדבר בין תפילה לתחינה, דכולה כעין תפילה אריכתא היא, וכ"ז כמש"נ דנפילת אפים מדיני התפילה היא, אלא שמדברי הב"י מוכרח דיסוד הדין הוא מהלכות התחינה שאומרים במזמור זה, שהתחינה עם התפילה תפילה אריכתא היא, וכ"כ הפמ"ג [משבצות"ו סק"א] דאף יחיד המתפלל בביתו בלא נפילת אפים לא יפסיק בין תפילה לתחנון, עכ"ז.

אמנם מדברי הר"מ נראה לי, דעיקר דין נפילת אפים הוא עיקר מעשה הנפילה, וכלשון הר"מ שאחד משמונה הדברים שנאמרו בתפילה היא ההשתחויה, וההשתחויה כיצד, אחר שמגביה ראשו נופל על פניו מתחנן בכל התחנונים שירצה, הרי שהר"מ קרא לזה השתחוואה, ולא קרא לזה תחנונים, [ואולי י"ל דכל מה שהקיל המ"א בשיחה קלה, הוא בזה"ז דאין קיום של נפילת אפים כלל, אלא מטין על הצד כנהוג].

וברבינו בחיי פרשת קורח [פט"ז פכ"ב] אחר מחלוקת קורח כתב וז"ל, ויפלו על פניהם להתפלל, ומכאן לנפילת אפים בתפלה, ודע כי ענין נפילת אפים בתפלה יש בו ג' כוונות, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, האחת למורא השכינה, כדי שיתלבש בזה בושת וצניעות כי כסוי הפנים מדרכי העונה והבושת, ולפי שכוונת המתפלל שהשכינה כגודו, וכענין שכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד, לכך תקנו בטכסיסי התפלה כסוי הפנים, והכל ליראת ה' יתברך, כענין שכתוב במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, השנית, להראות צער והכנעה, והוא כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, וההכנעה מעקרי התשובה, ואז תפלתו מקובלת, והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו, [וביאר בזה הא דאיתא בתענית דכאשר היו רבותינו נכנעים ומתביישים תפלתם נתקבלה, וכן בב"מ נט: במעשה דר"א שכשנפל על פניו נצטער ומתוך הצער וההכנעה והעלבון העניש את רבן גמליאל אחיה ומתן], השלישית, להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, שלא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון הש"י.

והנה בפרשת קרח [פי"ד פי"ה] כתוב ויפול משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל, ובתענית יד: איתא דהך נפילה היתה בתורת תפילה, כמבואר שם לא הכל בקריעה ולא הכל בנפילה, משה ואהרן בנפילה, דכתיב ויפול משה ואהרן על פניהם, יהושע וכלב בקריעה דכתיב ויהושע בן נון וכלב בן יפונה קרעו בגדיהם, ופרש"י [ד"ה לא] לא הכל נענין וכו', יהושע וכלב שלא היו חשובין כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה ע"כ,

כתב הר"מ בפ"ה תפילה הי"ג, אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית [בסוף התפילה] ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה, כריעה האמורה בכל מקום על ברכים, קידה על אפים, השתחויה זה פשוט ידיים ורגלים עד שנמצא מוטל על פניו ארצה, ובה"ד כתב הר"מ כשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה וכו', ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר, עכ"ד.

וכתב בלח"מ דמקור דברי הר"מ הוא ממה דאיתא במגילה כב: שרב לא נפל על פניו שהיתה שם רצפת אבנים, ואסור להשתחוות משום אבן משכית, ופר"ך שם שילך לצד הציבור ויפול שם, הרי דאין צריך ליפול על פניו במקום תפילה, ובפמ"ג [או"ח סי' קל"א בא"א סק"א] דחה, דמה דפר"ך מרב שיפול על פניו תוך ד' אמות במקום שלא היה רצפה, דהכל מקום אחד, עכ"ד, וצ"ע מה ס"ד דצריך ליפול על פניו במקום תפילה.

אשר מוכרח בזה, דהנה לשון הר"מ [פ"ה תפילה ה"א] שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן: עמידה, ונוכח המקדש, ותקון הגוף, ותקון המלבושים, ותקון המקום, והשויות הקול, והכריעה, והשתחויה, ובה"ג כתב וז"ל, ההשתחויה כיצד, אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית וכו', ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה.

הרי להדיא מדברי הר"מ דחובת נפילת אפים היא מהלכות התפילה, והיא אחת משמונה דינים והלכות שהתפילה זוקקת להם, אלא שאין מעכבין בה, וא"כ מן הדין היה שאין נופלין על אפים אלא במקום תפילה, כי המשך התפילה היא זו, ואשר ע"ז הוא דחדית לן הר"מ דאין צריך ליפול על פניו במקום תפילה דווקא, [וכן לשון הב"י או"ח סי' קל"א בשם הארחות חיים דהתחינה שבנפילת אפים תפילה אריכתא היא].

במ"א סי' ק"ח סק"ד דן בדין המתפלל ב' תפילות זו אחר זו, הראשונה לחובתו והשניה לשם תשלומי תפילה, והביא מהלחם חמודות שאומר תחנון אחר תפילה השניה, והקשה ע"ז שהרי בשו"ע שם כתב שיפסיק בין ב' התפילות באמירת אשרי, והקשה המ"א למה לא סגי באמירת תחנון שאחר תפילה ראשונה, כדי להפסיק בין ב' התפילות, ולכן הכריע המ"א דלא כהלחם חמודות, אלא דאומר תחנון אחר התפילה השניה.

אשר למש"נ ניחא מאד, דהלא נפילת אפים היא השלמת התפילה, ע"כ היא קיום דין בהתפילה, באופן דלפ"ז דכל מה שמתפלל בתפילת תחנון הרי הוא מצטרף לתפילה ראשונה, ולכן שפיר צריך להפסיק באמירת אשרי בין ב' התפילות, [והפמ"ג בא"א שם כתב ליישב קושיית המ"א עפ"י מה שביאר בט"ז סק"ד דיסוד הדין באמירת אשרי הוא כדי שיהא עומד בתפילה מתוך דברי תורה, ואמירת תחנון אינה דברי תורה].

והנה בהגהות מיימוניות [פ"ה תפילה הי"ד] הביא שאין אומרים תחנון ביום הנישואין במקום שהחתן מתפלל, וכן ביום המילה, והובא לדינא בשו"ע סי' קל"א ס"ד, וכתב שם דאף בבית האבל אין אומרים תחנון, וכתב הט"ז סק"י דאף אם התפלל החתן עמהן ואחר שגמר להתפלל יצא החתן משם, כיון שהיה בבית הכנסת בעת התפילה וחלה עליו השמחה, שוב אין לומר וכתב שם לדינא, דכ"ז דוקא במקום שיש חתן שחלה עליהם השמחה, אך בבית האבל אף שבבית האבל אין אומרים תחנון, אם האבלים יצאו משם אומרים, דמה שאין אומרים תחנון בבית האבל הוא משום דמידת הדין מתוחה עליהן, וכיון שיצאו שפיר אפשר לומר תחנון, עכ"ד.

אשר נראה מזה כמש"נ, דהנה לכאורה צ"ע בזה, דהלא אף לענין חתן עיקר דין הפטור הוא משום שחובה על כולם לשמח את החתן, והובא במ"ב [סקכ"ג] מ"מ עיקר הדין הוא בשעת אמירת התחנון עצמו, וא"כ מה לי שבשעת התפילה חלה עליהם השמחה, אכן למש"נ ניחא מאד, דהנה חובת נפילת אפים ותחנון המה מעיקר חובת התפילה, וכשם שבתפילת ערבית אין דין נפילת אפים ותחנון כל עיקר, הרי כמול"כ הוא בתפילה זו שיש עליהם חובת שמחה, ולכן אף שכבר יצא החתן מבית הכנסת, מ"מ לא חלה עליהם בתפילה זו חובת ההשתחוואה והתחנונים בסוף

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל

ברה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מנעם המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בשם טוב

ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מוהר"ר פריץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז

ווי' החשובה מרת יענטא

בת מוהר"ר אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב

ווי' המרוחמת

שרה עליזה טובה בת מו"ל הררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

עיון הלכה

הערות, הארות וציונים על סדר שולחן ערוך ומשנה ברורה הלכות נפ"א וקונטרס מאמר קדישין

צ"ל שכמדומה כתב, שאם עשה את המנין הוא קודם לאחרים).

- עיין שו"ת מהרי"ל סימן ל"ו - ועיין שו"ת עמק שאלה חאו"ח [סימן ח'] לענין א' שמתפלל בביהכ"נ רק בימות החול, ובשבתות מתפלל בביהכנ"ס אחרת (ועי"ש מ"ש ע"פ הסברה של תשלום מסים, ונושא ונותן לביהכ"נ, שכתב במהרי"ל).

[א. ה. במהרי"ל כתב ב' טעמים שמחמתם יש עדיפות לבני העיר בזכות הקדיש בפני האורחים א' שצרכי ביהכ"נ וצרכי העיר מוטל עליהם ב' כאנשי המשמר שיש להם זכות וקדימה בימים שלהם והכא נמי תפילה במקום עבודה יעו"ש. ובשו"ת עמק שאלה, מאריך לדון בב' הטעמים ומסיים לענין הנ"ל דאפשר דמשמרתו וקביעותו הוא במקום שהולך לשם בשבת ויו"ט ומפריש נדדיו שם. כיון שכל הכנסתו לבית הכנסת שלו, אף שמתפלל בביהכנ"ס אחר בחול, אינו אלא כאנשי מעמד שמתכנסין בביהכ"נ, אבל צרכי צבור ועבודתו שיק רק בביהכ"נ שלו, דהוה כהתנו כמ"ש המהרי"ל עכ"ל, יעו"ש].

תפילת אבל בימים שאין אומרים בהם למנצח

אבל בימים שאין אומרים בהם למנצח ואא"א [היינו ר"ח, חנוכה, פורים, ערב פסח, ועיוה"כ, וט' באב] אין להאבל להתפלל לפני העמוד.

עיין מ"ב סימן תקפ"א ס"ק ז' [שכתב בנוגע לאבל תוך יב"ח, בימים שאין אומרים תחנון, שמותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל. ובשם הח"א כתב, שהגר"א לא הניח להתפלל אפילו שחרית בר"ח].

ועיין לקמן סימן תרע"א ס"ק מ"ד וסימן תרפ"ג ס"ק א' [דאבל אין מתפלל בחנוכה רק מנחה וערבית אבל לא שחרית מפני שיש הלל].

ועיין באליה רבא [סימן תקפ"ב ס"ק כ"ב שכתב לענין ר"ח ופורים ואפילו בר"ה מותר אבל להתפלל מנחה וערבית. ובשם הגהות ומנהגים מביא שמהר"ם היה אבל והתפלל בר"ח שחרית עד הלל. (ויעו"ש עוד מש"כ בזה)].

ועיין גליון מהרש"א יו"ד סימן שע"ו בשם כנה"ג. וכתב להתיר גם בפורים, עי"ש (ועיין גשר החיים פרק כג אות ד' אור"ק ו').

- ולענין אמירת ברכו אחר ערבית של שבת, עיין שו"ת דברי מלכיאל ח"ה סימן פ"ט. [שכתב שאין לאבל לומר ברכו אחר תפילת ערבית ליל שבת, אף שאין מוציא אחרים בזה].

גורל שלא נעשה כהוגן

אם יש כמה יא"צ והטילו גורל והיה לנשים וכו'.

עיין ושב הכהן סימן ע"ג. לענין מי שהיו לו ב' תפקאות [על שמו] בגורל, שכל א' יכול לבטל את הגורל. [ואף שלא עלה בגורל].

אמירת והוא רחום כמו תפילת י"ח

סימן קל"ד

סעיף א' אבל אומרים אותו בלחש (במ"א) ובמ"ב ס"ק ה' כמו בתפלת י"ח שאומרים אותו בלחש.

עיין עבודת הקודש [להחיד"א] צפורן שמיר סימן ב' אות ל"ב שיש לאמרו בקרוב רגלים כי הוא נגד י"ח ברכות.

אמירת והוא רחום בקול רם

סעיף א' בשו"ע והוא רחום ואומרים אותו בקול רם. ובמ"ב ס"ק ה' וטעם דעה ראשונה כדי לעורר הכונה.

עיין דרשות חתם סופר חלק ב-ג דף שפ"ו ע"א בהגהות שער יוסף בטור ב'. [שהעתיק שם מכתב מהח"ס על התפשטות החלי קאלדא ר"ל. שכתב וז"ל כד הוינא טליא, היה כיוצא בזה בפפ"ד. וצויו החכמים לשלוחי ציבור ביום ב' וה' לומר והוא רחום שאחר תפילת י"ח, בקול רם ובקול בוכים לעורר לב הציבור].

דוכתי ועיין שם בהמשך דבריו שכתב שבעינן בז' ימי המשתה ז' ימים גמורים - והיינו רק לאפוקי ממקצת היום ככולו. אבל לא דבעינן שלמים - וכן מה שכתב בשם מהריק"ש הוא לענין זה, ולא לענין שלמים. - וע"כ לפלא מה שכתב בשע"ת, ובפתחי תשובה אבעה"ז סימן ס"ב בשם המחזיק ברכה דדעת הגינת ורדים" שבעינן ז' ימים מעת לעת - ודלא כהכנסת יחזקאל והמקנה. [שכתבו שאין מקום לומר דאזלינן כאן בתר מעת לעת]. - דהא חזינן להדיא דדעתו כאן כדעתם, דלא בעינן ז' ימים מעת לעת (ורק המג"א בשם כנה"ג הביא סברה כזאת. עיין בכף החיים).

קל א"א ולמנצח, וידויים וסליחות לחתן ובעל ברית

סעיף ה בשו"ע אם חלה מילה בתענית ציבור מתפללים סליחות ואומרים וידוי.

עיין בקונטרס נועם מגדים להפמ"ג אות א' ד"ה חתן שכתב דהחתן עצמו אין אומר סליחות כל ז', וכן אינו אומר קל ארך אפים ולמנצח - וע"ע שם בד"ה מילה שמסתפק לענין בעל ברית עצמו אם יאמר וידויים וסליחות. וכן כתב שלא ידענו אם יאמר אא"א ולמנצח. [כי יו"ט שלו הוא].

קונטרס מאמר קדישין

יום המיתה ויום הקבורה לענין יאצ"ט

ויא"צ מונין מיום המיתה

עיין מה שכתב בזה בסימן תקס"ח במ"ב ס"ק מ"ד - ועי"ש שלענין אבלות י"ב חודש. שמונה מיום הקבורה.

אם יש ימים רבים בין מיתה לקבורה לענין יום ההפסקה

יום הפסקה וכו' אך אם יש ימים רבים בין מיתה לקבורה

עיין בספר חזון למועד [הלכות שמחות להרב ח.ז. גרוסברג] בביאורים [-אהל חנה] אות ה' שכתב שיש מגיהין "אף" אם יש וכו', והוא כתב דלא כותיהויו אלא שזה קאי על הנ"ל בענין יאצ"ט [דכשיש ימים רבים בין מיתה לקבורה יום היאצ"ט [בשנה הא'] הוא יום הקבורה וכה"א בסימן תקס"ח מ"ב ס"ק מ"ד] - ואחר כך כתב דהגרנ"ק שליט"א כתב לו דדברים אלו הם מה"מגן גבורים" וחסרים כאן כמה תיבות, כי שם כתוב שיש חולקים וס"ל דמונין ליום הפסקה מיום המיתה ועל זה סיים דביש ימים רבים מונין **לכו"ע** מיום הקבורה.

סדר הקדימה בין החיובים - להתפלל לעמוד

אבל אם יכולין שניהם להתפלל לפני העמוד ושניהם מרוצים להקהל יטילו ביניהם גורל.

עיין לעיל סימן נ"ג סעיף כ' ובמ"ב ס"ק ס' דבתפילה תלוי ברצון הקהל, אך מצוה להקהל להניח לאבל להתפלל. ועיין שם עוד, דלענין דין קדימה הרשות ביד הקהל בזה לבחור מי שירצו. ועי"ש מה שכתב בס"ק ס"א דאפשר דלתפילת מעריב אין הקהל יכולים לעכב.

- אך עיין בשו"ת חת"ס חיו"ד סימן שמ"ה שכתב שזה רק כשמוציא לרבים אבל בזמן הזה אין יכולין הקהל לעכב למי שיש לו הזכות להתפלל.

דינו של מתפלל קבוע בביהכ"נ אחר בעיר, ובקבוע רק בשבת ויו"ט

מי שהוא מתפלל בביהכ"נ או בביהמ"ד תמיד אם בא לומר קדיש בביהכ"נ אחרת, האבילים שבשם יכולים לדחותו. וכו'. דגרע מאורח כי אין לו מקום להתפלל וזה יש לו מקום.

עיין מעורר ישנים (עמוד קמ"ט) שכתב שאם מוכרח להתפלל עתה בזה לפי ששם קורין ויחל **הוי כאורח**.

וכן אם צריכים לו להשלים לעשרה **הוי כתושב** - (ועיין בעובר אורח להגאדר"ת

לדבר קודם תחנון

סימן קל"א

סעיף א' בשו"ע אין לדבר בין תפלה לנפילת אפיים ובמ"ב ס"ק א'. אין לדבר וכו' אבל שיחה בעלמא לית לן בה.

עיין חיי אדם כלל כ' ס"ב שהחמיר בזה להפסיק לדבר הרשות אפילו לצורך.

נפילת אפים בלילה, קודם שהוא קרוב לאור היום

סעיף ג' מ"ב ס"ק י"ח. ובא"ר הביא להקל מחצות ולהלן. וכן משמע במ"א.

עיין כף החיים ס"ק נ"ב - ועיין מטה אפרים סימן תקפ"א סימן י"ט ובאלף המגן שם.

[א. ה. בכה"ח הביא דברי המאמ"ר שאין נוהגין ליפול ע"פ בסליחות. וסיים שם שטעם המנהג הוא, משום דס"ל שלא התיירו אלא דוקא כשהוא קרוב ליום ממש, קרוב לעמוד השחר. ודלא כהרב השיירי שהתיר כל שאינו קודם חצות. עכ"ד. ובמטה אפרים תקפ"א סעיף י"ט כתב דבליל אשמורות נוהגים ליפול ע"פ כיון שהוא קרוב ליום. והוא כלשון השו"ע. ובהערות מהאלף המגן מסתפק, ביש מילה בביהכ"נ. וגמרו סליחות אחר שהאיר אור היום. וכתב דהספק, הוא רק אחר שהאיר היום. דהא כשגומרים הסליחות קרוב לאור היום, בודאי יש נפ"א. וקודם לזה הא אין אומרים נפ"א והספק הוא רק אחר שהאיר היום. כמ"ש בסעיף י"ט].

אם לומר תחנון בפדיון הבן

סעיף ד'

בשו"ע נהגו שלא ליפול על פניהם וכו' ולא בבית החתן ולא בביהכ"נ ביום מילה

עיין ביאור הגר"א דבחתן, הוי כרגל. ובמילה, משום דקיבלו עליהם בשמחה - לפי"ז מסתבר דבפדיון הבן דלא שייך הני טעמי, נופלין על פניהם אפילו אבי הבן. - ועיין ביאור הגר"א יו"ד סימן שצ"א ס"ק ה' [א. ה. דכתב שם הרמ"א דאבל מותר בסעודת מצוה דלית בה שמחה כגון פדיון הבן או סעודת מילה. ויש אוסרין בסעודת מילה. וכתב בביאור הגר"א טעם ליש אוסרין משום שנאמר שש אנוכי וכו'. והיינו שסעודת מילה מקרי יש בה שמחה. אבל סעודת פדיון הבן אין מחלוקת בזה, לומר שיש בה שמחה] - ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן י"א שכתב כן, דבפדיון הבן יש לומר תחנון (ע"ש מש"כ בזה לענין הסעודה).

תחנון במנחה שאחר המילה

מ"ב ס"ק כ"ה וכתב החיי אדם דכל זה כשמתפללין בבית אחר אע"פ שהבעל ברית שם, אומרים תחנון אפילו קודם הסעודה.

עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן כ"ט אות ג' לענין אם הבעל ברית הוא ש"ץ. [א. ה. כתב שם דאם בעל הברית ש"ץ במנחה שאחר הברית, נגררים הציבור

אחריו, וטוב להימנע מלהיות בעל הברית ש"ץ במנחה, ואם יש עליו חיוב להתפלל לפני העמוד יעשה מנין בפנ"ע].

ז' ימי משתה של חתן אם חשבינן מעת לעת

שע"ת ס"ק י"ד ולענין אם חשבינן הנך ז' ימי המשתה מעל"ע עיין באה"ע סימן ס"ב דבתר **סעודה ראשונה אזלינן**. צ"ל. לא אזלינן (כן הגיה הפתחי

תשובה באהע"ז שם ס"ק י"ב).

בשע"ת ס"ק י"ד אך במח"ב בק"א כתב דלפי מ"ש בגינת ורדים כלל א' סימן כ"ח לענין ז' ברכות דז' ימים שלמים בעינן לפי"ז וכו'.

עיין בגינת ורדים וחזינון להדיא שכל ענין התשובה הזאת שלא נימא מקצת היום ככולו אלא שאפשר לברך [שבע ברכות] כל יום הז'. אבל הא ודאי לא מצריך ז' מעת לעת שלמים. ורק בקדשים וערי חומה וכו'. [דאיתא בפרק יוצא דופן נדה מוז]. וכמש"כ שם בתשובה בהא יש דין מעת לעת ולא בשאר

ביורר הלכה המשך מעמ' א'

שהוא לפני הספר תורה, ובבית כנסת שיש בו ארון עם ס"ת, הרי שכל הבית הכנסת כולו מקודש בהך קדושת מחנה של לפני ה'.

וביאור הדברים, ובהקדם מה שכתב בנפש החיים [שד"פ ל], דעיקר הקדושה השורה בעולם, לא שייכא אלא על ידי התורה הקדושה, דהנה במגילה כו: אמרו שתשמישי מצוה נזרקין לאחר שנעשה מצוותן, ואילו תשמישי קדושה נגנזין, וכתב בנפש החיים דהוא לפי דקדושה השורה על החפץ בעת עסקו במצוה לא חיילא אלא לפי שעה, ואילו תשמישי קדושה כתפילין מקדושת התורה הן, וחיילא לעולם.

וזה לשונו, התורה הקדושה כל מקום שתזריח ותופיע אורה וקדושתה פעם אחת. קדושת עולם תהיה לו ונשאר תמיד בקדושתו, כמו ששנינו בברייתא שתשמישי מצוה נזרקין לאחר שנעשה מצותן ותשמישי קדושה נגנזין, ולכן מנו שם תשמישי תפילין ומזוזות בכלל תשמישי קדושה, מחמת פרושיות התורה שהיו מונחים בתוכם פעם א', והסמיכו על הכתוב כי נר מצוה ותורה אור, שהתורה היא אור המאירה לעולם.

והנה כתב הר"מ בפ"יא שבועות ה"א אחז תפילין בידו והשביעוהו אינו חוזר ונשבע שהרי "אחז תורה בידו וכמו ספר הן", וביאור דברי הר"מ נראה דיסוד נקיטת חפצא הוא להיות נשבע בתורת ה', ומה דסגי בתפילין הוא רק לפי שהרי אחז תורה בידו וכמו ספר הן, [והעירוני לבאר דברי הר"מ עפ"י דברי הנפש החיים שער ד' פ"ל הנ"ל שכל מהות קדושה בעולם אינו אלא מכח התורה, יעו"ש בארוכה עד סוף השער].

[ובשו"ת הרמב"ם סי' ס"ג וז"ל אין הבדל שישבע בס"ת או בספר חומש המכיל התורה וכו', אין הבדל בין גויל לחומש, שהרי ת"ח בתפילין בלבד לכתחילה עכ"ל, ובמק"א ביארתי דברי הר"מ דדין נקיטת חפץ הוא דין בגוף השבועה שתהא שבועה חמורה, ומדיני השבועה סגי בכל חפץ שקדוש בקדושת תורה, כי בכך הוי שבועה חמורה, ומה שלכתחילה נשבע בס"ת, אין זה אלא זכות התובע להשביעו בכך, והוא מכוון עם מש"נ דעיקר דין נקיט"ח הוא שתהא השבועה שבועה בתורה, ואכ"מ].

אשר לכאורה יש לעיין בקדושת בית המקדש, דהתם לא בא מתוך מעלת קדושת התורה, אכן נראה לדון, דמאחר שמצינו דהמקדש איקרי משכן העדות, וכתב הרמב"ן בפרשת פקודי [פל"ח פכ"א] משכן העדות כולל הבית בכללו שהוא המשכן הנעשה ללווחות העדות, הרי עיקרו של משכן הוא הלווחות, ונמצא לפי"ז דעיקר קדושת המקדש בא מכח קדושת התורה של הלווחות, וניחא מאד עיקר קדושה שיש בהמקדש.

הוראת הלכה

שאלה: בשו"ע סי' קל"א ס"א: אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים. ויל"ע בכה"ג שאומרים הציבור עלינו לשבח כשהוא נמצא בין שמו"ע לנפילת אפים האם מפסיק בשביל לומר עמהם עלינו לשבח.

תשובה: במשנ"ב פסק כהמג"א דאין להפסיק בין תפלה לנפילת אפים לעסוק ולדבר דברים אחרים לגמרי אבל שיחה בעלמא לית לן בה, ולדבריו נראה דיוכל לומר עלינו לשבח עם הצבור. ובפמ"ג במשבצות ס"ק א' כתב דמסתברא ודאי דדבר הרשות אסור הא איהש"ר או אמן דברכות עונה, דהרי מפסיקין בב' וה' לומר והוא רחום, ולדבריו נמי יפסיק לומר עלינו לשבח עם הצבור דאינו דבר הרשות דהוי כמו והוא רחום. ובהליכות שלמה פסק דכל שהוא מסדר התפלה יכול לאומרו עם הצבור בין תפלה לנפילת אפים ולכן פסק דיאמר עלינו לשבח עם הציבור. אך בכך החיים ס"ק א כתב דהב"י כתב דאין לדבר בין תפלה לנפילת אפים דכולה כעין תפלה אריכתא וכן הוא בזוהר הקדוש, וכ"כ בשער הכוונות דאין להפסיק כלל ועיקר זולתי באמירת ודוי, ושם בס"ק ה דאף בשני וחמישי לא יאמר והוא רחום קודם נפילת אפים, ומסקנתו דלפי הזוהר הקדוש והאר"י אפילו שיחה בעלמא אסור רק דבר שבקדושה ואמן דברכות יענה, ומשמע דאמן דתתקבל ובה"ש וב"ש דהוי ממנהג לא יענה, וכן פסק הגאון ר' שלום מזרחי בדברי שלום סימן פ"ו, וכ"ש עלינו לשבח. ולדינא לדידן דבתר רבינו האר"י ז"ל גרירין אין להפסיק לומר עם הצבור עלינו לשבח רק ישתחוה וישתתף עמהם בזה.

שאלה: שו"ע סי' קל"א ס"ב: נפילת אפים מיושב ולא מעומד. ויל"ע לדעת השו"ע באם יצטרך לעבור לפני המתפלל בשביל לישב בנפילת אפים האם שרי בכה"ג, (ועיין משנ"ב, אך יל"ע אם הוא גם לדידן, וכן במש"כ שם במשנ"ב דאם פסע והתחילו הציבור נפילת אפים שיאמר בעמידה האם הוא גם לדידן בני ספרד, דבשו"ע סתם ומשמע דלא ס"ל כלל כריב"ש).

תשובה: האיסור לעבור כנגד המתפלל הוא מדינא ואף אי נפילת אפים מיושב הוא לעיכובא על פי קבלה בודאי שאין לעבור משום זה איסור, ואי איכא להסתפק הוא, אם צריך להמתין עד שיסיים המתפלל. אמנם כבר העלו האחרונים דלא כהמג"א בדמקום הצורך שהצבור התחיל לומר תחנון יאמר עמהם בעמידה, וגם בעלי הקבלה מודו במקום הצורך דאין הישיבה לעיכוב, ודבריהם הובאו בכף החיים ס"ק ל"ח, וא"כ גם לפי הקבלה אינו לעיכובא לומר נפילת אפים מיושב רק תוספת מעלה ולכן אף לבני ספרד הנוהגים כמון השו"ע היכא שצריך לעבור כנגד המתפלל כדי לישב אין חיוב להמתין, אלא יאמר על ידי סמיכה וכמ"ש כף החיים בס"ק ט"ל דכן נהג האר"י כשהצבור שהתפלל עמהם אמרו תחנונים קודם נפילת אפים, ומזה גם כן מוכח דלא כהמג"א דהישיבה בנפילת אפים אינה לעיכובא על פי קבלה. ובקשר גודל להחיד"א סימן י"ט ס"ק ט"ו כתב דיסמוך סמיכה של ממש שאם ניטל אותו דבר שסומך עליו יפול, אמנם היכא שאחר עומד מאחוריו ומתפלל ואי אפשר לילך לצדדין אין לו לסמוך סמיכה שאם ניטל הדבר שסומך עליו יפול דבסימן ק"ב במשנ"ב כתב דסמיכה כזו אסור כנגד המתפלל ושם דכתב דסמיכה קצת שאם ניטל הדבר שסומך עליו יוכל לעמוד יש להקל במקום הדחק ואפשר דהוא הדין במקום צורך לומר עם הציבור. והדין שכתב המשנ"ב דאם פסע והתחילו הציבור נפילת אפים אינו שייך לבני ספרד דאומרים וידוי קודם נפילת אפים.

שאלה: יל"ע במי ששכח לומר נפילת אפים וסיים תפלתו האם יש מקום עוד לומר נפילת אפים או דכל הענין דוקא לאחר תפלת העמידה דחזור ומתחנן מיושב ומשא"כ אחר שסיים התפלה לא שייך ענין נפילת אפים.
תשובה: במשנ"ב ס"ק ב' כתב דאם עבר ודיבר פשיטא דצריך ליפול על פניו ומשמע אף דעשה הפסק שאין לעשותו מחויב לומר נפילת אפים, והוא הדין

שאלות שונות בהלכות נפילת אפים וקדיש

אחר תפילה. אמנם לפי קבלה נראה לכאורה שאין ענין לאומרו אחר התפלה וצריך לשאול מה דעת הקבלה בזה. אמנם נראה מאחר דעל פי הפשט יש לאומרו יאמרנו אחר התפילה.

שאלה: יל"ע במי שמתפלל במקום שנוהגים בשני וחמישי להקדים התחינות שמוסיפים קודם נפילת אפים האם יכול לומר כסדר הציבור בשביל שלא לשנות מהציבור או לדלדין איכא קפיידא לומר נפילת אפים דוקא מיד לאחר שמו"ע אף שיצטרך לישב ולשנות מן הציבור.
תשובה: בכף החיים ס"ק ט"ל כתב דבכהאי גונא האר"י היה אומר בצנעה נפילת אפים על ידי סמיכה.

שאלה: בשו"ת אור לציון מצינו שכל מי שנוהג לומר וידוי קודם נפילת אפים ומתפלל במקום שלא אומרים וידוי אלא מיד נופלים על פניהם דיאמר הוידוי בישיבה בשביל לחוש לצד דאיכא משום לא תתגודדו, ויל"ע דלכאורה וידוי בישיבה לא יוצאים כלל יד"ח כמבואר בהל' יוהכ"פ סי' תר"ז ס"ג, ואפילו בדיעבד מסתפק הפמ"ג שם שיצטרך לחזור ולומר הוידוי.
תשובה: נראה דלא נסתפק הפמ"ג באומר וידוי מיושב אם צריך לחזור ולאומרו מעומד רק בגונא שיהל לעמוד אבל כשיש הכרח לישב מודה דאין צריך לחזור ולאומרו מעומד דלא עדיף וידוי מתפלה דמבואר בסימן צ"ד סעיף ד' דאם אינו יכול לעמוד יתפלל בישיבה, ואף דמרון כתב שם בסעיף ט' דכשיוכל יחזור ויתפלל, במשנ"ב שם ס"ק כ"ז כתב משם המג"א והפמ"ג דאין צריך לחזור ולהתפלל שנית, ואפשר דגם מרן מודה בוידוי דדוקא בתפילה דצריכה להיות בעמידה דומיא דקרבן כמבואר בסימן צ"ח סעיף ד' אבל בוידוי טעם העמידה משום שהוא דרך הכנעה אם מוכרח לישב אין צריך לחזור ולאומרו, וכנראה דכך סבר האור לציון. אבל אין נראה לומר כיון דמדינא דגמי אין חיוב לומר וידוי רק ביוה"כ או כשחטא ועושה תשובה דמצוה להתודות, ובתענית הקדמונים הנהיגו לומר וידוי בסליחות כמבואר בהלכות תענית, ורק על פי קבלה יש לאומרו בכל יום קודם נפילת אפים ומשום הכי יכול לאומרו מיושב. דמבואר בשער הכוונות דצריך לאומרו מעומד כמ"ש בכף החיים ס"ק ח' וכתב שם דאין לאומרו בסמיכה. ונראה דיש עצה לומר בצנעה חטאתי עויתי פשעתי שיוציאים בזה עיקר מצות וידוי מדינא דגמי וישב ויאמר אח"כ הוידוי דגם הציבור פעמים משתהים פורתא עד שנופלים על פניהם, ואע"פ שבשער הציון בסימן תר"ז ס"ק י"ב כתב לחלוק על אחד האחרונים שסובר כיון דיוצא ידי וידוי באמירת חטאתי עויתי פשעתי מותר לומר שאר הוידוי בישיבה והוא חלק עליו דדוקא אם מחסר ואומר רק אבל חטאנו וכו' יוצא ידי וידוי אבל היכא שרוצה להתודות עוד בכלל וידוי הוא וצריך לאומרו מעומד, נראה דבכהאי גונא שאין יכול לעמוד משום לא תתגודדו אפשר דגם השער הציון מודה דיוצא ידי חובת וידוי. ונראה שאף ביכול לעמוד היכא שאמר חטאתי עויתי פשעתי מעומד וישב בשאר הוידוי יוצא ידי חובת וידוי ואין כונת שער הציון לחלוק שאם אמר שאר הוידוי מיושב לא יצא ידי חובת וידוי.

שאלה: בשו"ע סי' קל"א ס"ו: נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט ולא בר"ח ולא במנחה שלפניו וכו', וברמ"א הוסיף ל"ג בעומר ועוד ע"ש. ויל"ע בענין המנהג באמירת נפילת אפים במנחה שלפניו דבשו"ע משמע דאומרים, וכן בר"ח וי"א גם בחנוכה אין אומרים במנחה שלפניו וכמו שדייק במשנ"ב ויל"ע למעשה איך נוהגין בזה.

תשובה: בכף החיים ס"ק ק"א כתב שבכל יום שאין נופלים על פניהם אין נופלים גם במנחה שלפניו חוץ מער"ה וערב יו"כ דאין נופלים על פניהם ובמנחה שלפניהם נופלים על פניהם דבהם הטעם משום שהם יום שלפני

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

יו"ט ואין שני ימים אלו ימים טובים מצד עצמם, וכן נוהגים בני ספרד.

שאלה: יל"ע בענין אמירת אל ארך אפים האם דינה שוה לדין נפילת אפים דביום שאין אומרים נפילת אפים אין אומרים אא"א, וכן ביום שאין אומרים מחמת חתן או מילה האם אומרים אא"א.

תשובה: בכף החיים סי' קלד ס"ק ד' כתב בשם כמה אחרונים דאל ארך אפים יש לאומרו מעומד מפני שיש בו חטאנו ווידוי צריך לומר מעומד, ומשום הכי נהגו שבכל יום שאין אומרים וידוי אין אומרים אא"א וכן אם יש חתן ומילה.

שאלה: ברמ"א סי' קל"א ס"ד כתב דמילה פוטרת דוקא באותו ביהכנ"ס, וכתב משנ"ב סקכ"ד שהוא הדין בעזרה בגוונא שאין שם תיבה וארון דנגררים אחר ביהכנ"ס ואין אומרים נפילת אפים, ויל"ע אם כוונתו בגוונא שמתפללין אם הציבור ובה חילק אם יש ארון ותיבה או אפילו בגוונא שמתפללין במנין לעצמם דגם בכה"ג נגררים אחר ביהכנ"ס.

תשובה: בספר יהודה יעלה קובו סימן י"א כתב בספק זה עיין שם ואין הספר מצוי אצלנו. אמנם מנהגנו שאין אומרים נפילת אפים אלא במנין בעלי השמחה ולא בכל התפלות שמתפללים באותו בית הכנסת ולא בתפלות שבעזרה ונוקטים לעיקר דרך בגוונא שמתפללין בעזרה עם הציבור שמתפללים שם בעלי השמחה נגררים המתפללים בעזרה אחר המתפללים בבית הכנסת.

שאלה: עיין בפוסקים שהאריכו בענין דיני קדימה בתפלות וקדישים. ויל"ע בענין השטיבלאך דיש שם הרבה מנינים בזה אחר זה האם איכא בזה דין קדימה דכיון שיש הרבה מנינים יכול המאוחר לומר למוקדם שיתפלל לפני העמוד במנין אחר או דילמא לא שגא.

תשובה: מדינא אין המאוחר יכול לומר למוקדם שיתפלל במנין אחר אף שאין צריך להשתהות למנין אחר, ואף אם הקדים לתפוס העמוד כל שלא התחיל להתפלל. אמנם מצד המוסר היכא שהמאוחר תפס העמוד ואין צריך להשתהות למנין אחר מן הראוי שהמוקדם יתן זכותו להמאוחר לפנים משורת הדין. אמנם מנהג הספרדים שאין עניני קדימה.

שאלה: בענין הקדימה בקדישים. יל"ע במי שהוא תוך י"ב חודש על אביו ואמו האם קודם למי שתוך שלושים או אפילו ז' על אח או דילמא לא שגא, יורונו המורים וכמ"ה.

תשובה: נראה פשוט דמי שהוא תוך י"ב על אביו ואמו קודם למי שהוא תוך ל' או תוך ז' על אח דהא ודאי התיקון לנפש הנפטר על ידי הבנים ולא על ידי האחים ושאר קרובים דברא מזכה אבא.

שאלה: כתב מרן (סי' קל"א סעי' ד') שנהגו שלא ליפול על פניהם בבית הכנסת ביום המילה, ויש לשאול כשישנו ספק אם בעצם תתקיים הברית מילה בבית הכנסת באותו יום כגון שלתינוק יש צהבת ובשעת תפלת שחרית הרופא טרם קבע אם התינוק בריא דיו כדי למולו, אם נופלים על פניהם או לא.
תשובה: בברכ"י ובכף החיים ס"ק צה בשם כמה פוסקים כתבו דכשיש ספק אם לומר נפילת אפים יותר טוב שלא יאמרו נפילת אפים משום דנפילת אפים רשות ואם לא יפול אין בכך כלום, אמנם נראה דרך בספקא דדינא או בספק במנהג אבל בספק במציאות כל שיש ספק אין השמחה שורה דטעם המנהג שאין נופלים על פניהם כיון שיש שמחה של מצוה אבל כשיש ספק אין השמחה שרויה בציבור, וכן הוא המנהג.

[ג.ב. בגליון הקודם נשאלה השאלה אם יש מצות חינוך בנשיאות כפים. ונכתב בתשובה בטעות שמצות חינוך רק באקראי. ועיין בביאור הלכה שהסכים דאף בקבוע.]

הרה"ג צבי ויסבלום

נוול "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

כמה פרטי הלכות המצויים ושכיחים בנפילת אפיים [בד"כ משו"ע ומשנ"ב]

וגם מוטא לצדו. וכשמפסיק ע"י בגד מותר בכל גווני (חוץ מבפיו"ר ע"ג רצפה ששעה"צ נשאר בספק בדעת המג"א בזה). (קלא סק"מ).

טו. זהירות בכוונת קדושא דסדרא: צריך להזהר מאד ב"כוונות" קדושת ובא לציון דאמרו בגמ' מיום שחרב המקדש עלמא קאי אקדושה דסדרא. (קלב סק"ב).

טז. אמירתה בציבור: אף דהמנהג שאומרו גם ביחיד (ועי' סי' ג"ט דבאופן זה טוב להדר לאמרו בנגון וטעמים כקורא פסוקים) מ"מ לכתח"י טוב יותר לאמרה בצבור, וע"כ אם הצבור התחילו לומר "ואתה קדוש" והוא לא אמר אשרי וכו' יאמרו עמהם ואח"כ יאמר אשרי ולמנצח וב' פסוקי ובא לציון, (קלב סק"ג).

יז. התרגום בלחש: קדושה דתרגום יאמרה בלחש ולא בקול רם, וכשמתפלל שלא בציבור יכול בקול רם (קלב סק"ד ועבעש"ת בזה).

יח. איסור יציאה מבה"כ: אסור לצאת מבה"כ קודם קדושה דסדרא ואפי' רוצה לאמרם בפנ"ע, אם לא בשעת הדחק (סק"ה).

יט. טעם לאמירת "אין כאלוקינו": כ' בשע"ת אות ד' לפי שהקטורת מעשרת לכן אומרים אין כאלוקינו שלא יאמר כחי ועוצם ידי וכו'.

כ. אמירת עלינו בכוונה: יש לומר עלינו לשבח בכוונה ובאימה ויראה שהקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו וכו' (קלב סק"ח).

כא. כריעה בואנחנו כורעים: צריך לכרוע שלא יהא נראה ככופר ח"ו (קלב סק"ט).

גנזי הלכה

הגאון **רבי מאיר טולידאנו** זלה"ה

מחו"ר מקנאס

הג"ר **מאיר ב"ר משה טולידאנו ז"ל**, מחכמי ורשומי מקנאס שבמרוקו היה, תלמיד מובהק להגאון רבי משה מאימראן זלה"ה [תצ"ט – תקמ"ו], וחתנו של הגאון רבי משה ב"ר דניאל טולידאנו זלה"ה [תפ"ד – תקל"ג] בע"מלאכת הקודש (ליוורנו תקס"ג). הותיר אחריו כמה חיבורים בכת"י. לחיבורו העיקרי יחשב ביאורו לסידור התפלה כת"י, בו אסף כל ענין הנקשר לסדר יום האדם מעת קיומו ממטתו עד עת שכבו, עם הנהגות לימים וזמנים שבתות ומועדים, כלול בהלכה ואגדה בבקיאות רבה.

גם בנו הג"ר יהודה טולידאנו ז"ל 1 ספרא רבא היה, וכבר בצעירותו נמצאהו מחבר ספרים נחוצים בכל מקצועות התורה, רובם נותרו עדיין בכת"י [מהם הנודעים בשמותם: 'אמרי בינה' חידושים וביאורים על פרש"י עה"ת; 'אמרי נועם' ביאור ספר משלי; 'אנקת אסיר' פירוש על סדר הושענות ועוד; 'כף אחת' על ענין מאה ברכות בכל יום; 'מבין פתאים' פירוש על התפלות; 'נורא תהלות' סדר ליל חג הפסח והלכותיו; 'סולח עוונות' ביאור על הסליחות2; 'עטרת פז' חידושים ע"ס שו"ע או"ח; שו"ת בד' חלקי שו"ע; שיטות וחידושים על הש"ס]. לפנינו דיני נפילת אפים וביאור סדר הוידיי ופסוקי תחנון, מתוך חיבוריהם אשר נשתמרו בידינו בכת"י.

הגר"מ טולידאנו ז"ל

אחר חזרת העמידה בימי אגד"ו יאמר עם הקהל הוידיי בפרטות חטאיו על סדר א"ב. וצריך לומר כל פרטי הוידיי אפי' דבר שלא היה בו, כי כל אדם אע"פ שלא ימצאו בו אותם עונות צריך להתוודות עליהם בפרט, ולכן נתקן בלשון רבים חטאנו וכי ולא חטאתי וכי בלשון יחיד. והטעם הוא כי כל ישראל הם גוף אחד וכל אחד מישראל הוא אבר אחד פרטי, וזה סוד הערבות שאדם ערב בשביל חבירו אם יחטא, ולכן אע"פ שאין בו אותו עון עכ"ז ראוי להתוודות עליו, כי כשעושה אותו חבירו הרי הוא כאלו עשהו הוא בעצמו. ולכן צריך לומר בלשון רבים אפי' אם האדם מתוודה בביתו ביחיד, לרמוז כי כל מה שחטא חבירו נחשב כאלו שניהם חטאו ביחד אותו החטא מצד ערבות הנשמה.

ומה שאנו מתוודים ע"ס אלפא ביתא, כתב הרב ראשית חכמה¹ מפני שע"י כ"ב אותיות נבראו כל העולמות כדפירש בס' יצירה, וע"י העון כל העולמות נפגמים, ולכן ראוי להתוודות ע"ס א"ב. והנה כשתאמר הוידיי אז בכל מלה ומלה שתאמר אשמנו בגדנו וכי תכה באגרוף הימיני על הלב הכאה אחת, להורות שהלב הוא הגורם. ויכוין שע"י אותו וידיי שאומר יתכפרו עונותיו. ועוד טעם אחר על מה שאנו מכים על הלב בעת הוידיי, משום דידו של אדם חותמת כל מה שעושה, וקי"ל הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, וכתיב' יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו.

ועוד טעם אחר ע"פ מאמרם ז"ל בב"ר² שבשעה שעשה אדם הראשון תשובה היה מטפח על פניו ואומר מזמור שיר ליום השבת, לכן גם אנו נוהגים להכות על הלב בשעת הוידיי.

אבל טעם על הלב דוקא עדיין לא תירצנו לפי טעמים אלו, דהיה לנו לעשות כמו אדם הראשון שהיה מטפח על פניו. אך תשובה לדבר מצאתי בקהלת רבתי³ וז"ל: ולמה כותשין על הלב כשמתוודין, מימר דכולא תמן, ע"כ. ופי' במתנות כהונה בשעה שאדם מתחרט על עונותיו הוא כותש ומכה בלב לומר אתה גרמת לי, שהכל משם הוא, שהוא הסיבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת, וזהו והחי יתן אל לבו, עכ"ל.

וסגולת הוידיי היא לסלק מעל האדם כל המקטרגים, ואין דינו מסור אלא ביד הקב"ה, כי אומר הוא ית' לאותו שמקטרג עליו מה תאמר לי יותר ממה שהוא עצמו מתוודה ומפרט חטאיו, ואז הקב"ה בעצמו מרחם עליו ומוחל לו, שנאמר⁴ ומודה ועוזב ירחם.

גם צריך להתוודות מעומד, ואף בוידיין הארוכין שמתוודים ביוה"ך צריכין הקהל להיות עומדין בהם, אך מי שהוא חלוש או זקן יכול להתוודות ע"י סמיכה או אפי' מיושב. והמנהג לומר וידיי אף ביחיד אחר תפלת י"ח.

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו'. הנה התחנון הזה הוא מיוסד על סדר א"ב כ"ב אותיות התורה, על כי חטאנו ועברנו על כ"ב אותיות התורה, וע"י הוידיי אנו מתקנים מה שפגמנו במדות העליונות, כי כשחוטא האדם פוגם כל שרשי נשמתו וסותם אותם הציונות ואין מימי ההשפעה נוזלים בהם, וכשמתעורר בוידיו ותשובה ומעורר מים בוכים ע"י דמעות שמוריד על עונותיו, מעורר מים העליונים והם יורדות זרם מים וטטף מים רבים ומרחיצים כל אותם הכתמים והפגמים שפגם בכל בחינה, ואותם המים נוטל לחלקו ואינו עולה לקטרג.

וכל המרובה להתוודות ומארך בענין הוידיי הרי זה משובת. וכל איש אשר ידע את נגעי לבבו יפרט החטא ההוא בתוך הוידיי, כגון אם אכל דבר איסור אחר שיאמר אשמנו יאמר אכלתי דבר איסור. ואם חטא בזנות אחר שיאמר בגדתי יאמר בעלתי בעילת זנות, ויפרש בה מה בעל אשת איש או פניה או נדה. ואם גנב או גזל כשיאמר גזלתי אז יאמר גזלתי לפלוני ואז גנבתי לפלוני. ואם הוציא שז"ל כשיאמר העויתי אז יאמר הוצאתי שז"ל. וכן יאמר הרהרתי הרהורים רעים, שהרי גם על הרהורים רעים צריך כפרה, כי קרבן עולה היה בא על איסור הרהור רע. וכן צריך לומר התפללתי בלא כוונת הלב. ואם חילל שבת כשיאמר חמסנו אז יאמר חללתי: שבתות ואם חמד איזה דבר של חבירו יאמר חמדתי. וכיוצא בזה בכל שאר הוידיי בכל הא"ב בכל אות יתודה על העבירה השייכא לאותה אות⁵.

ואף כי אי אפשר לאדם שיוכל להתוודות על כל מה שחטא בפרטות, כי רובם הם נשכחים ממנו, אפ"ה אם לא פרט לא עכב, ויתודה על אותם הידועים לו, ואותם שאינם ידועים לו יתוודה עליהם דרך כלל, וכמ"ש חכמי הזהר כי הוא כמ"ש במראות נגעים ובבדיקת החמץ בחור שבין אדם לחבירו, שכל אחד בודק עד מכלום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ודיו.

וכל איש ישראל כשבא לומר וידיי, ראוי לעמוד בכפיפת ראש כמו במודים, ולומר אותו בכוונת הלב ובדמעות שליש, ויהיה פיו ולבו שוים בהתעוררות הוידיי ולא כמצות אנשים מלומדה, אולי ירחם עליו הקב"ה אשר ידו פשוטה מתחת כנפי הכרוכים לקבל אותו וימחול לו על אשמתו.

וטעם **כפל תבא לפניך תפלתינו ואל תתעלם מתפלתינו**, אפשר שרמו למ"ש ז"ל⁶ משל לעבד וכי תנו לו ואל אשמע קולי. ולז"א תבא לפניך תפלתנו, ואם לאו לפחות ואל תתעלם מתפלתנו. ודיינו שתאמר תנו לו וכי ואל תתעלם מכל וכל. ומה שכפל **שאין אנו עזי פנים וקשה עורף**, בא לומר שאין בנו עזות פנים כל כך לומר לפניך ה' או"א לא חטאנו, ואין אנו קשה עורף **לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו**. א"נ עזי פנים וקשי עורף ר"ל לא די לנו שהקשינו ערפנו כי אתה גמלתנו הטובה ואנחנו גמלנוך הרעה, אלא שנעיז פנינו ג"כ לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו, **אבל חטאנו אנחנו ואבותינו**.

והטעם שאנו מתודים אף על עון אבותינו, לפי שכשהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם הם נענשין על עון אבותם כמ"ש בגמרא⁷, לכן אנו מתוודים אף על עון אבותינו להפטר ג"כ מהם. ואמרו המקובלים שאלו היה האדם חוטא בפני עצמו היה חטאו קל, אבל האדם שחוטא עם אבותיו שהם בו בסוד העיבור חטאו חמור. ולז"א דוד המלך ע"ה⁸ חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו, פירוש העוינו והרשענו פועל יוצא לאחריהם, ור"ל לאבותינו שהיו צדיקים ועשינו אותם רשעים, ועל זה אנו אומרים אבל חטאנו אנחנו ואבותינו. ועיין בספר עשרה מאמרות מאמר חיקור דין חלק חמישי פרק רביעי.

ומה שאנו אומרים בסדר הוידיי **אבל חטאנו אנחנו ואבותינו**, כתב מהר"מ אלשיך ז"ל בפ' אמור וז"ל: לכאורה הלא כמו זר נחשב כי נחנו פשענו ומרינו, ואנחנו עון אבותינו נזכור, הבנים יאכלו בוסר ושיני אבות תקנהה, כי למה נגלגל עצמותיהם בקבריהם, ואם אבות הם איה כבודם כי נהיה להם למזכיר עון להתפס על ידינו. אמנם הענין הוא כי לא לבד שנתוודה על אשר חטאנו בגלגול הזה, כי אם גם על מה שחטאנו בגלגולים אחרים, כי עדיין אנו חייבים בעוונות ראשונים. וזהו אנחנו ואבותינו, כי הלא אבותינו אשר קדמונו הן הם גלגולים ראשונים, כי במי ומי היינו מגולגלים אם לא באבותינו שבכל דורות שלפנינו. ובכן כל איש ואיש המתוודה על גילוליו יכוין ככה, ויכנו מחשבתי ויצדקו אמרותיו, עכ"ל דפח"ח.

ואתה צדיק על כל וכו'. פסוק זה צריך לאומרו בהכנעה ובכוונה גדולה. ואמרו בפסיקתא⁹ אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו ואודיע אתכם צדקתם של בני, שאני טענתיים בעולם הזה כמה פעמים יסורין וצרות הבאות עליהם בכל דור ודור ולא בעטו בי, וקוראים לעצמם רשעים וקוראים אותי צדיק.

ויקרא בשם ה' ושם נאמר. צריך להזהר לשים הפסק בין בשם לה' מעט כי בפסוק הוא בטרחא.

ויהיה כל אדם להטעים הפסק אשר בין ה' ה', כי סודו רם ונשא, ומי שאינו מטעים אותו עונשו רב. וצריך לצעוק בקול גדול ה' ה' כדאמרין בפרי"א והיה בעבור כבוד¹⁰ כשעבר הקב"ה הסיר כפו מעליו, כדכתיב¹¹ והסירותי את כפי וראית את אחורי, זו השכינה, התחיל משה לצעוק בקול גדול ה' ה' אל רחום וחנון וכו'. ואפי' אם עונותיו מרובים הוא הופך מדותיו ית' לרחמים, כי ברית כרותה ל"ג מדות שאינם חוזרות ריקם, שנאמר¹² הנה אנכי כורת ברית, והם מפתח גדול לבקש ולדפוק בהם שערי רחמים בכל דור ודור, הן ליחיד הן לרבים, ומה גם בזמן הזה בגלות החיל הזה כי לא נשאר לנו לפני אלהינו בלתי אם תפלתנו וי"ג מדות אלו, ואע"פ שלא ידענו לרצותו שאין אתנו יודע עד מה כח המדות ואיך המה אדוקות זה בזה, מ"מ כל אדם

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

הגאון **רבי יהודה טולידאנו** זלה"ה

מחו"ר מקנאס

הגר"י טולידאנו ז"ל

הנה התחנון הזה הוא מיוסד על סדר א"ב, כ"ב אותיות התורה, על כי חטאנו ועברנו על כ"ב אותיות התורה, ועל כי על ידי כ"ב אותיות התורה נבראו כל העולמות, כמו שאמרו בספר יצירה, ועל ידי העון כל העולמות נפגמים, ולכן אנו מתודים בכ"ב אותיות אלה כדי שיתקן האותיות שפגם. אלא שהקדימו לומר קודם **אבל חטאנו וכו'**, לפי שאמרו בתנחומא³³ ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו³⁴, כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם. וגם הם אמרו כל מי שחטא ואומר חטאתי, אין רשות למלאך ליגע בו. ו**כפל תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחינתנו**, ירמוז לפי שאמרו רז"ל³⁵ משל לעבד וכי תנו לו ואל אשמע קולי. ולזה אמר תבא לפניך תפלתנו, ואם לאו לפחות ואל תתעלם מתחינתנו, והיינו שתאמר תנו לו וכו', ואל תתעלם מכל וכל. וטעם שינוי תפלתנו ואל תתעלם מתחינתנו, יען כי אחד מתנאי התפלה שיהא הקול נמוך ומורה על ההכנעה, כאדם המתחנן לפני אדוניו, ולא יהיה ממי שנאמר ב³⁶ נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ולרמוז לזה אמר ואל תתעלם מתחינתנו, כי היא נעשית בלשון תחנונים.

וכן תבא לפניך תפלתנו, כי מתנאי התפלה הוא שתסכים כוונת הלב עם הפה, כי באמת אין בעולם בושה וכלימה גדולה שיבא האדם לפני בוראו לשאול מאתו שאלות, ועיזוב לפיו וללשונו שיאמרו מעצמם מה שהם רגילים לומר, ועיניו צופות אנה ואנה, ולבו במחשכיו הולך חשכים ואין נוגה לו, שנראה כמצחק, עד שבהיותו מתפלל אינו יודע אם מתפלל או אם קורא בספר איוב, ואינו יודע אם אמר כל י"ח ברכות שבתפלה, או אם אמר מקצתן לבד, אלא שהוא סומך בזה על החזקה, כי חזקה שליח עושה שליחות³⁷, ולכן הוא בוטח על פיו ולשונו שודאי אמרו כל מה שרגילים לומר, וכיון שמוציאים עצמם בעושה שלום, מסתמא סריכה נקט. ותפלה כזאת איננה תפלתו בעצם, רק תפלת פיו ולשונו, ולבו בל עמו.

ומשלו הראשונים זה לעבד שבא אדוניו לביתו, וצויה אשתו ובני ביתו לכבדו, והוא הלך לו לדרכו, וקצף עליו אדוניו ולא קיבל כבודו ועבודתו והשיב הכל בפניו. וכן המתפלל כשיהיה לבו ומצפוניו רקים מענין התפלה, לא יקבל האל ממנו תפלת איבריו ותנועת לשונו. ועל כן נאמר כאן תבא לפניך תפלתנו בעצם שתסכים כוונת הלב עם הפה, כי אם לא היינו מכוונים בה, איננה תפלתנו ואל תתעלם מתחינתנו ליתן לנו כל מה שאנו (וייתכסו שחורים עושי אלה המתפללים גם בלא דעת, ואיך ימלאו פיהם לאמר תבא לפניך תפלתנו וכיוצא, וה' הטוב יכפר בעדם).

וכפל **שאין אנו עזי פנים וקשי עורף**, לומר אין בנו עזות פנים כל כך לומר לא חטאנו, ואין אנו קשי עורף לומר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו. אי נמי עזי פנים וקשי עורף, ר"ל לא די לנו שהקשינו ערפנו כי גמלתנו הטובה ואנחנו גמלנוך הרעה, אלא שנעיז פנינו גם כן לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו.

ובספר בית דוד חלק או"ח בהשמטות סי' תקי"ט פירש דענין העזות פנים וקשיות עורף הנאמר כאן, יובן במה שכתב הרב ראשית חכמה, דהמתפלל בראש השנה ויום הכפורים בלא תשובה, הוי עז פנים, שמבקש מהקב"ה חיים ושבע וכמה דברים, ואינו בוש לומר היאך אני מבקש כל דברים אלו ואני חטאתי ואיני שב בתשובה. ולזה אנו אומרים תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחינתנו ליתן לנו כל מה שאנו מבקשים ממך, לפי שאין אנו עזי פנים לבקש כל שאלות אלו בלא תשובה. ומה שאומרים וקשי עורף הוא דבר אחר, שהיה אפשר שבאים בטענה לומר שאנוסים הם מחמת יצרם, וזהו צדיקים אנחנו ולא חטאנו, לזה אמר שאין אנו קשי עורף לבא בטענה זו, משום דלפי האמת אינם אנוסים, מפני שאם ברא להם יצר הרע, הרי ברא להם תכלין שהיא התורה שמתשת כחו, כמו שאמרו רז"ל³⁸. עכ"ל.

אבל חטאנו וכו'. כתב הר"ד אבודרהם ז"ל, אף על פי שנתקן וידיי זה על סדר א"ב, אמר תחלה חטאנו קודם לשאר בתיים, דאמרין בתנחומא³⁹ ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו, כיון שאמרו חטאנו, מיד נתרצה להם. ואמרו במקום אחר, שכל מי שחטא ואומר חטאתי, אין רשות למלאך ליגע בו.

וטעם התוודות אף על עון אבותינו, הוא לפי שכשהבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם נענשים על עון אבותם כמו שאמרו רז"ל⁴⁰, על כן אנו מתודים אף עון אבותינו להפטר גם כן מהם. ואמרו המקובלים ז"ל שאילו היה האדם חוטא בפני עצמו, היה חטאו קל, אבל האדם חוטא עם אבותיו שהם בו בסוד העיבור, ולכן הוא חמור. ולזה אמר דוד המלך ע"ה⁴¹ חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו, פירוש העוינו הרשענו פועל יוצא לאחריהם, לאבותינו שהיו צדיקים ועשינו אותם רשעים, ועל זה אנו אומרים אבל חטאנו אנחנו ואבותינו.

ועוד אמרו המקובלים כי בעוד שהיו הבנים עם אבותם בחיי אבותם, קודם בדיאתם לעולם, שהיו ניצוצות נשמותיהם גנוזות האבות בוידיו כי אשר איננו פה⁴². ואז אילו היו הניצוצות האלו מתגברות על החוטא, היו מצילים את האבות מחטא, לפי שהיה האב יחיד במקום רבים, שהבנים היו רבים עליו והיו גוברים על המחטיא. ועל זה נאמר חטאנו עם אבותינו, בהיותינו עם אבותינו, אנחנו העוינו והרשענו אותם, כי בנו היה הדבר תלוי, ולכן הננו ערבים לאבות, ועל כן חובה עלינו לתקן בכפלים בשבילם ובשבילנו. ולזה תיקנו כאן לומר אבל חטאנו אנחנו ואבותינו.

ומהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת אמור כתב הטעם משום כי לא לבד שנתוודה על אשר חטאנו בגלגול הזה, כי אם גם על מה שחטאנו בגלגולים אחרים, כי עדיין אנחנו חייבים בעונות הראשונים, וזהו אבל חטאנו אנחנו ואבותינו, כי הלא אבותינו אשר קדמונו הן הם גלגולים ראשונים, כי במי ובמי היינו מגולגלים אם לא באבותינו שבכל דורות שלפנינו, ולכן כל איש ואיש המתוודה על עונותיו, יכוין בזה, ויכונו מחשבתי ויצדקו אמרותיו.

והרב עיב"ץ בספר שערי שמים דף קי"ז כתב וז"ל: אבל חטאנו אנחנו ואבותינו, כן הוא הנוסח הקדמון, ומקרא מלא בתורה⁴³ והתדו את עונם ואת עון אבותם, ושנוי בנביאים בירמיה י"ד⁴⁴ ידענו ה' רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך, ומשולש בכתובים⁴⁵ חטאנו עם אבותינו, וכן דניאל עזרא ונחמיה בוידיהם כולם התודו גם על חטא האבות. גם הכרח לומר כן משום דובר שקרים לא יכון⁴⁶. הגע עצמך שאנו אומרים כולנו יחד מרדנו, ואנו יודעים בעצמינו שלא מרדנו מעולם, וכן בשאר לשונות שזכרו בנוסח הוידיי, אלא על כרחך שאנו מתודים גם חטאת אבותינו ואבות אבותינו. ולשון אשמנו נקשר אל אנחנו ואבותינו, וממשך כל הנוסח אחריו, כלומר עמאם אשמנו בגדנו וכו', וכענין חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו, הכל ביחד מתיחס להם ולנו כאחד, עכ"ל.

וראיתי כתוב בשם הרב מהר"ר יעקב אבן צור ז"ל בהגהותיו בספר יסוד יוסף שכתב וז"ל: שגור בפי הכל לומר אבל חטאנו אנחנו ואבותינו בקול רם, ומפסיקים ומתחילים בלחש אשמנו וכו'. אבל נהגתי שלא לומר בקול רם אלא אבל חטאנו ותו לא, ואני מפסיק ומתחיל בלחש אנחנו ואבותינו אשמנו בגדנו וכו', כי אינו מן השורה לומר בקול רם חטאנו אנחנו ואבותינו, דמשמע בזכירתה תולים הסרחון באבותינו ח"ו, עכ"ל. והנה אמת נכון הדבר, וכל שכן למה שפירש הרב שבט מוסר ז"ל בדיושים שבסופו דף ז' ע"ב, דהכוונה בזכירת האבות בוידיו כך היא, אין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך ה' צדיקים אנחנו ולא חטאנו, כלומר ולא חטאנו אנו בלבד, אלא אבל חטאנו אנחנו ואבותינו, חלילה לנו לומר שאבותינו חטאו ומהם למדנו, ואין עזות פנים גדול מזה לומר אבל חטאנו אנחנו ואבותינו. אלא האמת במה שהוא אמת הוא שאנו בלבד אשמנו בגדנו וכו', כי אבותינו צדיקים היו, והיה ראוי לנו ללמוד מהם ולא למדנו, עכ"ל. אם כן ודאי לא נכון הדבר לומר אבל חטאנו אנחנו ואבותינו בקול רם, כדי שלא ישמע השומע ויטעה לומר שאנחנו מזכירים דין על אבותינו, אלא יאמר אבל חטאנו בקול רם והשאר בלחש, וק"ל כנלע"ד.

וטעם על מה שאנו מכים על הלב בעת הוידיי אמרו במדרש קהלת רבתי וז"ל: ולמה כותשין על הלב כשמתוודין, מימר דכולא תמן. ופירש בעל מתנות כהונה דבשעה שאדם מתחרט על עונותיו הוא כותש ומכה בלבו לומר אתה גרמת לי, שהכל משם הוא, שהוא הסיבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת, וזהו והחי יתן אל לבו, ע"כ. וטעם מה שאנו מכים ביד, משום דידו של אדם חותמת כל מה שעושה, וקי"ל הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, וכתיב⁴⁷ יד העדים תהיה בו בראשונה וכו'. וצריך להכות ביד ימינו.

כתב בספר הכוונות⁴⁸ וז"ל: צריך האדם לומר כל פרטי הוידיי כולם אשמנו בגדנו וכו', אף על פי שירגיש האדם בעצמו שאין בו כל הדברים ההם ונראה כדובר שקרים, אין חשש בזה כלל, ואדברא מוכרח הוא לעשות כן. ובזה תבין טעם נכון למה נתקן הוידיי הזה בלשון רבים אשמנו בגדנו וכו', ולא בלשון יחיד אשמתי בגדתי וכו', והענין הוא כי הנה מלבד שהאדם נענש על חטאיו, גם הוא נענש על חבירו בסוד כל ישראל ערבים זה לזה, כי כל ישראל הם גוף אחד כלול מאיברים רבים, אם כן ראוי שהאדם יתוודה בלשון רבים כדי שיתוודה גם על חבירו. ולכן אף אם יש עבירות שזה לא חטא בהם, הנה אפשר שחבירו חטא בהם, וצריך להתוודות עליו בלשון רבים, אף על פי שהוא לא עשה אותה העבירה, עכ"ל.

והביא הרב מהר"י אזולאי נ"ר בספר מדבר קדמות במערכת וי"ו אות י"א בשם הרמב"ם ז"ל, שהיה בימיו חסיד אחד שלא היה רוצה להתוודות ביום הכפורים בסדר הוידיי המסודר אשמנו בגדנו וכו', שהוא היה יודע שלא חטא באלה, ואין לדבר שקר לפני המלך. והשיבו הרמב"ם ז"ל, אילו ידעת אתה הנללב כמה חומר עבודת ה' יתברך, וכמה צריך לעבד האלוה הזה, והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרכת לאדון הזה, היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בוידיו מראש ועד סוף, ועוד נוסף כהנה וכהנה, וכל אדם נידון לפי גודל חכמתו, שהרי מצינו שדוד המלך ע"ה נכתב עליו עון אשת איש, והיא היתה מגורשת מאוריה החתן, וכן כיוצא בזה לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאתו, ואף על דבר זה שדברת עתיד אתה ליתן את הדין, ע"כ אמרי קדוש הרמב"ם ז"ל שהביא הרב הנז', ודבריו חיים וקיימים. וכה יאמר נא ישראל:

אשמנו. יכוין במשמעותו הן על אשר אשם על הנפש, הן אשר אשם נגד בוראו.

הגר"י טולידאנו ז"ל

בגדנו. יכון במשמעותו שטעם בגדנו, שלא שמרנו מצוותיך, יע"ש כי בגדנו בך. וכן במה שבגדו איש באחיו, כמו שנאמר⁴⁰ מדוע נבגוד איש באחיו. וטעם הקשר אשמנו בגדנו, ירמוז למה שכתב מהר"ם אלשיך ז"ל כי אין אדם חוטא בשוגג אם לא שקדם לו מזיד תחילה. וזהו שאומרים אשמנו בשוגג, יען בגדנו תחילה במזיד. אי נמי איפכא, כי ההרגל בשוגג הוא הגורם אל המזיד. וזהו שאומרים מפני שאשמנו בשוגג, זה סיבה שבגדנו במזיד.

גזלנו. יכון במשמעותו גזל את, וכן גזל אשר גזל נפשו בעבירות, על דרך מה שאמר הכתוב⁴¹ שונאי טוב ואוהבי רע גוזלי עורם מעליהם ושארם [מעל עצמותם וכו' ועורם] מעליהם הפשיטו. ויכוין גם כן בכללו גזילת העני בשאלת שלום.

גנבנו. כמו וגונב מבית האיש⁴². וכן גניבת דעת הבריות, שאמרו עליו כל הגונב דעת הבריות כאלו גונב דעת עליונה. ופירושו בגמרא⁴³ המסורה בחבירו להאחרו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבלו, וכן כמה דברים.

דברנו דופי. יש בו שני פירושים, אחד דופי הוא דבר גנאי כדי לדחות את חבירו ממקום שיש לו תועלת ממנו, והוא מלשון יהדפנו⁴⁴. ויש אומרים שהוא מורכב משתי מלות דו פי, ודו הוא שנים בלשון ארמי, ופירוש המלה שתי פיות ידבר, אחת כפה ואחת בלב, או אחד בפניו ואחד שלא בפניו.

הענינו. פירוש הענינו דרכינו הישרה והלכנו ארחות עקלקלות. והכוונה כי היינו בדרך הישרה ופירשנו ממנה, לרמוז כי שנה ופירש קשה מכולם⁴⁵. אי נמי הענינו פועל יוצא לאחרים, כגון המורה הוראה שלא כהלכה, שמכשיל לאחרים, וכענין ולפני עור לא תתן מכשוש⁴⁶.

והרשענו. פירוש עשינו רשעה. אי נמי פירושו הצדקנו את הרשע והרשענו את הצדיק. ועוד פירשו בו כי הכוונה לומר כי אין אנו יכולים להתנצל ולומר שטבענו ומגזנו הרע הכריחנו לחטוא, כי אינו, רק אנחנו הענינו עצמינו מטבענו והרשענו. וטעם הקשר גזלנו דברנו דופי הענינו והרשענו, פירש בדרושים שבסוף ספר שבט מוסר וז"ל: שהגזל או גונב מחבירו, מה ערמה עושה, מקדים לדבר עליו דופי בפני כל אדם, כדי שכשיבא לתבוע הגזל או הגניבה ממנו, לא יאמנו דבריו, כיון שכבר החזיקוהו לרשע. ונמצא זה הגזלן עושה שתי עבירות, שגזל או גונב, וזה מביאו לדבר דופי בנגזל כדי שלא יאמנו דבריו. וזהו אומרו גזלנו גנבנו, ומשם נמשך שהוצרכנו לדבר בדופי הנגזל כדי שלא יהא נאמן בבוא לתבוע ממנו הגזל, ונמצא עם זה הענינו הרשענו, כלומר הענינו על שגזלנו וגנבנו, והרשענו לדבר בדופי הנגזל, ובזו יהיו כולם מקושרים זו בזו, עכ"ל.

דדנו. הוא החוטא ככוונה ורצון, כמו שנאמר⁴⁷ דדון לבך השיאך. אי נמי ירמוז על דרך וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה⁴⁸. וכן אונאת דברים על דרך דז יהיר לץ שמו⁴⁹.

חמסנו. זה פורש על אונאת ממון, וזה בשני דרכים: **טפלונו שקר**, ו**יעצנו עצות רעות**. כי חמסנות זה יתכן בהעליל עליו עלילות ברשע ולהוציא עליו דבה רעה, או להעיד עליו שקר לפני השופט, והפילו השופט לפניו והכהו. ועל זה הדרך אנו אומרים טפלונו שקר, והוא מלשון⁵⁰ טפלו עלי שקר דזים. ועיין בספר בית דוד חלק או"ח סי' תל"ז מה שכתב בזה, ותבין. והדרך השני יחמוס ממון חבירו בהיות מייעץ לחבירו עצה רעה להחטיאו ולהדיחו מעל ה' להבאיש את ריחו, או שיתן לו עצה לפי דרכו ולהנאתו. ועל זה הדרך אנו אומרים יעצנו עצות רעות, שני עצות, אם להבאיש את ריחו ואבד שמו, ואם לאכול את ממונו.

כתב בספר יסוד יוסף⁵¹ כי באומרו טפלונו שקר ומרמה, יכוין טפלונו לשון חיבור, שעל ידי החטא של הוצאת שז"ל מטפל ומחבר יחד ועושה זיווג לשקר שהוא סמא"ל ומרמה שהיא לילית"ת בזוג, לפי שתמיד אנו צריכים להשתדל על ידי תורה ומעשים טובים לזווג בקדושה תפארת ומלכות, ולהפריד בסטרא אחרא סמא"ל מלילית"ת, כדכתיב⁵² יתפרדו כל פועלי און, שהיא תמיד פירוד בין סמא"ל ובת זוגיה, כי כשיש להם זיווג אין קיום לעולם מפני קטרוגם. ועל ידי שז"ל החוטא עושה טיפול וחיבור לשקר עם מרמה דהיינו סמא"ל ולילית"ת בת זוגיה, ויש קטרוגים גדולים למעלה על ישראל. ולכן נכון לומר בכל היודיום טפלונו שקר ומרמה, לרמוז לכל הנזכר.

כזבנו. כאן ידבר על הכזב בין לתועלת בין ללא תועלת, יען כי חבירו מבין כמוהו שהדיבור ההוא כזב ושקר, וכל אחד מכזב לחבירו באמור כאשר עשה כן עישה לו.

לצנו. פירוש כמאמר הכתוב⁵³ ועתה אל תתלוצצו.

מרדנו. זה המורד ברבו ואינו מקבל מצותיו, כמאמר הכתוב⁵⁴ אך בה' אל תמרדו.

נאצנו. פירוש הכעסנו, מלשון עד אנה ינאצוני העם הזה⁵⁵. והכופלים לומר נאפנו נשבענו לשוא ולשקר, אין למחות בידיהם, אף כי הם עבירות שבין אדם למקום שנאמר בהם⁵⁶ אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, כי בדבר שכל הצבור יחד אומרים הנוסח ההוא ליכא משום חציף הוי מאן דמפרש חטאיה⁵⁷, כמו שכתבו הראשונים ז"ל. וגם טוב להוסיף ולומר נדרנו ולא שילמנו, והוא וידוי שני דברים, האחד שנדר ויש בו חטא, כמו שנאמר⁵⁸ וכי תחדל לנדד לא יהיה בך חטא. ונאמר⁵⁹ טוב אשר לא תדור, וגם שלא שילמנו, ועובר בבל תאחר.

סררנו. הוא כובד העבירה, כמאמר הכתוב⁶⁰ כי כפרה סוררה סרר ישראל. ויש במשמעותו גם כן סררנו במחשבה, כמאמר הכתוב⁶¹ ולעם הזה היה לב סורר.

עוינו. אינו כפל אחר אומרנו הענינו והרשענו, כי כאן ידבר על עיוות הדיבור, כמאמר הכתוב⁶² לימדו לשונם דבר שקר העוה נלאו. אי נמי ירמוז על עיוות הדין במזיד.

פשענו. הוא במעשה.

צררנו. פירוש היינו צוררים זה לזה, מלשון והאבדת כל צוררי נפשי⁶³. אי נמי צררנו לעצמינו, ותמוגגנו ביד עונינו על ידי כי **קשינו עורף** כנגד המוכיחים אותנו. אי נמי צררנו, ירמוז על שעבר על לאו דלא תגוש. ואמרו ז"ל⁶⁴ הרי שהיה נושה בחבירו ויודע שאין לו, אסור לעבור לפניו שמה יתבייש, וכל שכן שלא יתבענו, אבל אנו עשינו להיפך צררנו את חבירינו.

רשענו. הוא מאמר סמוך לקשינו עורף, וירמוז למאמר משה רבינו ע"ה⁶⁵ ילך נא ה' בקרבינו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו, אשר לכאורה נראה שהוא נותן טעם לפגם. ופירושו בו כת הקודמין שהוא על דרך מה שאומרים או יהודי או צלוב. והכוונה כי אות לטובה הוא היותם עם קשה עורף ברעה, כי בשוטים מדרכם הרעה לטובה כן יהיו קשה עורף בלכלית חזור לסורם הרע. ולעומת זה אמר קשינו עורף רשענו, כי לא היינו קשי עורף, רק לענין הרעה בלבד, וזהו קשינו עורף רשענו, ולא לזולת דבר אחר.

אי נמי אפשר לפרש פרטי וידוי או קשינו עורף על סדר היודוי, כי הוא מקושר זה עם זה, ובזה לא יהיו דברי וידוינו כפולים. כי לאחת מחמשה סיבות יקשה האדם עורפו שלא לשוב מדרכו הרעה, אם לחושבו שאינו חוטא, אם להיותו מצליח בדרכו הרעה, אם להיותו נפשו נוטה אל הדרך הרע כמו גזל ועבירות שנפשו של אדם מחמדתן⁶⁶, אם לראותו כי הוא לבדו החוטא והעולם נידון אחר רובו ונשען על זכות הרבים, אם להיות שאין מוכיחין אותו, או אף שיוכיחוהו אין המוכיחים מוחזקים אצלו בחכמה ויראת חטא, באופן שאם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך, יאמר אליו טול קורה מבין עיניך. ולזה אמר כי אין אנו יכולים להתנצל בשום סיבה מסיבות אלו, יען קשינו עורף, גם שידענו שרשענו, ועם היות כי לא הצלחנו בדרכינו הרעה עם כל זה אנחנו רשענו, וגם **שחתנו** לעצמינו על ידי עוונותינו. ועם היות שבטבענו **תעבנו** הדרך ההיא, ר"ל שאין נפשינו מחמדתה. ושמה תאמר קצתינו לבד הם החוטאים, לזה אמר **תעינו**, כמאמר הכתוב⁶⁷ כלנו כצאן תעינו. ושמה יאמר כי אין מוכיחים, או אם יש מוכיחים אינם מוחזקים בעיניכם בחכמה ויראת חטא וראויים להוכיח, לזה אמר **ותתעננו**, כמאמר הכתוב⁶⁸ ויהיו מלביכם במלאכי אלהים ובזוים דבריו ומתענים בבניאיו, כי זו גדולה על כולם כמו שאמרו ז"ל⁶⁹ לא חרבה ירושלים עד שבזיו בה תלמידי חכמים, כמו שהוכיח הענין מסופו, דכתיב⁷⁰ עד עלות חמת ה' (בהם) [בעמם] עד לאין מרפא.

וסרנו ממצותיך. לפי שעד עתה כל מה שהתודו הוא בענין מצוות לא תעשה, על כן התוודו גם כן על התרשלותם במצוות עשה, כי הם חמורים יותר ממצות לא תעשה, כמו שאמר⁷¹ אתי עשה ודחי' לא תעשה. וזהו **וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים**.

וכפל מצות ומשפטים, פירש בדרושים שבסוף ספר שבט מוסר דהכי פירושו, וסרנו ממצותיך, מצוות שכליות שאף אומות העולם עובדי עבודה זרה מקיימים אותם, כמו כיבוד אב ואם וכדומה. וגם וממשפטיך הטובים, משפטים שהם קרובים לשכל, שהכל מודים בהם דטובים הם כיון שהשכל מחייבם, ואנו לא עשינו כך, אלא וסרנו ממצותיך וממשפטיך, גם מאותם הטובים לדעת כל אדם בהיות השכל מחייבם. **וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו**. הכוונה בזה כי בהיות שיש מצוות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא, לזה אומרים שגם מאותם מצוות הטובים שהם טובים לאדם בעולם הזה, גם מהם סרנו. ודבר זה לא שוה לנו לעשות, כיון שתרי"ג מצוות הם מספר איברינו וגידיו לתת כל מצוה חיות לאבר אחד, היה ראוי להחזיק בכל המצוות והמשפטים לטוב לנו כל הימים לחיותינו. אי נמי הכוונה דהרשעות שלנו היה שסרנו ממצותיך וממשפטיך, ואף על פי שהיינו יודעים שטובים הם שלא היה לנו מקום להכחיש זה, עם כל זה סרנו מהם, ולא שוה לנו לעשות כך להשליך הטוב מעלינו. שבט מוסר.

ולא שוה לנו. פירוש על דרך הוי מחשב שכר עבירה כנגד הפסדה⁷², כי איננו שוה השכר והעריבות המגיע מן העבירה, אל העונש המגיע אליו ממנה, כי שכר עריבות העבירה הוא לזמן מה, והעונש הוא נצחי ובכל תכלית. והר"ד אבודרהם פירש ולא שוה לנו, כלומר לא עלתה בידנו הצלחה באותו מרד שמרדנו בך, והוא על שם הכתוב⁷³ חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. אי נמי פירוש ולא שוה לנו, ר"ל וסרנו ממצותיך וכו' ולא שוה לנו לעשות כך, כיון שבחרת בנו מכל האומות וקרבתנו בסיני, ועיינו ראו ולא זר תורה מן השמים, וכיון שכן היה ראוי לנו לקיים כל מצותיך ומשפטיך קיימים השכל מחייבם, ביודעיה כי דברי אלהים חיים הם, ולא כן עשינו, אלא שאפילו אותם שהם טובים אפילו בעיני האומות על שהשכל מחייבם, לא קיימנו, ודבר זה לא שוה לנו לעשות.

ובהיות כן רבונו של עולם, מצדיקים אנו עלינו את הדין **שאתה צדיק על כל הבא עלינו** מהגזרות והיסורין, **כי אמת עשית משום שאנחנו הרשענו**, כלומר לא מרוב תוקף יצרנו חטאנו, אלא שאנחנו הרשענו, אנו גררנו עלינו היצר הרע, וזהו ואנחנו הרשענו. כך פירש הרב בעל שבט מוסר. ולכן נכון הדבר לומר פסוק זה דואתה צדיק על כל הבא עלינו וכו' בכוונה ובהכנעה גדולה. ואמרו בפסיקתא⁷⁴, אמר להם הקב"ה למלאכי השרת, בואו ואודיע אתכם צדקתם של בני, שאני טענתיים בעולם הזה כמה פעמים צרות וייסורין הבאות עליהם בכל דור דור ובכל שעה ושעה, ולא בעטו בהם, וקוראים עצמם רשעים ולי קוראים אותי צדיק, והם אומרים בלשון הזה, אבל חטאנו וכו' כי אמת עשית ואנחנו הרשענו.

ודע דהיודי צריך להיות מעומד, כמו שפסק מרן בשו"ע סי' תר"ז ס"ג. וכתב מג"א שם⁷⁵ דאפילו לסמוך עצמו על שום דבר אסור, אלא יתודה מעומד ממש, ע"ש. ועיין בשיירי כנה"ג בסי' הנז'. ובס' ברכי יוסף סי' קל"א⁷⁶ כתב בשם מהר"ם בן חביב ז"ל דזקן או חלוש יכול להתוודות על ידי סמיכה, ע"ש.

הגר"מ טולידאנו ז"ל

אינו חייב אלא כשיעורו, ומדות רחמיו יליצו בעדינו לכפר על נפשותינו.

ואין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, דדבר שבקדושה הם, אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא בניגון ובטעמים כקורא בתורה, אומרם.

כתב מהר"ר משה ממוזינא בשם מהר"י קולון ז"ל בליקוטיו כ"י וז"ל. כשאומר י"ג מדות יש לכרוע, ואע"ג דזוקף בה, שאני הכא דאחר י"ג מדות כתיב¹ וימחר משה ויקוד וכו', ומיהו אין לכרוע ממש אלא ישוח מעט, עכ"ל.

אח"כ מיד בלי הפסק ישב וישים ראשו בין ברכיו ופניו טוחות בקרקע, ויפול על פניו על זרועו השמאלי ולא בתוך ידו. וצריך לכסות פניו בטלית או בסודרו ולא ביד עצמו מפני שכתובין שם עונותיו. ולא יאמר פסוק ויאמר דוד אל גד וכו' כמו שכתוב במקצת ספרים, אלא יאמר מיד רחום וחנן וכו' לדוד אליך ה' וכו'.
אחר שכיון יפה בכל תפלתו יכוין בנפילת אפים כוונה עצומה, וזו היא, שבנפילתו על פניו מוסר עצמו למיתה, ויכוין במחשבתו כאלו הוא מת ונפטר מן העולם, ומוסר נפשו על קידוש השם לקיים בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך², וזהו אומרו **נפשי אשא**. וכוונה זו היא מועלת לאדם שימחלו לו כל עונותיו, אפי' אותם חטאים שאין להם כפרה אלא ע"י מיתה ממש, כגון חילול השם, כי הקב"ה מצריך מחשבתו למעשה אם מכוין בלב שלם שמוסר נפשו למיתה בשביל חטאיו. ועיין בזהר הקדוש בפ' במדבר סיני. וכתב בס' יונת אלם להרמ"ע ז"ל בפ"ט וז"ל: ויש לנו כוונה גדולה נקייה וקלה לכל זה בפסוק אליך ה' נפשי אשא, כי תיבת נפשי בגימטריא מ"ת, והוא סוד האמיתי לנפילת אפים למסור עצמו למיתה, ובהנשא נפשו למעלה הרי הגוף מת לרצונו, ולא די זה אלא סמוך למיתה תשובה, לפיכך תיבת אשא היא בגימטריא ש"ב, הרי נפשי אשא הם בגימטריא מת שב, והם שני תנאים שמשלמינן המכוון. וכי תימא מה זו שתשובה מאוחרת למיתה, עליך אמר קרא³ תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש החוטאת, והדר ותאמר שובו בני אדם, להתחזק בה תמיד יום יום שלא יהיה יצרו מקטרגו, והוא מובטח במאמר עליון שיחזירנו למוטב. ויכוין כאלו הפיל עצמו בפועל מושלם מאיגרא רמה לבירא עמיקתא על דבר כבוד שמים, עכת"ד.

ומי שאומר מזמור זה בנפילת אפים ואינו מכוין בו כוונה זאת בכל לבו, אז הוא מסתלק מן העולם בלא זמנו, משום דכתיב⁴ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. והמכוין בו כראוי אז הוא זוכה למעלות רבות, ראשונה שנעשה בריה חדשה כאלו כבר מת ונסתלק מן העוה"ז ונודרך הגוף הראשון, וסימניך נפש"י בגימטריא מת, כי הנפש היא עולה אל האלהים במסירה גמורה בכל לבו. שנית נותנים לו עוז ותעצומות ללחום את יצה"ר. שלישית תוספת השכלה בתורה ובסודותיה. רביעית תוספת דביקות בקונו. חמישית זוכה למסלה שמורה לו כשיפטר מן העולם, דכתיב⁵ אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם. ששית גורם השפעה לשכינה ששואלת מהקב"ה ואומרת לו תן לי כך וכך בשביל פלוני בני זה. שביעית אין חטא בא על ידו, ואם יזדמן לו לפעמים באקראי בעלמא יתייסר בעוה"ז עד שיתמרק. שמינית אם זכה לעלות ולהסתלק מן העוה"ז, באותה שעה אומרים לו יבא שלום בלי עיכוב, ושאר צדיקים שלא כיוונו בזה מתעכבים כל שבעת ימים של אבילות.

והא דמסתירים פנים כשאומרים נפילת אפים, לפי שישראל כשהיו משתחוים בעזרה היה בין כל אחד ואחד אור ארבע אמות כדי שלא ישמע כל אחד וידויו של חבירו ויתבייש ממנו, ועל שם זה אנו עושין ג"כ כהאי גוונא בהסתר פנים כאלו כל אחד אינו רואה ויודע מה שהתפלל חבירו. ועוד הטעם שאנו נופלים על פנינו הוא להראות כובד ראש והכנעה, ויש לנו בושת פנים מהביט אל האלהים על אשר חטאנו ופשענו.

וצריך ליפול על פניו על זרועו השמאלי ולא על הימני, בין בשחרית שהוא לבוש תפילין, בין במנחה, והטעם הוא כדרך עקידת יצחק אבינו ע"ה כדי לעקוד השמאל ולהכניעו לפני הימין בעל החסד. ועוד זכר לקרבן התמיד שכשהיו שוחטין אותו היו מרביצין אותו על צדו השמאלי. ועוד משום כדי שיעמוד דרך חירות, כי בנפילת אפים מוחלין לו על כל עונותיו, והסיבת שמאל היא דרך בני חורין ובני מלכים, הלכך באותה יד שנראה בה כבן מלך ואיש חורין צריך ליכנע בה לפני המקום, וסימן לדבר ע"ש שמאלו תחת לראשי⁶. ועוד טעם אחר לפי שמצינו שכשהאדם מתפלל השכינה היא מימינו, שנאמר⁷ ה' צלך על יד ימינך, וכתביב⁸ שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בא אמונ, נמצא כשהוא נוטה על שמאלו פניו הם כלפי שכינה, ואלו היה מוטה על צדו הימני היה הדבר הפוך, ולכן יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי רבו.

כתב הרב מהר"ר אברהם חזקוני ז"ל בס' שתי ידות דף ל"א ע"ב: בשעה שהצבור נופלין על פניהם אף שהוא לא התפלל עמהם צריך לעשות נפילת אפים עם הצבור לפי מ"ש במדרשו של רשב"י. וכן ראוי לנהוג ליפול על פניו ולכסות עצמו בטליתו כמו שעושין הצבור, אף שהוא אינו אומר נפילת אפים והוא בזמירות וכיוצא בהם, עכ"ל.

כל האומר נפילת אפים בכל יום ניצול מדינה של גיהנם. וכתבו רז"ל הטעם כי באלפא ביתא זו חסרים אותיות בוי"ק מתחלת הפסוקים, ובו"ק בגימטריא גיהנם, והוא מלשון בוקה. גם שלש אותיות כפולות וסימנם פאר תחת אפר, מאחר שמכוין להיות כמות ואפר תחת גרלי הצדיקים, זוכה עתה להיות פאר וניצול מדינה של גיהנם ונכנס לג"ע.

כתב הרב מהר"י עייאש ז"ל בספר מטה יהודה⁹ וז"ל: אם בעודו נופל על פניו שמע קדיש או קדושה, דינו כדין ק"ש עכ"ל.

חטאות נעורי ופשעי. פירוש אותם עבירות של ימי הנעורים קרויים חטאות שאין בהם פשע ומרד, כי עדיין לא היה לאדם דעת שלימה להכיר טוב ורע, ו**פשעי** משהייתי איש מבין ויודע דעת ועובר על המצוה קרויים פשעים, ולא תזכור לא זה ולא זה. **למען טובך ה'**. לא למעני כי אם למען לא יחבר ויבש צנור הטוב המושך מימי החסד. **כי יחיד ועני אני**. פי' נכנע לפניך, ואע"פ שאני מלך איני מתגאה ח"ו במלכותי, וכן אמר¹⁰ ואני בעניי הכינות, על כי התענה ולא נהנה מעשירותו מאומה, ולא התנאה ולא התגאה בעולם שאינו שלו. **פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו**. כי רבות הנה הצרות המתרגשות ומתחדשות עליו תמיד, [גאולה] אחר גאולה ופדיון אחר פדיון עד שתבא הגאולה השלימה העתידה במהרה בימינו, כי כן הועד לישראל מתחלת מציאותם בעולם שייסבלו עינוי ויסורין לטובתן והנאתם האמיתית הכרוכה בעקבם ולכפרת עונותם, לכן מוסיפין לומר פסוק **והוא יפדה את ישראל וכו'** אף שאינו מהמזמור.

אחר שסיים נפילת אפים יזקוף מנפילתו ומגביה ראשו בכובד ולא במהירות, ויתחנן כמנהגו ואומר **אבינו מלכנו אבינו אתה וכו'**, והיא תפלה נכונה להפיל שונאיו וכל מבקשי רעתנו. וראוי לכיון בה היטב כי מצינו¹¹ שבה נענה ר' עקיבא כשירד לפני התיבה בתענית של גשמים.

והנה עניינה הוא לבקש רחמים מהש"ת שלא ידקדק אחר מעשינו הרעים, ויעשה עמנו צדקה וחסד לוותר לנו לתת לנו חיים וחסד למען שמו הגדול, וברוגז רחם יזכור, כי הוא ידע יצרנו הרע המחטיאנו ומעבירנו על מצותיו, ואין בנו עול כל כך בזה, משום כי עפר אנחנו, לכן עזרנו על דבר כבוד שמך להצילנו מידו שלא נחטא אזה, וכפר על כל מה שחטאנו כבר למען שמך.

ואומרים **ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו'**, פירושו הוא, לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל, בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים, ועשינו כענין שעשה משה רבינו ע"ה בהר, דכתיב¹² ואשב בהר, וכתביב¹³ ואנכי עמדתי בהר, וכתביב¹⁴ ואתנפל לפני ה', וכך עשינו גם אנחנו עתה בתיקונים של מעלה, ומאחר שאין אנו יודעים להתפלל בענין אחר, אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה עוד כדי להנצל מהאויבים העליונים והתחתונים, דאין בנו שום כח ויכולת לעמוד נגדם. **כי אם עליך עניינו** לצעוק לך בתפלה שתצילנו מידם, ועליך עניינו לצפות שתענינו ותצילנו מידם. **ברוגז רחם** יכוין רחם בגימטריא אברהם **תזכור**. **ברוגז עקידה** יכוין לעקידת יצחק **תזכור**. **ברוגז תמימות** יכוין ליעקב איש תם **תזכור**. **ברוגז אהבה** יכוין למדת הוד **תזכור**. וכסדר הזה צריך לומר אותם, ולא כמו שכתוב בספרים שמקדימים לומר ברוגז אהבה קודם ברוגז עקידה, ומפסיקין בין האבות.

וביום שני וחמישי נהגו בכל תפוצות ישראל להרבות בתפלה ובתחנונים, לפי שבהם בתי דינים קבועים לדון בין למעלה ובין למטה, והם ימי רחמים ורצון יותר משאר ימי השבוע, לפי שמרע"ה כשעלה למרום לקבל לוחות אחרונות עלה ביום חמישי וירד ביום שני, ולכן נהגו מי שרוצה להתענות איזה ימים בשבוע או כשגורזין תענית על הצבור על איזו ערה ב"מ, אין גורזין להתענות אלא בימים אלו דוקא. דאיתא בתנחומא פרשת וירא לפי כשחטאו ישראל בעגל עלה משה רבינו ע"ה בחמישי, וסוף מי יום שירד היה יום שני, ונתרצה להם הקב"ה, וכתביב¹⁵ כי ביום הזה יכפר עליכם, הוא יום כפרה. וזש"ה¹⁶ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - בה"ב ראם, ירצה ראה הקב"ה לבו וה' ונתנם לבריות להתכפר בהם. וזהו דרשו ה' בהמצאתי¹⁷, ירצה ב"ה מצאו, ולכן נהגים שבכל יום שני וחמישי אחר חזרת תפלת י"ח אומרים הצבור סליחות.

1. מחכמי ורבני מקנאס. נולד שם בשנת תק"מ ונפטר בשנת ת"ר לערך. קיבל תורה מזקינו הג"ר משה טולידאנו ז"ל הג"ל. 2. ספור זה נדפס מכת"י ע"י מכון אהבת שלום, ירושלים תשס"א, ובראשו מבוא נרחב לתולדותיו וקורות ימיו. 3. שער התשובה פרק ח'. 4. דברים י"ז ד'. 5. פרשה כ"ב. 6. פרשה ד'. 7. משלי כ"ח י"ג. 8. ארחות צדיקים סוף שער התשובה. 9. תענית כ"ה ע"ב. 10. ברכות ז' ע"א. 11. תהלים ק"ו ר'. 12. פסיקתא רבתי ל"ה א'. 13. שמות ל"ג כ"ב. 14. שם ל"ג כ"ג. 15. שם ל"ד י'. 16. שם ל"ד ח'. 17. ברכות ל"ד ע"א. 18. תהלים צ' ג'. 19. שם ק"א ד'. 20. שם פ"ד ו'. 21. שיר השירים ב' ו'. 22. תהלים קכ"א ה'. 23. שם ט"ז ח'. 24. סי' קל"א אות א'. 25. דברי הימים א' כ"ב. 26. תענית כ"ה ע"ב. 27. דברים ט' ט'. 28. שם י' י'. 29. שם ט' י"ח. 30. ויקרא ט"ז ל'. 31. בראשית ב' ד'. 32. ישעי' נ"ה ו'. 33. פרשת חקת י"ט. 34. במדבר כ"א ד'. 35. תענית כ"ה ע"ב. 36. ירמיה י"ב ח'. 37. עירובין ל"א ע"ב. 38. קידושין ל' ע"ב. 39. פרשת חקת סי' י"ט. 40. ברכות ז' ע"א. 41. תהלים ק"ו ו'. 42. דברים כ"ט י"ד. 43. ויקרא כ"ו מ'. 44. פסוק כ'. 45. תהלים ק"ו ו'. 46. שם ק"א ד'. 47. דברים י"ז ז'. 48. דף מ"ב ע"ג. 49. מלאכי ב' י'. 50. מיקה ג' ב' ג'. 51. שמות כ"ב ו'. 52. חולין צ"ד ע"א. 53. במדבר ל"ה כ'. 54. פסחים מ"ט ע"ב. 55. ויקרא י"ט י"ד. 56. עובדיה א' ג'. 57. שמות כ"א י"ד. 58. משלי כ"א כ"ד. 59. תהלים קי"ט ס"ט. 60. סי' ט"ו. 61. שם צ"ב י'. 62. ישעי' כ"ב כ"ח. 63. במדבר י"ד ט'. 64. שם י"ד י"א. 65. תהלים ל"ב א'. 66. ברכות ל"ד ע"א. 67. דברים כ"ג כ"ג. 68. קהלת ה' ד'. 69. הושע ד' ט"ז. 70. ירמיה ה' כ"ג. 71. ירמיה ט' ד'. 72. תהלים קמ"ג י"ב. 73. בבא מציעא ע"ה ע"ב. 74. שמות ל"ד ט'. 75. חגיגה י"א ע"ב. 76. ישעי' נ"ג ו'. 77. דברי הימים ב' ל"ו ט"ז. 78. שבת קי"ט ע"ב. 79. דברי הימים שם. 80. ביצה ח' ע"ב ועוד. 81. אבות פ"ב מ"א. 82. איוב ל"ג כ"ז. 83. פסיקתא רבתי ל"ה א'. 84. ס"ק ד'. 85. אות ז'.

מנחת חינוך
אליבא
דהנכח
שטייף ישיבת חברת אהבת שלום

תשובות ופסקים

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

בן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד האם יפול על פניו בתחנון וכן להיפך

בני אשכנז אומרים בתחנון מזמור רחום וחננו עם נפילת אפים. ובני ספרד בארץ ישראל אומרים מזמור לדוד אליך ד' נפשי אשא ללא נפילת אפים.

בספר שיח הלכה (סימנים קכ"ח-קמ"ט) מובא תשובות מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לשאלות חדב"נ הגה"צ רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א וז"ל השאלה: ראיתי בספר "בית ברוך" שכשמתפללים במנין ספרדים שאינם נופלים על פניהם אסור ליפול משום "לא תתגודדו". וצ"ע אם הדין כן שהרי מה שהם אינם נופלים הוא רק משום חומרא וחשש סכנה בנפילת אפים בלא כוונה. והשיב מרן זצוק"ל: מסתבר כמותו, שהרי אפילו לענין תפילת שמונה עשרה בלחש כתב הפאת השלחן שהמתפלל אצל ספרדים יתפלל כמותם גם בלחש, ואף שלענין זה רבו החולקים עליו, מכל מקום לענין נפילת אפים שפיר מסתבר דאין לשנות.

וכן כתב בספר אשי ישראל (פרק כ"ה הערה א') בשם ספר ולי"י סי' קל"א בשם מרן זצוק"ל דאם אשכנזי מתפלל אצל בני ספרד לא יפול עליו פניו וכמנהגם. וכן כתבו בהליכות שלמה (פרק ה') דבר הלכה ס"ק ל"ח) בשם מרן זצוק"ל דאם מתפלל אשכנזי בבית הכנסת של ספרדים יאמר כמנהגו "רחום וחננו" וגו', ואין צריך לומר המזמור "לדוד אליך ד' נפשי אשא" כמנהגם, הואיל ואין דבר זה ניכר, אבל לא יפול על פניו, אלא ישב כמנהג הציבור.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דבן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד לא יפול על פניו באמירת תחנון.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דבן אשכנז שמתפלל בבית הכנסת של בני ספרד, שיאמר תחנון בלי נפילת אפים, או שיאמר עם נפילת אפים בצינעה, ובן ספרד שמתפלל בבית הכנסת של בני אשכנז, שיאמר תחנון בלי נפילת אפים, שהרי ממילא לא רואים מה שהוא עושה והא דפסוק ראשון של קריאת שמע יש לומר ביחד עם הציבור אף שהציבור בממילא לא רואים אם אינו אומר עמהם, דבקריאת שמע אם אינו אומר עמהם כלפי שמיא הוא נראה ככופר, וצ"ב. וכן צ"ע מדברי המשנה ברורה סימן קל"א ס"ק ו'.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שבן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד שלא יפול על פניו באמירת תחנון כמנהגם, אולם בן ספרד המתפלל אצל בני אשכנז יכול לומר תחנון בלי נפילת אפים.

ובתשובות והנהגות (ח"ד סימן כ"ט) כתב: ובמקום אחר דנתי באשכנזים שמתפללים בבוקר בבית הכנסת של ספרדים והם מקפידים לא ליפול אפים בתחנון, והוא רוצה ליפול כמנהג האשכנזים, והעליתי שאם נמצא בעיר עם ספרדים ואשכנזים (כמו ירושלים ובני ברק) והעליתי שראי זה את זה וכל אחד יודע שנוהג כמנהגו, והאמת והשלום אהבו, רשאי ליפול, אבל בעיר או שכונה שהספרדים בפני עצמם, ולא ידוע להם מנהג נפילת אפים, ותמוה הוא בעיניהם, לא יפול, דיש חשש איסור תורה דלא תתגודדו.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דבן אשכנז המתפלל בבית הכנסת של בני ספרד באופן קבוע שלא יפול על פניו בתחנון אולם אם מתפלל באופן חד פעמי אצל בני ספרד יכול ליפול על פניו ובן ספרד המתפלל אצל בני אשכנז שלא יפול על פניו בתחנון.

ובשו"ת באר שרים (ח"ה סימן י"ז אות ב') כתב: במה ששאל אשכנזי המתפלל במנין ספרדי ועל פי מנהגינו נופלין על אפים בתפילת תחנון, האם יפול על פניו או לא ישנה מנהג המקום, הנה במנהג קהלות ספרד שלא יפול בפועל בנפילת אפים ראה בבן איש חי (שנה ראשונה, פרשת כי תשא אות י"ג) שכתב דהוא על פי הזוהר (והוא בסוף פרשת במדבר) שמי שלא מכון היטב בזה וי לו, או דיש בזה הרבה כוונות ולא אפשר על פה ומוכרחים להביט בסידור שבידם, ויש אומרים דהטיית הראש על הזרוע היא עצמה מורה על ירידת הנפש במקום הדין וכו' עיי"ש בדבריו הק'. ונראה לי דמי שלא חש לכך וכן נוהגין בני אשכנז לא ימנע זאת גם במנין ספרדי. ודוגמת ראייה לכך דראיתי בשו"ת עצי הלבנון (להגאון מהר"ל צירלסאהן מקעשנוב סימן ג') שדן האם בש"ץ כשמסיים חזרת התפלה של י"ח, בקול, האם צריך לישב בתחנון אי יכול לאומרו מעומד, ופסק שחייב לישב עיי"ש שהוכיח דבריו מהרמב"ם והריב"ש והמהר"ל, וראיתי בשו"ת באר משה למר דודי הגאון המנוח זצ"ל (ח"א סימן ל"ד) שגם דן בזה, ולא זכר דברי הרב עצי הלבנון, אלא מסיק דכל מנהג יש לו על מי לסמוך ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, על כל פנים נראה דגם ש"ץ הממשיך לומר תחנון בעמידה ואינו יושב בדוקא כמו כולם וגם הוא עביד כשורת הדין כמו שמסיק בבאר משה, ועיין בערוך השלחן (סימן קל"א סעיף ה') שכן כתב גבי ש"ץ. אם כן שפיר גם אשכנזי רשאי ליפול בפועל ממש בענין ספרדי.

מי שאינו נוהג לומר וידוי וי"ג מידות ומתפלל בבית הכנסת שנוהגים לאומרו האם ינהג כמותם
שמעתי מרבותינו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א דהנוהג שלא לומר וידוי וי"ג מידות קודם נפילת אפים ונזדמן לו להתפלל במקום שאומרים, שיאמר וידוי וי"ג מידות כמנהג המקום.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סוף סימן פ"ט): ואם הוא ממקום שאין אומרים וידוי וי"ג מידות קודם נפילת אפים ונזדמן לו להתפלל במקום שאומרים וידוי וי"ג מידות, ודאי צריך גם כן לומר וידוי וי"ג מידות כמנהגם שאסור לשנות מנהג בית הכנסת שמתפלל

בו כדתנן בפסחים דף נ' ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, וגם בכל מקום מהנוסח שאפשר להכיר שאינו עושה כמנהג המקום מוכרח לנהוג כמנהגם, וגם אולי איכא גם משום לא תתגודדו.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ז עמוד ר"ח) כתב: מי שאין דרכו לומר הוידוי וי"ג מידות אחר התפלה כלל ומתפלל עם ציבור שאומרים וידוי וי"ג מידות אז יעשה כמנהג הציבור ואל ישנה. וכן יש לעשות כאשר יבין כל הבא לשער הלכות אלו.

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"א סימן קי"ד): מנין שמתפללין נוסח ספרד ואומרים י"ג מידות ווידוי קודם תחנון אם מותר לפרוש. נראה פשוט דכיון ש"ג מידות דבר שבקדושה שנאמר רק בעשרה וכמבואר בפוסקים, עיין בשו"ע סימן תקס"ה סעיף ה', ואם כן דינו כמו בכל דבר שבקדושה כשאומרים שאסור לפרוש דנראה כמזלזל במעלת אמירתם, ודומה לקדושה וברכו שחייב לאומרם עם הציבור כשאומרים, ובפרט כאן כשמבקשים רחמים. הן אמת שלענין אמירת הוידוי דאשמנו עם הציבור יש לדון דאף שעיקר אמירת אשמנו מדברי הקדוש האריז"ל בשער הכוונות, מכל מקום בזה יש להסתפק אם ציוה לכל אחד אף כשמתודה ואין לבו עמו בעזיבת החטא כראוי, אף מכל מקום נראה כיון שנהגו כן, ופורש מהם כשמעוררים רחמים מזלזל במה שהציבור מעוררים רחמים ותשובה על חטאיהם, ובפרט בתפילת י"ג מידות. זאת שהקב"ה בעצמו אמר כל זמן שאומרים לפני אני עונה, וחייב לומר עמהם, וברמ"א סימן ס"ח דעתו שנוון למנוע מלומר פיוטים בברכות קריאת שמע משום דהוי הפסק, ומכל מקום כתב "שאינן לאדם לפרוש עצמו מהציבור במקום שנהגו לאומרו ויאמר עמהם" ולא מיבעיא באמירת י"ג מידות דהוא דבר שבקדושה ואסור לפרוש מהם אלא למבואר ברמ"א נכון לומר גם הוידוי עמהם, ומצוה לפרסם כל זה, שראיתי כמה פעמים מתפללין נוסח אשכנז שותקים אף כשאומרים י"ג מידות, וחייבין לומר עמהם, שלא יהיו הציבור מקדשין שם שמים להזכיר ית"ש במדותיו והם נמנעים.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א הגאון בעל המשנה הלכות שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאם אינו נוהג לומר וידוי וי"ג מידות ומתפלל במקום שאומרים דיש לו לומר כמנהגם.

מי שנוהג לומר וידוי וי"ג מידות ומתפלל בבית הכנסת שאין אומרים האם יאמר ביחידות

בכף החיים (סימן קל"א ס"ק י"א) כתב בשם שו"ת הרשב"ש סימן קצ"א בשם אביו הרשב"ץ דהמנהג לומר וידוי אף ביחיד אחר תפילת י"ח. ברכי יוסף אות ט' קשר גודל סימן י"ח אות ח' שלמי ציבור דף קמ"ח ע"ד.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ל"ד) כתב: הנה האיסור בבית הכנסת אחת לאיזה אינשי לשנות ממנהגי המקום בדברים הניכרים איכא שני איסורים חדא מלאו דלא תתגודדו שנדרש ביבמות דף י"ג ע"ב גם לענין דלא תעשו אגודות אגודות והוא מדאורייתא דאם לא כן לא היה שייך להקשות דמבעי ליה להקרא לגופיה, וכן הוא מפורש ברמב"ם פרק י"ב מעבודה זרה הלכה י"ד שכתב ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג זה ובשביל זה שהוא דרשא גמורה מהקרא הקשה הכסף משנה איך לוקה בגדידה הא הוא לאו שבכללות ואם היה רק מדרבנן ואסמכתא לא היה קשה כלום הרי בהכרח שהוא מדאורייתא. ושנית מהדין אל ישנה מפני המחלוקת דבפסחים דף נ' ודין זה הוא מדרבנן. ודין זה הוא אף במנהגים שאיכא בהו איסורא קצת וכל שכן באיסורים גמורים כמו בתפילין בחול המועד שלהלובשין תפילין עובר בעשה כשאנו מניח ולהאין מניחין איכא איסור זלזול במועד, וכן הוא שינוי הנוסחאות שאיכא טעמים לכל נוסח ונוסח אסור אף שאולי איסור לא תתגודדו ליכא משום שליכא חלוקים בעיקרי נוסח הברכות והתפלות איסור השני שאל תשנה מפני המחלוקת ודאי איכא. ואם רוצה לומר וידוי קודם נפילת אפים הוא דווקא בלא שום היכרא לאחרני שהוא בלא הכאה על הלב, וגם אינו יכול לומר הי"ג מידות שלזה צריך דווקא עשרה שיאמרו עמו ואף אם ימצא עשרה הרי זה השינוי בפרסום גדול. ורק מה שמניח תפילין גם בתפלת המנחה אין למחות בידו ואף שאיכא בזה משום יוהרא דמכיון דכא ממקום שנוהגין כן ליכא משום יוהרא. אבל על שאר השינויים צריך למחות בידו וגם לכופו בהתראה שיהיו מוכרחין לסלקו ממשרתו אם לא יעשה כהדין שלא ישנה כלום ממנהגי בית הכנסת כשהוא מתפלל בבית הכנסת אף שלא לפני התיבה, לבד הנחת תפילין בתפילת המנחה ואמירת וידוי בלא הכאה על הלב שלא ניכר.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט' סעיף א'): מי שהזדמן לציבור מבני אשכנז שאינם אומרים וידוי ושלוש עשרה מידות אלא בימי שני וחמישי בלבד, כיצד ינהג בענין אמירת וידוי ושלוש עשרה מידות. תשובה. יש לו לומר וידוי ושלוש עשרה מידות אף שאין הציבור אומר אותם, אלא שיאמרם בצינעה, וכיון שהציבור יושבים מיד לנפילת אפים, ישב עמהם ויאמר וידוי בישיבה ובלא הכאה על הלב, ושלוש עשרה מידות. כיון שאין הציבור אומר אותם, יאמר הוא אותם בטעמים, ויסיים את כל הפסוק שבסוף שלוש עשרה מידות, ונקא לא ינקה, עד ועל רבעים, ושלוש עשרה מידות שמוסיפים בימי שני וחמישי לא יאמרם כלל ביחיד, אלא יאמר אל מלך וכו' ויסיים עד כמו שהודעת לענין מקדם וכן כתוב בתורתך.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ז עמוד ר"ח) כתב: מי שנוהג לומר וידוי וי"ג מידות אחר תפילת י"ח, וכעת מתפלל עם ציבור שאינם אומרים, יתפלל הוא את כל זה בלחש שלא ירגישו בו אנשי הציבור.

הרה"ג יוסף זונדל שוב קריית ספר

מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דמי שנוהג לומר וידוי וי"ג מידות ומתפלל במקום שאין אומרים שיאמר וידוי וי"ג מידות בטעמים ביחידות. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (מהדורא תנינא ח"א סימן צ"ט): ובדבר שאלתו עוד אדם שהוא מתפלל נוסח ספרד והוא בבית הכנסת שמתפללים נוסח אשכנז כיצד יעשה עם תחנון ונפילת אפים אי יתפלל עם הציבור או עדיף שיאמר הוידוי קודם. לפענ"ד שיכול להתפלל כדרכו על פי נוסח ספרד ויתוודה קודם אשמנו וכו' ואחר כך נפילת אפים כי כבר ידוע כי עכשיו אין מקפידין כל כך ואין נראה כלא תתגודדו בדרך כלל ועל כל פנים ברוב מקומות כי הדבר ידוע כבר עכשיו שיש שני נוסחאות. אמנם אם רואה שמקפידין אז יתפלל עמהם כסדר ואל ישנה מפני המחלוקת לעולם עדיף. ואפילו לא יאמר תחנון כלל עדיף מלבוא למחלוקת וכן כתב גם בח"ח סימן כ"ט.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דמי שנוהג לומר וידוי וי"ג מידות כל יום או בשני וחמישי ומתפלל במקום שאין אומרים יאמר וידוי וי"ג מידות בטעמים ביחידות.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי שהנוהג לומר וידוי וי"ג מידות ונזדמן לו להתפלל במקום שאין נוהגים לומר, שיאמר וידוי אבל לא י"ג מידות והוא הדין אלו שנוהגים לומר וידוי בשני וחמישי ומתפללים במקום שאין נוהגים לומר.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי שהנוהג לומר וידוי וי"ג מידות ומתפלל במקום שאין אומרים אין צריך לומר ביחידות שרק בציבור נוהגים לומר וידוי וי"ג מידות.

הנוהג לומר והוא רחום קודם תחנון ומתפלל בבית הכנסת שאומרים והוא רחום לאחר תחנון האם ינהוג כמותם וכן להיפך

בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן נ"א אות ג') כתב: שאל היות שמעלתו מתפלל בנוסח ספרד והעם מתפללים אשכנז איך להתנהג, בפרט בב' וה' לענין נפילת אפים קודם והוא רחום שהאשכנזים נופלים אחר והוא רחום, ועיי"ש מה שהאריך בזה וסיים: ע"כ לדעתי ינהג מעלתו כך שלא ישנה ממנהגו בענין אמירת תחנון נפילת אפים קודם והוא רחום לפי שמשמע כן מהזוה"ק, ויעשה כמו שהביא המגן אברהם בסימן קל"א ס"ק ה' בשם הריב"ש והמהר"ל ז"ל לומר נפילת אפים מעומד ויטה ראשו על ידו באופן שלא יהיה נרגש כל כך אצל הציבור וזהו דבר נקל, ואחר כך כשיגיע לנפילת אפים של הקהל ישב ויפול על אפיו אף שלא יאמר עמהם זה המזמור כיון דבלאו הכא הביא השערי תשובה בשם השיורי ברכה שכל יחיד יפול על אפיו עם הקהל אף שהוא מתפלל אז פסוקי דזמרה ואם כן מכל שכן בנידון דידן וזה הדרך היותר נכון לענ"ד.

וכן כתב בכף החיים (סימן קל"א ס"ק ל"ט): ואם הציבור אומרים תחנונים קודם נפילת אפים ובצנעה נוהג כהאר"י ז"ל ואינו יכול לישב כי הקהל עומדים אומר נפילת אפים על ידי סמיכה.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דהנוהג לומר והוא רחום קודם תחנון ומתפלל בבית הכנסת שאומרים והוא רחום אחר תחנון שיתיישב עם הציבור ולא יאמר תחנון, ויאמר והוא רחום ביחד עם הציבור ואחר כך יאמר תחנון בלי נפילת אפים כדי שלא יראו הציבור שמתפלל בנוסח אחר. והנוהג לומר תחנון קודם והוא רחום ומתפלל בבית הכנסת שאומרים תחנון לאחר והוא רחום קצת ויאמר תחנון שהציבור יחשוב שהוא מיהר באמירתו והוא רחום, ואחר כך יאמר והוא רחום כמנהגו לאמר והוא רחום לאחר תחנון.

ובשו"ת באר משה (ח"ז עמוד ר"ח) כתב: אם הוא דרכו לומר תחילה נפילת אפים קודם לוהוא רחום ומתפלל עם ציבור שכולם אומרים נפילת אפים אחר לוהוא רחום, אז אל ישנה ממנהגו של ציבור וגם הוא יאמר כל התחנון אחר לוהוא רחום, ושמא יותר טוב שיאמר תחלת נפילת אפים כמנהגו קודם לוהוא רחום בלי נפילה על אפים. ומי שאין מנהגו לומר תחילת נפילת אפים קודם לוהוא רחום ומתפלל עם ציבור שאומרים תחילת הנפילת אפים קודם לוהוא רחום, אז יעשה כמנהג הציבור ואל ישנה.

ובשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן י"ח אות א') כתב: ע"ד שאלתו, במי שמתפלל מנהג ספרד ועושה נפילת אפים קודם והוא רחום האין יתנהג אם הוא בבית הכנסת דמנהג אשכנז שנופלין על פניהם אחר והוא רחום, וציין לדברי הגמ' מגילה (דף כ"ב) נפול כולי עלמא אנפיהו ורב לא נפל על אפיה, אם כן נראה דלא חס מלשנות, ע"כ. בבית המדרש אצלי שמתפללין בנוסח ספרד דפולין ויש אחד המתפלל אציליו בקביעות והוא ממנהג אשכנז, וכאשר ראיתי אומר הוידוי עמו רק נפילת אפים עושה אחר והוא רחום, עוררתי דמרהאוי שיעשה קודם עם הציבור, דכן כתב בשערי תשובה (סימן קל"א ס"ק ב') בשם השיורי ברכה דבשעה שהציבור נופלין על פניהם אף שהוא לא התפלל עמהם צריך לעשות נפילת אפים עם הציבור אף שאינו אומר נפילת אפים שהוא עומד בפסוקי דזמרה, ע"ש. אמנם כל זה רק ככהאי גוונא דלנוסחתיו דהנפילת אפים הוא בהתחלת התחנון וכל העולם מקפידין לומר ביחד את השלש עשרה מדות וממילא שכולם יחד נופלין על פניהם, לכן שייך בזה הקפדה על מי שאינו מצטרף עמהם, אבל בנידון דידן, שהוא ספרדי ומתפלל עם אשכנזים שנופלין על פניהם אחרי והוא רחום שכמובן לא שייך שיעשו ממש כולם ביחד, דיש מאריך באמירת התחנון ויש מקצר, ממילא דלא ניכר כל כך אם יחזיק במנהגו ליפול על פניו קודם והוא רחום, רק ימתין קצת כאשר כבר התחילו והוא רחום ואז יחשבו שהוא מהמקצרים וממהרים, דבלאו הכי אמירת התחנון דהספרדים קצר יותר ואז יוכל

לעשות כמנהגו, ועי"ש עוד.

ומרבותינו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דהמתפלל נוסח אשכנז שאומרים תחנון אחרי והוא רחום, ומתפלל במקום שמתפללים נוסח ספרד שאומרים תחנון קודם והוא רחום וכן להיפך אחד שמתפלל נוסח ספרד ומתפלל במקום שמתפללים נוסח אשכנז שיאמר תחנון ביחד עם הציבור. [באשי ישראל (פרק כ"ה סעיף ה') כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאם נמצא בבית הכנסת שנהגו לומר בו תחנון קודם והוא רחום אינו חייב לנהוג כמותם, והוא הדין להיפך דכיון שכיום בכל מקום יש שנהגים כך ויש שנהגים אחרת אין חשש של לא תתגודדו, אך אפשר שאם כל הנמצאים בבית הכנסת אומרים והוא רחום קודם תחנון והדבר ניכר אם ינהג אחרת ינהג כמותם. אמנם בהליכות שלמה (פרק ה' דבר הלכה ס"ק ל"ח) כתבו בשם מרן זצוק"ל כפי שאני שמעתי מפ"ק: וכן בימים ב' וה' אין לשנות ממנהג הציבור בענין נפילת אפים, אם לעשות זאת בתחלת התחנונים או בסופם. והמשנים, שלא כהוגן הם עושים.

וכן יעוין בתפלה כהלכתה (פרק ד' סעיף י"ד) שכתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שכיום המתפלל בציבור שאינם נופלים אפים אלא לאחר והוא רחום שאינו חייב לנהוג כמותם כיון שידוע שיש רבים הנוהגים כך ורבים נוהגים אחרת - אין חשש לא תתגודדו. אולם כאמור לעיל אני שמעתי ממרן שליט"א לנהוג כמו הציבור].

וכן כתב בבית ברוך (על החיי אדם כלל ל"ב ס"ק קנ"ט): ואף ביום ב' וה' נוהגין בארץ ישראל ושאר מדינות ספרד להקדים נפילת אפים ליהוא רחום וכן נוהגין בקצת מקומות אלו (כן כתב בשערי תשובה) אבל כהיום המנהג בארץ ישראל אצל האשכנזים המתפללים בנוסח אשכנז להקדים והוא רחום והעיקר לא לשנות ממנהג המקום וגם יש בזה חששא דלא תתגודדו וכן משמע מכף החיים ס"ק ט"ל. ובשו"ת אז נדברו (ח"ה סימן כ"ו) כתב דבישיבה שייך לא תתגודדו לענין מנהגים בנפילת אפים אף לדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאין לא תתגודדו בימי הספירה לספרדים שמתגלחים עי"ש.

וכן כתב הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א בתשובה בספר ויגל יעקב (מכתב י"ח): מי שנוהג ליפול על פניו בתחנון לפני והוא רחום וכדעת המנהג שהובא בשערי תשובה סימן קל"א ס"ק א' וכן הוא דעת האריז"ל, והוא נמצא בבית הכנסת ששם נוהגים ליפול בב' וה' לאחר והוא רחום, צריך לשנות מנהגו וליפול עמהם. וזה נלמד ממה שכתב המשנה ברורה שם בס"ק ו' דאף הנוהג ליפול תמיד על צד שמאל, מכל מקום אם מתפלל במנין ששם נופלים בשחרית על ימין אין לו לשנות מהם, וכן ממה שכתב השערי תשובה בס"ק ב' דגם כשעומד במקום אחר בתפילה, והם נופלים על אפים צריך ליפול עמהם, עי"ש. אם כן כל שכן שלא יפול בשעה שהם לא נופלים ובשעה שנופלים הוא לא יפול, אלא צריך לשנות מנהגו אז. ושמעתי מפי הגאון שליט"א דהוא הדין להיפך מי שנוהג להתפלל נוסח אשכנז שבשני וחמישי אומרים תחנון אחר והוא רחום ומתפלל במקום שמתפללים נוסח ספרד שאומרים תחנון לפני והוא רחום יש לו לנהוג כמנהגם לומר תחנון לפני והוא רחום.

וכן בשו"ת עולת יצחק (ח"ב תשובות נוספות סימן ער"ד) כתב: אם כולם נוהגים כך לומר והוא רחום קודם נפילת אפים, ואתה יחיד או מהיחידים ממש, אין ראוי לשנות ועיין שם עוד בסימן ער"ה. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"ז סימן מ"ז אות ז' דיש ליפול אפים ביחד עם הציבור.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דאין צריך לומר תחנון ביחד עם הציבור בזמנינו כיון דכולם יודעים שיש מנהגים ונוסחאות שונים לכן אין בזה חשש לא תתגודדו.

הנמצא בבית הכנסת שאין אומרים תחנון במנחה האם יאמר ביחידות בתשובות והנהגות (ח"ג סימן נ"ג) כתב: מה שפירסם בכרוז בבית הכנסת שאין לומר תחנון במנחה, הנה מפורש ברמב"ם פרק ט' דתפילה הלכה ח' "במנחה אומר ש"ץ אשרי יושבי ביתך וכו' תהלה לדוד וכו' קורא הוא והעם מיושב, ועומד ש"ץ ואומר קדיש והם עומדים אחריו ועונים כדרכם ומתפללים כולם בלחש, ואחר כך חוזר ש"ץ ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים כל התפלה, ונופלין על פניהם ומתחנן ומגביה ראשו הוא והם, ומתחנן מעט מיושב כדרך שעשה בשחרית ועומד ואומר קדיש וכל העם עונים כדרכם ונפטרים למעשיהם" ע"ש, הרי מפורש שצריך לומר תחנון במנחה, ובדאי נהגו כן כל ישראל מדורי דורות, וכל המשנה ידו על התחתונה. ואדמו"רים שיתפללו עד אחרי השקיעה שפיר עבדי שלא אמרו תחנון, כיון שהמשמורת ברכיע משתנין בשקיעה וכמבואר בביאור הגר"א (או"ח סי' תנ"ח) ובמשמר דלילה אין מקום לנפילת אפים. אבל המתפלל קודם השקיעה למה יבטל מצות תחנון שחשבה מאד וגורמת לתפלה גופא שתתקבל וכמו שכתב הרמב"ם פרק ה' הלכה א' והלכה י"ג וצריך לכיון בו טובא כמ"ש בזוה"ק, וגם הקדוש האריז"ל דקדק במנחה לומר תחנון. ושמעתי אומרים שמפני חומר מעלת אמירת תחנון גופא נמנעין מלומר תחנון במנחה, כיון שבמנחה רגילים למהר ותחנון צריך לאמרו בכוונה דוקא, וגם רק במקום ספר תורה שהמקום מקודש, אבל האמת שאדבריה מנחה הוא הזמן המסוגל ביותר שנענין לתפילתו, כדילפי מאלו הנביא שנענה אז, והזהירו חז"ל טובא בזה, ועיין טור ריש סימן רל"ב. וסגולה להתקבל התפלה היינו עם נפילת אפים ויאמרנה בכוונה ולאט, ואם מתפללין מנחה כראוי ואומרים תחנון בכוונה, סגולה גדולה לפרנסה (כן שמעתי). וזה המפרסם לאסור לומר תחנון במנחה נהג שלא כדין ומונע רבים מלעשות מצוה, אם גומרים להתפלל קודם השקיעה וכמו שכתבת, ומצוה לזרז הציבור לומר תחנון במנחה שכן מעלין התפילה גופא. ובפרט יכיון באמירת "כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך" ומסוגל לאריכות ימים. ועיין עוד מה שכתב בחלק א' סימן קל"ד.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן כ"ח) כתב: בדבר שאלתו באמירת תחנון למנחה אי יש לומר, ששמע שיש קפידא שלא לומר תחנון במנחה, הנה בשו"ע או"ח סימן קל"א מבואר שיש לומר תחנון במנחה ומה שנהגו בקצת מקומות שאין אומרים תחנון במנחה הוא שהני מקומות נהגו להתפלל מנחה לאחר השקיעה הראשונה שנהגו כשיטת ר"ת וכחכמים דמתפללים מנחה עד הלילה ולא כר"י עד פלג המנחה וכתב המגן אברהם בסימן קל"א ס"ק ט' דאם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה אין נופלין על פניהם ובאלו רבה כתב דמשמע מדברי המגן אברהם דגם בין השמשות אין נפילת אפים ועיין ב"י בשם המהר"א דנפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלין על פניהם וקרוב לקצץ בנטיעות והביאו הט"ז ס"ק ח' אלא שכתב דאין לחוש כל זמן שאינו ודאי לילה אלא בין השמשות דלא גרע מליל אשמורת שהוא קרוב ליום ועיין מחצית השקל שם ומיהו הפרי מגדים וכן איש חי פרשת כי תשא והכף החיים פסקו כמגן אברהם דאפילו בין השמשות אין לומר תחנון וזה טעם המנהג שאין לומר תחנון ומה שכתב דיש בזה הקפדה נראה ודאי דכוונתם אדברי מהר"א שהוא קרוב לקצץ בנטיעות ומיהו פשוט דזה רק אחר השקיעה אבל קודם השקיעה ודאי אין שום טעם שלא לומר ולבטל אמירת תחנה המבואר לאמרה גם במנחה כנלפענ"ד.

ומי שנוהג כדינא דשו"ע שאומרים תחנון במנחה ומתפלל בבית הכנסת שאין נוהגים לומר תחנון שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאין צריך לומר תחנון כיון דיש לזה טעם למה אין אומרים תחנון כיון שמנחה מתפללים סמוך לערב והרבה פעמים זה כבר לאחר השקיעה לכן אין הם אומרים תמיד תחנון במנחה ועיין במשנה ברורה סימן תרכ"ג ס"ק ט'.

וכן כתב בשו"ת דבר יהושע (ח"ג סימן ע"ד אות ה'): ואשר שאל מי שמתפלל במנין שאין אומרים תחנון במנחה מה יעשה, אם יאמר בפני עצמו או לא יאמר כמנהגם. נלענ"ד דעדיף טפי לשנות מנהגו משישנה מנהג הציבור מפני המחלוקת, דהא עיקר נפילת אפים רשות היא ולא חובה כמ"ש הטור בסימן קל"א בשם רב נטוראי וכן כתב הדרכי משה שם בשם הריב"ש ומהאי טעמא כל דיני במנהגא תליא, ואם הציבור אינו נוהגים ליפול על פניהם במנחה אין צריך להחמיר ולשנות מנהג מקומו ובפרט שהמנהג שלא לומר במנחה נעשה על פי הלכה שכתב המחבר בסימן קל"א סעיף ג' דאין נפילת אפים בלילה, ובבית יוסף מבואר שקרוב הדבר לקצץ בנטיעות וכיון שנהגו בדורות אחרונים להתפלל סמוך ללילה חששו שמא נמשכה התפלה עד הלילה.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דהמתפלל בבית הכנסת שאין אומרים תחנון במנחה (או בבית הכנסת שאין אומרים תחנון בערב שבת) שגם לא יאמר כמנהגם.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דלא יאמר תחנון לאחר שמונה עשרה כמנהגו אולם יכול להשלים לאחר התפילה אמירת תחנון.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי שהמתפלל במקום שאין אומרים תחנון במנחה חייב לומר תחנון עם נפילת אפים מיד לאחר חזרת הש"ץ.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי שיאמר תחנון בלי נפילת אפים שלא יהיה ניכר שאינו נוהג כמו הציבור.

הנוהג שלא לומר תחנון לאחר השקיעה ומתפלל במקום שאומרים תחנון לאחר השקיעה האם יאמר עמהם

במשנה ברורה (סימן קל"א ס"ק י"ז) כתב: ובין השמשות של לילה נוהגים ליפול.

ובכף החיים (ס"ק נ"א) כתב: אין נפילת אפים בלילה, כן כתב בית יוסף בשם מהר"א כי נפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלין על פניהם וקרוב הדבר לקצץ בנטיעות יעו"ש והביאו הט"ז ס"ק ח' וכתב דאין לחוש לזה כל זמן שאין ודאי לילה אלא בין השמשות דלא גרע מליל אשמורת שהוא קרוב ליום עכ"ל, וכ"כ הר"ז [שו"ע הרב] אות ד'. ומיהו המגן אברהם ס"ק ט' כתב דאם נמשכת תפלת מנחה עד הלילה לכולי עלמא אין נופלין דתחלת הלילה תגבורת הדינים מה שאין כן אחר חצות לילה ויש לדלג אבינו מלכינו [רצונו לומר בעשרת ימי תשובה] כדי ליפול מבעוד יום עכ"ל. והביאו אליהו רבה אות ח' וכתב דמשמע מדבריו בין השמשות אין נופלין יעוין שם, ומכל מקום נראה לי כיון דאיסור נפילת אפים בלילה חמור מאוד כמקצץ בנטיעות ח"ו וקימא לן בין השמשות ספק אם הוא מן הלילה, וגם כי אומרים דנפילת אפים רשות כמו שכתבתי לקמן אות נ"ג ועל כן שב ואל תעשה עדיף, ואין לעשות נפילת אפים בין השמשות וכן נראה דעת המשבצות זהב אות ח', וכן הסכים הרב בן איש חי פרשת כי תשא אות י'.

ובהליכות שלמה (פרק י"ג סעיף ד') כתבו בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דהמנהג בירושלם שלא לומר תחנון אחר שקיעת החמה כיון שלדעת חכמי הקבלה יש סכנה לאומרו משקיעת החמה ואילך, וחמירא סכנתא.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דמנהג ירושלם שאין אומרים תחנון לאחר השקיעה.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שמעתי דנוהגים שאין אומרים תחנון אחר השקיעה [ולאו דוקא בירושלם] וכן מבואר בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן כ"ח) הובא דבריו לעיל וכן שמעתי מפ"ק דנוהגים שאין אומרים תחנון לאחר השקיעה.

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ג סימן נ"ג): הן אמנם דאף אחר השקיעה בבין השמשות כתב במשנה ברורה (סימן קל"א ס"ק י"ז) ובין השמשות של לילה נוהגין ליפול, הרי דגם בבין השמשות אומרים תחנון, אך בהרבה מקומות המנהג שאחר השקיעה אין נפילת אפים וכמדומה שכן המנהג בארץ ישראל, ולע"ד הטעם על פי הגר"א שהמשמרות מתחלפות בשקיעה וגם על פי הסוד וכמו שנתבאר.

[בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט' סעיף ג') כתב שאפשר לומר וידוי ונפילת אפים עד שלש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה אף שאין לומר נפילת אפים בבין השמשות, וכמ"ש באלוהו רבה בסימן קל"א ס"ק ח', וכן כתב בבן איש חי בפרשת כי תשא אות י"ד, וראה עוד בכף החיים שם אות נ"א, ע"ש. ומשום שצריך להזהר מאד שלא לעשות נפילת אפים בלילה, ודלא כהט"ז שם ס"ק ח' שהתיר נפילת אפים עד שיאה לילה ודאי, מכל מקום נראה שעד י"ג דקות וחצי אפשר להקל, וכמו שנתבאר בספר אור לציון תשובות ח"א חאו"ח סימן כ' וחיו"ד סימן י' שעד זמן זה הוי יום מעיקר הדין, אלא שמחמירים בו בדברים דאורייתא, ע"ש. ואמירת י"ג מידות מותרת בבין השמשות, וכמ"ש בבן איש חי שם אות ח'].

אחד שנוהג לומר תחנון אחר השקיעה כדעת המשנה ברורה ומתפלל במקום שאין אומרים שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שאין צריך לומר תחנון.

ואחד שנוהג לא לומר תחנון לאחר השקיעה ומתפלל במקום שאומרים תחנון לאחר השקיעה שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שיוכל לומר עמהם תחנון.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דאינו אומר תחנון לאחר השקיעה אף שהציבור אומרים תחנון. וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שאין לומר תחנון לאחר השקיעה אף כשמתפלל במקום שהציבור אומרים תחנון לאחר השקיעה.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דהמתפלל במקום שהציבור אומרים תחנון לאחר השקיעה יאמר תחנון בניגון כקורא פרק תהילים.

המתפלל בבית הכנסת שאין אומרים תחנון ביארציט של צדיק

האם יאמר ביחידות

בקצות השלחן (סימן כ"ד בבדי השלחן ס"ק י"ט) כתב: וחסידי פולין נוהגים שביום יארציט של צדיקים אין אומרים תחנון ואין מנהגו כן. ובבית ברוך (על החיי אדם כלל ל"ב ס"ק קצ"א) כתב יש בהכ"נ שאין אומרים תחנון ביא"ר צייט של צדיק אף שלדעתנו אין לחדש דברים שאינו מקובל מהפוסקים מכל מקום מי שמתפלל שם אפילו באקראי אל יפרוש עצמו מן הציבור [כיון שזה רשות], ודוקא נפילת אפים דמינכר, אבל שאר דברים שאינו ניכר ינהג כמנהגו. וכל שכן שיש לזהר ממחלוקת בגלל זה, דמלבד איסורו החמור עוד גורם פירוד ומשחית הגוף והנפש. ובשם בעל מנחת אלעזר ובעל דברי יחזקאל מביא בספר להקה"ח דקראו תגר על מה שאין אומרים תחנון ביארציט של צדיק. והנה זה פשוט דאפילו הנוהג שלא לאומרו שאם בא למקום שאומרים שאל יפרוש עצמו מן הציבור.

ובשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן י"ב) כתב: ולמעשה אין כדאי ליכנס בתגר ח"ו אם נמצא בבית המדרש מי שמוצאו בחסידות צדיק זה שהיא"צ ביום זה והוא מתעקש דוקא שלא יאמרו תחנון ובפרט אם הלז הבעל תפלה נייחוהו, דשמעתי ממו"ז הפתחא זוטא זצ"ל שבצאנו היה איש אחד שכל עת שירד לפני התיבה לא אמר תחנון בלי שום נימוק כ"כ ורביה"ק מצאנו זי"ע לא טרדו.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דהמתפלל בבית הכנסת שאין אומרים תחנון ביארציט שגם לא יאמר כמנהגם.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דלא יאמר תחנון לאחר שמונה עשרה כמנהגם אולם יכול להשלים לאחר התפילה אמירת תחנון.

וממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי דהמתפלל במקום שאין אומרים תחנון ביארציט שיאמר תחנון בלי נפילת אפים או שיצא חוץ לבית הכנסת ויאמר תחנון עם נפילת אפים.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט' סעיף ב'): מי שהזדמן למקום שלא אומרים תחנון ביום פטירתם של צדיקים, אף אם אין הציבור אומר תחנון, יאמר הוא תחנון. וטוב שלא יכה על לבו בשעת הוידוי, ובביאורים כתב: נראה פשוט, שכיון שלא מצינו למנהג זה סמך בהלכה, ואדבריה מבואר בשו"ע בסימן תק"פ סעיף ב' שיש להתענות ביום פטירתם של צדיקים, אם כן אין לבטל תחנון ביום זה אף שנמצא בציבור שמשום כך לא אומרים תחנון, אלא שמשום חשש לא תתגודדו יאמר את הוידוי בצינעה.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שהמתפלל במקום שאין אומרים תחנון ביארציט שלפי מנהגו צריך לומר תחנון שיאמר תחנון בלי נפילת אפים שלא יהא ניכר לציבור שאינו נוהג כמנהגם.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן מ"ו אות ב') כתב: במתפלל במנין שאין אומרים תחנון. הצריך לנהוג כמו שהם נוהגים. ונראה אם הם לא אומרים בגלל ההלכה אז לא יאמר כמו שהם. אבל אם הם לא אומרים בגלל פטור אלא מטעם שיש יארציט של אחד, אז מדוע יבטל מנהגו ויאמר תחנון. ובחלק ז' סימן שצ"ה אות ב' ס"ק ג' כתב: אלו שלא אומרים תחנון ביום היארציט, לעשות מחלוקת בודאי שלא כדאי אלא המנהג של הרבה כשיש יארציט של גדול אז אין אומרים תחנון, ומי שכן אומר אז יראה שלא יתפלל במנין זה, ואם כן מתפלל אז יאמר תחנון ויצא מבית הכנסת ויש להשתמש על פי השכל אם אפשר להשפיע אז ישפיע, ואם לא אז יעשה כמו שכתבתי.

וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דהמתפלל במקום שאין אומרים תחנון ביארציט חייב לומר תחנון עם נפילת אפים.

וכן כתב בספר תפלה כהלכתה (פרק ט"ו הערה ל"ז) דמרן הגר"מ פנינשטיין זצוק"ל נהג לומר תחנון כשהתפלל בבית הכנסת שלא אמרו תחנון מחמת יארציט.

ובאשי ישראל (פרק כ"ה הערה מ"ו) כתב בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שאם נמצא בבית הכנסת שלא אומרים בו תחנון כשיש יארציט לרב גדול וכדו' והוא אינו נוהג כן, עליו להשלים אחר כך ולומר תחנון.

לאמתה של הלכה

שאלה

נפשי בשאלתי בענין אם ראוי ורצוי לאבל על אביו ואמו תוך שבעה דאבילות להתפלל כשליח ציבור, כאשר הוא עושה בתוך י"ב חודש דאבילות, שמועיל לזכות את נשמת הנפטר. והוא כי מחד גיסא המנהג אצלנו בני עדות המזרח שאין האבל ניגש להתפלל כש"ץ תוך שבעה, וכאשר פסק מרן בשלחן ערוך (ביו"ד סימן שפ"ד סעיף ג'). ומאידך גיסא הרי אצל אחינו האשכנזים נוהגים שגם תוך שבעה מתפלל האבל על אב ואם כש"ץ. ושמענו שמורה הוראה אחד מחכמי הספרדים הביא סימוכים לשנות המנהג על פי הכתוב בספרי האחרונים מגדולי אשכנז, שחילקו בין אבל על אב ואם לאבל על שאר קרובים (בית הלל סימן שפ"ד), וכן חילקו בין הנהוג בזמן קדמון, לזמנינו שאין הש"ץ מוציא הרבים ידי חובתם כיון שהכל בקיאים (שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סימן ש"ע), ועל פי זה התירו לאבל על אב ואם להתפלל כש"ץ תוך שבעה, ואנחנו לא נדע מה נעשה. ולאחרונה נדפס קונטרס ישמח משה מיסודו דמני"ר שליט"א ושם (בסימן י א) ובהגהה (ד') הכריע כפסק מרן וכהמנהג. ואולם קיצר מני"ר במקום שהיה לו להאריך, ולכן בקשתינו שטוחה לפני כת"ר שירחיב היריעה בנידון, ויבאר לנו בחזקת היד טעמו ונימוקו להלכה ולמעשה, ושכמ"ה.

תשובה

דעת הרא"ש ומר"ן שהאבל מתפלל רק כשאין אחר יכול, והטעם

א. כתב הטור (ביו"ד סימן שפ"ד) וז"ל: כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה (כלל כ"ז סימן ב'): כשמתפללים בבית האבל, אם אין שם מי שיתפלל, יכול האבל להתפלל ולהוציא הרבים, שהרי הוא חייב בכל המצוות, עכ"ל. ועל פי זה פסק בש"ע (יו"ד סימן שפ"ד סעיף ג') וז"ל: אם אין שם מי שיתפלל להוציא הרבים ידי חובתם, יכול האבל ליכא לא איסור ולא מנהג עכ"ל. מתבאר מלשונו דין שיכול להתפלל להוציא את הרבים, הגם שהאבל חייב בכל המצוות, בכל זאת לכתחילה אין נכון שיתפלל להוציאן. אולם טעם הדבר למה אינו מוציא את הרבים לכתחילה, לא נתבאר לכאורה.

גם הב"ח (שם) הביא משם הר"מ [מרוטנבורג] עיקר דין זה, וז"ל: תוך י"ב חודש על אביו ועל אמו יכול להיות ש"ץ, כי מה שמחה יש בתפלה, ואפילו [מיד] לאחר שבעה נראה דמותו, משעה שנכנס לבית הכנסת, אלא שלא נהגו בשבת ויום טוב וכו', אבל בחול ליכא לא איסור ולא מנהג עכ"ל. מתבאר מלשונו דין י"ב, ודין שלשים, ודין שבעה, לענין להתפלל האבל כש"ץ. והוא דתוך י"ב מותר להיות האבל על או"א ש"ץ בחול אבל לא בשבת ויום טוב. ותוך ל' גם כן נטה להתיר. אבל תוך שבעה משמע מלשונו דאין להיות ש"ץ. ויש לצדד בכוונתו, דמה שכתב: כי מה שמחה יש בתפלה, אתי לאפלוגי בין חול, לשבת וימים טובים, תוך י"ב, כמבואר בדברי הב"ח בהמשך שם, שבתפלות הימים טובים יש שמחה מחמת הניגונים. אבל טעם האיסור תוך שבעה אינו משום שמחה, ולא ביאר שם מהו, דהרי אם אין שמחה בתפלות החול, ואין גם חשש אחר, האבל צריך להתיר גם תוך שבעה לכתחילה, אלא מוכרח שישנו טעם אחר למה אסור תוך שבעה. ועיין בשו"ת בנימין זאב (סימן קס"א) שהביא לשם תשובת הר"י מקורביל, שהעיד על זקן אחד שצויה את בניו, שלאחר מותו, לאחר שבעה דאבילות, שיתפללו עד ל' עיש"ב, והביאו גם הב"ח הנ"ל. הרי גם מזה מוכח כנ"ל, שתוך שבעה אין להתפלל האבל כש"ץ לכתחילה.

והמובן מלשון תשובת הרא"ש הנ"ל, וביתר שאת מדויק מלשון מרן בש"ע, דהטעם הוא משום דלכתחילה אין יכול האבל שהוא תוך שבעה להוציא את הרבים ידי חובתם כנ"ל, הגם שחייב בכל המצוות. ואפשר דהסבר הדבר הוא כי האבל תוך שבעה סילוק המוחין דחכמה מהאבל מן שבעה דאבילות. ואינו יכול לכזין דעתו היטב כדי להוציא את הרבים ידי חובתם, שלכן לכתחילה אין לו להתפלל כש"ץ כל שיש אחר שיכול להתפלל כש"ץ.

גם אפשר להסביר דהטעם הוא שאין ראוי למנות כשליח הציבור אדם שהדין מתוח עליו. וידוע דעיקר מתניות הדין הוא תוך שבעה, כדאינא בירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"ז), ונפסק בש"ע (סימן שצ"ד סעיף ד'). ועיין להאר"י ז"ל בשער המצוות פרשת ויחי (דף י"א ע"א) שביאר סוד הפסוק: ימותו ולא בחכמה (איוב ד' כ"א), שעניינו סילוק המוחין דחכמה מהאבל מן שבעה דאבילות. וא"כ אפשר שאין רצון הקהל שיהיה שליחם מי שהדין מתוח עליו.

נראה דגם הרמ"א סובר דאין לאבל להתפלל. ומסתמית לשון מרן מבואר דמיירי גם באבל על אב ואם

ב. והנה מסתמית לשון מרן בש"ע (סימן שפ"ד) הנ"ל, מבואר דאין נכון לכתחילה שיתפלל האבל כש"ץ תוך שבעה. ומסתמית לשונו מבואר דאיירי בכל אבל, אפילו על אביו ועל אמו. ונראה שגם הרמ"א הוא שיר המסכים לזה, ותמים דעים עם דעת המחבר ז"ל, מדלא הגיה עליו בפריסת מפתו על השלחן שדעתו אחרת. שאם היה חולק בזה, היה לו לגלות דעתו בכאן שאפילו לכתחילה מותר ומצוה שיתפלל האבל כש"ץ גם תוך שבעה כדי שתועיל זכות התפלה להנפטר.

והגם שמאנו ראינו להרמ"א ז"ל (בסימן שעי"ו סעיף ד') בהגהתו הארוכה לשם, שכתב דיש מעלה לאבל להתפלל כש"ץ בימות החול, והוא יותר מועיל לנפטר אפילו מאמירת קדיש, אינו ראהי כלל שחולק עם דעת מרן שבש"ע הנ"ל. דהרי התם בהגהה הנ"ל, איירי בתוך י"ב, ובימי יארצייט שבכל שנה, ולא איירי כלל תוך שבעה, וכמו שיראה שם המעיין, ובמקורו בזה שהוא בספר בנימין זאב (סימן קס"א) שהביאו בדרכי משה. ומה שכתב לפני זה שם וז"ל: ואם יש אבלים אחרים נהגו שתוך שבעה לאבלם הם קודמים וכו', איירי דוקא לענין קדיש, ולא לענין תפלה, וכמו שיראה שם המעיין, ובמקורו בספר מהר"ל (בסוף הלכות תפלה) שהביאו בדרכי משה. ועיין גם בשו"ת מהר"ל החדשות (סימן כ"ח).

והנה מאחר שמקור דברי מרן בש"ע הוא מדברי הרא"ש והטור ומהר"מ מרוטנבורג והר"י מקורביל, שכולם גדולי ראשוני אשכנז, שעל פיהם נקבעו כל מנהגי אשכנז, ברור שפסכתמות כונתנם סובר גם הרמ"א. ואם היה בדעתו לחלוק עליהם, היה צריך לומר כן להדיא. ולהביא מקורות לדבריו מראשונים אחרים, או מספרי בעלי המנהגים שכן סוברים, ומדסתם משמע כנ"ל, שאינו חולק כלל על דברי הש"ע בזה. וזה ברור.

מקשה על המחלקים לדעת הרמ"א בין אב ואם לשאר קרובים, והעיקר דהרמ"א לא איירי כלל בתוך ז'. אולם מנהג האשכנזים שהאבל על או"א מתפלל כש"ץ תוך שבעה

ג. אולם ראיתי בזה בספר בית הלל (בסימן שפ"ד סעיף א'), ונדפס גם בגליון הש"ע, שדייק מלשון מרן בש"ע כנ"ל, שתוך שבעה לא יתפלל האבל כש"ץ לכתחילה, והקשה על זה מדברי הרמ"א בהגהה הגדולה שבסוף סימן שעי"ו

אם מותר לאבל תוך שבעה לעבור לפני התיבה כשליח ציבור

הנ"ל, שכתב שתפלת האבל יותר מועילה מקדיש, דמשמע מזה שיותר טוב שיתפלל האבל כש"ץ ואפילו תוך שבעה. ואם כן הרי חולק הרמ"א על המחבר. [ומסתמא ר"ל דאם כן למה לא הגיה הרמ"א בסימן שפ"ד שדעתו לחלוק בזה], ויישב דהרמ"א בסימן שעי"ו איירי באבל על אביו ואמו, וכיון שיש עליו חיוב אמירת קדיש, ואפילו תוך שבעה, על זה כתב הרמ"א דלהיות ש"ץ יותר מועיל מאמירת קדיש. אבל בסימן שפ"ד איירי הש"ע באבל על שאר קרובים, דאין עליו חיוב אמירת קדיש, ולכן אין לו להיות ש"ץ להוציא את הרבים ידי חובתם לכתחילה, עיש"ב. והביאו דבריו בקיצור בספר לחם הפנים (בסימן שעי"ו). ובספר שערי דעה (להרב אלעזר מיקאלאש, בסימן שפ"ד), ועוד אחרונים.

וכן פירש בכוונת הרמ"א (בסימן שעי"ו) בספר בית לחם יהודה (שם ס"ק ח'), כעין חילוקו ופירושו של הרב בית הלל הנ"ל, דאבל על או"א אפילו תוך ז' אם יודע להתפלל, מצוה שיהיה ש"ץ להוציא הרבים ידי חובתם עי"ש. ואכן יש כדמות ראהי וסמך לדבריהם מתשובת הרא"ש שהוא מקור דין זה, דאיירי שם כשהיה אבל על בנו הקטן, והיינו בשאר קרובים. אולם מתשובת הר"י מקורביל הנ"ל, וכן מדברי המהרמ"מ שהובאו בב"ח, מוכח דגם באביו ואמו אין להתפלל כש"ץ לכתחילה תוך שבעה, ומהם קשה על חילוק הרב בית הלל. ומעתה יש לומר דגם מה שכתב הרא"ש אינו בדוקא, אלא מעשה שהיה כך היה, אבל אין הכי נמי יודה גם הרא"ש, שגם באב ואם הדין כך.

ועוד דלפי מה שביארנו לעיל בכוונת הרמ"א, אין שום הכרח מדיוק זה של הרב בית הלל להוליד בכאן קושיא וסתירה, ולידחק בחילוקים חדשים, דהרי אדרבא, בסימן שפ"ד דאיירי באבילות דתוך שבעה, כתב מרן כנ"ל דאין להיות אבל תוך שבעה ש"ץ לכתחילה, והסכים עמו הרמ"א. ומ"ש הרמ"א בהגהתו דסימן שעי"ו, הרי איירי תוך י"ב ובימי יארצייט שבכל שנה, ואין כאן שום צורך לדחוק ולהמציא חילוקים חדשים שהם היפך משמעות דברי הפוסקים, כן נלע"ד.

וכן ראיתי בשו"ת מקום שמואל (בסימן ע"ח) שנשאל על מה שדרכו להורות דאין לשום אבל להתפלל כש"ץ תוך שבעה, אפילו אבל על או"א, היפך פסקו של הרב בית הלל הנ"ל, שהיה נראה להשואל שדבריו נכונים בטעמם. והאר"י שם הרב המחבר לדחות ראיות הרב בית הלל. והוא דהרי מקור דברי הרמ"א הוא משו"ת בנימין זאב (סימן קס"א), וכמו שהביאו להדיא בדרכי משה (סימן שעי"ו אות ט'), שהעתיק לשם את תשובת הר"י מקורביל, שבא להוכיח שגם בשבת מותר לומר האבל קדיש ולהתפלל כש"ץ, והביא גם מצוואת אותו זקן לבניו וכנ"ל [אות א'], ותוך כדי דבריו כתב בסתמות שמועילה התפלה לנפטר יותר מהקדיש עי"ש. שמזה למד הרמ"א מה שכתב בהגהתו הנ"ל בסימן שעי"ו: דמי שיודע להתפלל, יתפלל, ויותר מועיל מקדיש יתום. ודייק הרב מקום שמואל שם מצוואת אותו זקן שהביא הר"י מקורביל הנ"ל, שהתיר הקדיש תוך שבעה, ואסר התפלה כש"ץ תוך שבעה. וביאר הרב מקום שמואל טעם החילוק שביניהם, שבקדיש דאינו מוציא הרבים ידי חובתם, יכול לאמרו. אבל תפלה שצריך להוציא הרבים, אינו רשאי תוך שבעה עי"ש. וכתב שכל דברי הרמ"א בסימן שעי"ו אינם מדברים תוך שבעה אלא תוך י"ב, וכמ"ש אנו בעניותין לעיל. וסיים שכיון שהרב בית הלל לא ראה מקור דברי הרמ"א במקומם בשו"ת בנימין זאב, לא עמד על החילוק הנ"ל, דמוכח דגם הרמ"א הוא שיר המסכים עם דעת מרן בש"ע, ולכן חשב שהדברים סותרים, והכניס עצמו בדוחק הנ"ל ליישב על פי חילוק חדש מה שלא שמענו מעולם. וסיים וז"ל: ובמחילה מכבודו לא ראה יפה, אלא שהציץ בין החרכים, ולא ראה מקור הדברים, והדבר ברור כשמש כמ"ש, דאין לחלק בין אבל על או"א, או אבל על שאר קרובים, אין לאבל להתפלל להוציא רבים ידי חובתו אם לא אבילותם, וטעות הוא בידם. דבהדיא כתב עכ"ל. והביאו ופסק כמותו בספר עיקרי הד"ט (סימן ג' אות ט').

וכן ראינו להר"י אלגאזי ז"ל בשלמי ציבור (בדיני אבילות סימן ו אות ב'), עמוד תנ"ז (בהוצאה החדשה) שדחה בשתי ידיים לשיטת הרב בית הלל בזה, שכן כתב וז"ל: רבים טעו בדברי הרב המפה (סימן שעי"ו סעיף ד'), דבימות החול מי שיודע להתפלל יתפלל, ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים, והעלו על רוחותם שאפילו בתוך שבעה ימי אבילות קאמר, ומתפללין ומוציאין את הרבים ידי חובתם בתוך שבעה ימי אבילותם, וטעות הוא בידם. דבהדיא כתב הרא"ש (כלל כ"ז), והביאו הטור (בסימן שפ"ד) דלא שרי אלא היכא דאין שם מי שיתפלל, אבל כל היכא דאיכא שם מי שיודע להתפלל, אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, ודברי הרב המפה אמורים בתוך י"ב חודש בלבד, וזה פשוט. ובספר בית הלל (סימן שעי"ו) כתב דיתפלל האבל אף בתוך שבעה אפילו יש שם אחר, דוקא באבל באביו ואמו, אבל בשאר אבילות דקרובים לא יתפלל אם יש שם אחרים, עכ"ל. ומה שהביא לבסוף לדברי הרב בית הלל, הלא פשוט הדבר דכוונתו להודיע לנו מיהו זה בעל הטיטה הנ"ל שכתב עליו רבים טעו וכו', דהרי מי חתם הרבים אם לא אבילותם, וטעות הוא בידם. דבהדיא כתב הלל, ופשוט. והעתיק דבריו בספר זכור לאברהם אלקלעי (חיו"ד הלכות אבל אות ש"ין ערך ש"ץ).

והנה ראיתי בזה להרב מסגרת השלחן קאסטילנובו (בסימן שפ"ד דין ג') שהעתיק לשם לדברי הרב באר היטב (קטן), שהביא פסקו של הרב בית הלל הנ"ל, וכתב עליו שהגם שאין ראייתו מכרעת, מכל מקום כיון שדבר זה לא נזכר בתלמוד, וגם שיש מעלה גדולה להתפלל כש"ץ לעילוי נשמת המת, ולכן הנוהג כבית הלל בזה לא הפסיד. ושבו דין הרב מסגרת השלחן שם לדברי השלמי ציבור הנ"ל החולק על שיטת הבית הלל, והסיק לדינא כפסק מרן בש"ע שלא יתפלל האבל תוך שבעה אלא היכא שאין אחר שיכול להתפלל עי"ש, דהיינו אפילו אבל על אב ואם.

ובהמשך דבריו לשם, בדיובר שלאחריו שהוא בנידון אחר קצת, הביא דמנהג ליוורנו הוא דמתפללים בבית הנפטר וכו', אלא שאינו מתפלל האבל, כי אם שליח ציבור אהובו. ובסיינה עיר מולדתי ראיתי שמתפלל האבל, וכן נהיגי בפאדובה, ואפשר דבליורנו עיר גדולה לאלהים, ודילמא אין כל אדם ראוי להיות שליח צבור, כלן נתייחד המנהג דלעולם מתפלל שליח ציבור ראוי והגון, וטוב ונכון דיתפלל הש"ץ מכמה טעמים, עכ"ל. ודבריו תמוהים קצת כי בדיובר הקודם פסק כמרן שאין לאבל להתפלל כש"ץ תוך שבעה לכתחילה, ושוב הביא המנהגים בזה בקהילות איטליה, ונימק טעם קהלת ליוורנו שאין האבל מתפלל מפני ההמונים שאינם ראויים. וקשה, למה לא כתב הטעם דנוהגים כעיקר הדין לדעת מרן, וכמו שהסיק לעיל בדיובר הקודם. וגם היה צריך להסמיק המנהגים לדיובר הקודם, ולא להפסיק ביניהם בדין אחר כיעו"ש. ואיך שהיה מעיקר הדין העלה כדעת מרן ז"ל בש"ע, ודלא כחילוק הרב בית הלל. וגם בדיובר שלאחריו, לאחר שהזכיר בזה מנהגי הקהלות, סיים שלעולם עדין שיתפלל הש"ץ מכמה טעמים. באופן שדעתו ברורה להלכה ולמעשה לפסוק דעת מרן בש"ע, ותול"מ.

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

גם ראיתי להרב תשובה מאהבה (חלק ג' בחידושים ליו"ד סימן שפ"ד סעיף ג') שגם כן דחה לראיות הרב בית הלל וז"ל: ולענ"ד משם אינו ראיא, דהרמ"א בהגהה שם לא משבעה קא איירי, אלא מאבל תוך י"ב חודש. דאם הרמ"א שם תוך שבעה איירי, ביותר הו"ל להרמ"א להגיה פה בש"ע [בסימן שפ"ד] דעל אב ואם יכול להתפלל. ועוד שפיל לסיפא דברי הרמ"א שם [שכתב]: ומי שאינו יודע להתפלל כל התפלה, יתפלל למנצח ובא לציון וכו', ואם הוא תוך שבעה, איך יאמר למנצח, הא כתב הבית יוסף בשם הכל בו (בסימן שפ"ג) שאין אומרים למנצח בבית האבל תוך שבעה, ולא מצינו שהרמ"א חולק בזה וכו' עכ"ל. אולם לעצם הענין סיים שם וז"ל: עם כל זה ראיתי שכבר נתפשט המנהג שאבל על אב ואם מתפלל להוציא רבים ידי חובתם אפילו אם יש שם אחר שיכול להתפלל עכ"ל. והביא עדות זו של הרב תשובה מאהבה בספר כרם שלמה (בסימן שפ"ד). והרי לנו מזה על כל פנים שמעיקר הדין מודה הרב תשובה מאהבה שלדעת הש"ע והרמ"א אין להתפלל אבל תוך שבעה כש"ץ אפילו אבל על אביו ואמו, ודלא כדברי הרב בית הלל, אלא שהעיד שנתפשט המנהג דלא כעיקר הדין. ולא נתן שום טעם או יישוב לדבר.

יישוב למנהג ק"ק האשכנזים הנ"ל מטעם שבזו"י אין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם. ופקפוקים על היישוב, ובפרט למנהגנו אנו ק"ק הספרדים

ד. והנה בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן ש"ע), לאחר שקבע שדעת הש"ע והרמ"א לפסוק כתשובת הרא"ש הנ"ל, שתוך שבעה אין האבל מוציא את הרבים ידי חובתו לכתחילה, נתן טעם לדבר בשני אופנים וז"ל: על כרחך דסבירא ליה להרא"ש, או דהוצאת רבים ידי חובתו הוי כלימוד, ואסור במקום דאין רבים צריכין לו'. או דס"ל כיון דעל האבל מתוחה מדת הדין, אין ראוי להיות שליח כזה, דחקירוהו נא לפחיתך לדבר שהוא רואי ליעשות שליח לאיש אשר מדת הדין מתוחה עליו, עכ"ל. ושוב תמה לפי זה על המנהג שנתפשט דהאבל נעשה ש"ץ בביתו גם תוך שבעה. וכתב ליישב בזה על פי יסוד דברי החתם סופר (בשו"ת חאו"ח סימן ר"ה) שכתב שם דהאינא שאין הש"ץ מוציא אחרים ידי חובתו, אין נפקא מינה כולי האי, שהרי כל הקהל מתפללים בפני עצמן באותו נוסח ממש שמתפלל הש"ץ, וצריך לומר שגם בתפלתו בקול רם אינו מוציא אחרים ידי חובתו, שהרי כולם צריכין לשמוע ולענות קדיש וקדושה, והש"ץ הוא רק כמעורר את הפחיתך לדבר שהוא רואי ליעשות שליח לאיש אגונא לא נאמרו דברי הרא"ש, ושפיר יכול האבל להיות ש"ץ, שהרי גם הוא חייב בכל אותן הדברים, כל התפילות וההודאות נאמרו בלשון רבים, ומה לי הוא ומה לי אחר שומע כעונה, ועל כרחך אחד צריך להיות שאומר בקול רם, ולכן אין חילוק, עכ"ל לעניינינו.

וכן כתב להליץ על המנהג בספר ערוך השלחן (בסימן שפ"ד סעיף ח'), שדברי מרן בשלחן ערוך בזה הם אמורים לפי מה שהיה נהוג בזמן קדמון, שהיו כאלו שאינם בקיאים בתפלות, והש"ץ היה מוציאם ידי חובתם, אבל כהיום שהרוב בקיאים, אין חשש לאבל להתפלל גם תוך שבעה לפני התיבה עי"ש? וקושטא אמינא ולא מסתפינא, שכל מעיין היטב בדבריהם יראה שלא כתבו כן אלא מפני שנדחקו ליישב המנהג שנהגו במקומם דלא כהש"ע והרמ"א. וברור שאין זה טעם מספיק לנו בני ספרד לעזוב מחמת כן מנהגינו הברור והמקויים, שנתייסד גם על פי ההלכה הרווחת בישראל, על פי דעת מרן בשלחן ערוך שמקורו פתוח בגדולי הראשונים. והמעיין בשו"ת חתם סופר הנ"ל יראה לעליל שאין להביא ממנו ראיה לנדונינו, שכאילו מאחר שאמר בדזמן הזה אין הש"ץ עשוי להוציא את הרבים ידי חובתם, מעתה ממילא נתבטלו כל הדינים שנאמרו ונפסקו בשלחן ערוך לגבי דין שליחי ציבור (כגון באו"ח סימן נ"ג), שבנויים על יסוד כלל זה דהש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, ובודאי שיודה גם החת"ס ז"ל שלכתחילה צריכין לשמור ולקיים ככל הכתוב בכל אותם הלכות. והרי דבנידונו כתב מה שכתב רק לסניף בעלמא, וכעצה טובה, איך להורות בענין אותו ש"ץ שיצא עליו קול רינון שאין בו כדי לפסולו, וכתב דאם מפני המחלוקת אפשר להשאירו על מינויו, כיון שבלאו הכי בזמן הזה אין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתו, כלפנים, וגם שמסתמא גם הבא אחריו לא יהיה טוב ממנו עי"ש.ב. ופשיטא דאין מזה ראיה כנגד סעיף מפורש בשלחן ערוך שכתב מרן ז"ל שאין האבל מוציא את הרבים ידי חובתם תוך שבעה לכתחילה. אבל בתור לימוד זכות על מנהג שכבר נתייסד, שפיר הוה טעם ליישב על כל פנים בדוחק, וככל הנ"ל.

וכן מצאתי מפורש להרב ערוך השלחן בזה, דמ"ש בסימן שפ"ד שם, אינו כדי להתיר הדבר לכתחילה, אלא כדי ליישב המנהג שנשתרבר, ושאין בידינו לתקנו או למחות על העוברים עליו, וכמ"ש (באו"ח סימן נ"ג ס"ה) בפתיחתו לדיני ש"ץ הנאמרים שם, וז"ל: בסימן דא כתב הטור והש"ע דיני ש"ץ. והנה בימי הקדמונים היה ש"ץ קבוע לימי החול ולשבתות וימים טובים, והיה טוב מאד, לפי שידע [הש"ץ] היטב סדר התפלה, ולא האריך, ולא חטף בחטיפה, והיה איש ירא אלהים, ועכשיו בעוה"ר בכל מדינותינו אין לימות החול ש"ץ קבוע כלל, רק כל אחד יורד לפני התיבה, כל מי שירצה. ויותר נשתרבר המנהג שמי שהוא אבל על אביו ואמו או יארצייט, מתפלל לפני התיבה אפילו כשהוא עם הארץ, ואינו יודע בין ימינו לשמאלו, ואינו יודע פירוש המלות, ואינו ראוי לירד לפני התיבה, והתפלות מתבלבלות, דזה חוטף, וזה מדלג, והיא צלמות ולא סדרים. אך כיון שנשתרבר זה גם מדורות שלפנינו, אין בידינו למחות, אך מפני עצם התפלה, אין אנו נזקקין לש"ץ, כיון שכולנו בקיאים, ואין אנו צריכין שהש"ץ יוציא אותנו, ואנחנו מתפללים כל אחד בפני עצמו, עכ"ל. והדברים ברורים כמ"ש לעיל, שכל נוהג זה הוא רק בדיעבד דוקא, ולא מפני הטעם הנ"ל הותרה הרצועה לכתחילה. ולא הזכיר הטעם הנ"ל אלא כדי להליץ על כך שאין תקלה ממש לדינא, עד שנאמר שאין יוצאים הרבים ידי חובתם, כיון שבלאו הכי כל אחד מתפלל לעצמו, וק"ל.

ומעתה ברור הדבר על כל פנים שבכלל מה שכבשו ההמונים בארצות אשכנז זכות העברה לפני התיבה, אפילו באופן שעוברים על כמה דינים והלכות ממש, וכמ"ש הערוך השלחן הנ"ל, שמן הדין הם פסולים להיות שליחי ציבור, אלא שאין בידינו למונעם ולמחות, הרי בכלל כל שאר הדינים שביטלו עי"י כבוש זה, גם ביטלו לדברי הש"ע הנ"ל דסימן שפ"ד. באופן שאין ספק דלא על פי הוראות הרבנים נהגו בכך, כיון שלא מצאנו למי מהראשונים שיעיד על מנהג זה, והוא נגד הש"ע וכנ"ל, אלא מאחר שהאבלים ושאר המונים חפצם לעבור לפני התיבה בכל מחיר, וחושבים שבכך יחיייו המתים שלהם, הרי נשתרבר הדבר והגיע למה שגמג. וכל הטעמים שנותנים בזה האחרונים, אינם אלא יישובים בדוחק על מה להלכה אינם מוחין בכך, אבל כבר כתב הרב ערוך השלחן שאין בכחם לשנות שוב המנהג ולנהוג כעיקר הדין. ועל כל פנים כל המצב הזה הוא בדיעבד ולא לכתחילה על פי עיקר הדין.

דלכתחילה אין לו להיות ש"ץ תוך שבעה מאיזה טעם שהוא, או מפני דאסור לו משום האנק דום, וכמ"ש הגר"א ז"ל, או מפני שאין הציבור חפצים בו להוציאם ידי חובתם כיון שאינו יכול ליישב דעתו ולכוין היטב להוציאם, ולזה כתב דבאין אחר, מותר לו להיות ש"ץ, כיון שחייב בכל המצוות שבגופו. ולפי זה יוצא שאין דין תפלת האבל כש"ץ שוה לדין יציאתו לשמוע ברכות חופה ומילה, שזה מצוה שבגופו, וזה אינו אלא בגדר גמ"ח. ויותר מסתבר להבין כדרך הראשון, דבפשיטות נראה שלהיות ש"ץ הוא ענין של גמ"ח, שהוא להוציא את הרבים ידי חובתם. ולהגדיל תורה ולהאדירה רשמנו כמה צדדים העולים בדעתנו בפירוש דברי הרא"ש עם פלפלת כל שהוא.

ואכן כן הבין ככוונת הרא"ש בספר שו"ת חלק לוי וכתב וז"ל: לענ"ד ממשמעות לשונו מוכח דטעמיה הוא דבאיכא אחר שיכול להתפלל להוציא רבים ידי חובתם, והוא מתפלל ומוציא אותם, הוא בגדר גמ"ח, וזה אסור דלא הוי מצוה התלויה בגופו. דמצוה זו יכול לקיימה גם אחר, ורק באין אחר, אז מוטל עליו המצוה, עכ"ל. הרי שהבין שביש אחר שיכול להתפלל כש"ץ, הוי בגדר גמ"ח בעלמא אם מתפלל האבל כש"ץ, ובאין אחר אז הוי בגדר מצוה שבגופו. והנה נראה להבין מעתה גדר האיסור לאבל להיות ש"ץ תוך שבעה, דהוא משום שהתורה פטרה אותו ממצוות שאינן מצוות שבגופו, אלא משום גמ"ח גרידא. ונראה ביאור הענין, דאסור לו להאבל להסיח דעתו מן האבילות, וכאשר מתעסק במצוות גמ"ח שאפשר שיתקיימו על ידי אחרים, על כרחו מסיח דעתו מאבלותו ללא צורך וחויב, וכעין טעם איסור היציאה מפתח ביתו, שכתב בתרומת הדשן (סימן ר"ץ), שהוא כדי שלא ישכח אבילותו כשילך אצל בני אדם וכו'. אבל כאשר אין אחר שיועד להתפלל ולהוציא את הרבים, ומותר לאבל להיות ש"ץ כיון כדמעתה הוי כמצוה שבגופו, וחויב, וק"ל.

והרי לנו מכל זה על כל פנים, שכאשר יש אחר שיכול להתפלל כש"ץ, האבל אינו רשאי להיות ש"ץ, שהתורה פטרה אותו ממצוות שאינו חייב בגופו, כהא דלהיות ש"ץ דהוי בגדר גמ"ח, דאסור לו להיות ש"ץ באופן כזה, כיון שגורם לו להסיח דעתו מן האבילות כנ"ל.

אולם הרב חלק לוי שם שוב צידד בזה להליץ על המנהג שנהגו באשכנז שמתפלל האבל כש"ץ, כעין שכתב מהר"ם שיק ז"ל, וז"ל: ולפי זה יש לומר דבימינו שאין הש"ץ מוציא הרבים ידי חובתן, שהכל בקיאינן, והש"ץ הוא רק לפיוטין, וכמו שכתב הרב מג"א (סימן נ"ג ס"ק כ), וממילא אינו עושה מצוה יותר כשהוא מתפלל לפני העמוד מכשיתפלל לעצמו, באמת אין איסור שיתפלל האבל, והגם שאינו סומך עצמי לדינא על סברתי הזו, בפרט שבביאור הגר"א לא נחית להך סברא, מכל מקום בנ"ד היכי שהאבל הוא אומר קדיש אחר בנו, יש בודאי להקל כנ"ל [שיוכל גם להיות ש"ץ], עכ"ל.

והנה הגם דאין ולא ורפיא בידיה, מכל מקום נראה דבאבל על אב ואם היה מתיר בשופי מטעם זה, ולא זכיתו להבין, דלכאורה גם כהיום שהכל בקיאינן, והש"ץ אינו אלא לפיוטין, מה שמתפלל כש"ץ עדיין לא יצא מגדר גמ"ח, באופן שעדיין האיסור במקומו. ובלא הכי אנו בדיין כבר כתבנו מספיק והותר להוכיח שטעם זה לרוב קלישותו, הגם שבדוחק יספיק ליישב הנוהגים מכבר להתיר להאבל להיות ש"ץ תוך שבעה, על כל פנים לנו ק"ק הספרדים שנוהגים על פי פסק מרן, ושמנהגיו ברור בידינו עד ימינו זה, שאין מנחים לאבל להתפלל כש"ץ תוך שבעה, וכעדות הרב נתיבי עם הנ"ל, ממילא אין בכח טעם זה לשנות מאומה לגבינו. ואדרבא, מעתה מובן ביתר שאת ועוז גדר האיסור על פי ראש המדברים בזה, הוא רבינו הרא"ש גופא בתשובתו הנ"ל, וככל הנ"ל, והדברים ברורים.

יש להקפיד על מנהגו שאין האבל עובר לפני התיבה תוך ז', וח"ו לשנות בזה. וגם ראוי לבני אשכנז לנהוג כן, אלא שאין למחות נגד הנוהגים בהם להיתר
ת. והשתא נבוא בס"ד לסכם את כל האמור. הנה אנוחנו ק"ק הספרדים קבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל, ובנידוננו הרי פסק מרן כדעת הטור ותשובת הרא"ש שאין האבל תוך שבעה נעשה ש"ץ לכתחילה. וגם נראה שדעת הרמ"א מסכמת עמו, וכמו שדייקן בספרי האחרונים ז"ל. והקושיו שהוליד מדעתו הרב בית הלל, מדברי הרמ"א בסימן שע"ו, הרי גדולי האחרונים, ומהם הרב מקום שמואל והרב תשובה מאהבה והרב שלמי ציבור ועוד, העירו שאין מקום שאלה כלל. וגם את תירוצו נדחה קראו לה. באופן שלא נמצא שום קושיא ודופי כלל בפסק מרן ז"ל, ודבריו בזה חיים וקיימים.

אולם מה שנשתררב המנהג בקהלות אשכנז לנהוג דלא כפי פסק הש"ע והרמ"א, הרי נדחקו בספרי רבני האחרונים ז"ל למצוא איזה לימוד זכות לכך. ואם יש באותן לימודי זכות כדי ליישב את מנהגם שהוא דלא עקיقر הדין, על כל פנים מדיי דוחקם לא יצאו. ואין בהם כדי להוציא אותנו אנו ק"ק הספרדים ובני עדות המזרח ממנהגנו שהוא על פי פסקו של מרן ז"ל, ועל פי מנהגיו הטוב, שאנו שומרים ומקפידים בכל הגדרים שנאמרו לענין שליחי ציבור ותנאיהם, עד לעצם היום הזה, אשר אצלנו לא הפקירו האבלים בפחזותם את כל דיני והלכות הש"ץ, וכאמור. באופן שאין לנו שום סיבה חלילה, ולא רשות כלל וכלל, לנטוש מנהג אבותינו, ופסק מרן ז"ל שאין להאבל תוך שבעה להתפלל כש"ץ לכתחילה.

ואפילו בזמן הזה שהרוב בקיאים בתפלות ואינם צריכין שהש"ץ יוציא אותם ידי חובתם, הרי גם לפום דינא יש פנים, וגם על דרך הסוד בודאי ברור הדבר, שהש"ץ מוציא הרבים ידי חובתם גם בזמנינו אנו, ולפעמים גם את הבקיאים, כאשר קרה להם מקרה של טעות ולכן סיבה זו קלושה מדי להוות סיבה לנו לנטוש מנהגנו ופסק מרן בש"ע. ובפרט שכפי שביירנו בדעת הרא"ש גופא, דהאיסור משום שאין לאבל להסיח דעתו מאבילותו רק לקיום מצוות שבגופו, ולא לגמ"ח, הרי הגם שנאמר שבזמנינו אין הש"ץ אלא לפיוטין, מכל מקום עדיין הוי בגדר גמ"ח, באופן שנשאר האיסור במקומו כדמעיקרא.

ובפרט לפי מה שביירנו בדעת הגר"א ז"ל דאין האיסור מצד שאין האבל מוציא את הרבים ידי חובתם, אלא מטעם שיש עליו חיוב השתיקה, הן מדברי תורה, ואפילו בכל דהו משום דמשמחי לב, והן בשאר מילי דעלמא, כל שמרבה, והן לענין שאילת שלום, והן לענין להתפלל בקול רם כש"ץ. באופן שהגם שנסבור דבזמנינו אין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, בכל זאת הרי אסור להאבל להיות ש"ץ מדין חיוב השתיקה באבל, ולא משום חסרון היכולת להוציא את הרבים ידי חובתם, והדברים ברורים בס"ד.

ולאור הדברים האלו מאד איתפלא על אותו מורה הוראה מחכמי הספרדים הנוצר בדברי השואל שטנה דעתו לנהוג בזה כמנהג האשכנזים ודלא כפסק מרן ז"ל, בלי שום ראיה מספיקה כלל, וכן לא יעשה. ואין לנו לזוז זיז כל שהוא ממנהגנו המיוסד על אדני פז, פסק מרן ז"ל בש"ע.

ונראה לעניות דעתי שגם מאחינו האשכנזים החפצים לנהוג כדין, צריכין לחוש לזה, אלא שאין למחות נגד הנוהגים להיתר, וכאשר הורו רבני האחרונים, שכבר החזיקו במנהג זה זמן רב. ובקשתי שטוחה לפני גדולי הדור ומורי הוראה דק"ק האשכנזים שיתנו דעתן בזה איך להורות הלכה לרבים. ואני לא באתי אלא כמעורר בדבר. והנלע"ד כתבתו, והיעבת"א.

וראיתי שעל מה שכתב מרן בש"ע: אם אין שם מי שיתפלל וכו', כתב בביאורו (אות ג) וז"ל: נלמד מסעיף א', עכ"ל. והנה בסעיף א' כתוב דין איסור האבל בתלמוד תורה כל שבעה, ושם ציין בביאורו (אות א') לעיין בבאר הגולה, ושם העיר מקורה במועד קטן (דף ט"ו ע"א), מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום, ושמזה למדו דצריך האבל לשתוק הן משאילת שלום והן מתלמוד תורה, עי"ש ברש"י ובתוספות (ד"ה אסור). וכוונת הגר"א לפרש דבכלל "האנק דום" הוא גם שלא יעבור האבל לפני התיבה תוך שבעה דאבילות, דיש ענין בשתיקתו, הן לענין דיבור שלום, הן לענין דיבור בתורה, והן לענין דיבור בתפלה, כאשר מתפלל להוציא את הציבור ידי חובתם.

והדברים הפלא ופלא, כי לפי פירושו אין כאן באבל חסרון כל דהוא המונעו מלהוציא את הרבים ידי חובתם, וכפי שהבננו מתחילה בביאורינו לכל מהלך הסוגיא, ונדחקנו גם למצוא טעם למה אינו יכול להוציא את הרבים, וככל הנ"ל. דלפי דברי הגר"א הרי הטעם מפורש בסעיף א', והיינו שבסימן שפ"ד סעיף א' כתב הטור והשלחן ערוך דין איסור תלמוד תורה, ובסעיף ג' דין איסור האבל להיות ש"ץ, וסמך לו בסימן שפ"ה סעיף א' דין איסור האבל בשאלת שלום, וכולהו נלמדו מחד קרא דהאנק דום, שצריך האבל להיות במצב של שתיקה, ובחד טעמא מחתינן לכולהו. וכל זה מדוקדק בדברי מרן בש"ע (בסעיף ג') שכתב: אם אין שם מי שיתפלל, דכאילו קדם לנו הידיעה על האיסור להתפלל כש"ץ מכבר, ומעתה בא להודיענו דאם אין שם אחר היודע להתפלל אז שפיר יכול האבל להיות ש"ץ ולהוציא את הרבים ידי חובתם, כיון שהוא חייב בכל המצוות. אלא מוכרח כמ"ש הגר"א, שהטעם לאסור הוא כבסעיף א' משום האנק דום, ולכן כמו שאסר בלימוד תורה ובשאלת שלום, כך אסור גם בתפלת הציבור כש"ץ. ולכן רק בנתינת הטעם להתיר כשאין שם אחר, כתב דיכול להוציא את הרבים ידי חובתם, מוכח דאין זה הטעם של עצם האיסור, והדברים ברורים מאד ונפלאים בעומקם וישרם.

ונראה דמ"ש הש"ך (בס"ק א'): אסור לקרות בתורה, דכתב פקודי ה' ישרים משמחי לב, אין כוונתו לחלוק על הבאר הגולה במ"ש דמקור האיסור הוא מהאנק דום, אלא בא להסביר למה האיסור אינו בשאר דיבורים אפילו בשיעור כל דהו, כמו בת"ת, דהרי בדיבורים בעלמא כתב הרמ"א (בסימן שפ"ה סעיף א'): ומאחר שאסור בשאלית שלום, לא שכן שאסור להרבות דברים וכו' עכ"ל. הרי דדוקא להרבות אסור, אבל דיבור כן דהוא מותר. ולזה כתב הש"ך דהטעם דת"ת חמיר טפי דאסור מכל וכל, היינו מפני שהוא משמחי לב. ומ"ש הגר"א שם בהמשך אות א': ודלא כיש חולקים, ר"ל כהסוברים דאין אסור בת"ת אלא יום אחד בלבד כמו בתפלין, ודו"ק. שו"ר בספר גשר החיים (פרק כ"א סימן ה') אות א' וסימן ז' אות ו') דמוכח שהבין כנ"ל. אולם דין אבל כש"ץ כתב בפרק כ' סימן ג' אות ב', ולפי כל האמור לא היה לו להפריד דין ש"ץ מדין איסור ת"ת ושאלית שלום, וככל הנ"ל. ובשו"ת חלק לוי (חיד"ד סימן קל"ג) לא כיוון יפה בדעת הגר"א בזה כנ"ל, ולכן נתקשה בדבריו, ע"ש.

והנה לאור דברי הגר"א ז"ל בפירושו, יוצא לן דדין איסור האבל להיות ש"ץ הוא כטעם האיסור בת"ת והאיסור דשאלית שלום, דהוא משום האנק דום, שצריך האבל להיות יושב ושותק, ואינו משום דאינו מוציא את הרבים ידי חובתם. ואם כן הרי מהשתא, במה שנשתנה המציאות בזמנינו שאנו בקיאים ומתפללים מתוך סידורים, ואין אנו צריכין שיוציא אותנו הש"ץ בחיוב תפלה, אין שום נפקא מינה כלל לדין איסור האבל להתפלל כש"ץ, כי מה שהמהר"ם שיק והערוך השלחן כתבו שמפני טעם זה יהיה מותר לאבל להתפלל כש"ץ בזמנינו, לא אמרו כן אלא מפני שהבינו שטעם האיסור הוא משום דאינו יכול וראוי להוציא את הרבים וכנ"ל, אבל מעתה שנתבאר שהטעם הוא מפני שצריך להיות יושב ושותק, ממילא במה שנשתנה המצב בזמנינו, ואין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, אין שום נפקותא בזה, שעל כל פנים צריך האבל להיות יושב ושותק, באופן שהדין שפסק מרן בש"ע בסימן שפ"ד סעיף ג' הוא קביע וקיימי גם בזמן הזה, למרות שבזמן הזה אין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, והדברים ברורים.

מבאר טעמו של הש"ע עפ"י המבואר במקורו בשו"ת הרא"ש
דהוא מכיון שפטור האבל ממצות גמ"ח שאינו מצוה שבגופו

א. ובהיותי עדיין בזה ראיתי עוד דרך ואופן להבין ולפרש בכוונת הש"ע דסימן שפ"ד, שפסק כדברי הרא"ש בתשובות שהביאו הטור שם, והוא כפי שראיתי שפירש בשו"ת חלק לוי (בחי"ד סימן קל"ג), על פי דיוק לשונו של הרא"ש גופיה בתשובתו הנ"ל, שכתב וז"ל: ואבל אינו יוצא מפתח ביתו שבת [פירוש שבוע] ראשונה לשמוע ברכת מילה וברכת תננים, והא דקשיא לך דאבל חייב בכל המצוות, היינו מצוות עשה שבגופו, ציצית ותפלין, אבל לילך לחופה ולמילה ולשמוע הברכה [שהוא] בשביל גמילות חסד, אין לו לצאת מפתח ביתו. וכשמתפללים בבית האבל, אם אין שם אחר שיתפלל, יכול האבל להתפלל ולהוציא אחרים ידי חובתם, כי האבל חייב בכל המצוות, עכ"ל. והנה מהדשמך הא דמתפלל אבל כש"ץ עם דין יציאת האבל מביתו לשמוע ברכות חופה ומילה, נראה בפשיטות שר"ל שטעמם שוה. והנה יש להסתפק בכוונתו, דאם ר"ל שלהתפלל כש"ץ להוציא את הרבים ידי חובתם גם כן הוי בגדר גמילות חסדים, אם כן איך היתר זה כאשר אין אחר מטעם שהאבל חייב בכל המצוות, דהרי כבר פירש מקודם דחיבו דוקא במצוות שבגופו, ולא במצוות שהם בגדר גמ"ח כמו לשמוע ברכות המילה והחופה. אלא דיש להבין שר"ל דבמקום שאין אחר, אז חייב גם במצוות של גמ"ח. וכגון אם אין עשרה במקום החופה שיהיה מותר לו ללכת להשלים המנין ולשמוע הברכות, דעל כל פנים הוא חייב בכל המצוות, ואינו כמו אונן שפטור מהמצוות ואינו מצטרף גם לעשרה לכל דבר שבקדושה. ולפי זה צריך לפרש דמה שאסר הרא"ש, הוא כאשר הולך האבל לשמוע הברכות כשאין צריכין אותו למנין. וראיה לזה דנקט גם ברכות מילה בהדי חופה, ושם אין צורך מנין כלל. ולפי זה צריך לפרש דגמ"ח הוא מה שנעשה המצוה ברוב עם, וזה נראה דחוק.

אלא דעל כל פנים קשה, דאיך דימה והשוה להתפלל כש"ץ בתוך ביתו, להא דהולך בחוץ לשמוע ברכות חופה ומילה, דהוא איסור ממש לצאת החוצה למקום אסיפת בני אדם כמבואר בש"ע (יו"ד סימן שצ"ג), מלבד המצוה שהיא בגדר גמ"ח גרידא. מה שאין כן להתפלל כש"ץ שאין בה איסור מוסיף מלבד היותה בגדר מצוה של גמ"ח. אלא דמוכח דפשיטא ליה להרא"ש ז"ל דגם כשמתפלל כש"ץ ואפילו בתוך ביתו איכא איסורא, או מפני האנק דום כדס"ל להגר"א ז"ל, או מפני דאינו יכול לכוין דעתו להוציא את הרבים. או אפשר דלעולם לא כיוון הרא"ש לדמותם ולהשוותם להדדי ממש, כי ביציאת מביתו לשמוע ברכות חופה ומילה איכא תרתי לרעותא, היינו עצם היציאה, וגם מה שהמצוה היא של גמ"ח בלבד ולא חובת הגוף. אבל כאשר מתפלל בביתו כש"ץ ליכא אלא חדא לרעותא, והיינו שהמצוה היא של גמ"ח לחוד, ולכן כתב דאם אין אחר מותר שיהיה האבל ש"ץ. ולפי זה אפשר דלעולם אסור לו לצאת מפתח ביתו לשמוע ברכות מילה וחופה אפילו כשאין מנין בלעזו, כיון דאיכא תרתי לרעותא וכנ"ל.

או אפשר לצדד בדבריו לאידך גיסא, דלהתפלל כש"ץ אינו בגדר גמ"ח, אלא כמצוה שבגופו דמי, דהרי הוא חפצו ורצונו להתפלל כש"ץ, והואו הוא המתפלל בעצמו לצאת ידי חובתו, שהרי כל אחד מהמתפללים חייב בחזרת התפלה, וכנ"ל, ובדרך אגב הוא מוציא את הרבים ידי חובתם, אלא דס"ל להרא"ש

ולפי כל האמור ברור הדבר שכל זה לדידהו, שכך הוא הנוהג אצלם, אבל אנו בדידן, הלא בכל קהלות הספרדים משך כל הדורות ועד לעצם היום הזה, לא היה ולא נברא כמנהג הגרוע הזה. כי מעולם נהגו שרק הש"ץ הקבוע והראוי הוא העובר לפני התיבה בחול ובשבתות וימים טובים ונוראים, ולפעמים מחכמי הקהל גם כן, אבל ההמונים, וכל שכן עמי הארץ שאינם יודעים לקרוא ולהתפלל כדין, מעולם לא נשמע שיעברו לפני התיבה. וכמו שגדולי האחרונים מפוסקי הספרדים בספריהם, מקיימים ומחייבים קיומם של כל ההלכות הכתובות בש"ע (וא"ח סימן נ"ג) לגבי הש"ץ הראוי להמנות, כך מקיימים ומחייבים קיום פסק הש"ע (דיו"ד סימן שפ"ד), שאין נכון שיתפלל אבל תוך שבעה כש"ץ, כאשר יש שם אחר שיועד להתפלל. וכל הטעמים וההלצות שכתבו בזה גדולי רבני אשכנז לא יעלה מזור לנו, כי אין לנו ליכנס עמהם להדחק בפרצה צרה זו, כאשר אצלנו הדין והמנהג תואמים יחד על צד היותר טוב, וככל הנ"ל.

ומה גם שאפילו לפי יישובו של הרב בית הלל, ודאי אין הכוונה שגם דעת מרן כך, אלא יישב דין הרמ"א בסימן שע"ו, להא דלא העיר הרמ"א בסימן שפ"ד, וכדלעיל, אבל אפילו לפי דבריו, דעת מרן הש"ע ברור מללו לאסור. ואנו בני ספרד כוונתיה בעינן למעבד.

ועוד שיש לנו מקום להעיר על דברי הרב מהר"ם שיק ז"ל ודעימיה, שכתבו דבזמן הזה אין האבל מוציא את הרבים ידי חובתם. דצריך להבין, הרי מעיקרא מהו כל המעליותא שיש בזה במה שעובר האבל לפני התיבה כש"ץ, ומסתמא הוא מפני שמוציא את הרבים ידי חובתם, שאם הוא רק מפני קדיש וברכו, הרי יכול היה לומר זה גם בלי להיות ש"ץ. ומזה נראה שטעם זה דחוק קצת, שהרי בא ליישב בטעם, שסותר עיקר המגמה והתכלית, שהוא שיועיל לטובת הנפטר, וצ"י.

מברר שגם בזמננו הש"ץ מוציא הרבים י"ח,

ובפרט לדעת האר"י שיש חיוב לשמוע חזרת הש"ץ

ה. והנה למעשה כבר כתב טעם זה דהאידינא אין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, הרב מגן אברהם (בסימן נ"ג ס"ק כ'), לגבי מ"ש שם בש"ע (סעיף י"ט) דאפילו יחיד יכול לעכב על מינוי ש"ץ, והטעם כיון שאין נעשה שלוחו בעל כרחו, כיעו"ש בבית יוסף, וכתב הרב מג"א דהאידינא דכולם בקיאים, והש"ץ הוא רק לפיוטים, אעפ"י שאומר קדיש וברכו, אין כל כך קפיידא, עיש"ב. והנה המעיין שם בדבריו יראה בעליל שכתב טעם זה כסניף בעלמא לאחר שהביא כמה טעמים בשם הפוסקים שבזמן הזה אין היחיד יכול למחות, באופן שלא על טעם זה לחוד סמך. וגם על טעם זה גופא סיים דאין קפיידא "כל כך", דנראה מזה שעל כל פנים קצת קפיידא יש.

ונלע"ד להבין בדבריו שחושש מפני דברי הש"ע (בסימן ככ"ד סעיף א' וסעיף ג') שכתב דהגם שתקנת חזרת התפלה היה מפני האינם בקיאים, מכל מקום גם בציבור של בקיאים צריך הש"ץ לחזור התפלה לקיים תקנת חכמים, וכמו שכתב הטעם הלבוש שם, והביאו האחרונים (משנה ברורה שם ס"ק י"ב), שלא הצריכו לחפש בכל תפלה בבית הכנסת אם יש איזה איש שאינו בקי כדי לומר עבורו חזרה, אלא תיקנו שהש"ץ יחזור התפלה לעולם, שמאי יהיה פעם אחת בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאו הש"ץ. ואם כן יוצא לכאורה שלדינא כמאז גם עתה בזמן הזה שהרוב בקיאים, הדין שהש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם במקומו הוא עומד לעולם. ולכן גם כהיום חייבים לומר החזרה ולשמוע ולענות אמן וכו' כעיקר התקנה דאז.

ועוד דהרי מצאנו ראינו בפוסקים בכמה מקומות (עיין ש"ע סימן ככ"ד סעיף י') שאם נסתפק או טעה אחד מהקהל בתפלת הלחש, שאמרו שיכוין לצאת ידי חובתו בתפלת החזרה של הש"ץ, והרי בלי ספק שזה גם כן בכלל עיקר התקנה, שמתפלל הש"ץ כדי להוציא כל הצריך לצאת ידי חובתו מחמת איזה ספק וטעות, ואופנים כאלו מצויים גם בזמנינו לרוב, ומעשים בכל יום הם. וא"כ קשה לומר שטעם זה הוא טעם חזק וגמור כדי לדחות מפניו הלכות פסוקות בש"ע, שמקורותיהם פתוחים בש"ס ובראשונים, וזה ברור לענ"ד.

ועוד יש לי לומר טעם בזה לפי דעת האר"י ז"ל, שביאר שטעם החזרה הוא שחוזר הש"ץ התפלה, ומכווין בה כל הכוונות כאשר כיוון מעיקרא בלחש, ועושה בה כל התיקונים לפרטיהם כמו בתפלת הלחש, אלא שהוא פועל בבחינה עליונה יותר, וכמ"ש בשער הכוונות דרוש א' דחזרה (דף ל"ח ע"ב), ועיין גם בדרוש ב' דמנחה (דף נ"ב רע"ב), ובדרוש ענין בית הכנסת (דף ד' ע"א ד"ה גס), עי"ש. ובכל זה הרי הוא שליחם של הציבור לעשות גם עבורם התיקון הזה, ולכן כל כך החזירו והקפידו הפוסקים על פי דעת האר"י ז"ל שכל יחיד ישמע היטב לכל תפלת החזרה כאילו הוא בעצמו מתפלל אותה, וכמובא לרוב בספרי האחרונים, ועיין בשלחן הטהור (סימן קכ"ד סעיף א' וב').

והנה לפי זה יוצא דלפי הסוד ענין חיוב תפלת החזרה, ודין הש"ץ המוציא את הרבים ידי חובתם, במקומם הם עומדים כמעיקרא. וידוע שאנו ק"ק הספרדים נוקטים כדעת האר"י ז"ל להכריע בין הפוסקים במחלוקתם, ואם כן גם מטעם זה ברור הדבר למה שק"ק הספרדים לא שינו מנהגם, ועדיין נוהגים כפסק הש"ע (דסימן שפ"ד), שהרי על דרך הסוד גם בזמנינו בכל תפלה שמתפלל הש"ץ החזרה, הרי הוא מוציא בה את הרבים ידי חובתם הגם שהם בקיאים, וק"ל.

שוב ראיתי שכבר כתב כעין זה הר"ח סופר ז"ל בכף החיים (סימן נ"ג ס"ק פ"ו), להעיר על דברי המג"א הנזכרים וז"ל: זהו לפי פשט דברי רבותינו ז"ל, שחזרת העמידה נתקנה כדי להוציא את שאינו בקי וכו', אמנם ידוע דאף על פי שרבותינו ז"ל נותנים טעם על פי הפשט, הוא דוקא לשכך את האוזן, כי אינם רוצים לגלות הטעם שיש להם כמוס על פי הסוד, אבל בימי האר"י ז"ל כבר ניתנה רשות לגלות, וכבר גילה הטעם בסוד דתרווייהו צריכי, ואדרבא חזרת העמידה של ש"ץ היא גדולה מהלחש, שזה בחכמה וזה בבניה, וכמו שכתב בעץ חיים (שער ח פרק ט'), ובשער הכוונות (בדרוש א' דחזרת העמידה, וצריכין הציבור ליתן דעתם ולכוין ולשמוע מן הש"ץ החזרה כדי לצאת ידי חובה לעשות התיקון הנעשה בתפלת החזרה, ואם כן אין חילוק בין זמן הזה לזמניהם, וגם עתה [היחיד] יכול למחות, עכ"ל. והרי על כל פנים שסמך באופן מוחלט על טעם של שעל דרך הסוד, עד שדחה על פיו את חילוקו של הרב מג"א הנ"ל.

והנה הגם שחפשתי בספרי האחרונים לא מצאתי כעת שנטפלו לשאלה זו. אולם ראיתי בסידור בית עובד, שדרכו על הרוב בהלכותיו להביא גם את סיכום דעות האחרונים, כל שיש בדבריהם איזה בירורים או הבהרות או פרטים נוספים על עיקר דברי מרן המחבר בש"ע, ובנידונינו (בהלכות דיני האבל אסור בת"ת אות ד') לא הזכיר מאומה בנוסף, אלא העתיק דברי מרן' בש"ע (בסימן שפ"ד) כסתמותם, דנראה בעליל שדעתו לפסוק כמותו. וגם ראיתי בספר נתיבי עם שהעיד שהמנהג בירושלים כדעת מרן ז"ל וז"ל (בסימן שע"ו סוף סעיף ד'): מנהגנו בירושלם שהאבל בתוך שבעה אינו מתפלל כש"ץ, אלא כאחד מהצבור, ורק בל' ובי"ב חודש מתפלל כש"ץ, וכן ביום היראציי"ט בכל שנה, עכ"ל.

לדעת הגר"א האיסור לעבור לפני התיבה הוא משום דהאבל צריך לשתוק, ולא משום דאינו יכול להוציא הרבים י"ח, ולכן גם כשאינו מוציא אין לו להתפלל
ו. והנה לאחר כותבי כל הנזכר, שוב עיינתי בביאור הגר"א (בסימן שפ"ד שם),

האיר המזרח

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש
עבר את שבע ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

אם מותר לשיח שיחה בעלמא בין תפלה נפילת אפים

כתב מרן (סימן קל"א סעיף א') "אין לדבר בין תפלה נפילת אפים" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק א') דדוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה בעלמא לית לן בה (ודוקא שלא בעת שהש"ץ חוזר התפלה), ע"ש. הנה כתב בשער הכוונות (דף נ"א ע"ג בנוסח התפלה) דבין חזרת העמידה נפילת אפיים אין לו להפסיק כלל ועיקר זולתי באמירת הוידוי, ע"ש. הביאו דבריו הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות א'), והכף החיים (אות א'), ומשמע דאפי' שיחה בעלמא אסור. וכ"כ הכף החיים (אות ד') שלפי דברי הזהור הקדוש והאר"י ז"ל משמע דאפי' שיחה בעלמא אסור. וכמו כן כתבו חכמי ורבני בית ההוראה שיש להוסיף שאף בדברי תורה אסור.

במנהגי נפילת אפים

כתב הרמ"א (סימן קל"א סעיף א') "והעיקר להטות בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על צד ימין משום כבוד תפילין, ובערבית או כשאין לו תפילין בשמאלו יטה על שמאלו. ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו. ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע וכו', וחצי קדיש, אשרי למנצח, ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח מלבד ברו"ח וחנוכה ופורים וערב פסח וערב יום הכפורים ותשעה באב" ע"כ.

לגבי הצד שבו עושה נפילת אפים דעת מרן שצריך להיות על צד שמאל, וכן מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש ג') דנפילת אפיים משמע שאין חילוק דאפילו כשיש לו תפילין אין להטות כי אם לצד שמאל שכתב וז"ל "יזהר כשנופל על פניו שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש אמנם ישים פניו על זרועו השמאלית" עכ"ל. וכבר כתבנו לעיל שלפי דבריו אין נפילת אפים כי אם בשחרית ומנחה, וידוע שלפי מנהג האר"י ז"ל גם במנחה יש להניח תפילין וכמש"כ בשער הכוונות (דרוש ב') דתפלת המנחה א"כ משמע דגם כשיש לו תפילין אין להטות כי אם על זרוע שמאל, וכך כתבו השלמי ציבור, הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות י"ג), הבית עובד, והחסד לאלפים (אות י"א), וכ"כ הכף החיים (פלאגי סימן ט"ז אות י"ד) בשם הנוהג כצאן יוסף שאין הפרש בין שחרית שיש לו תפילין למנחה שאין לו תפילין ושמנהגינו שלא לשנות ותמיד נופלים על צד שמאל. וכ"כ היפה ללב, הביא לדבריהם הכף החיים (אות ל'). וכ"כ הבא"ח (ש"ר פרשת כי תשא אות י"ג). מ"מ לפי מה שאכתוב לקמן בשם הבא"ח אין נ"מ בכל זה.

והנה כבר כתבנו לדברי רבינו האר"י שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש דיש סכנה חס ושלום אלא ישים פניו על זרועו השמאלית. כמו כן כתב הבא"ח (שם) שצריך שיכסה פניו בטלית. וכתב שבספר הכוונות כתב כוונות עמוקות בנפילת אפים שמוסר עצמו למיתה שמכוין להוריד נפשו עד מקום המיתה שהם הקליפות, ולכוין להוציא משם אותם הבירורים, וכתב שהזוכה לעשות נפילת אפים כתקנה שכרו גדול ואויביו נופלים לפניו. אך בעוונותינו הרבים אין אתנו יודע בדבר זה ואין בנו כח לכך. וכתב שבעירו בגדד אין נוהגים להשים פניהם על זרועם כלל הן אדם גדול, הן קטן, הן חכם, הן אדם פשוט, וגם אין שום אחד מכיון למסור נפשו על קדוש השם ולא כונה אחרת אלא רק אומרים המזמור הזה בלחש. ומה שיראים ומפחדים בזה הרבה הוא כי חוששים אל דברי הזהור הקדוש (במדבר ק"ב) שאמר וי' ליה למאן דאמר "אליך ה' נפשי אשא" ולא כל מלוהי וכו' אלא בלבא רחיקא ולא ברעותא וכו'. ועל דא בעי בר נש לאדבקא נפשיה ורעותיה במאריה ולא ייתי לגביה במלא כדיבא דכתיב (תהלים ק"א, ז') "ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני", ע"ש. וכתב שכתב לו הגאון החסיד מהר"א מני זצ"ל שמנהג קהל החסידים בבית אל יכב"ץ בירושלים ת"ו, שאין מניחים פניהם על זרועם ואין משנים משאר התפלה. ויש נותנים טעם לפי דכוונות נפילת אפים ארוכות ולא אפשר על פה ומוכרחים להביט בסידור שבידם. ויש אומרים דהטית הראש על הזרוע היא עצמה מורה על ירידת הנפש במקום הדין ולכוין להוריד נפשו לעמקי הקליפות כדי לברר ומאחר שאנחנו מתפחדים להוריד הנפש למקום הקליפות אם כן למה לנו להטות על צד שמאל להורות דבר זה של הירידה. ע"כ כתב הבא"ח שבודאי דטוב שכל אדם ימנע עצמו שלא ישים פניו על זרועו ולא יעשה שום שנוי כלל, ע"ש. ועע"ב בנתיבי עם (סימן קל"א).

ומש"כ הרמ"א (שם) ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע וכו', מנהגנו לומר פסוק רחום וחנון חטאנו לפניך, ומזמור לדוד אליך וכו', ואחריו אומרים אבינו מלכנו, כמבואר בכף החיים (אות ל"ד) ובאחרונים שהביא שם, ע"ש. ומש"כ הרמ"א (שם) שאפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח (ע"ע בזה במ"ב ס"ק ל"ה), הנה הפר"ח (אות א') כתב דאין אנו נוהגין כן אלא שבכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים למנצח, וכ"כ השיירי כנסת הגדולה (אות ג') והמאמר מרדכי (אות ו'), וכ"כ השלמי ציבור והחסד לאלפים (אות י"ד). וכתב שכמו כן אין אומרים תפלה לדוד, וכ"כ הכף החיים (אות ל"ז) בשם האחרונים, ע"ש.

בדין נפילת אפים במקום שאין שם ארון וספר תורה

כתב הרמ"א בהגה (סימן קל"א סעיף ב') וז"ל "י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים" ע"כ. הנה מרן בב"י (שם) הביא לדברי הרוקח שכתב שאין נופלים אלא לפני ס"ת וסימן לדבר דכתיב במלחמת העי (יהושע ז', ו') ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'; ע"כ. וכתב על דבריו וז"ל "אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה" ע"כ. וכן הרב חיים בנבנשת זצ"ל בספרו שיירי כנסת הגדולה (סימן קל"א הגהות ב"י אות ד') כתב על דברי מרן שכ"כ מהר"א גאליקו ז"ל בתשובה כתב יד ושהוסיף לומר דאפילו במקום שאינו קבוע לתפילה ואין שם ספר תורה נופלין על פניהם. וכתב ע"ז שבמקומו לא ראה מנהג קבוע שיש שנוהגים כדברי הרוקח ויש שנוהגים כדברי מרן ז"ל. וכתב שכמדומה שכך היה מנהגו של מורו אביו ז"ל וכדעת מרן ושכן הוא נהג אחריו, ע"ש. ולמעשה כתב הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות א') שאנן בדין נהגין לומר נפילת אפים בכל מקום וכדמשמע מדברי מרן וכמו שהיה נוהג המהרימ"ט, וכתב וגם אני שמעתי דע"פ הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס"ת (עיין ביפה ללב (ס"ק ט') שהביא להמהר"ם פאפירש באור הישר שכתב שלפי הקבלה שייך ליפול אף שאין ס"ת, וכתב היפה ללב על הברכי יוסף הנ"ל שיפה כיון בשמועתו), וכ"כ בשיורי ברכה (אות בשם הרב מהר"ם מלמד בשו"ת משפט צדק שהמזדקק בדברי הפוסקים בעיניו יראה דפליגי על הרוקח ואפשר דכל הפוסקים פליגי עליה כנראה מסתמות דבריהם. וכ"כ בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות ט"ז) שיכול לומר נפילת אפים ביחיד ובכל מקום ואריך בין לפטט בין לסוד. וכ"כ החסד לאלפים (אות י"ב), וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת כי תשא אות י"ד), וכ"כ הכף החיים (אות מ') ושכ"כ השלמי ציבור, הבית עובד והאחרונים, ע"ש. וכ"כ ר' אליהו ישראל זצ"ל בספרו כסא אליהו (אות א') שאנו נוהגין לומר נפילת אפים בכל מקום (אף דליכא ס"ת) כמו שמשמע מדברי מרן ז"ל ושכן עמא דבר, ע"ש. עע"ב ביפה ללב (אות ט').

בדין נפילת אפים אחר חצות לילה ואילך

כתב מרן (סימן קל"א סעיף ג') "אין נפילת אפים בלילה, ובליילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י"ח) שבא"ר הביא להקל מחצות ולהלן, ושכן משמע במ"א, וכן כתב (ס"ק י"ט) לדברי המ"א שיש נוהגים להאריך בסליחות עד נכון היום ואז ליפול על פניהם. אמנם הרב מרדכי כרמי זצ"ל בספרו מאמר מרדכי (אות י') כתב על מה שכתב מרן שבלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום. שאין אנו נוהגין כן אלא אומרים וידוי אחר גמר הסליחות בלא נפילת אפיים, ושכן ראה בשיירי כנה"ג שכתב שכן נוהגין במקצת מקומות, ע"ש. וכ"כ הרב כף החיים (אות ב"ן) בשם הרב המגיה בשלמי ציבור שהביא לדברי המאמר"ר ושכתב שגם הוא בארץ הצבי עיה"ק ירושת"ו ובקושטא ובכל מקום שעבר עליהם לא ראה שנוהגים בימי הסליחות ליפול על פניהם באשמורת רק אומרים המזמור בלתי כסוי פנים והטיה כלל, וכתב שאפשר שטעם המנהג הוא דס"ל שלא התירו אלא דוקא כשהוא קרוב ליום ממש קרוב לעמוד השחר, וכתב ודלא כהרב שיירי כנה"ג שהתיר כל שאינו קודם חצות, ע"ש.

בדין אמירת פסוקי מקרא בלילה

כתב המ"ב (סימן קל"א ס"ק ט"ז) לדברי הא"ר שלומר המזמור של נפילת אפים אין חשש אפילו בלילה, ע"ש. וידוע שהמזמור הנ"ל הוא לדידן מזמור "לדוד אליך ה' נפשי אשא" המובא בספר תהלים מזמור כ"ה.

והנה כתב בשער המצוות (פרשת ואתחנן) וז"ל "ובליל שיש תקרא כ"ו פסוקים מן הפרשה עצמה, אותם שאחרי כ"ו פסוקים ראשונים, אבל בשאר לילי השבוע אין ראוי לקרא מקרא, לפי שהמקרא הוא בעשיה, והלילה עצמה הוא בחינת עשיה, והכל הוא דינין, ואין ראוי לעורר הדינין, אבל בליל שיש, יען כי יום השישי מכין לשבת והרחמים מתעוררים בו, לכן יכול לקרא מקרא אף בלילה" ע"כ. וכמו כן כתב המהר"ם ריקאנטי (פרשת יתרו) וז"ל "ודע שצריך האדם לעסוק בתורה שבכתב ביום, ובתורה שבע"פ בלילה, דבר כפי ענינו, וכמ"ש רז"ל בפרקי ר' אליעזר (פרק מ"ו) כל אותן ארבעים יום שעמד משה בהר היה קורא מקרא ביום ושונה בלילה, וכן תרגם המתרגם בשיר השירים (פסוק דודי צח ואדום), בכך שריאת כנישתא דבית ישראל למשתעי בשבחיה דמרי עלמא, וכך אמרת, רעותי למפלח ביממא דעטיף באצטלא כתלג חיור, ועסיק בעשרים וארבע ספרין דאורייתא ופתגמי נבואה וכתבי, ובלילה עסיק בשיתא סדרי משנה וכו', ע"ש. וכן כתב הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (סימן א' אות י"ג) שעל דרך האמת אין לקרוא מקרא בלילה קודם היום זולת באור השישי וכמש"כ גורי האר"י ז"ל. וכ"כ שם בסימן רל"ח (אות ב') שכתבו גורי האר"י זצ"ל שלא ילמד מקרא בלילה, ושהכי מוכח

ממאמרם ז"ל בילקוט סוף פ' תשא מנין היה משה יודע אימתי יום ואימתי לילה בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא יודע שהוא יום ובשעה שמלמדו משנה יודע שהוא לילה, וכתב איברא שלא למדנו אלא שהמקרא הוא מדת יום, אמנם כתב שיש לומר דכי היכי דקרינן משנה ותלמוד ביום ה"נ שפיר דמי לקרוא מקרא בלילה ואין מופת חותך, והביא שבפסוק קומי רוני בלילה תרגם המתרגם עסוקי במשנה בליליא. וע"ע למש"כ בזה הרב חיד"א בספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן נ"ד) להגיה בדבריו שכתב בברכי יוסף (סימן רל"ח) כך "לא למדנו אלא דמשה רבינו לא היה קורא מקרא בלילה ועדיין י"ל דכי היכי דאנן בדין קרינן משנה ותלמוד ביום ה"נ שפיר דמי שאנו נקרא בלילה ואין מופת חותך" כצ"ל (ועע"ש מש"כ בזה בשם מהר"ם פאפירש זצ"ל), וכתב שבעה"ק ירושלים ועה"ק חברון ת"ו ראה הרב ז"ל שאין קורין מקרא בלילה וכדברי רבינו האר"י ז"ל, ועכ"ז מנהג קדום כי בכל לילה באשמורת קורין בבתי כנסיות ה' ספרי תהלים בכל לילה, וכתב ששמע ממקובל מופלא בדורו (עיין לקמן שהוא הרש"ש ז"ל) שאמר כי אין לימוד התהלים בכלל אזהרת רבינו האר"י ז"ל ויכול לקרות תהלים באשמורת. וכתב שמצא סמך לזה בב"ר (פ' ס"ח) דאמרו שם דיעקב אבינו ע"ה היה קורא תהלים בלילה ומעיקרא דוד המלך ע"ה רוב תהלותיו יסדן ואמרן לראש אשמורות, וכתב שהגם שיש לחלק, וכתב וז"ל "ועתה אמת אגיד כי לקורא תהלים באשמורת ושואלני אני אומר שיש לו סמך, אמנם אני בעצמי ירא אנכי ואין אני קורא תהלים בלילה, [והטעם כי רבינו האר"י ז"ל סתם וכתב דאין לקרות מקרא בלילה קא פסיק ותני מקרא, ותהלים בכלל, וכל כי הא הוה ליה לאודועי, ודע דכל דבר אשר אני רואה בח' שערים שסידר מהר"ש ויטאל ז"ל אני סומך עליו כי ראיתים מכתב יד מהר"ש וגם מכתב מהר"ר חיים ויטאל ז"ל עצמן] כי אם בליל שבת קדש כי אפילו בליל הששי כתוב בשער המצות שם שהוא מכין לשבת ומתעוררים הרחמים בו ויכול לקרא מקרא בלילה ע"ש והדברים ק"ו בליל שבת קדש", עכ"ל. וכן בספרו שו"ת חיים שאל (ח"ב סימן כ"ה) כתב וז"ל "והרב האר"י זצ"ל הזהיר שלא יקראו מקרא בלילה, וההולכים אחרי ההדר"ם מנהגי האר"י זצ"ל אין קורין אפילו אחר חצות מקרא וזה פשוט. ושמעתי מהמקובל המופלא ח"ק כמהר"ר שלום שרעבי זלה"ה שהיה מפקפק על מה שנהגו לקרות בבתי כנסיות סמוך ליום תהלים ונתפשט מנהג זה בכל ארץ ישראל שיש חבורות לזה. והיה אומר שאולי אין תהלים בכלל אזהרת הרב ואין ולאו ורפיא בידיה. (מכאן רואים שמש"כ למקובל הנזכר בשו"ת יוסף אומץ הוא הרש"ש ז"ל ורואים שלא פשיטא ליה הכי אלא מיספקא ליה. וכ"כ בספרו פתח עיניים (השמטות ברכות דף ב') "ושמעתי מאדם גדול ומקובל דאפשר דגם לאזהרת רבינו האר"י ז"ל אין התהלים בכלל" ע"כ. הרי שמסתפק בזה). והמקובלים נמנעו לקרות תהלים בחול כל שלא האיר היום" עכ"ל.

וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו רב פעלים (ח"ב סימן ב') שהואיל והרש"ש עצמו אין ולא ורפיא בידיה ולא פסיקא ליה מילתא אם תהלים בכלל אזהרת האר"י ז"ל, לכן אנו נזהרים שלא לקרות תהלים קודם עלות השחר, מיהו אם אנו רואים אנשים שקוראים תהלים באשמורת אין אנו מוחים בידם, ורק הבא לשאול אנו אומרים לו שלא יקרא תהלים אלא תורה שבע"פ דשוא"ת עדיף. וכתב שם שאין לקרות בלילה מזמור יענך ה' ביום צרה לרפואת חולה או למקשה לילד. ועיין בישכיל עבדי (ח"ד קונטרס אחרון או"ח סימן ב') שהביא לדברי הרב חיד"א בספרו עבודת הקודש (קונטרס יוסף בסדר סימן ה') שסידר לימוד בעת צרה שאחר אמירת תיקון חצות בחצות לילה יאמרו צ"א פעם ויהי נועם, ויושב בסתר עליון ואח"כ כל התהלים מלה במלה, וכתב שנראה שחזר בו ממה שפקפק ביוסף אומץ, ע"ש. ואינו מוכרח, שאף שפקפק גם בקריאת תהלים באשמורת י"ל שבעת צרה ס"ל להקל באמירת תהלים כל שעבר חצות, הא שלא בעת צרה הרב בעצמו היה נמנע מלקרא אף תהלים בלילה וכמו שכתב ביוסף אומץ. ואף שכתבתי שדעת הרב פעלים שגם לרפואת חולה או למקשה לילד אין לקרא מזמור יענך ה' לאחר חצות, נראה שגם הרב יודה להקל וכדין עם הארץ שיובא בסמוך. וע"ע בספר אמת ליעקב (קונטרס שפת אמת דף ק"ז ע"ג) ובדברי ר"ח פלאגי המובאים בספר פתח הדביר (סימן ער"ה אות י"ב) שכתבו שכבר נתפשט המנהג לקרא תהלים אחר חצות לילה. וע"ע בזה בבא"ח (ש"ר פרשת פקודי אות ז') שבלילי שבת ולילי יו"ט אין לחוש, ושליח ר"ח דינו כחול (וכ"כ ברב פעלים שם), ושם הביא לדברי הרב חיד"א בספרו פתח עיניים דעם הארץ שאינו יודע לקרא אלא תורה שבכתב שרי לקרות בלילה, וכתב ע"ז הבא"ח שאם יודע לקרא פרק איזהו מקומן או פתיחת אליהו יקרא אותם ויחזור אותם כמה פעמים ושוה עדיף מלקרא מקרא. וכתב שיש לסמוך על מש"כ הרב חיד"א בשם הגאון המקובל הנזכר בקריאת תהלים אחר חצות לילה וכתב שאם קורא המקרא בלשונות אחרים כדי להתלמד ביאור המקרא באותו לשון שרי, ע"ש. ומש"כ לסמוך על המקובל הנזכר בקריאת תהלים אחר חצות לילה צריך לומר דאדלעיל קאי שכתב שעם הארץ שיועד לקרא פרק איזהו מקומן

אם מותר לאבל תוך שבעה לעבור לפני התיבה כשליח ציבור

כתב הבה"ל בקונטרס מאמר קדישין שהאבל מתפלל לפני העמוד, ומבואר בדבריו שכתב לפני כן שגם תוך שבעה דינא הכי שהרי כתב וז"ל "מי שיש לו זכות לענין קדיש כגון בן שבעה וכן ל' ויא"צ יש לו זכות לענין התפילה להתפלל גם כן לפני העמוד", עכ"ל. הרי שגם בן שבעה עובר לפני התיבה להתפלל כש"ץ. אמנם מרן כתב בהלכות אבילות יו"ד סימן שפ"ד סעיף ג' וז"ל "אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן יכול האבל להתפלל להוציאן" עכ"ל. הרי שאין לאבל תוך שבעה לעבור לפני התיבה כש"ץ אא"כ אין מי שיוציא את הרבים ידי חובתן, ומקור דבריו בטור (שם) בשם הרא"ש בתשובה, ואף שכתב הרמ"א בהגה יו"ד סימן שע"ו סעיף ד' וז"ל "לא נהגו להתפלל בשבת ויו"ט אע"פ שאין איסור בדבר אבל בימות החול מי שיועד להתפלל יתפלל ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים, ומי שאינו יודע להתפלל כל התפילה יתפלל למנצח ובא לציון וכו'", ע"כ. וכתב הבית הלל (סימן שפ"ד) לבאר בדעת הרמ"א דלא ליקשי מה שכתב בסימן שעו למה שלא הגיה על דברי מרן בסימן שפ"ד, דבסימן שעו מיירי באבל על אביו ואמו ובזה יותר טוב שהוא עצמו יתפלל ומועיל יותר מקדיש, אבל בסימן שפ"ד מיירי באבל על שאר קרובים שאין אומרים עליהם קדיש א"כ לא יתפלל האבל אם יש אחר שיוכל להוציאן, ע"ש. המעיין בדבריו יראה שכתב כ"ז לבאר דעת הרמ"א, ומרן שפתיו ברור מללו שאין לו לאבל לעבור לפני התיבה, ומאי אכפת ליה למרן מחילוק בדעת הרמ"א. וכן ראיתי שכתב ראש הישיבה הגרי"מ הלל שליט"א בתשובה שהובאה בקונטרס ישמח משה (עמוד ע"ט) ובשו"ת וישב הים (ח"ב סימן י"ט) שכל ישובו של הבית הלל ודאי שאין הכוונה שגם דעת מרן כך אלא יישב דברי הרמ"א ולדעת מרן גם לפי דבריו לאסור ושכן אנו בני ספרד בעינינו למעבד. ובלאו הכי הביא ליישב שאלה זו שהגהת הרמ"א מיירי לתוך י"ב חודש ובימי היארציית שבכל שנה ולא איירי כלל לבתוך שבעה וכמו שיראה המעיין במקורו בזה שהוא בספר בנימין זאב שהביאו בדרכי משה, ומש"כ לפני זה וז"ל "ואם יש אבלים אחרים נהגו שתוך שבעה לאבלם הם קודמים, וכו', איירי לענין קדיש ולא לענין תפילה, וכמו שיראה המעיין. ומש"כ מרן בסימן שפ"ד מיירי לענין אבלות תוך שבעה, והביא שכן חילקו המקום שמואל (סימן ע"ח) הביאו ופסק כמותו בספר עיקרי הד"ט (סימן ג' אות ט'), המהר"י אלגאזי זצ"ל בשלמי ציבור (דיני אבלות סימן ו' אות ב', עמוד תנ"ז בהוצאה החדשה) העתיק דבריו בספר זכור לאברהם אלקלעי (יו"ד הלכות אבל אות שי"ן ערך ש"ץ), וכ"כ התשובה מאהבה (ח"ג יו"ד סימן שפ"ד סעיף ג'), לחלק בין תוך שבעה לתוך י"ב חודש וכנ"ל אלא שכתב שמנהגם שאבל על אב ואם מתפלל להוציא רבים ידי חובתם אפי' אם יש שם אחר שיכול להתפלל, ע"ש. מ"מ מודה שלדעת מרן והרמ"א אין לאבל תוך שבעה להתפלל כש"ץ גם על אביו ואמו, נ"מ למנהג בני ספרד שנהגו כדעת מרן אין לאבל תוך שבעה לעבור לפני התיבה כש"ץ. ושם הביא לדברי המהר"ם שיי"ק (יו"ד סימן ש"ע) שתמה על מנהגם שנתפשט דהאבל נעשה ש"ץ בביתו גם תוך שבעה ודלא כהש"ע והרמ"א, ויישב על פי דברי החת"ס (או"ח סימן ר"ה) דהאינא אין הש"ץ מוציא לרבים י"ח אין נפקא מינה כולי האי שהרי כל הקהל מתפללים בפני עצמם באותו נוסח ממש שמתפלל הש"ץ, וצריך לומר שגם בתפלתו בקול רם אינו מוציא אחרים ידי חובתן והש"ץ הוא רק כמעורר את הציבור לדבר שהוא והן חייבים בכך דבכי האי גוונא לא נאמרו דברי הרא"ש ושפיר יכול להיות ש"ץ שהרי גם הוא חייב בכל אותם הדברים וכל התפילות וההוצאות נאמרו בלשון רבים ומה לי הוא ומה לי אחר שומע כעונה ועל כרחך אחד צריך להיות שאומר בקול רם ולכן אין חילוק, ע"ש. וכ"כ הערוך השלחן (סימן שפ"ד סעיף ח'). וכתב הגרי"מ הלל שליט"א שגם הם לא כתבו כן אלא ליישב מנהג האשכנזים, ולדידן בני הספרדים שמעולם לא היה מנהג זה אין לנו רשות כלל וכלל לנטוש מנהג אבותינו ופסק מרן ז"ל שאין לאבל תוך שבעה להתפלל כש"ץ לכתחילה. וכמו כן הביא שלדעת הגר"א (סימן שפ"ד אות ג') האיסור לעבור לפני התיבה הוא משום דהאבל צריך לשתוק דבכלל מה שלמדו בגמ' (מו"ק ט"ו ע"א) מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "האנק דום" שצריך לשתוק משאילת שלום ומתלמוד תורה, ה"ה דצריך לשתוק לענין דיבור בתפלה, ממילא אין נפקא מינה בזה שאין הש"ץ מוציא את הרבים י"ח. כמו כן להבנת החלק לוי (יו"ד סימן קל"ג) שהטעם שאין האבל עולה כש"ץ הוא מכיון שפטור האבל ממצות גמ"ח שאינו מצוה שבגופו, וביאר דבריו מצד שאסור לו לאבל להסיח דעתו מן האבלות וכאשר מתעסק במצות גמ"ח שאפשר שיתקיימו ע"י אחרים ע"כ מסיח דעתו ללא צורך וחייב. א"כ גם לפי טעם זה אין נ"מ בין זמנם לזמנינו, (עע"ש מה שכתב החלק לוי להליץ על מנהג האשכנזים, ואכמ"ל) וגם שעל דרך הסוד ברור הדבר שהש"ץ מוציא את הרבים י"ח גם בזמנינו אנו. ולאור הדברים הנ"ל כתב שאין לנו לזוז זיז כל שהוא ממנהגינו המיוסד על אדני פז פסק מרן הש"ע. וכמו שהעיד הנהיגי עם (סימן שע"ו סוף סעיף ד') וז"ל "מנהגנו בירושלים שהאבל בתוך שבעה אינו מתפלל כש"ץ אלא כאחד מהציבור ורק בל' ובי"ב חודש מתפלל כש"ץ וכן ביום היארציית בכל שנה", עכ"ל, ע"ש.

וכתב להעיר על דבריו דקפסיק ותני הכא בחנוכה דא"א ההלל בבית האבל ונראה דמסתמך ואזיל על דברי הרוקח שהביא בסימן תכ"ב, והרי השיירי כנה"ג כתב משם ספר התניא דבחנוכה אומרים הלל בבית האבל, ושדעת הכל-בו שאומרים אותו גם בר"ח ושכן מנהג ספרד (כמובא בשיירי כנה"ג שם) ומאחר שמנהג ספרד לאומרו גם בר"ח בשגם שהרב פר"ח לא חייש למנהגים מ"מ לפחות ה"ל להרב ז"ל למנקט מילתא מציעתא ולומר דבחנוכה מיהא יאמרו בבית האבל (וכדברי ספר התניא, ולאחר שהוכיח שכ"ד הרוקח, ושהתניא כתב זה בשם השבלי לקט כתב הילכך נראה פשוט דיאמרו בחנוכה ההלל בבית האבל, ושכן ראה בא"ר, עש"ב. והנה בתוך דבריו הזכיר שגם האבל עצמו יאמרו עש"ב. וכ"כ לדבריו בקצרה הכף החיים (סימן קל"א אות ס"א) ושהביא לדבריו השלמי צבור, ע"ש.

בדין ימים שאין נופלים בהם על פניהם

כתב מרן (סימן קל"א סעיף ו', ז') הימים שנהגו בהם שלא ליפול על פניהם ע"ש. וע"ע ברמ"א ובמ"ב (שם). כתב השיירי כנה"ג (הגהות ב"י אות י"ב) שמלבד הימים הנזכרים אנו נוהגים שלא ליפול על פניהם יום י"ד וט"ו שבאדר א', וכמש"כ מרן בסוף סימן תרצ"ז, וכן בי"ד אייר, וי"ח בו (ל"ג לעומר), וכן מאחר יוה"כ עד סוף חודש תשרי, עש"ב. וכ"כ הפר"ח (אות ו') דאין נופלים על פניהם אלא לאחר חודש תשרי, וכ"כ הרב חיד"א ז"ל בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות י"ז). וכ"כ בספרו שו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ל"ה אות ב') וכתב שאף שמלשון מרן מוכח דלאחר הסוכות נופלין על פניהם, נהגו אף בארץ ישראל אתריה דמרן ז"ל שלא ליפול ממוצאי יוה"כ עד סוף חודש תשרי, וכ"כ בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות י"ז), ע"ע בזה בכף החיים (אות צ"ח). וכ"כ הרב אליהו ישראל זצ"ל (אות ד') שבכל העולם נוהגין שלא ליפול על פניהם כל חודש תשרי. דהיינו ממוצאי יוה"כ עד סוף החודש. וכן הביא לדבריו השיירי כנה"ג והכסא אליהו הרב יצחק פלאגי ז"ל בספרו יפה ללב (אות י"ד).

שמנהג הספרדים לומר הקדיש ביחד

הנה הבה"ל בריש סימן קל"ב כתב קונטרס מאמר קדישין שבו סידר דיני חלוקות הקדיש, עש"ב. ולבני הספרדים אין נ"מ מכל זה לענין חלוקת הקדישים שהרי מנהג הספרדים שלא לחלק את הקדישים אלא כל הצריכים לאומרו אומרים ביחד. וכ"כ הכף החיים (סימן קל"ב אות ט"ז) שמנהג הספרדים לומר קדיש ביחד ג' או ד' בני אדם כולם כאחד עונים ואומרים וכל מי שירצה, ע"ש. וכ"כ הרב חיים חזקיהו מדיני זצ"ל בספרו שדי חמד (מערכת אבילות אות קנ"ד) שהמנהג בינינו הספרדים שאומרים כמה אבלים קדיש ביחד, ע"ש מה שכתב בזה. וע"ע בגשר החיים (פ"ל אות י"ב) שמנהג זה שבחחו היעב"ץ בסידורו, ושכ"ה בשו"ת דברי אגרת (סימן ז') משום שמסיר מחלוקת ותלונות.

בדין אמירת קדיש שנים עשר חדש

כתב הבה"ל בריש סימן קל"ב בקונטרס מאמר קדישין שפוסקין לומר קדיש חודש קודם היארציית, ע"ש. ומקור דבריו ברמ"א ביו"ד סימן שע"ו סוף סעיף ד'. וכתב טעם למנהג זה כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים כי משפט רשע י"ב חודש. והנה הכנסת הגדולה (יו"ד סימן ת"ג סוף הגהת ב"י) כתב בזה שהוא הנהיג לומר קדיש ותפלה כל שנים עשר חודש חסר שבוע אחד דכיון דהטעם הוא משום דמשפט רשעים בגינהם שנים עשר חודש כל שחסר יוירי ברכה (סימן שע"ו אות ח') כתב שלפי מה שכתב רבינו הארי"י זצ"ל דהקדיש מועיל גם כן להעלות נשמתו נראה דיאמר קדיש כל שנים עשר חודש, אלא מפני ההמון פחות שבוע אחרון וכמו שכתב הכנה"ג כיון דחשו שלא יאמרו משפט רשעים שנים עשר חודש כל שמחסר מן שנים עשר חודש סגי, ע"ש. והגרי"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ג סימן ל"ב) כתב לבאר בדעת הרב חיד"א שאין כונתו על שבוע אחרון של חודש שנים עשר שהרי ודאי סוף השנים עשר יותר ראוי ונכון לעשות דבר לתועלת הנפטר כדי להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה והביא שכן משמע בשער המצוות שעיקר העליה תהיה בסוף השנים עשר חודש, על כן כתב שכונתו לומר בשבוע האחרון של אחד עשר חודש, אך כתב שהמנהג בעירו להפסיק שלא לומר קדיש רק בשבוע ראשון של שנים עשר חודש וסוף אחד עשר חודש קורין אותו שנת החסירה ומחלקים בו מאכל ומעות למנוחת הנפטר כאלו היום נגמר תיקונו ומשפטו ואינו כרשעים שנידונין שנים עשר חודש שלמים, וכתב שמנהג עירו הוא יותר נכון לעשות לימוד בסוף אחד עשר חודש להראות שנשלמה שנת ואינו בכלל רשעים דבעו שנים עשר והם מחסרים אמירת הקדישים בשבוע ראשון של חודש שנים עשר ושוה עדיף טפי. עע"ש שכתב שיבטלו כל הקדישים שדרך כל האבלים לאומרם אבל קדיש שאומרים אחר הלמוד לא יבטל כי קדישים אלו גם שאר בני אדם אומרים אותם. וכ"כ בספרו בא"ח (ש"ר פרשת ויחי אות י"ד) ע"ש. וכ"כ ראש הישיבה הגרי"מ הלל שליט"א בקונטרס ישמח משה (סימן י' אות א'), ע"ש.

או פתיחת אליהו יקרא אותם ויחזור זה כמה פעמים וזה עדיף ממקרא, וע"ז כתב שלאחר חצות בקריאת תהילים א"צ לכל זה ויקרא תהילים, ולעולם סתם אדם שאינו עם הארץ גם אחר חצות לא יקרא תהילים אפי' אחר חצות אלא ילמד תורה שבע"פ וכמש"כ לעיל בשמו בשו"ת רב פעלים. ומראש הישיבה הגרי"מ הלל שליט"א שמעתי שאין דברים אלו אמורים לבעלי בתים פשוטים שאין להם יד בקבלה ועדיף שיעסקו במקרא משיתבטלו. וכמו כן נשים פשיטא שאינם בכלל כל האמור וכן יקראו תהלים. וכמו כן הנמצא במקום שכל הציבור קורא תהלים אל יפרוש מן הציבור. (ועיין בשו"ת אבני צדק יו"ד סימן ק"ב שברבים מותר לקרות מקרא בלילה והובא בשו"ת בית ישראל (סימן ל"ה) וכן נהג השלחן מלכים (דף ה' ע"ב) ודלא כשו"ת כנף רננה (סימן מ"ד) שכתב שגם בציבור אין לקרוא מקרא בלילה).

אם נופלים על פניהם בבין השמשות

כתב מרן (סימן קל"א סעיף ג') "אין נפילת אפים בלילה" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק י"ז) שבבין השמשות של לילה נוהגין ליפול, ע"ש. אמנם הגרי"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת כי תשא אות י"ד) כתב שכל שיש להם ספק דהיינו בין השמשות לא יעשו נפילת אפים דשב ואל תעשה עדיף, ע"ש. וכ"כ הכף החיים (אות נ"א) שכיון דאיסור נפילת אפיים בלילה חמור מאד כמקצץ בנטיעות ח"ו וקיי"ל בין השמשות ספק אם הוא מן הלילה, וגם כי יש אומרים דנפילת אפים רשות ע"כ שב ואל תעשה עדיף, ע"ש. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ט שאלה ג'), ומ"מ כתב שעד י"ג דקות וחצי אחרי השקיעה אפשר להקל וכמו שביאר באור לציון ח"א (או"ח סימן כ', ויו"ד סימן י') שעד זמן זה הוי יום מעיקר הדין אלא שמחמירים בו בדברים דאורייתא, ע"ש. אמנם מראש הישיבה הגרי"מ הלל שליט"א שמעתי שמשקיעת החמה לא יפלו על פניהם. ובאמת זה פשט דברי הבא"ח. כמו כן אמר לי שכך מבואר בקונטרס "מנהגי בית אל בחברון" (שכתבו מוה"ר אליהו סלימאן מני זלה"ה רבה של חברון לפני כמאה שנה, שהקים שם בית כנסת בשם "בית יעקב" אשר בה הנהיג סדר תפלה לפי מנהגי רבינו הארי"י ז"ל ולאור שיטתו של רבינו הרש"ש ז"ל וכפי מנהגי ק"ק בית אל שבעיה"ק ירושלים ת"ו אשר היה אחד מחכמיה בשנים הראשונות לעלייתו לארץ) וראיתי לנכון להביא ללשונו ז"ל (פרק ג' דין כ"ה) וז"ל, "ואם אירע שגמר החזרה (של תפלת המנחה) קודם המגרב בה דקים אין אומרים נפילת אפים, ואם אירע שגמר החזרה עם קריאת המגרב אין אומרים י"ג מידות" עכ"ל. ויודע שבחברון בזמנם קריאת המגרב היה שש דקות אחר השקיעה, א"כ כשהגיע זמן השקיעה בקרוב אין אומרים נפילת אפים, ומש"כ לגבי י"ג מידות, כ"כ הבא"ח (פ' כי תשא אות ח') שכשהגיע קריאת המגרב לא יאמרו הי"ג מידות.

בדין נפילת אפים בבית המת כשאין האבל בבית המת

כתב מרן (סימן קל"א סעיף ד') שנהגו שלא ליפול על פניהם בבית האבל. וכתב המ"ב (ס"ק כ') לדברי הא"ר שמסתפק דאפילו כשמתפלל במקום המת כשאין האבל בביתו שלא לומר תחנון, ע"ש. והנה כבר כתב בזה הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ג') שאף שכתב בשם האחרונים שאם אין אבל בבית אף שאומרים תפילה שם למנוחת נפש והמת יהיה לו נחת רוח אומרים נפילת אפים דאין קפידא אלא שהאבל שם. מ"מ כתב שמנהג עיר הקודש ירושלים ת"ו שלא לומר אף אם אין אבל שם. וכ"כ בספרו קשר גודל (סימן י"ט אות י"ט) לדינא שבבית האבל אפילו שאין שם אבל אלא מתפללים למנוחת נפש המת אין אומרים נפילת אפים. וכן כתב הכף החיים פלאגי (סימן ט"ז אות ה') בשם הרב אברהם חיים דוד ז"ל שמנהגם כמנהג ירושלים שכתב הרב המגיה בשלמי ציבור שלא לומר תחנונים ונפילת אפים בבית האבל אף כשאין שם אבל, ע"ש. וכ"כ הכף החיים (סופר אות נ"ט) בשם הפרי האדמה, הש"ץ, השע"ת, הבית עובד, החסד לאלפים, והקיצור ש"ע. וע"ע בשו"ת לב חיים (ח"ג סימן מ"ז) ובפנת הדביר (ס"ק ג').

דין הלל בחנוכה בבית האבל

כתב המ"ב (סימן קל"א ס"ק כ') שבחנוכה אין אומרים הלל בבית האבל וכמו בר"ח רק שההבדל בין חנוכה לר"ח, שבר"ח אח"כ כשהולך לביתו א"צ לאומרו, ובחנוכה צריך לאומרו. והנה השיירי כנה"ג (סימן תכ"ב אות ה') הביא לדברי הרוקח (סימן שי"ו) שכתב ג' טעמים למה אין לומר הלל בר"ח בבית האבל, חדא דאין אומרים דבר שמחה, ועוד משום לועג לרש כי הנשמה אוננת שם ואין יאמרו לא המתים יהללו יה, ועוד דעשרה שפירשו כיחידים דמו, ע"כ. וכתב ע"ז השיירי כנה"ג (באות ו') שכפי הטעמים הראשונים שכתב הרוקח אפילו בחנוכה אין אומרים הלל בבית האבל אבל כפי הטעם השלישי דוקא בר"ח אין אומרים אותו אבל בחנוכה אומרים אותו, והביא שכ"כ בספר תניא. אבל המהר"ל כתב שא"א אותו בבית האבל אף בחנוכה, ע"ש. והנה הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סימן תרפ"ג אות א') הביא לדברי הפר"ח בהלכות חנוכה (סימן תרפ"ג) שכתב וז"ל "בבית האבל אין אומרים הלל וכמו שכתבתי בסימן תכ"ב בסיעתא דשמיא" עכ"ל. ובסימן תכב הביא לדברי הרוקח הנ"ל שכתב שא"א ההלל בבית האבל בר"ח,

מדרש הלכה

התפלה סדורה בג' סדרים, והם: ישיבה, עמידה, ונפילה: ולאחר ג' סדרים הנ"ל אומרים: ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עיינינו (דה"ב כ, יב). והטעם לפי שהתפללנו בכל ענין שאדם יכול להתפלל, וכאשר עשה משה רבינו דכתי' (דברים ט, ט) **ואשב** בהר וגו'. וכתי' (שם) ואנכי **עמדתי** בהר וגו'. וכתי' **ואתנפל** לפני ה' וגו' (שם ט, כה). ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר אנו אומרים "ואנחנו לא נדע וגו'" (לשון טור, קל"א, א). **וצריך לבאר ענין ומהות ג' סדרים אלו הם: ישיבה, עמידה, נפילה.**

ישיבה

ובתחלה נבאר מהות ענין "ישיבה" בכל מקום שמצינו שצריך דווקא "ישיבה". הנה "ואשב בהר" וגו' נאמר בלוחות ראשונות, ו"**עמדתי** בהר" וגו' נאמר בלוחות שניות. ודרשו חז"ל את ישיבה ועמידה זו כמקום אחד, ואמרו (גמ' מגילה כא). אמר רב: עומד ולומד, יושב ושונה. ר"ח אמר: לא עומד ולא יושב, אלא שוחה. ר' יוחנן אמר: אין ישיבה אלא ל' עכבה. רבא אמר: רכות מעומד, וקשות מיושב (היינו, דברים שיש בהם טורח עיון וצריכים יישוב הדעת מיושב). ואמרו (שמו"ר מז, ח) מנין היה משה יודע כמה ימים עשה דכתי' (שמות לד, כח) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, והרי אין למעלה לילה שנאמר (תהלים קלט, יב) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאייר כחשיכה כאורה. אלא לפי שנאמר "ואשב בהר" ונאמר "עמדתי בהר" אמור מעתה בשעה שמדבר עמו היה עומד, ובשעה שמסתלק ממנו היה יושב ושונה מה שלמד, בשעה שהיה מדבר עמו היה יודע שהוא "יום", ובשעה שהוא אומר לו למד תורתך היה יודע שהוא "לילה", וכן דוד אמר: (תהלים יט, ג) יום ליום "יביע אומר" ולילה ללילה "יחוה דעת". ע"כ. ועיקר ענין "לומד" ו"שונה" כאן הוא תורה שבכתב ותורה שבע"פ, וכמ"ש חז"ל: (תנחומא תשא לו) מנין היה יודע משה אימתי יום, אלא כשהקב"ה היה ברלמוד תורה בככתב יודע שהוא יום, ותורה שבע"פ, משנה, ותלמוד, יודע שהוא לילה. וז"ש "קשות מיושב" שעל תורה שבע"פ אמרו (שם, נח, ב) תורה שבע"פ קשה ללמוד, ואמרו (שם נח) תורה שבכתב כללות ומעט, ותורה שבע"פ פרטות והרבה, ועליה נאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, היינו "רכות מעומד" תורה שבכתב, ו"קשות מיושב" תורה שבע"פ.

נמצא שענין "עמידה" כאן הוא - תורה שבכתב. ביום. בשעה שלומד. דברים רכים. - וענין ישיבה הוא - תורה שבע"פ. בלילה. בשעה ששונה. דברים קשים.

ודע שישיבה בכל מקום מורה על דברים של מטה, שלמעלה אין ישיבה כמו שנבאר לקמן. ומבואר **דישיבה** מורה על תורה שבעל פה, שעיקרה נלמדת ומתחדשת למטה, וניתנה לחכמים **היושבים בישיבה** ללמדה, ולדרוש ב"ג מדות שהתורה נדרשת ולחדש דברים בע"פ, ותורה שבע"פ נלמדת **בישיבה**, ובית המדרש נקרא **ישיבה**, וכמ"ש חז"ל: מימיהן של אבותינו לא פסקה **ישיבה** מהם. ואמרו (אבות ב) מרבה **ישיבה** מרבה חכמה. ותורה שנתחדשה בישיבה נקראת על שמם "דברי סופרים". ואמרו (זוהר בראשית כג) חכמתא לא מתישבא אלא כד בר נש יתיב. ויעקב נקרא (בראשית כה) **יושב** אהלים, **יושב** באהל שם ועבר. וכל פסיקת דין בבית דין של מטה, הוא דוקא **בישיבה**. ואמרו (שבועות ל:) דיינים **בישיבה**, דילפינן מדכתי' (שמות יח). אתה **יושב** לבדך וכל העם נצב עליך. ואמרו (בר"מ אמור צז:) מלין דעלמא תתאה **בישיבה** ולא בעמידה, ורזא דא צלותא דעמידה וצלותא **דמיושב**. ובתפלה מצינו שצריך להתפלל "תפלה מיושב". ואמרו (ירושלמי ברכות פ"ד) אריב"ל זה שהוא עומד ומתפלל צריך **לישב** שתי **ישיבות** אחת עד שלא יתפלל, ואחת משיתפלל עד שלא יתפלל "אשרי **יושבי** ביתך" (תהלים פד). ואחת משיתפלל "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (שם קט). וטעם הישיבה ע"ד הפשט, מפני שצריך אדם ליישב דעתו קודם שעומד בתפלת שמו"ע, ומהו הטעם חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין. ועיקר תפלה דמיושב הוא ביוצר אור שצריך להקפיד לישב, וכמוש"כ הבא"ח (שנה"א שמות א-ב) קדושת יוצר צריך לאמרה **מיושב**, ואם היה עומד צריך לישב, ונקרא קדושה **דמיושב**. וכן מצינו בהנחת תפילין של יד **מיושב**, ותפילין של ראש, "מעומד". ואסור להפסיק ביניהם - בין תפילין של יד לשל ראש, ובין תפלה מיושב לתפלה מעומד. וזהו ענין "סמיכת גאולה לתפלה", כמו שנבאר. (והבן מ"ש (זוהר תרומה קלג) לכוון בד' תיקוני השכינה - מטה שולחן כסא מנורה - וכסא - ביוצר. ומנורה - בתפלת י"ח).

ואמרו (זוהר ח"י שרה קלב:) תרי צלותא נינהו חד מיושב וחד מעומד, ואיננון חד, לקביל תרינ דרגין תפלה של יד ותפלה של ראש, לגבי יום ולילה, וכלה חד. אוף הכא, תפלה **מיושב** לגבי תפלה של יד, לאתקין לה כמה דאתקין לכלה וכו', ועל דא צלותא **מיושב**. ומבואר שם שתפלה **מיושב** היא כנגד השכינה, הנקראת כלה, ובתפלת יוצר אנו מספרים למטה **בישיבה**, בכבוד קדושה של מעלה ששם אין ישיבה, ועי"ז שאנו מספרים כבוד אל, אנו מקשטים את השכינה היא הכלה, ואח"כ מיד סומכים תפלת עמידה ומקשרים השכינה למעלה "כלה - בחתן", ואח"כ אומרים קדושה מעומד שאז נדמים למלאכים למעלה. ולכן בקדושה **דמיושב** אוחוז ומנשק תפלה של יד, וקודם תפלת עמידה אוחוז ומנשק תפלה של ראש. ומטעם זה צריך לקשר ולהסמיק ישיבה לעמידה כדי לקשר ולחבר הכלה היא השכינה, הנמצאת למטה, עם מקורה ושורשה למעלה. והשח בין תפילין של יד לשל ראש הרי הוא מפריד ופוגם ביחוד קוב"ה ושכנותיה. וזהו מעבירות שחוזרים עליו מעורכי המלחמה (סוטה מד:). ועי"ז אמרו (זוהר בראשית קט) זכאה בר נש דמנח תפילין וידע טעמא דידהו. ואמרו (שם שמות מג) ועשית הישר והטוב, הישר דא תפלה של יד לאסמכא ליה בתפילין של ראש, ואצטרך דלא הוי פירודא בייניהו כלל. ותפילין של יד כנגד "אהבה" ותפילין של ראש כנגד "יראה", וצריך לקשרם יחד לאהבה וליראה את השם, ואמרו בגמרא (ברכות ו) ורוא כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך "ויראו ממך" אלו תפילין שבראש. היינו יראה כנגד יראה. והיכל "אהבה" הוא בלב - ותפלין של יד כנגד הלב - והיכל "היראה" במח. וצריך לקשר המוח ולב יחד לאהבה וליראה את השם. וכמו שנבאר.

וכנגד סמיכות תפלה דמיושב לתפלה דמעומד - צריך להסמיק לילה ליום. וצריך להכליל ולהסמיק מדת יום ולילה כאחת, והוא מ"ש (ברכות יא:) להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום כדאמרין יוצר אור ובורא חשך וכו'. והטעם שצריך להזכירם יחד הוא משום דאמרין בגמ' (חולין פז.) ההוא מינאה דאמר לרבי, מי שברא אור לא ברא חשך, ומי שברא חשך לא ברא אור, שנאמר (ישעיה מה, ז) יוצר אור ובורא חושך (דיוצר ובורא משמע שלכ"א בורא אחר) אמר לו, שוטה שפיל לסיפיה דקרא "ה'

ענין ישיבה עמידה ונפילה בתפלה

צבאות שמו" שהוא לבדו ברא הכל. "ומפני זה מזכירין ומיחדין ומקשרין מדת יום ולילה, - תפילין של יד ושל ראש - תפלה דיושב ותפלה דעומד - תורה שבכתב עם תורה שבעל פה. וכן הוא הטעם לענין תורה שבכתב ושבע"פ, וכדאמרו בגמ': מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם, א"ל שטים, שבכתב ושבע"פ, א"ל שבכתב אני מאמינך ושבע"פ אני מאמינך וכו'. ולכן דרשו חז"ל הנ"ל ו"אשב" בהר ו"עמדתי" בהר שניהם במקום אחד תורה שבכתב ותורה שבע"פ. וכוללן יחד, שניתנו מרועה אחד. ואמרו (תנחומא עקב י') שני לוחות אבנים, כנגד שתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ. ועל ידי לימוד תורה שבכתב, עם פירושיה והלכותיה שבע"פ, הרי מכלילן יחד ועי"ז נאמר: מה נאוו "לחיך" בתורים, בבי תורות שבכתב ושבע"פ (שהש"ר א, נא).

ודע כי ענין סמיכות גאולה לתפלה שאמרו (ברכות מב.) תכף לגאולה תפלה, הוא ענין סמיכות ישיבה לעמידה הנ"ל, ועניין "אהבה ויראה", ורחימו ודחילו, ויחוד שכינה וקוב"ה, שילוב הוי"ה ואדנות, (עי' גר"א אבן שלמה פ"ט, ד). ותפלת יוצר דמיושב הוא בהיכל "האהבה", ולכן הוא מיושב כבן לפני אביו. ותפלת שמונה עשרה בהיכל "היראה" ולכן הוא מעומד כעבד לפני המלך. וז"ש אבינו-מלכנו, אם כבנים ואם כעבדים. ובהיכל האהבה העיקר הוא "קריאת-שמע" שכל הברכות הם לפניה ואחריה והיא העיקר, והיא הדרגה הגבוהה ביותר של אהבה שהיא עד כדי מסירת נפשו להריגה, ולכן צריך לכוון למסור נפשו להריגה ב"אחד" דק"ש, לקיים כי עליך הורגנו כל היום, וזו היא מרצון, ונקראת "הריגה", ואהבה מקלקלת את השורה עד כדי מסירת נפש להריגה. וזהו מדת אברהם - חסד - אהבה. שאברהם מסר בנו שנפשו קשורה בו וכאילו מסר נפשו להריגה. ותפלת שמונה עשרה - יראה - והדרגה הגבוהה ביותר היא בנפילת אפים שע"י היראה נופל ומוסר עצמו "למיתת" ומתוך פחד ואימה מת, וזהו דרגא דיצחק - פחד - שהגיע לדרגת מיתה ממש. ותפלה כנגד העבודה, ובעבודה שחיתה והקרבה. והשחיטה - כנגד ענין מסירת עצמו להריגה ואח"כ ההקרבה כנגד המיתה.

ועתה בזה מקיים לאהבה וליראה את השם, לקשר אהבה ויראה ממש, וז"ש (ברכות טו:) איזהו בן העוה"ב זהו הסומך גאולה לתפלה, ומטעם זה ג"כ הוא סמיכות לילה ליום כנ"ל. וז"ש (שם) ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, א"ר זירא מאי קראה: "**יראוך עם שמש**" (תהלים עב), היינו היכל היראה הוא תפלת העמידה עם שמש. והבן גם מ"ש שם א"ל רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא **ושמח במצוות**. זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. הוא ענין יחוד אהבה ויראה ממש. ומקיים עבדו את ה' בשמחה באו לפני ברננה, (תהלים ק), ועבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה (שם, ב). ואמרו בגמ' (ברכות ח:) מאי והטוב בעיניך עשיתי (ישעיה לח), אמר ר' יהודא א"ר ססמך גאולה לתפלה, ואמרו עי"ז (זוהר ויחי רכח) והא אוקמה חברייא דאתכוון ליחדא יחודא כדקא יאות, כנ"ל.

וכתב בס' תולעת יעקב וז"ל: דע כי תפלה מיושב היא כנגד הכלה הנזכרת בשה"ש (שכינה - כנסת ישראל), והדברים הרמוזים אליה צריכים להיות מיושב (כנ"ל), והנה הזמירות הם תקוניה, ובק"ש וברכותיה מתקנת לעלות אל המלך, והמלך קם לקראתה, ואנו צריכים לקום מפני כבודו, ותפלה מעומד רומזת אליו עכ"ל. ועתה מבואר מ"ש בירושלמי (ברכות פ"א) ארי"א כל מי שאינו תוכף לגאולה תפלה, למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא והרתיק (דפק) על פתחו של מלך **יצא** לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג, עוד (אף) הוא מפליג.

נמצא סדר התפלה: ישיבה, עמידה, ישיבה (נפילה). וכדאמר ריב"ל הנ"ל. וכו"ה ברמב"ם (הל' תפלה פ"א הל' י"ז) וקורא הזמירות וכו', וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד, וכשישלים ישב ומתחנן וכו', ואח"כ יקרא תהלה לדוד "מיושב". וכן בתפלת מנחה (הל' יח) מתחיל לקרוא תהלה לדוד מיושב, ואח"כ עומד, וכשמשלים נופל ע"פ ומתחנן וכו'. ובתפלת הערב קורא ק"ש, ומתפלל מעומד, וכשישלים ישב מעט ויפטר וכו'.

עמידה

ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך, (אסתר ה, א).

ותלבש אסתר מלכות - הוא תקון הלבוש והכנה לתפילת העמידה, והכוונה לכנסת ישראל - מלכות. (ולבושיה וקשוטיה של הכלה הם כל ההכנות לתפלה). **ותעמד** בחצר בית המלך הפנימית - זו **תפלת עמידה**, בבית הכנסת - הוא **חצר בית המלך. נכח בית המלך** - נכח בית המקדש, שצריך לכוון גופן. וכמ"ש בזוהר (בהר קט) ותעמד בחצר בית המלך וגו', ובכל אתר המלך סתם דא קודשא בריך הוא. **ותעמוד** אין **עמידה אלא צלותא** - וכמ"ש בגמ' ברכות (כז:) **אין עמידה אלא תפלה** שנאמר (תהלים קו, ל) **ויעמד** פנחס ויפלל - נכח בית המלך, נכח בית המקדש, דכל ישראל צריכין לעבודה דתפלה נקראת לתמוך למהוי נכח המקדש. - וכמ"ש בגמ' ברכות (ל) היה עומד בירושלים יכון את לבו כנגד ביהמ"ק שנאמר (ד"ה ב, ו) והתפללו אל הבית הזה, היה עומד בביהמ"ק יכוין את לבו כנגד בית קה"ק שנאמר (שם) והתפללו אל המקום הזה.

וצריך לבאר ענין **עמידה**, שהרי תפלת י"ח נקראת תפלת ה**עמידה** וזה עיקרה. שאמרו חז"ל (ילק"ש ואתחנן) י"ג לשונות נקרא תפלה וכו' נקראת **עמידה** שנאמר (תהלים קו) **ויעמד** פנחס ויפלל. ואמרו: ואברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (יט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר **עמד** שם את פני ה', ואין **עמידה** אלא תפלה (ברכות ו). וה**עמידה** קונה לה מקום עד שאסור לישב בתוך ד"א של מתפלל (ברכות לא:). ובהו דומה תפלה לעבודה דתפלה נקראת עבודה, כמ"ש חז"ל: איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה. ובעבודה ג"כ עיקרא **בעמידה** כמ"ש (דברים ה) **לעמד** לפני ה' לשרתו, וכתי' (שם י) כי בו בחר ה' אלקיך **לעמוד** לשרת, לעמידה בחרתיו ולא לישיבה (סנהדרין פד). ו**עמידה** קונה לה מקום בביהמ"ק שאמרו (יומא כה.) אין ישיבה בעזרה. וצריך לבאר טעם הדבר שהרי מצינו מקומות שהקפידו דווקא לישיבה כמו "תפלה דמיושב" כנ"ל. ובברכת המזון דוקא בישיבה (ברכות נא:). ודיינים בישיבה. (שבועות ל:). וכן בלימוד תושבע"פ, הדברים "קשים" הצריכים עיון ויישוב הדעת דוקא בישיבה, (מגילה כא:). ומהו משמע דיותר כוונה ויישוב הדעת שיך בישיבה, ולעומת זה מצינו תפלת שמונה עשרה דוקא **בעמידה**. ונקדים ונציין בקצרה את המקומות שמצינו קפיידא **בעמידה** ואח"כ נבאר

הרב חיים הלל

כולל "אליבא דהלכתא" - נוה יעקב

הענין: 1. **עבודת המקדש:** [כל שנקרא עבודה, שאם עשאה זר פסול, אם עשאה כהן בישיבה פסול. (זבחים טו:) וכן קידוש יור"ג (זבחים יט:).] ומטעם זה צריך לעמוד באמירת פ' הקרבנות (מג"א סי' מח) נמצא כהנים בעבודתם בעמידה, ולוים בשיר בעמידה, וישראל באנשי מעמד.] 2. **עזרת הכהנים:** [אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד (סוטה מ: מא: יומא כה. ובכ"מ)] 3. **ברכת כהנים:** [נחלקו אי ילפינן מברכת הלויים, ואלו יעמדו לברך, או דאיתקש לשירות לשרתו ולברך בשמו (סוטה לח:).] 4. **שאלת אורים ותומים:** [דכתי': ויעמד ושאל במשפט האורים 5. **עדים** [ועמדו שני אנשים (שבועות ל) 6. **בעלי דינים:** [ויעמוד העם (שם), וכן התרת נדרים] 7. **שבועה בב"ד:** [שבועה מעומד ת"ח מיושב (שבועות לח:).] 8. **תורה:** [קריאה בתורה, (ירושלמי פ"ג מגילה).] וכן לימוד התורה, ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב (מגילה כא) 9. **ברכת המצוות ועשיית מצוות:** כגון עטיפת טלית, ספירת העומר, נטילת לולב, תקיעת שופר, הנחת תפילין, קידוש החודש, קידוש לבנה, קידוש, ברית מילה, ברכת הגומל, קדיש (וכל דבר שבקדושה), הלל. 10. **מצוות קימה:** [מפני שיבה, ת"ח, רבו מובהק, אב"ד, נשיא, אביו ואמו, עוסק במצוה, ס"ת].

והנה דברים הצריכים **עמידה** הם בדרגה עליונה, שהרי למעלה הכל בעמידה, ואמרו: אין ישיבה למעלה (ב"ר, סה.) וכתי' ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א.) ואין להן קפיצין (חוליות לקפל רגליהם). וקרבת אל חד מן **קאמיה** (דניאל ל. ז). ושופים **עומדים** ממעל לו (ישעיהו). והקב"ה יושב על כסאו והכל **עומדין** לפניו שנאמר (מלכים א, כב) ראית' את ה' יושב על כסאו. וכל צבא השמים **עומדים** עליו מימינו ומשמאלו (תנחומא בראשית ה.) וכשהקב"ה "דן" את עולמו הרי הוא יושב על הכסא והדין יוצא לעולם, כמ"ש: השמים כסאי והארץ הדם רגלי. ובשעה שיששראל מרבים בזכות, **עומד** מכסא דין ויושב על כסא רחמים. ואמרו חז"ל (מ"ד"ר שמות יז) דור המבול בישיבה הן אותם האלקים שנאמר (תהלים כט) ה' למבול ישב, אבל מצריים בהעברה דן אותם שנאמר (שמות יב) ועבר ה' לנגוף את מצרים, אבל לעת"ל הוא **עומד** ודן את עולמו **בעמידה**, שנאמר (זכריה יד) **ועמדו** רגליו ביום ההוא, וכתי' (צפניה ג) לכן חכו לי נאם ה' **ליום קומי לעד**. ולעת"ל מי יוכל לעמד לפניו דכתי' (איוב לא.) ומה אעשה **כי יקום** אל. ועמידה וישיבה זו הן דרכים אל הנהגתו ביחס אלינו בלבד, שאמרו (שמו"ר, ד) וכי יש שמאל למעלה, והלא הכל ימין שנאמר (שמות טו) ימינך ה' נאדרי בכח וגו'. ומה ת"ל מימינו ומשמאלו, אלא אלו מימינים ואלו משמאילים, אלו מכרעין לכף זכות ואלו מכרעין לכף חובה.

ודע שכל מעשה הנעשה למטה הוא מקביל לדרגתו למעלה כפי צורת עשייתו, הן בישיבה, עמידה או נפילה וכו'. והן כוונתו דיבור או עשייה וכו'. ודרגה **דעמידה** היא בדוגמא של מעלה, וכשישראל דומין למלאכים המשבחים את קונם צריכים **לעמוד**. ועל זה אמרו (זכריה, ג) ונתתי לך מהלכים בין **העומדים** האלה. היינו שלאדם למטה יש דברים שהם בדוגמא ובדרגה של למעלה. ואמרו בגמ' ברכות (י:) המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר (יחזקאל א) ורגליהם רגל ישרה, והכוונה להדמות למלאכים שרגליהם נראים כרגל אחד (שור"ע סי' צה.) ואמרו (זוהר ואתחנן רס) צלי צלותא קמי מאריה, בצלותא בעי למיקם, כגוונא דמלאכי עלאי, לאתחברא בהדיהו, דאינון אקרון **העומדים**, כמה דאת אמר: ונתתי לך מהלכים בין העומדים. וכשאדם **עומד** הרי הוא כעבד לפני רבו, מוכן ומזומן לעשות רצונו. וכמו שמצינו אצל אברהם בשעה שהיה עומד לשרת המלאכים כתי' (בראשית יח) והוא **עומד** עליהם. והמלאכים **עומדים** לעשות רצון קונם בכל עת. והכהנים עומדים ואין להם ישיבה בעזרה שכל עצמותם הוא **לעמידה** ולא לישיבה, היינו לשרתו ולעמוד מוכן ומזומן לשרתו. ואף ישראל **בעמידה** שאמרו (תענית כו.) האיך קרבנו של אדם קרב והוא אינו **עומד** על גביו ותקנו "**אנשי מעמד**". והאדם העומד בתפילה הוא כאסור וקשור ומניח ידו על לבו כאילו כפות ומבטל עצמותו שהכל בא ממנו, ומבטל עצמו לפני קונו. והנביא בשעה שמתנבא **עומד** כמוש"כ: בן אדם **עמד** על רגליך ואדבר אתך (יחזקאל ב.) ומשה **עמד** והשם מדבר אליו, ובלעם נופל (במדב"ר יד.) ויחזקאל ראה במראה נבואה והנה שם כבוד ה' **עמד**, וישראל זכו לגילוי של עמידה הוא **עמוד העמד** לפניהם, כמ"ש (במדבר יד) ועננך **עמד** עליהם. ואמרו (ב"מ פו:) בשכר הוא **עמד** עליהם הנאמר אצל אברהם זכו **לעמוד** הענן. וכל דבר ה' צריך **עמידה**, ויאמר אהוד דבר אלקים לי אליך "ויקם מעל הכסא" (שופטים ג.) ואמרו (תהלים) ה' זוקף כפופים, היינו עצם הזכרת השם הוא בזקיפה, וכורע בברוך **וזוקף** בשם. ומפני תוקף ה**עמידה**, בכל מקום שתקנו תקנה או שהזכירו דבר גדול אמרו "עמד על רגליו". וכל דבר קיים או מקיים, נקרא **עומד**, כמ"ש על ג' דברים העולם **עומד** היינו מתקיים, וכהנה הרבה. ואדם המקיים דברו נקרא **עומד** דיבורו. ואמרו (זוהר ח"י שרה קלב:) כל מה דאתי בסטרא דדכורא בעי ליה לאיניש למיקם בקיומה **ואזדקף**.

וכפי מעשה האדם למטה כך הוא כביכול למעלה, שהרי אמרו דבר שבקדושה צריך עשרה, וצריך **עמידה**, וכתי' פקמים רבות בתנ"ך לענין **יראת כבוד**, או ואתה פה **עמד עמדי**, וא"ר אבהו: אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו כביכול אף הקב"ה בעמידה. והא דכתי' (בראשית יח) וירא אליו ה' וגו', והוא יושב וגו', כבר אמרו (במדב"ר יא) ישב כתיב, בא לעמד, א"ל הקב"ה שב אברהם אתה סימן לבניך שבשעה שבניך נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקוראין את שמע ויושבים וכבודו **עמד** ומה טעם, אלקים **ניצב** בעדת אל.

נפילת אפיים

מקור ושורש נפילת אפיים וצורת הנפילה: וטעם **נפילת אפיים** ומהותה: נפילת אפיים ענינה נפילה על הארץ בפישוט ידים ורגלים, או ברגלים כפופות ופניו דבוקות בארץ. נפילה זו נזכרת פעמים רבות בתנ"ך לענין **יראת כבוד**, או השגת **גילוי שכינה ונבואה**, או לענין **הוראת צער**, וכן לענין **תפלה ותחנונים. יראת כבוד**, כגון: כשנגלה אליהו לעבדיה כתיב (מלכים א, יח) והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על פניו. וכן אצל רות כתי' (רות ב, י') ותפל על פניה ותשתחו ארצה. וכשראתה רבקה את יצחק כתי' ותפל מעל הגמל (בראשית כד.) ועוד כהנה רבות. - נפילה בזמן **השגת גילוי שכינה** או **נבואה** נזכר רבות כגון: ויפל אברהם על פניו וידבר אתו אלקים (בראשית, יז, ג), ויפלו על פניהם וירא כבוד ה' אליהם (במדבר כ), וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם (ויקרא ט), **וזה** משום שהשגת הנבואה גורמת לנפילה (וכמ"ש חז"ל אצל אברהם), או משום הוראת כבוד. - נפילה בזמן של **צער וחורבן** נזכר רבות כגון: וישמע משה ויפל על פניו (במחלוקת קורח) (במדבר טז, ד), וכן אצל

איוב כתי': ויקרע את מעילו ויגז את ראשו ויפל ארצה וישתחו (איוב א, כ), ולכן הבעת צער נקרא "נפלו פניו" כמו (בראשית ד) ויחר לקין מאד ויפלו פניו. למה חרה לך ולמה נפלו פניך (שם ו) - . ולענין **תחנונים ותפלה**, כתי' במעשה קרח (במדבר טז) ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף. וכן אצל משה בחטא העגל כתי' ואתנפל לפני ה' (דברים ט). ואצל יהושע כשנפלו בעי מחמת חטא עכן כתי' ויפל על פניו ארצה לפני ארון ה' הוא וזקני ישראל (יהושע ז), ואח"כ נענה דכתי' קם לך למה זה אתה נופל על פניך. נפילה זו היא ממהות התפלה והתחנונים, שאמרו (מדר"ר ואתחנן) י' לשונות נקראת תפלה ואלו הן וכו'. ניפול שנאמר ואתנפל וגו'. ומלכותא דארעה כעין מלכותא דרקיעא וכתי' **ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך "ותפל" לפני רגליו ותבך ותתחנן לו** (אסתר ו).

והנה נפילת אפיים לתפלה ותחנונים נזכר בכמה מקומות בתלמוד: אמרו בגמ' (מגלה כב:) רב מיקלע לבבל בתענית ציבור וכו', נפול כולי עלמא אנפיהו וכו'. ובגמ' (תענית ט:) רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא, הוה מקשי ליה טובא, יומא חד חזייה דנפל על אפיה, שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי, קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה. וכן בגמ' (קידושין פא:) רבי חייא בר אשי הוא רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה הוא אמר הרחמן יצילנו מיצר הרע וכו'. וכן בגמ' (סוטה כב.) ר' יוחנן שמעה להאיא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה, רבש"ע, בראת גן עדן ובראת גיהנם בראת צדיקים ובראת רשעים, יהי רצון מלפניך שלא יכשלו בי בנ"א. וכן בגמ' (ב"מ נט.) במעשה דתנורו של עכנאי דנידיו לר"א אמרו: אימא שלום (כך שמה, והיא אשת ר"א אחות ר"ג, [רש"י]) דביתהו דר"א, אחתיה דרבן גמליאל הואי, מההוא מעשה ואילך (מעשה הנודע, שר"ג וחכמים נחלקו עליו - בתנורו של אכנאי) לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה (כדי שלא יבוא לידי צער), ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף ליה בין מלא לחסר (סבורה היתה שיהא החדש חסר וקבוע ביום ל' ולא יפול ביום החדש על פניו, והיה מלא [רש"י]), ואיכא דאמרי, אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא, אשכחתיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה, קום, קטלית לאחי, אדחכי נפק שיפורא מבית ר"ג דשכיב, אמר לה מנא ידעת, אמרה ליה, כך מקובלני מבית אבי אבא, כל השערים נגעלו חוץ משערי אונאה (לפי שצער הלב הוא, וקרוב להוריד דמעות [רש"י]).

נמצא מהנ"ל דכח התחנון שע"י הנפילה הוא גדול. אבל לא נזכר בהנ"ל עת קבוע או תחנון ותפלה מסויימת לנפילת אפיים, אלא בעת שרוצה להתפלל מעומק לבו נופל על פניו. אמנם במעשה דר"א, דאימא שלום לא שבקיה ליפול ע"פ, הק' הריטב"א (שם) דהאיך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום, ותירץ: דמכאן מביא רבינו ראיא, שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפלה בין תפלה לנפילת אפיים, (וכ"ה בחי' הרא"ה ברכות ז, ובב"י סי' קלא.) ועתה מתבאר דיש זמן קבוע לנפילה ותחנון, והוא מיד לאחר התפלה. והנה ברוקח (סי' שכד) ביאר דתמיד לאחר התפלה באה תחינה. וכמ"ל (מלכים א, כח) ופנית אל תפלת עבדך ואל תתחנו, וכן (שם לג) והתפללו והתחנו אליך אל הבית הזה. ותחינה ונפילה אחד הוא. והכתבו אומר (שמואל מב) "תפל תחינתי" לפניך. ובעזה"י לקמן נבאר עוד טעם לסמיכת הנפילה לתפלת עמידה.

צורת הנפילה: הנה בעבודת התפלה מצינו הרבה הבעות בצורת עבודת האדם, וכגון: ישיבה, עמידה, קפיצה, קידה, כריעה, השתחויה, שיחה, כפוף, נפילה, הטייה, הגבעה ותליית הראש. ועיקרם חשוב ומורה על כל מהות התפלה. ונפילת אפיים היא כמשמעה נפילה על הארץ ממש, על הפנים, בפישוט ידים ורגלים, או קידה על אפים. וכמוש"כ הרמב"ם (הל' תפלה פ"ה ח' דברים צריך המתפלל להיזהר בהם לעשותם, ואלו הן: עמידה וכו' כריעה, והשתחויה. ובהל' ר"ג כתב וז"ל: השתחויה כיצד: יושב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל תחנונים שירצה. כריעה האמורה בכל מקום, על ברכים. קידה, על אפים. השתחויה זה פישוט ידים ורגלים, עד שנמצא מוטל על פניו על הארץ. כשהוא עושה נפילת פנים, אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה, עכ"ל.

נמצא נפילה על אפיים היינו השתטחות על הארץ. וכמו שתרגם אונקלוס, ואתנפל וגו', ואשתטחת. או קידה על פנים בלא פישוט ידים ורגלים. והטעם להשתלשלות המנהג לנפילה כיום. דהנה בגמ' (מגילה כב:) אמרי': גופא רב איקלע לבבל בתענית ציבור, נפול כולי עלמא אנפיהו ורב לא נפל על אנפיה, והקשו בגמ': מ"ס רב לא נפל על אנפיה, ותירצו בגמ' ג' תירוצים **א.** קמיה דרב הוי רצפה של אבנים, ותניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, וכדעולא דלא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים, ולא אזל גבי ציבורא ליפול דלא בעי למטרח ציבורא (שאם ילך יעמדו מפניו). **ב.** רב מנהגו ליפול בפישוט ידים ורגלים ואסור מה"ת מטעם הנ"ל, ולא רצה לשנות ממנהגו, והעם מנהגם ליפול על פנים בלא פישוט ולא נאסר מה"ת, כדעולא דלא אסרה תורה אלא פישוט יור"ג בלבד. **ג.** רב אדם חשוב הוא וכדרכי אלעזר דאמר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, אלא אם כן נענה כיהושע בן נון, דכתי' (יהושע ז) ויאמר ה' אל יהושע קם לך וגו'.

נמצא מנהג הקדמונים לנפילת אפים הוא, או בפישוט ידים ורגלים או בנפילה על הפנים על הארץ בלא פישוט והיינו קידה. ומפני כ' טעמים עיקריים נמנעים מנפילה זו, או משום אבן משכית, או משום שאין רשאי אדם חשוב ליפול אלא א"כ יודע שנענה. משום אבן משכית דמה"ת נאסר ברצפה של אבנים ובפישוט ידים ורגלים בלבד. ומדרבנן (נפק"מ לב' תי' הגמ') נאסר אף בלא פישוט ידים ורגלים באופן דהוי רצפה של אבנים. וגם נאסר מדרבנן בפישוט ידים ורגלים אף בלא רצפת אבנים משום גזירה. ולכן במטה פניו לצד שרי בהנ"ל. והטעם השני להטייה לצד הוא משום דאדם חשוב שאינו יודע שינעה כיהושע אסור בנפילה, (דילפינן מנפילת יהושע, דהתם כתי' דנפל יהושע וכל הזקנים שהיו עמו, וכתי' גבי יהושע בלבד קם לך למה אתה נופל על פניך, ופירש"י אלמא אין לו לעשות. והפי' דכיון דנענה אין לו ליפול עוד על פניו ומשמע דאדם דלא נענה לא יפול. ועי' רש"י (שם) דביאר דרש"י ס"ל דלא נענה יהושע ולכן אמר לו קום לך דאין לו ליפול ע"פ וצ"ב.) והטעם השני ירננו עליו ויתבזה שלא נענה, או משום יוהרא. (ולפ"ז דוקא בציבור וכשתתפלל על הצבור אסור [רא"ש]).

ומסקי' שם בגמ' אמר רב חייא בר אבין חזינא להו לאבבי ורבא דמצלי אצלווי (על צדיהון ולא נופלין על פניהן ממש), והטעם כנ"ל, או משום שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו (רש"י), או משום אבן משכית (ראשונים). והרמב"ם, וכן בסדר ר"ע גאון, ור"י בר"י יקר, ס"ל, דנופל על פניו על הארץ ממש באופן דל"ש טעמים לאסור כנ"ל, ובמקום שיש לאסור, מטה על צדו. אמנם הב"י כאן כתב דנפילת אפים בישיבה. ולכן השתרש המנהג היום שלא ליפול על הפנים ממש, אלא להטות על הצד משום טעמים הנ"ל, וסמך להטייה זו לקרחתה נפילת אפיים כבר מצינו דכ' (בראשית כד) ותפול מעל הגמל, ותרגמו "ואתרכינת מעל גמלא, משמע שריכון היינו נפילה. וכ"ה בפירש"י "הטתה" עצמה לארץ, ולא הגיעה לקרקע. וכ"כ ברמב"ן לשון הרכנה - הטיה

לצד אחד. וכן מצינו במנחות, לא עומד ולא יושב "אלא מוטה" (מכות כב:) דכתי' "והפילו" השופט (מכות כב:) עיי"ש.

והטעם בכסוי הפנים בהטייה היא כמוש"כ הריטב"א (מגילה כב:) אבבי ורבא לא היו נופלין ע"פ הארץ, דמתעטף ומסתיר פנים בארץ זהו עיקר נפא"פ, שאינו לא קימה ולא פישוט ידור"ג, אלא אצלווי כמו שאנו עושים היום. וכ"ה במהר"ל וז"ל, יכסה פניו ואומר תחינה במקום דבוק פניו בקרקע, ועוד יתבאר טעם לזה בטעם נפילת אפים.

טעם נפילת אפים: הנה בנפילת אפיים יש להתבונן בטעם כמה דברים שהם מעכבים, והם מעיקר מהות הנפילה. 1. לבאר הטעם שהיא נקראת נפילה הרי עיקרה השתחויה או קידה וכנ"ל, ומדוע השתנה שם קריאתה לנפילת אפים. (וכ"ה ברמב"ם שנקראת השתחויה). 2. מדוע צריך לסומכה לתפלה עד כדי שאם הפסיק בדבר אחר, הפסיד את גודל מעלת וסגולת הנפילת אפיים (וכנ"ל במעשה דר"א). 3. הטעם שהיא נאמרת דווקא לאחר תפלת העמידה ואחר הוידי' וי"ג מדות. 4. הטעם שבאמירתה צריך נפילה על הארץ או הטייה על צד שמאל או הגבהת יד ימין דווקא. 5. הטעם שאינה נאמרת בלילה. 6. הטעם שבימי שמחה וימים טובים אינה נאמרת. 7. הטעם שאדם חשוב שאינו יודע שינעה בנפילה לא יפול על פניו, ומה נשתנה מכל תפלה שאדם חשוב מתפלל אפילו בציבור אף שאינו יודע שינעה. 8. הטעם שצריך שפניו יהיו דבוקות בקרקע, ונקראת נפילת "אפיים", ומ"מ צריך שיכסה פניו בזרוע או בבגד. 9. מדוע נקטו דוקא "נענה כיהושע בן נון" הרי אצל משה ג"כ נזכר "ואתנפל" אחר חטא העגל ונענה בתפלתו וקבלו לוחות שניות. 10. הטעם שצריך למסור נפשו בנפילה הזו ולראות עצמו כמת ממש. 11. הטעם שאין לשים ראשו בכף ידו השמאלית אלא דוקא על הזרוע. ונקדים לבאר עיקר ומהות "נפילת אפים" בכמה טעמים ונכלול הטעמים יחד.

ה' טעמים עיקריים בנפילת אפיים: 1. כריעה וכניעה והשתפכות הנפש בתחנונים. 2. מסירות נפש ומיתה על קידוש ה', והנפילה היא דרגת מיתה ממש. 3. נפילה מדרגה עליונה ללמטה עד הארץ. 4. נפילה והשתחויה מיראת כבוד. 5. טוול חושינו והרגשותיו שהנופל מבטל עצמותו. וכל הטעמים אחד הם, וכמו שנבאר.

הנה מצינו בתפלה - שבעולם האצילות - ז' כריעות: באבות תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף. ובעושה שלום כשנפטר מרבו לימין ושמאל, (ושתים הן כמ"ש בזוהר). והשביעית נפילת אפיים. (שהרי ד' עולמות אבי"ע הם כידוע. ובתפלה עולה בסולם העולמות - עד ברוך שאמר, בעולם העשייה - עד יוצר, ביצירה - ועד תפלת י"ח בבריאה, ותפלת י"ח - עד סוף התחנון "עם נפילת אפיים" הוא בעולם האצילות. ואח"כ מכוון להורדת השפע מלמעלה ללמטה. מאשרי עד תפלת לדוד ירידת השפע לצורך עולם הבריאה. ומתפלה לדוד ועד קוה לה' ליצירה. ומקוה עד עלינו לשבח לעשייה. ובעולם האצילות ז' כריעות כנ"ל) ובאבות שהם בתחילה, כשנכנס לפנת המלך, הם ברכות השבח, וכורע ומשבח מלכו של עולם בכניסתו אליו, ומשתחוה ביראת כבוד. ושואל בקשתו בברכות אמצעיות. ואח"כ מודה ונותן תודה, וכורע על מילוי שאלותיו ובקשותיו. ולכן הקפידו בכריעת מודים שאל"כ הרי הוא ככופר בטובת קונו. ואח"כ כשנפטר מרבו, אחר שפוסע ג' פסיעות ביציאתו מן הקדש כורע ונותן שלום. ובצאתו בשלום מן הקדש, נופל על פניו וכורע ביראה ופחד מגודל הדרגה והמעמד שהיה בהיותו עומד ומדבר לפני מלך מלכי המלכים. ומפיל עצמו להורות התבטלות וכניעה ופחד ממקום היותו מקודם, וכמו שמצינו בהרבה מקומות כגון (שופטים י"ג) ומנוח ואשתו רואים ויפלו על פניהם ארצה, (וכן (יחזקאל א) ואראה ואפל על פני, וכתוב (מלאכי ב) ואתננס לו מיום ויראני "ומנני שמי נתת הוא", היינו מפני גודל השגת השם נכנע. ובכל מקום לאחר שיש השגה והתגלות ומעמד נשגב, באה הכניעה והפחד מגודל המעמד והגילוי. ולכן מיד לאחר התפילה ללא הפסק צריך ליפול על פניו. והנפילה על פניו ממש, שמקודם פנים בפנים עמד ודבר לנגד השכינה בתפלה, ועתה נופל על פניו הוא "נפילת אפיים" דווקא. ולכן צריך לכסות ולהסתיר פניו כמ"ש (שמות ג ו) ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים. וכמו שמצינו שצריך שיסגור עיניו בשעת העמידה ששכינה כנגדו דכתי' (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד. וטעם זה הובא ברבינו בחי' (במדבר טז) שכתב שהטעם לנפילת אפים הוא מפני מורא שכינה, ויתלבש ע"י כסוי הפנים בבושת וצניעות, (וכמ"ש חז"ל גבי חיות הקודש, שנופלות על פניהן כדי שלא יציצו בפני השכינה, כענין שכתוב (יחזקאל א) והחיות רצאו ושוב, שהרקיע נטוי על ראשם והם רצים להציץ למעלה מן הרקיע, ואינן רשאים להתעכב ומיד שבים למקומם, מפני אימת שכינה, ודרשו חז"ל (בר"ר ג) כמראה הבזק, כזה שבזק גפת בכירה, היינו שכשמשים פסולת זתים בכירה, מיד עולה שלהבת בכבשן, והלהב עולה ויורד, וזהו רצאו ושוב. ומפני זה הטעם אמרו, שכה"ג כורע וזוקף בכל ברכה, ומלך כשכורע שוב אינו זוקף, (ברכות לד), ופירש"י, דכל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע עצמו יותר. ובמקדש, על כל הודיה השתחויה. וכנגד זה מצינו שהזקוף ועומד ואינו כורע הרי הוא ככופר, דהנה בדתו ואבירים כתי' (במדבר טז) "יצאו נצבים" ופרש"י בקומה זקופה, היינו בלא הכניעה. וכן כשבא הנחש לפתות לחטא, בא בקומה זקופה (בר"ר ט), סוטה ט:) היינו שבא לכפור. ולכן נענש על גחונך תלך שנקצצו רגלים. מדה כנגד מדה. וכמ"ש (בר"ר כ), אתה גרמת לבריות שיהו מהלכים גחונים על מתיהם (שהביא מיתה לעולם) אף אתה על גחונך תלך. ועי"ז בא התקון כמ"ש (נדה ל:) כי לי תכרע כל ברך, זה יום המיתה. ולכן מידה כנגד מידה מי שאינו כורע במודים שדרו נעשה נחש, שאינו מודה ונכנע אלא כופר. ועיקר ענין השתחויה ונפילה הוא הודאה. וכמ"ש וצבא השמים לך משתחוים, היינו שמודים, על ידי השירה שאומרים).

ומטעם זה גם כן, צריך ליפול ולבטל חושיו כאין ממש, ועי"ז מודה שהכל בא מאתו יתברך, ולכן מפיל עצמו ועושה עצמו כעני היינו "תפלה לעני", ואמרו (נדרים כד.) עני חשוב כמת. ועי" זה שמבטל עצמו מיד באה הישועה, וכמ"ש (תענית כד.) חלש דעתיה ואתא מיטרא, אכסוף ואתא מטרא, וכ"ה במעשה דר"א כנ"ל. והתפלה כנגד העבודה, וצריך לראות עצמו כקרבן שהוא קרב ע"ג המזבח. ומטעם זה נופל ומטה פניו לצד שמאלו ועוקד עצמו ממש, זכר לעקידת יצחק. וכמ"ש הכלבו (יט) שיטה לצד שמאל, והוא זכר לתמיד הנשחט, ששוכב ופניו לצד שמאל, שהיו מרביצין התמיד כששוחטין אותו לצד שמאל. או מפני הטעם שהביא בשבלי הלקט (ג) שצריך הסיבה כבני חורין לצד שמאל, היינו שנכנע לפני קונו באותו צד שנראה כבן מלך, ודווקא באותו צד צריך להיכנע לפני קונו. או משום מה שכתב (שם) ששכינה מימינו נכנע והוא כנגד השכינה לצד שמאלו, והכל אחד כנ"ל.

וכתב הריקאנטי (פ' קורח) וז"ל: ובפסוק "ויפלו על פניהם" נרמז סוד גדול בנפילת-אפיים, כי לעולם צריך לכוין בתחינה, טובע לעשותה אחר התפלה, בסוד סומך גאולה לתפלה, לחבר את האהל להיות אחד, מפני שהרמז לשכינה וכו'. ע"כ. והביאור הוא שהרי ענין סמיכות יוצר לעמידה - גאולה לתפלה -

היינו ישיבה לעמידה. שהוא יחוד שכינתיה וקוב"ה כנ"ל. ועתה ע"י הנפילה שאחר התפלה שהוא כנגד השכינה ג"כ בנפילתה בגלות העוונות, שלכן מתוודה ונופל, צריך ג"כ לקשר הנפילה אל תפלת העמידה, ומטעם זה אמרו שצריך לישב שתי ישיבות אחת קודם התפלה ולאחריה. והוא ענין "בדחילו - ורחימו ורחימו - ודחילו" לקשר "יראה - ואהבה, עם אהבה - ויראה", וכנגד הכתוב (שמות כ) "כבד" את אביך ואת אמך. ואיש אמו ואביו "תראו" (ויקרא יט), הם אהבה - ויראה לקשרם יחד באבא ואמא כמ"ש (ברכות לה:) אביו - הקב"ה ואמו - כנסת ישראל.

ועוד טעם בדבר, דהנה בכריעות שכורע, הרי הוא מכוון להורקת שפע וברכה ממקור הברכות ללמטה. ולכן כורע בברוך, ומכוון להבריק הברכה למטה. ובמעשה דישמעאל בני ברכני אמרו "נענע לי בראשו, ופרש"י כמודה בדבר, וזה מורה על הורקת הברכה מלמעלה, ובנפילת אפים מכוין להוריד הברכה עד למטה לארץ ממש. ולכן צריך לנפילת אפיים ממש על הארץ, והיא הכריעה השביעית שהיא עד למטה. ולכן צריך כוונה יתירה בזה שלמטה בעולם העשייה הוא מקום ניקת החיצונים, ולכן גם נקרא נפילה, וצריך נפילה לצד שמאל דווקא, שהיא יד כהה, ורומזת לירידה ונפילה והורקת ברכה עד לדרגה זו. ולכן לא ישים ראשו תוך כף ידו השמאלית שהם תוקף הגבורות והדינים, אלא יניח ראשו על זרועו השמאלי, ויגביה ידו הימנית "ימין ה' רוממה" כדי להגביר החסדים על הגבורות, ולקיים שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני, ואז מיד לאחר הנפילה עד למטה היא דרגא דשכינתא בגלותא, בגלל עוונות שבידינו שהוא אזכרת הוידי', "סומך ה' לכל הנופלים" היא השכינה הנופלת בעוה"ז סוכת דוד הנופלת והוא "נון" דאשרי שנפל ולא נכתב, ובא דוד וסמכו בסמ"ך סומך ה' לכל הנופלים. ולכן תכף לאחר התפלה כשהוא עדיין בעולם האצילות מיד נופל ע"פ, ובכוח דרגה דעמידה יתקיים בו "נפלה לא תוסיף, קום בתולת ישראל". וזהו שנאמר אצל יהושע "קם לך למה זה אתה נפל על פניך", וזהו שאמרו שאדם חשוב לא יפול ע"פ אלא א"כ נענה כיהושע בן נון דוקא, שהיתה "תקומה לנפילתו". ואצל יהושע כתי' ויחלוש יהושע את עמלק, והרג ל"א מלכים, וביער טומאת ז' עממין, וכילה הרע והקים סוכת דוד. ומטעם זה אין נופלים ע"פ בלילה כי מדת הלילה הוא תוקף הדינים ואלה שייך תקומה לנפילה זו. וכמ"ש (זוהר בראשית) לית לך ברנש בעלמא דלא טעים טעם דמיתא בלילה, וכמו שיתבאר. ולכן בחגים וביו"ט לא צריך לנפילה, שהשכינה נמצאת בתיקונה בגילוי אורה בימי שמחה וימים טובים. וכמו שנבאר.

ומכוח טעם הנ"ל שהנפילה מורה על ירידה למטה ממש, עתה יתבאר הטעם לנפילת אפיים, כפי שמובא בכתבי האר"ז ז"ל, (שעה"כ ע' נפ"א). שהאדם בנפילת אפים מוסר נפשו למיתה, וכמ"ש "אליך ה' נפשי אשא", שבחינת המיתה הוא מקום הקלי' כמ"ש "רגליה יורדות מות", וצריך שהאדם יכון להוריד נפשו עד מקום המיתה שהם הקלי', ולכוין שיוציא משם בזכות תפלתו אותם ביוריים אשר שם, ויעלם למעלה למעלה, ועוד כתב שם וז"ל, אפלטון דצירי שחדע כי לא כל הרוצה ליטול אל השם שם, כי אין יכולת לכוין כוונה זו אלא מי שהוא צדיק גמור, שהוא כדאי בזכותו לרדת ולברך אותם הברורים מתוך הקלי' בעל כרחם, ועל הפחות שצריך שיזהר ויכוין כונה גמורה בכל התפלה ההיא מתחילתה עד סופה היטב מאד, ואם לא כן הנה בעת שמוסר נפשו ומורידה אל הקלי', הנה לא די שלא יוכל הוא לברור משם נשמות הנופלות שם, אלא אדרבה תשאר נפשו שם בתוך הקלי', ודומה זה אל ענין האדם שנפטר מזה העולם כנ"ל שאם יהיה צדיק גמור יוכל לרדת אל הקלי' הנקרא גהינם ולהעלות משם נשמות שנפלו בטיט היון של גיהנם וכו'. ולכן הנני מזהירך מאד מאד בענין זה שיהיה האדם המכוין בנ"א ע"ד הנזכר, שיהיה צדיק גמור וכו' ע"ש עכ"ל.

ועתה מבואר הטעם שצריך למסור נפשו למות בנפילת אפים, כמ"ש אליך ה' נפשי אשא. ומקודם מודה על עבירות שבידו כאדם ההולך למיתה, וגם שבשעה שמוסר נפשו למיתה עוונות שבידו מתכפרים, וזהו בהיותו צדיק, וכמ"ש גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, שע"י המיתה יש בכוחם לתקן יותר מבחייהם כנ"ל. וכמ"ש (תנחומא תולדות) אין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהן אלא אחר מיתתן. ואמרו (שו"ט קט"ז) אילולא ששאלו הצדיקים מיתה לא היו מתים לעולם. ולכן מתודין קודם הנפילה, כי זה הזמן להתודות, ועי' המיתה יתכסה ויכפר העוונות, שמיתה מכפרת. וכמ"ש (מכילתא יתרו) בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר במיתה. הא למדת שיום המיתה מכפרת. ומשה אמר מחני וא מספרך לכפר עד עון ישראל. ועי"ז הכתוב אומר: כי עליך הורגנו כל היום, כל יום דייקא. שבנפילת אפיים מוסר עצמו ל"מיתה" ב' פעמים, בשחרית ומנחה. ובק"ש מוסר עצמו ל"הריגה" ב' פעמים, ערבית ושחרית, "שחרב קשה ממות" (גמ' ב"ב ח:), ומכסה עיניו בק"ש ביד ימין (חסד - אהבה, כנ"ל), ומכוין באחד למסור נפשו על קידוש ה'. וכמ"ש אצל ר"ע בשעה שנהרג זמן ק"ש היה, והיה קורא ק"ש (ברכות סא:). ואמרו (ברכות כ) מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא, קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם. ואמרי (קצ"ה) אינון דמסרו נפשייהו על קדושת שמיא, היינו ביחודא דשמע ישראל. ולכן בנפילת אפים מכסה פניו ומכוין למות על קידוש ה', ובזה עזר ומתקן על ידי שנכנס לחדרי מות, ומברר משם. ולכן דוקא נופל על צד שמאל ששם הוא כח ותוקף הדינים הנ"ל. ואמרו (מנחות לו:) ידך זו שמאל, וכתי' ידך בעורף אויבך, היינו לכלות הרע, הוא האוייב. ואמרו נטה שמאל וברא העוה"ז. וכתי' אף ידי יסדה ארץ וימינו טפחה שמים. ואמרו (זוהר דברים רסג) בבר נש קיימין תריין דרגין, חד מימינא וחד משמאלה, ההיא דימינא אקרי יצ"ט, וההוא דשמאלה אקרי יצה"ר. ואמרו (במדב"ר כב) לב כסיל לשמאלו זו יצה"ר. וז"ש הפסוק: נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, היינו יד ימין בק"ש, ויד שמאל בנפ"א, ע"י שניהם נשא לבבנו, "אליך ה' נפשי אשא", ולכן במזמור זה אין אות וא"ו שהוא סוד עץ החיים שמוסר נפשו למות במזמור זה (זוהר שם). ואמרו (קה"ר ז) והחי יתן אל לבו אלו הצדיקים שנותנין מיתתן כנגד לבן.

והטעם שדווקא מיד לאחר התפלה הוא הזמן למסור נפשו ועי"ז לתקן העוונות שאר נתקנים רק ע"י המיתה, הוא ברמז הכתוב (בראשית מו) אמותה הפעם חתני ראותי את פניך. והכוונה מבואר בזוהר (במדבר קכא.) והובא הלשון בב"י באורך ואכמ"ל. ותוכן הענין שם: שהאדם בבוקר מקבל נשמתו שהיתה בפקדון בלילה, ומתקנה כראוי ע"י הציצית, תפילין ועבודת התפלה, ועתה אחר שלמות תקונה כראוי, ועשיתי הטוב בעיניך, וייחדתי ייחוד העליון, בזה נעשית נפשי שלימה, ומוסר עצמו למיתה ועי"ז נתקן לגמרי כנ"ל, ואומר "אליך ה' נפשי אשא", ומקיים בעצמו הכתוב (ישעיה כב) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון.

נמצא ע"י סדר התפלה: בישיבה ונפילה, הרי מתקן הכל. ולכן אומר ואנחנו לא נדע מה נעשה. וכמ"ש (זוהר תרומה מב.) וז"ל, נפילת אנפין מה הוא, הא אוקמהו דקא עבוד כל מה דעבדי משה, צולתא, ותחנונים, ובעותין ונפילת אפים דכתי' (דברים ט) ואתנפל לפני ה'. עכ"ל.

המנהג וטעמו

טעם ומקור שבני אשכנז לא נופלים על פניהם רק מטין

מ"ב סי' קל"א ס"ק ג': הנה נפילת אפים שנהגו בה בימים הראשונים היה בדרך קידה דהיינו ליפול על פניו ארצה ושלא בפישוט ידים ורגלים, ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד. ונוהגים לכסות הפנים בבגד ולא די כיסוי היד שנופל פניו עליה לפי שהיד והפנים גוף אחד הם ואין הגוף יכול לכסות את עצמו [מ"א]. ועיין בספר עבודת אפרים פרק טו אות ב' שכתב: בזמננו נהגו שאין נופלים עם הגוף על הארץ, ואין מרכינים את הפנים עד לרצפה, אלא יושבים על הספסל או עומדים כמו בשאר התפילה, אלא שאנו עושין מעין נפילה וזכר לצורה המקורית בשני הפרטים הללו: א. מרכינים את הראש בהטיה כלפי מטה. ב. מכסים את הפנים, וזה לדמיון הקרקע שמכסה הפנים בנפילה. הפוסקים דנו בטעם ובמקור לכך, ושרש הדברים הוא בדברי הגמ' מגילה כ"ב: אשר רבו בהם הפירושים וכפי שיבואו לפנינו. וז"ל הגמרא בברכות (ל"ד:): אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאבבי ורבא דמצלו אצלו. ובמגילה (כ"ב:): הגירסא: אמר רב חייא בר אבין חזינא להו לאבבי ורבא דמצלו אצלו. ובירושלמי (ע"ז פרק ד' הלכה א') איתא: רב מפקד לבית רב אחא, רבי אמי מפקד לאינשי ביתה, כד תהוון נפקין לתעניתא לא תהוון רבעין כאורחכון, רבי יונה רבע על סטירה, רב אחאי רבע על סטירה. ומפרש בפני משה: רב מפקד, ציוה לבית רב אחא וכן רב אמי לאנשי ביתו, כשתצאו לילך לאסיפת אנשים ביום התענית וליפול על פניהם לא תרצו כמנהג בבתיכם, לפי ששם רצפת אבנים היא ויש בה משום אבן משכית וגו'. רבע על סטירה, במקום רצפת אבנים רבץ על צידו בשעת נפילת אפים. עכ"ל. מדברי חז"ל בשני המקומות הנ"ל נפתח לנו השער לשינוי מצורת הנפילה המקורית, דאביי ורבא הורו לשנות קצת בצורת הנפילה, אלא שדבריהם סתומים ולא ביארו היטב מהו הצורה. והנה מפירושיהם של הראשונים נראה קצת דלעולם נופלים עד לרצפה ממש רק משנים קצת את הצורה, אבל מדברי כמה ראשונים נראה לכאורה לדייק שלא נפלו כלל לארץ כמנהגינו היום. מ"מ מכאן נובע ההתחלה והשרש למנהגינו.

איכו השתא הבא נביא פירושים אחדים מדברי הראשונים שנראה קצת מדבריהם שאביי ורבא לא נפלו עד לארץ. וז"ל הריטב"א (מגילה כ"ב:): א"ר חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאבבי ורבא דמצלו אצלו. פי, אדר' אלעזר קאי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, ולפיכך אביי ורבא לא היו נופלים על פניהם בארץ, דמתעטף ומסתיר פניו בארץ, זהו עיקר נפילת אפים, שאינו לא קידה ולא פישוט ידים ורגלים כדמוכח לעיל בהדיא, אלא אצלו אצלו. במקומם כמו שאנו עושים היום. ובאור זרוע (הלכות תפילה אות צ"ג) כתב: אביי ורבא דמצלו אצלו. פר"ח [פר"ת, עי' תוס' ברכות ל"ד: ד"ה חזינא] לא היו שחים פניהם בקרקע להדיא אלא מטום על הצד. ע"כ פר"ת. ונראה בעיני דהיינו טעמא דהוו מצלו אצלו. שאין דרך כבוד להשפיל עצמו עד שיהא ראשו למטה ממתניו. ועיין שם עוד באות ה' שכתב: בסדור בית יעקב עמדין (בדפוס ראשון, סדור עמודי שמים, דף קנ"ד ע"א, ובדפוס החדש ירושלים תשנ"ג, עמ' רצ"ד אות ט'): נפילת אפים צריך לומר מיושב. ומהדין היה ליפול על פניו לארץ, אלא שאין אדם ראוי לכך בדורות הללו, שאמרו חכמים (מגילה כ"ב:): אין אדם חשוב רשאי ליפול אלא א"כ יודע שנענה כיהושע בן נון. עכ"ל. ובספר חמדת צבי (להג"ר משה דור וולנר שליט"א, ח"א סי' ט' אות כ"א) שקל וטרה בענין וז"ל: ולא זכיתי להבין הלא גם בדורות הראשונים רק לאדם חשוב היה אסור ליפול על פניו מהטעמים הנ"ל אבל כל העם היו נופלים ע"פ. ואדברה י"ל דבזמן הזה אין כל דין אדם חשוב. ובפרט כשכל הציבור נופל ע"פ דלא שייך לא טעמו של רש"י שלא יתבזה דאדברה אם אין אדם ראוי בדורות הללו יתבזה ויתבזה. ואם הטעם כמאירי ומהרש"א משום דמחזי כיהורא הלא אם כולם נופלים ע"פ אין כאן יוהרא, ואם מטעם שלא יתחלל שם שמים הלא אם כולם נופלים על פניהם מראים שהם מפשוטי העם, ורק באדם חשוב שייך טעם הזה כנ"ל. ואף למה שכתבנו שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סרבן זה שייך ג"כ לגבי ת"ח ואדם חשוב כשהוא בבחינת משה שפיר קאמרת והוא בבחינת תלמיד, אבל בזמן הזה הרי אף דין תלמיד חכם אין לנו כלל וצ"ע. אלא הטעם שאין נופלים על פניהם ארצה צ"ל כמו שכתב הריב"ש בשם רב שרירא גאון דאביי ורבא חיישי לאבן משכית אפילו לא היתה שם רצפת אבנים לפניהם שמה היתה שם וחבר המקום ונבנה עליה כשהיא שם עיי"ש. ואולי י"ל משום דבדרך כלל היו בתי הכנסת מרוצפים באבנים והיו מכסים במחצלות וחששו שאולי לא יהי' מכוסה כדבעי ויכול לבא אף לאיסור דאורייתא של אבן משכית ע"כ הנהיגו שלא יפול על פניו ארצה כלל. עכ"ל. עוד העיר ע"ז בספר יפה ללב (אות ח') וז"ל: כתב בסדור עמודי שמים להיעב"ץ וכו', וזה נראה בהיפוך ממ"ש רבנו יעקב בעל הטורים בשם רב נטרונאי ז"ל, הנופל על פניו צריך לתלות פניו למעלה מן הקרקע כדי שלא יהא נראה כמשתחוה לשלפניו. והב"ח פירש דס"ל לרב נטרונאי דאסור ליפול ע"פ ממש אלא צריך לתלות פניו וכו', כדי שלא יהא נראה כמשתחוה לשלפניו, כלומר, כמשתחוה לאותו אדם שיושב לפניו לארץ. עכ"ל. אמנם היו יחידים מגדולי הדורות שלפנינו, שנהגו ליפול לגמרי עד לארץ בפישוט ידים ורגלים כדרך שהיה נהוג בזמן הגמרא, וז"ל ספר תורת אמת (בחידושי או"ח סי' קל"א): מורנו ר' נתן אדלר ז"ל, היה נופל על אפיו בפישוט ידים ורגלים עכ"ל. ובספר דרך הנשר להנ"ל (עמ' מ' אות מ"ו) מביא סיפור נאה כדלהלן: והרב המקובל מו"ה שלמה קארלאפסקי הלוי זצ"ל, הגיד לו שבעת שלמד אצל הגאון מ' ישעיי' דרעניץ ז"ל בקאיטטין, שמע שם שמרנ"א ותלמידו הח"ס ז"ל, בעת למד אצלו בבאסקאוויץ אמרו תחנון בכל יום ויום בפשוט ידים ורגלים. עכ"ל ידידי נ"י. וידידי הרה"ג מו"ה אנשיל ווייס אב"ד נאדיפאלו נ"י סיפר לי בשם הג' בעל פי שנים שאמר בשם אביו הגה"מ ליב יאצעוויץ מנייטרא תלמיד הח"ס ז"ל, כשבאו לקבול ע"ז לפני בעל מחצית השקל ז"ל, מהא דאמרינן אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו בצבור אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון, ורק רמות רוחא נקטי לי, אמר להם בעל מחהש"ק ז"ל, הראיתם עוד בעל עבירה שתהיה לו תאוה כזו ליפול על פניו. עכ"ל.

וכך מובא במנהגי חתם סופר (ב"ב תשל"ו, בתוספת לפרק א' אות ט): בעת למדו אצל מהר"נ אדלער בבאסקאוויץ עשו שניהם בכל יום נפילת אפים בפישוט ידים ורגלים. עכ"ל. וראה זה מצאתי בשו"ת אגרות משה (תשנ"ג או"ח חלק ה' עמ' ס"ב אות י"ט) וז"ל: מה שהביא כתר"ה שראה במנהגי חת"ס, שבעת שלמד אצל מהר"נ אדלר עשו שניהם בכל יום נפ"א בפישוט ידים ורגלים, לא שייך למילף מינייהו, דהא לא מובן מתי עשו זה, שבביהכנ"ס ודאי לא עשו, ולהתפלל ביחידות בשביל זה אי אפשר, ובהפסק גדול עד שבאו לביתם ג"כ אי אפשר, ולכן מה שעשו גדולי עולם לעצמן לא שייך לדינא ואין יכולין אנהנו לעשות זה. עכ"ל.

טעם ומקור לבני ספרד שלא מטין בנפילת אפים

כתב בספר חסד לאלפים (לבעל פלא יועץ, הלכות נפילת אפים סי' קל"א אות י"א): ואח"כ יתחיל מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא, מיושב דוקא. ונקרא אמירת המזמור הזה בתפילה, נפילת אפים, על שם שעיקרו לאמרו בנפילת אפים, שיפיל פניו על זרועו השמאלית, בין בשחרית בין במנחה, לא על ידו כי אם על זרועו, ויטה ראשו לצד שמאל, ויכסה פניו בטלית, ואפילו אם הוא עומד בזמירות או שכבר התפלל ומצא צבור שאומרים נפילת אפים יעשה נפ"א עמהם, ויאמר סדר הזמירות שעומד בהם בנפילת אפים, וסוד נפילת אפים הוא רם ונשא ובני אדם מזלזלים בו, יש שאין נופלים על פניהם כלל, כי סוברים שלא ניתן לעשות נפילת אפים כי אם לחכמים ולחסידים, ויש שנופלים על גבי ידיהם ולא עשו כלום, כי צריך דוקא להפיל פניו על גבי זרועו השמאלית, וכל איש הירא את ה' במצותיו חפץ לא יעבור מלעשות נפילת אפים כתיקונה, כי כן היא תקנת חכמים ויש בזה צפוני סודות, ואף כי אין אתנו יודע מעשה ידינו כוונה עלינו, אך מה יעשה אותו הבן שהוא ע"ה ואינו יודע בע"פ, הא ודאי צריך שיאמר עם הספר וה' הטוב יכפר בעדו. עכ"ל. ובספר כף החיים (להג"ר חיים פאלאג', סי' ט"ז אות י"ד) כתב: נפילת אפים על צד שמאל וכו', ואני תמה על רבים מיראי ה' וחושבי שמו, דאינן עושין נפילת אפים, כי אם אומרים המזמור בלבד, ואינן נופלין על פניהם, וכן כמה מתופשי התורה אינן נופלין, ולא טוב עושין, כי אף על פי שיראים למסור בכוונה, לא בשביל זה פטורים. וצריך לכסות היד בטלית בשעת נפילת אפים, ולא ליפול על היד, כי ביד עונותיו חקוקים. עכ"ל. ועיין בספר עבודת אפרים שהביא דברי היפה ללב (חלק א' סי' קל"א סעיף קטן ב:) כתב הב"י בשם הזהור דיש לומר בנפילת אפים המזמור "אליך ה' נפשי אשא" ומסיים: אם אמר "אליך ה' נפשי אשא" ולא כל מילוי, אלא בליבא רחיקא, הוא גרים עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומיו וכו'. וכתב הרב מגן אברהם (בסק"ה) דמהאי טעמא אין אומרים אותו במדינותיו. וכן ראיתי בספר קיצור של"ה (דף ע"ג עמוד ד') שכתב שלא לאמרו, מפני שהוא סכנה גדולה אם לא יכוין כראוי. והיינו פסוק זה בלבד של "לדוד אליך ה' נפשי אשא", וכאשר בא מפורש בספר שלמי צבור (דף קמ"ט עמוד ד') שחם ושלוש גורם מיתה בלא זמנו, שיותר טוב שלא לומר פסוק זה, מפני שהוא סכנה אם לא יכוון. עד כאן. שהרי כל אזהרת הזהור היא דוקא בפסוק זה, כמבואר בדברי קדשו. וכו'. וכן משמע ממה שכתב הרב ילקוט ראובני (פר' שלח דף קל"ח עמוד ד') בשם ספר יונת אלם, וז"ל: "אליך ה' נפשי אשא", "נפשי" בגימ' "מת", כי צריך למסור עצמו למיתה, וצריך להיות לו כוונה גדולה ונקיה, דאי בלאו הכי "בדברים אי יוסר עבד" (משלי כ"י ט"ט) והרי הוא מקריב בעל מום חס ושלום. וכו'. ומסיים שם הרב מחצית השקל: לאומרו שלא בנפילת אפים, ואזהרת הזהור היא דוקא בשעת נפילת אפים. ע"כ. על פי הדברים האלה, הידוע נדע כי יאמר פסוק "לדוד אליך ה' נפשי אשא" לפני נפילה על פניו, בלתי נפילת אפים, ואחר כך יפול על פניו, ואומר "אליך ה' בטחתי" וגומר עד גמר המזמור וכו'. ותגדל התימה די מלכא תמ"ה רבינו הגדול אבי החכמה בספרו כף החיים הנ"ל, על רבים מיראי ה' וחושבי שמו, דאינן עושין נפילת אפים, וכו', בשגם כי סמא בידיהו לומר הפסוק של "לדוד אליך ה' נפשי אשא" לבד בלתי נפילת אפים, ושאר המזמור בנפילת אפים, שהרי כל אזהרת הזהור הוא דוקא בפסוק ראשון, כי הוא זה "אליך ה' נפשי אשא" אם אמרו בנפילת אפים, כמו שכתבתי לעיל.

איברא דרבינו שבגולה בשיירי כנסת הגדולה (בסימן זה בהגהות בית יוסף אות ד') כתב, וזו לשונו: ויש נוהגים לומר המזמור של נפילת אפים בלתי נפילת אפים, ואין כל חדש, וטעמיהו נראה פשוט דסבירא להו כמו שכתב רבינו יעקב בעל הטורים בשם רב נטרונאי, כי נפילת אפים על פניהם אחר תפילה היא רשות, וכו', ולכן כל דיניו במנהגא תליא מילתא, וכו', מיהו לפי סברת הזהור שרמז הרב מטה יאודה והברכי יוסף (בשוריר ברכה אות ה') נראה להיפך, דחובה היא. אלא דלפי הכלל שבידינו דכ"ל לן רבינו הרב כנסת הגדולה (בריש כללי הפוסקים) בשם הרב דוד בן זמרא ובעל ספר היוחסין ומורינו הרב יצחק הלוי זכרונם לברכה, דכל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים, אם כן אין למחות ולתמוה על הנוהגים לומר המזמור של נפילת אפים בלתי נפילת אפים, כיון דהגמרא עיקר. ומה שהיטיב חסד"ו הרב חסד לאלפים, ויעמוד מליץ טוב בעד שאין נופלים על פניהם, הגם שדיבר כן בעד עמי הארצות, כמו כן נמי יש להליץ בעד חכמים, כי לפעמים גם החכמים וברבנוהי משתבשין, אם אומרים אותו על פה שפתותיהם רוחשין. האף אמנם שכתב בספר נגיד ומצוה (דף ל"ב עמוד ב') וז"ל: נפילת אפים, הנה ביארנו כמה גדולה מצוה של נפילת אפים עד אין קץ. ואמנם דע, כי אין יכול לעשות זה זולת הצדיק גמור הראוי שבזכותו יכול להעלות ולברר הברורים מתוך הקליפות, כי לזה צריך זכות וכח מעשים טובים רבים לשיוכלו לעשות זה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי הצדיקים אחר מיתתם יורדים אל גיהנם, ואוחזים ברשעים ומוציאים אותם משם, והוא כי הצדיקים בעת מיתתם גורמים אז זוג זו"ג, כי אז הצדיק מברר אותן הנשמות הניתנות בגיהנם, שהן סוד הקליפות, ומעלה אותן בסוד מיין נוקבין, ומעוררים זווג עליון, ונתקנות על ידו. והנה זה עצמו הוא שעושה האדם בנפילת אפים. והנה כדי לעשות זה, צריך שיהיה צדיק גמור. ותכל תלונתם של הרב חסד לאלפים ואבימל"ך שזכרנו למעלה ראש, וקל להבין. עכתי"ד לענינינו.

הרב אליהו ננס

כולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

ועיין בספר כף החיים (סופר, סי' קל"א אות מ) שכתב: מנהג חסידי בית אל יכב"ץ ההולכים בתורת האר"י ז"ל, יש מהם אומרים המזמור לדוד אליך בנפ"א, ויש שאין אומרים אותו בנפ"א, משום דבעי לכוון בסידור סדר הכוונות הצריכה לנ"א, עכ"ל. ועיין בספר בן איש חי פרשת כי תשא אות י"ט שכתב: אחר שלש עשרה מדות יאמרו מעומד: "רוחם וחטון חטאנו לפניך, רחם עלינו והושיענו" ואחר כך - מזמור "לדוד אליך ה' נפשי אשא" מיושב. ונקרא מזמור זה נפילת אפים, דעיקרו נתקן לאמרו בנפילת אפים - שיפול פניו על זרועו השמאלית. וצריך להזהר שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית, דיש סכנה, חס ושלום, אלא ישים פניו על זרועו השמאלית. ויכסה פניו בטלית. וצריך להזהר בנפילת אפים בין בשחרית בין במנחה. וכתוב בספר הכוונות כוונות עמוקות בנפילת אפים, שמסר עצמו למיתה - שמכון להוריד נפשו עד מקום המיתה, שהם הקליפות, ולכוון שיוציא משם אותם הברורים וכו' וכו'. והזכרה לעשות נפילת אפים כתקנה - שכרו גדול, ואויביו נופלים לפניו. אך בעוונותינו הרבים אין אתנו יודע בדבר זה, ואין בנו כח לכך. והנה פה עירנו בגדד יע"א אין נוהגים להשים פניהם על זרועם כלל - הן אדם גדול, הן קטן, הן חכם, הן פשוט - וגם אין שום אחד מכוון למסור נפשו על קידוש השם, ולא כונה אחרת, אלא רק אומרים המזמור הזה בלחש. ומה שיראים ומפחדים בזה הרבה, הוא, כי חוששים אל דברי הזהור הקדוש (במדבר ק"ב) שאמר: וי לה למאן דאמר "אליך ה' נפשי אשא" ולא כל מלוה וכו', אלא בלבא רחיקא, ולא ברעותא וכו'. ועל דא בעי בר-נש לאדבקא נפשיה ורעותיה במאריה, ולא יית' לגביה במילא כדיבא, דכתב (תהלים ק"ז): "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" וכו', עיין שם. מיהו גם למנהג עירנו צריך האדם להזהר לומר מזמור זה בנחת, ולבבו יבין מה שמוציא בשפתיו. וככתבתי ללידיו רב הגאון החסיד מהר"א מני נר"ו, להודיעני מנהג קהל חסידים ב"בית אל" יכב"ץ בירושלים ת"ו, אם מניחים פניהם על זרועם. וכתב לי: אין מניחים פניהם על זרועם, ואין משנים משאר התפלה. ויש נותנים טעם, לפי דכונות נפילת אפים ארוכות, ולא אפשר על פה, ומוכרחים להביט בסידור שבידם. ויש אומרים, דהטית הראש על הזרוע היא עצמה מורה על ירידת הנפש במקום הדין, ולכוון להוריד נפשו לעמקי הקליפות כדי לברר, ומאחר דאנחנו מתפחדים להוריד הנפש למקום הקליפות, אם כן למה לנו להטות על צד שמאל להורות על דבר זה של הירידה עד כאן דבריו נר"ו. ובודאי דטוב שכל אדם ימנע עצמו שלא ישים פניו על זרועו, ולא יעשה שום שינוי כלל.

נפילת אפים שלא בפני ס"ת ומנהג ירושלים בזה

רמ"א סי' קל"א סעי' ב': י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחנה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים. ועיין בספר עבודת אפרים פרק ג' שהביא מקור וטעם הדין וז"ל, כתב בספר הרוקח הגדול בהלכות תפילה (עמ' ר"כ ירושלים תש"ן): ואין נופלין אלא לפני ספר תורה, וסימנך דכתיב במלחמת עי' [יהושע ז' ו'], ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'. עכ"ל. ובביאור הגר"א (אות ז') מבאר: כמ"ש ביהושע ויפול [וגו'] לפני ארון ה', ועי' בגמ' דמגילה שם. עכ"ל. ומפרש בספר ברכת אליהו (פירושים על ביאורי הגר"א, מאת הגר"ר ברוך רקובר שליט"א חיפה - ירושלים): כמ"ש ביהושע (ז' ו') ויפול על פניו [ארצה] לפני ארון ה', ועי' במגילה (כ"ב:): אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא א"כ נענה כיהושע בן נון וכו', וזה שרומזין דיני נפילת אפים מיהושע, וכמו אצל יהושע היה לפני ארון ה', כן יש ליפול אפים רק במקום שיש ארון וס"ת בתוכו. עכ"ל. ובספר נוהג כצאן יוסף (להג"ר יוסף יוזפא קאשמאן ז"ל, נכדו של בעל "יוסף אומץ" ומחוטנו של בעל "באר היטב", מק"ק פראנקפורט, הלכות תחנון אות ג'): כתב, ז"ל הרוקח אין נופלין אלא לפני ס"ת וכו', ומהרמ"ע מפאנו (מאמר חקור דין חלק א' פכ"ג) כתב שנרמז במה דכתיב נפלה נא ביד ה' וגו' (שמואל ב' כ"ד י"ד) ופי' בעל יד יהודא דפסוק זה רומז על נפילת אפים שתהא במקום ס"ת, והזו יד ה' שכן מצינו יד שפירושו מקום, כמו והנה מציב לו יד. עכ"ד. ואפשר דלזה נהגינן לומר קודם נפילת אפים הפסוק ויאמר דוד אל ג' צד לי מאד נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה. ולפ"ז אין אומרים פסוק זה כי אם במקום שיש ספר תורה. וכתב המנהיג לתת טעם אחר, דכתיב פסוק זה אצל גורן ארונה היבوسی שלקחוהו ממנו ובנו עליו מזבח ה' [כמ"ש שם בפסוק כ"א ויאמר דוד לקנות מעמך את הגורן לבנות מזבח לה' ותעצר המגפה מעל העם], וכתב גבי' נפלה נא ביד ה', ה"ה בכל שאר נפילת אפים צריך להיות דוקא במקום ספר תורה דוגמת דקדושת המזבח. עכ"ל. ובספר חבל יוסף חלק גנזי חיים על שו"ע או"ח (מאת הגר"ר יוסף זונדל הוטרנר ז"ל, בסי' קל"א) כתב: בהג"ה סעיף ב', י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה וכו', נראה סעד לזה ממס' יומא (כ"א) עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ונמשכים אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת, ערש"י דבשעת השתחוואה היו נכנסין משם בעזרה למזרח המזבח, דהיינו לפני הארון והס"ת שבקדשי הקדשים, ע"ש היטב. עכ"ל. והכי איתא בספר שלחן הטהור (קאמארנא, סי' קל"א אות ח'): במקום שאין ס"ת, או יחיד המתפלל, אסור ליפול ע"פ אלא אומר איהו תחנה בלא נפילה, כי נפ"א הוא סכנה גדולה וראוי ליהזר שיהיה דוקא זכות הצבור וזכות ס"ת. עכ"ל.

וכה דברי הגר"ר אהרן ברכיה ז"ל, ממודינא, בעל ספר מעבר יבך (חלק עתר ענן הקטורת פרק א'): וכן אין נפילת אפים במקום שאין בו ספר תורה שעל ידו התעוררות הרחמים. האמת כן הוא שבשעה שהצבור נופלים על פניהם גם יחיד יכול להתלות עמהם בביתו וצריך כוונה גדולה פן ח"ו יתעורר הדין ויסתתרו פני הרחמים. עכ"ל. משמע לכאורה דאין כל עצה ליפול שלא בפני ס"ת. אמנם ירושלים עיה"ק מרוב קדושתה עדיפה מבית שיש בו ספרים ומותר ליפול בה ע"פ גם שלא במקום ספר תורה, וז"ל ספר מזבח אדמה (מכמורה"ר מיוחס בכ"ר שמואל ז"ל, ריש מתא ור"מ בעיה"ק ירושלים, שאלוניקי תקל"ה, סי' רס"ח): אין אומרים ברכה מעין שבע וכו'. עיין מה שכתבתי בפרי האדמה חלק ראשון (הל' תפילה פ"ט, דין עשירי), שאין לאומרה כי אם במקום ספר תורה, ואומרים ערבי

דקדושה בריך הוא. התורה כולה היא השם של הקב"ה, ומי שעוסק בה כאלו עוסק בשם הקדוש, משום שהתורה כולה שם אחד קדוש הוא] דכרו שמות ה', והנה מעשר שני אינו נאכל אלא בירושלים, וכתוב בה (דברים י"ד כ"ו) ואכלת שם לפני ה' אלקיך, ש"מ דשכינה שורה במחנה ישראל היא ירושלים, וכיון דקדישה לעתיד לבוא, עד היום ירושלים בקודשתה, ולכן נהגו לעשות נפילות אפים גם בלי ס"ת, כרמז שעדיין יש שכינה בירושלים ויש נפש כ"ה לפני ה'. ואף חלקים חדשים של ירושלים נתבטלו לעיקר ירושלים כדפירש החזון איש לענין קריאת מגילה בט"ו גם בשכונות החדשות, דתוך התרחבות העיר ובניית חוץ לחומה, ונתבטלו לעיקר ירושלים, ככל טפל הבטל לעיקר.

בענין אמירת הקטורת בקלף בכתב אשורית

כתב בסדר היום בסדר העבודה: החושש עליו ועל נפשו ראוי להשתלם בכל עוז בענין הזה ולכתוב כל ענין הקטרת בקלף כשר בכתבת אשורית ולקרות אותו פעם אחד בבקר ובערב בכונה גדולה. ואני ערב. ועינין בכף החיים סי' קל"ב אות כ"ג שכתב: אמירת פיטום הקטורת מתוך כתב אשורית ככתבת ס"ת היא סגולה לזכות ולעושר ויהיה מוצלח בכל עסקיו, כ"ה בס' מ"צ ח"ב יעו"ט, והביאו הר"ח אות ד', ובספרו כף החיים סי' טו"ב אות ח' ועינין לעיל אות ח', וז"ל כף החיים להגר"ח פלאגיי: ובספר מעיל צדקה כתב, דכיתוב פרשת הקטורת על הקלף או גויל בכתב אשורית כספר תורה, ויקרא בו, ויעשה לו סגולה, דהקטורת מעשיר, ומובטח לו דלא יופסק פרנסתו, ותמיד יהיה לו פרנסה טובה וכלכלה ברווח ולא בצמצום. ועינין בתשובות והנהגות ח"ד סי' י"ח שכתב, בספר "כף החיים" קל"ב (כ"ג) מביא שאמירת פיטום הקטורת מתוך כתב אשורית היא סגולה לעושר ולהצלחה בכל עניניו, ושכ"כ החיד"א א' בעבודת הקודש, וכן כתב בספר מקור חיים (מבעל חוות יאיר) בשם סדר היום שיכתוב אותה בכתבה אשורית על קלף כשר ויקרא ממנה בוקר וערב וסגולתה רב מאד. ושמעתי שרב אחד השיג על זה דהאי חומרא אתי ליד יקולא, שמפורש בש"ע יו"ד סימן רפ"ג במחבר שאין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ואסור לכתוב פסוקים לבד כמו בס"ת, ולא השיג הרמ"א. אבל השי"ך וט"ז שם מביאים להתיר מפורש עת לעשות לה' הפרו תורתך, והיינו כשיש צורך דוקא היתור, וכן מפורש במ"ע תרל"ח ס"ק כ"ז, ובט"ז גופא מפורש שם שם כותבים פסוקים על הכותל לאיזה סימן טוב הדרא לאיסורא שאין בו צורך, ולפ"ז צ"ע מנלן להתיר לכתוב פסוקי קטורת על קלף מיוחד, וע"כ מסיק להחמיר דאין לכתוב פרשת קטורת בפני עצמה, שאסור לכתוב בכתב אשורית פרשה פרשה לבד. ואין לדמות למה שמדפיסים בסידורים בדפוס, דזה לא נקרא כתיבה ואין בזה איסור, אבל לכתוב פרשה אחת לבד באשורית על קלף לא היתיר, שחששו שמדמין שקדושתה כס"ת. אמנם נראה לחלק דלא דמי להא דאין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, דהתם אסור, שלא צריך מכתב אשורית ובקלף ובקדושה, וכן הפסוקים על הכותל אין בזה שום צורך כלל, אבל כאן שגדולי עולם צ"ל מעדיין שמביא הצלחה ועושר כשנכתב בכתב אשורית בדיו ובקלף נראה שיותר, דאנן קיימא לן כהר"ם דמשום עת לעשות ודיו בכל ענין נאמובא בפת"ש, ומסתברא שבזמננו לפני המצאת הדפוס היו אצלם סידורים ובודאי כתבו פסוקים לבד כפי הנהוג אף שאינו ס"ת, שבמקום צורך היתיר. וביותר נראה דעד כאן לא נאסר לכתוב בקלף כשכוונתו להתלמד בו אלא כשאינו ניכר בקלף לצורך מה נכתב, דכיון דנכתב ככתבי הקודש ואין בדעתו להשלימו לחומש אסור, אבל בני"ד דכותבין עם פרשת הקטורת שבתורה גם את המשניות והברייתות על קטורת, הלא מוכח מתוכו שלא נכתב ככתבי קודש, אלא לסגולה לבד ואין בזה איסור, ואתי שפיר המנהג לכתוב פרשת הקטורת דכיון שסגולתה רבה מאד הוי צורך, ואיתנהי בהרחבת ההיתר דעת לעשות וגו', וכ"ש כשמצרף ברייתות דמעיקר הדין לא נאסר. ואם כנים דברינו א"ש מה שנהגו לכתוב "ת"ר פיטום הקטורת כיצד" וכו', לכווארה למה לו לכתוב דברים שבש"פ שעיקר המצוה היא בע"פ ורק בכתב ורק משום עת לעשות לה' היתיר, והיה צורך לכתוב בקלף ורק הפסוקים, אכן לפמ"ש בכתבת הברייתא דוקא ניכר ומוכח שאינו פרשה לכתבי קודש, ומשום ה"ט צירפו הברייתא עמו.

ועכ"פ עתה ידענו דמנהג עיקרית [עיר קדשנו ותפארתנו] שנופלים על פניהם אפילו אין שם ספר תורה הוא עולה בערכו על כל העולם שהם יוצאים ידי כל הסברות ואין דומה לה, ואכמ"ל. עכ"ל.

ובארצות החיים (להג"ר חיים פאלאגי ז"ל, שער ב' אות ב"ם כתב: ירושלים עיה"ק, בית דבעלמא עדיף מבית שיש בו ספרים לענין אמירת מעין ז' ונפילת אפים. מזבח אדמה הו"ד בקס"ד ד"ע ע"ד [=הובאו דבריו בספר קמח סולת בדיני ברכת מעין שבע דף ע' עמוד ד'], ועי' בסה"ק חקקי ח"א [=בספרי הקטן חקקי כל חלק א' סימן ד'], ולפ"ז כמה יזהר בתוכי ירושלים בענין ז' [=צ"ל ת"ה = תשמיש מטה] ידיהה בקדושה ובמחשבה טהורה, דההכרח לי"ש ולי"ג = שיש ישובח ולא יגונה מהרש"א בבא בתרא ט"ו. חולין ז]. דלא סגי בלא"ה. עכ"ל.

ועיין שם שוביא מכתבו של הג"ר וואל טוביאס שליט"א וז"ל עוד הזכיר
אז בפגישתנו, משי"כ בספר מזבח אדמה שבית בעלמא בירושלים (סתם
בית) דינו כבית שיש בו ספרים לענין נפ"א. וחקרו מקור לדבריו. לעני"ד
דבריו צדקו בזה, שהרי קדשי קדשים נאכלים בביהמ"ק בלבד וקדשים
קלים נאכלים בכל עיר ירושלים, כמבואר במס' זבחים [פ"ה מ"ג ואילך].
א"כ הדבר פשוט שלפ"י יהא מותר בנפ"א בכל בית בעלמא בירושלים,
שאם לא כך תהיה נפ"א חשובה יותר ממצות עשה של אכילת קדשים.
וואל יקשה מדברי רבינו הרבטנורא בפרק ה' זבחים ד"ה ונאכלים בכל
העיר, שכתב, שירושלים מקום טהור היא, ועיי' תווי"ט שם המוסיף כי
עייירות כן, שהרי משנה מפורשת היא בפ"א דכלים מ"ו, לפנים מן החומה
מקדש מהם שאוכלים שם קדשים קלים, הרי שמה שאוכלים קדשים
קלים בתוך העיר לפניו מן החומה היא משום קדושת העיר ירושלים
וטהרתה. ומה שכתב רבינו התווי"ט שם לענין אכילת קדשים, דכל
העייירות דינן כך, הכוונה לכל העייירות המוקפות חומה מימות יהושע בן
נון, ופשוט. עכ"ל מכתבו. וכן כתב בספר ארץ ישראל (מנהגי א"י להג"ר
יחיאל מיכל טוקצנינסקי ז"ל, סי' א' אות ט'): בירושלים נוהגין נפילת
אפים גם בבית שאין שם ספר תורה, גם כשאין שם מקום קבוע לתפילה,
דהא דנוהגין נפילת אפים רק במקום שיש ספר תורה, זהו על סמך הרמז
דכתיב בקרא (יהושע ז' ו') ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה', וירושלים
דקדושתה קדושת עולם היא ופילא ארון ה'. עכ"ל. ועיין בשו"ת אגרות
משה (להגאון ר' משה פרידמאן ז"ל, יו"ד חלק פליש סי' קכ"ט אות ב')
שכתב: ובדבר שבירושלים נוהגין בנפילת אפים אף במקום שס"ת
אין זה לע"ד שינוי מנהג, אלא ירושלים הוא מקום קדוש ומיוחד לתפילה,
שגם בלא ס"ת שייך לנפ"א כמו במקום שיש ס"ת, וממילא כל אדם הבא
לשם צריך לעשות נפ"א אף במקום דליכא ס"ת. ועיין בשו"ת תשובות
והנהגות (להגאון ר' משה שטרנברג שליט"א, ח"ב סי' ע"ט) כתב בין היתר
בה"ל: ומה שנהגו בירושלים עיה"ק לא להקפיד על ס"ת בנפילת אפים,
היינו בעיר העתיקה מרוב קדושתה. ולא ידעתי על מה סומכים לפי
בכל ירושלים אף שאין ס"ת. וצ"ב. עכ"ל. ועיין הליכות שלמה פרק י"א
אות י"א שכתב: בירושלם נוהגים בנפילת אפים גם כשאין ספר תורה, אך
נראה שזהו רק בין החומות, שקדוש לענין קדשים קלים ומעשר שני, אבל
מחוץ לחומות, ממדקדקין אומרים תחנון בלא נפילת אפים. ובהערה 37
שם כתבו וז"מ בחדר שהיו בו אירונות ספרים הורה רבנו לשהול לבד
נפ"א. אבל בשאר ערי א"י אמר רבנו המזמור בלא נפ"א, אף בחדר שיש
בו ספרים. וראה ספר עולת רא"י שגם בירושלם החדשה וכן בכל מקום
שיש בו ספרים נופלים נפ"א. אמנם בספר חידושי בתרא (להג"ר חיים
דוב אלטובסקי שליט"א, ירושלים תשמ"ח, הערות על משנה ברורה, עמ'
כ"א) כתב: במשנה ברורה סקי"א ואם אין שם ס"ת רק שאר ספרים,
דעת האלה רבה והדרך החיים דלא יפול על פניו, רק יאמר המזמור
בלא נפילת אפים. ע"כ. עיי' בבית ברוך (להגאון ר' בנימין זילבר שליט"א)
כלל ל"ב ס"ק ק"ע, וז"ל: ממנהגי ירושלים עיה"ק תובב"א שצריך נפ"א
אפילו במקום שאין ס"ת, ושאר א"י לא נמשכין אחרי מנהגי ירושלים.
ע"כ. ודילמא יש להסביר הטעם ביחודא דירושלים, דהנהגה המשנה ברורה
בסעיף זה הביא רמז שהנפילה היא לפני ארון ה', דכתיב ויפול על פניו
[ארצה] לפני ארון ה' [מקורו מהרורק], ופירש המ"כ שהוא ארון ה'
והוא משום שעיקר חשיבות הארון הס"ת שבה, והנה חשיבות דס"ת היא
כדאמרו חז"ל [זוהר פ' משפטים דף קכ"ד. דתנינן אורייתא כלא שמא

בכל לילה בקבע. אמנם פה עיה"ק ירושלים ת"ו, מקרב שנים נהגו ברוב מקומות שמתפללים כל לילה לומר בו ברכה מעין שבע אפילו שאין שם ספר תורה, באמרם כי ע"פ הסוד כן ראוי להיות, ואני איני מאנשיה וגם רבותי. אמנם אפילו לדעת מרן וכל הפוסקים י"ל דבעיה"ק ירושלים ת"ו דהוי יותר מבית שיש בו ספרים שכתב השיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' קל"א בהגהות ב"י אות ו') דלצאת ידי חובת הרוקח בענין נפילת אפים, בבית שיש בו ספרים סמך לנפול על פניו שם, וא"כ ירושלים עיה"ק ת"ו ב"ב עדיפא מבית שיש בו ספרים, כ"ש בבית שיש ספרים פעה"ק, ובפרטות כפי דברי חכמי הקבלה כנזכר, וע"ז סמכתי להניח לאומרה בביתי כל ליל שבת קודש מקרב הימים. עכ"ל. ובספר שער מפקד (מנהגי עיקות" = עיר קדשנו ותפארתנו) ירושלים, מאת כמוה"ר צוף דב"ש [דוד בן שמעון] ובהוספות ביאור נהר פקוד מבנו ה"ר רפאל אהרן ז"ל, נדפס נא אמונ תרס"ח, הל' נפ"א אות א': מנהג עיה"ק ירושלים ת"ו לומר נפילת אפים אפילו במקום שאין בו ס"ת (הרב ברכי יוסף סי' קל"א, ועיין כסא אליהו סי' קל"א). עכ"ל. ובהגהות נהר פקוד כתב: לכאורה קשה, למה יחסו המנהג הלזה לירושלים ולמה יסרא מנהג, הלא כן הוא בכל מדינות ספרד דאתאכא דמזן סמכי, דמאן יקרא דאין לומר נפ"א אלא במקום שיש בו ס"ת. הוא הרוקח ז"ל, ומרן בבי"ה השייג עליו, ובשלחנו הטהור (סי' קל"א) לא פסק כן ודינא יתיב לומר נפ"א בכל מקום, וכן מנהג העולם, וא"כ מה חידוש הוא שחידשו לירושלים ת"ו, אתמהא. גם המקורות אשר שאבו ממנו הסעיף הלזה שהם ג"ע [=גאון עוזון] הברכ"י והרב כסא אליהו ז"ל, לא נזכר בדבריהם כלל מנהג מיוחד לירושלים כלל בדין זה, ומאי דנקטו בדבריהם ואנן בדידן נהגינן לומר בכל מקום, וכדמשמע מדברי מרן, היינו כלפי מ"ש בתחילת דבריהם דברי הרמ"א בהגה שכתב שבמדינות אשכנז נהגו כדברי הרוקח, דדוקא במקום שיש ס"ת, והביאו דברי השכנה"ג דכתב שבבית שיש בו ספרים שפיר דמי אפילו לסברת הרוקח, כתב דאנן בדידן מנהגוהו לומר בכל מקום אע"פ שאין בו ס"ת וספרים, ורעונס לומר דאנן בני ספרד דאתאכא דמזן סמכינן אנחנו אומרים אותו בכל מקום, וכן סיים הרב כסא אליהו ז"ל את דבריו, וכן עמא דבר, לא שכוונת ואנן בדידן אשר כתבו קאי על ירושלים ת"ו, דהלא רבנן קדישי הנז' פוסקים הם ולא מסדרי תקנות ומנהגים מיוחדים לירושלים, ובכל מקום שמזכיר ג"ע מנהג ירושלים ת"ו כותב בפירוש ומנהג עיה"ק ת"ו, כאשר יראה המעיין בסי' זה עצמו אות ג' בדברי הברכ"י שהזכיר מנהג עיה"ק ירושלים, ובכל מקום שכותב ואנו השיגים וכו', דינא קא משתעי לכל דוכתא. וזה פשוט. ואולי נלע"ז שדברי הסעיף הלזה הם דברי רבנן מסדרי המנהגים, ותורה דילהו קאמר, ור"ל שכלפי מ"ש השכנה"ג בסי' זה (בהבג"י אות ד') שנהגה אשכנז כדברי הרוקח וכמ"ש הרמ"א בהגה, וכתב ע"ז הוא ז"ל ובמקומותינו לא ראיתי מנהג קבוע, יש נוהגים כדברי הרוקח ויש נוהגים כסברת רבינו המחבר ז"ל. הרי שבעיר הרב כנה"ג ז"ל עוד לא היה מנהג קבוע כסברת מרן, ע"ז כתבו דבירושלים המנהג הפשוט כסברת מרן לומר נפ"א אפילו במקום שאין בו ס"ת, ונסתייעו לדבריהם מדברי ג"ע הברכ"י והרב כס"א ז"ל שכתבו שהמנהג פשוט כן, וגם ללמוד מדבריהם דלאו דוקא ס"ת דלא בעי אלא אפילו ספרים נמי לא, ודלא כמ"ש השכנה"ג ז"ל לצאת ידי ספר הרוקח לומר נפ"א במקום שיש בו ספרים, דזה נהג כל בעי, ושכן היה מנהג ירושלים ת"ו, וא"כ מה שציינו להברכ"י והרב כסא אליהו הם לסייע המנהג בירושלים, לא להורות מקורו. ודו"ק. אלא דק"ל תחת אשר ציינו לג"ע הברכ"י וכס"א ז"ל אשר לא באה בדבריהם הוראת המנהג לירושלים, הי"ל לציין דברי הרב מזבח אדמה ז"ל אשר דיבר בקדשו בדין זה בפרטות לעיה"ק ירושלים ת"ו. ה"ה בסי' רס"ח, שכתב עמ"ש השכנה"ג בסימן זה דלצאת ידי חובת סברת הרוקח בענין נפ"א דבבית שיש בו ספרים סגי, כתב הרב מזבח אדמה ז"ל דעיה"ק ירושלים ת"ו עדיפא מבית שיש בו ספרים ויכול ליפול על פניו גם לסברת הרוקח, וכו', ודברי הרב מזבח אדמה ז"ל מדברים בפרטות על ירושלים ת"ו, דבירושלים יכול ליפול על פניו בכל מקום אפילו אליבא דרוקח, וזה היא תפארת ירושלים אשר אל זכותה מלעיל בסדר קדושתה קדושת עולמים, וזה באמת כבוד יחיד ומיוחד לעיה"ק, והכי הו"ל לרבנן למימר, דלא לומר דהמנהג ליפול על פניהם במקום שאין ס"ת, אשר בזה כ"ע שוין כמו שכתבתי לעיל.

ביני עמודי המשך מעמ' ט"ז

ומותר לעבור כיון שכבר עקר אך בכה"ג שעדיין לא עקר באמת לא יעקור אך מנהג העולם שאף פוסעים לאחוריהם וכו' לצורך נשיאות כפים ואף שרואים קודם רצה בכו"ז עוקרים רגלים ומחייבים עצמם, וצ"ע. ויתכן דלהרג"ז הנ"ל אף שאי"ז חיוב דאורייתא לעקור מ"מ כיון שאם לא יעקור יצטרכו רבנן לעקור העשה (לשיטתו) א"כ ספיר יכול לחייב את עצמו בעשה דאורייתא ע"י שיעקור רגלים, ואף שע"ז יצטרך לעבור על איסור זה, וצ"ע בזה עדיין וכן לשיטתו הנ"ל שבהכ"ז מהתורה אין צריך לישא כפי אן אפשר לתרץ אך להלכה יתכן דנקטינן בזה כדברי ביאווה"ל ועוד שלא ס"ל כן, ודו"ק. ועוד יתכן דכיון דאין עקירת רגליו ברצה הוא המחייב אלא מה שקראו לו אח"כ, אלא שפטור היכא דלא עקר רגליו דהוי מעכב ולכן בכך שעוקר רגליו לא נחשב שמכניס את עצמו לחיוב ע"י שיקראוהו אח"כ ודוחה אי' דרבנן, אלא מוריד את המעכב שכשיחול עליו מצות עשה ע"י שיצווהו שוב לא יהיה לו מעכב דלא עקר רגליו וא"כ ספיר יש לו לחייב את עצמו ויל"ע בזה (אך בליכא כהנים עקר הוא ואוב"ש לקראוהו א"כ בלא"ה אין היתר זה אלא לשיטת הט"ז והנ"ל דס"ל בדחידי חייב גם בלא קראוהו, אך לא נפסק כן ויל"ע אי' הוי ספק דאורייתא לדחות איסור זה).

והשתא נבוא לבאר דברי השו"ע בס"ד שצריך לצאת קודם כהנים והקשיתי לעיל כיון דהתם לא עקר רגליו לכאורה א"כ כיון דלמג"א לא עולה א"כ למה צריך לילך ואין לומר לפימשנ"ת בגר"ז דבהכ"ג דלא עקר, וקראוהו, רבנן עקרו את המצות עשה, א"כ לכן צריך לצאת כדי שלא יגיע לידי עקירת עשה, דהרי בהכ"ג שפירא דכאנים לא קאי הקריאה עליו כמשכ"כ במהר"ם מינץ, ועכ"ל דהשו"ע לא ס"ל כן, ואף אם בפסולים לא מתייחס הקריאה עליו או במתפלל כמשכ"כ רדב"ז הנ"ל, מ"מ באינו רוצה לעלות אף שמעוכב בכך שלא עקר רגליו הקריאה כן מתייחסת אליו, אלא שרבנן עקרו ולכן שפיר צריך לצאת וכמו דלמהר"ם מינץ גופיה צריך לחלק כן שבפסולים דרבנן אם קראו לו העמידו רבנן דבירה, ובלא עקר ס"ל דלא העמידו וא"כ לפי"ז אדברה מוכח בשו"ע כמג"א, דלמהר"ם הנ"ל דצ"ל דלא חלה הקריאה עליו א"כ ל"ש צ"ן זה, אלא דנחוק דברי שו"ע בכחן שנמלך אחר רצה ששקר רגליו ואז רק דין צאת מטעם דשו"ע חלה שגם בלא עקר צריך לצאת מטעם שכתב בשו"ע בסוף משום פגם, ודו"ק.

בדין ש"ץ כהן אם התקנה להפסיק כשאין עוד כהנים או שלא יפסיק באיכא כהנים

ועיין בהערות והארות במש"כ להעיר אמש"כ האחרונים דבמתפלל שמו"ע אל יעלה אף בקראוהו ומשום שרבנן עקרו המצות עשה בכה"ג, וצ"ע היאך מצנינו שעקרו לענין זה ומ"ש מכל מצוות עשה דאורייתא שלא פטרו את המתפלל לכאורה, אמנם יתכן לפימשנ"ת דהרי מקור דבריהם של המחלקים בין איכא כהנים לליכא כהנים הוא מדין הנ"ל דש"ץ כהן הנזכר בסעיף כ, וא"כ ממתני' זו יש מקור דאחז"ל שלא יפסיק באיכא כהנים, וא"כ הוא לכאורה מקור לכך אלא דזה תלוי במשנ"ת לעיל בקיצור, והוא נדלהש"י דהחילוק בין איכא כהנים לליכא הוא דרבנן תקון לא תתבטל נשיאות כפים והתירו לכהן להפסיק משא"כ באיכא כהנים וכפמ"ג ועוד א"כ בליכא כהנים שלא נושא כפיו לא באו חז"ל לאסור, אלא דתיקנו היכא דליכא, והיכא דאיכא לא תיקנו, ולא דמי לשאר הפוסלים בנשיאות כפים דעיקר התקנה היתה כלפי עצם מצות נשיאות כפים הנוהגת בהם וע"ז אחז"ל דלא ישאו ואפשר לומר שבזה העמידו דבריהם, אך לענין ש"ץ לא תיקנו כלל אלא איפכא דבליכא כהנים אמרין ליה דישא כפיו, מדרבנן או מדאורייתא כמשנ"ת לעיל, מ"מ לכאורה אין ראייה לסתם נשיאות כפים היכא שמתפלל, וכן לשיטת פר"ח ודעמימה דהחילוק בין איכא כהנים לליכא הוא משום חשש טירדא ולכן האידנא גם באיכא כהנים נושא את כפיו, א"כ לשיטתו התם א"יז הפסק שהתירו לו בליכא כהנים אלא א"יז הפסק ובכ"ז חששו לטירדא היכא דאיכא כהנים או באינו מובטח שיחזור לתפלתו אמנם עדיין אין ראייה לכאן דהתם ג"כ לא באו חז"ל לאסור הפסקה אלא בחשש טירדא, ולא שאסרו להפסיק והראיה: שמותר במובטח כהיום שיש סידור.

אמנם יתכן לענ"ד דכיון דחזינו דהוהם אמרו לא להפסיק בחשש טיראד
א"כ גילף מיניה דדוקא הוה דאי"ז הפסק לשיטת פ"ח ה"ל ובכ"ז חששו
בלבול ופלתו ה"נ ביחיד שכן הוה הפסק הוי כמו בלבול תפלה דש"י וא"כ
הוה ככלל מה שאח"ל שבכה"ג יעלה וא"כ שפיר מצינו שרבנן בכה"ג
פסלוה לנשיאות כפם ולכן יתכן דהעמיקו בדבריהם והוה הדין לענין יחיד
ד[הפסק דיחיד הוי כבלבול תפלה דש"י דדוקא התם דאי"ז הפסק בעי

ביני עמודי

בדין תפלה בנשיאות כפים אי הוי דאורייתא או דרבנן

סי' קכ"ח בביאור"ל מבואר דמהתורה דין נשיאות כפים הוא אף שלא בתפלה ואף שלא בציבור, ורק מדרבנן קבעו כן, ולכן הקשה אמאי זר לא עובר בכה"ג שמברך אף שלא בתפלה, עיי"ש מה שתירץ, והנה באופן שכהן לא עקר רגליו פסק השו"ע לקמן ס"ח דלא יעלה וכדאמרין בגמ' סוטה ל"ח ע"ב, ונחלקו המג"א ומהר"ם מינץ בכה"ג שאמרו לו לעלות דבכה"ג עובר בעשה אם לא עולה דלשיטת מג"א כאן ג"כ לא יעלה וכן לקמן ס"ק כ' כתב דלא עובר בקריאת כהנים מאחר וקראוהו לאחר רצה, ובאל"ר הביא משרות מהר"ם מינץ (י"ב) דנסתפק דיתכן דכן יעלה בכה"ג ומאחר וקראו לא עובר בדאורייתא.

והנה לפי מש"כ בביאור"ל וכ"ה בפשיטות דדין נשיאות כפים בתפלה הוא דרבנן וכמש"כ הביאור"ל דהרי תפלה גופא דרבנן א"כ יל"ע אמאי היכא דאמרו לו באופן שלא עקר לא יעלה, הרי מדאורייתא מחוייב להני"ל דל"ג שלא בתפלה מהיכא דלא עקר רגליו, ומצאתי בגר"ז דמבואר דבכה"ג חז"ל עקרו את הדאורייתא, ואף דמדאורייתא עובר וכנ"ל מ"מ חז"ל עקרו המצות עשה בכה"ג שלא עקר רגליו בעבודה, ולפי"ז ניחא, אלא דא"כ מה הקשה ביאור"ל דאין זר מברך והרי כה"ג שלא בתפלה אין מצוה, וגם מה שתירץ בביאור"ל בתירוץ הב' הוא רק שלכן אין המברך מכוין למצוה כיון שחז"ל קבעו נשיאות כפים בתפלה, אך לא כתב שאין כלל מצוה בכה"ג.

אמנם נראה לכאורה דחז"ל עקרו לחומרא דלכן לא יעלה בלא עקירת רגלים, אך לא מהני זה לקולא שאין כלל מצות עשה להתיר לזרים לברך לולי טעמא דביאור"ל שאין מכוין למצוה. אמנם ברדב"ז לכאורה נראה לא כנ"ל, דברדב"ז (ח"ד רצ"ג) פסק דבכה"ג דאיכא כהנים נוספים וקראוהו והוא באמצע תפלת שמו"ע דלא יעלה ומשום דקריאת כהנים לא קאי עליו ואף אם אמרו לו להדיא מ"מ כיון שלא עקר רגליו ברצה א"כ לא צריך לעלות וברצה אין צריך לעקור רגליו כיון דכעת לא קאי המצוה עליו, ואעפ"כ בליכא כהנים אלא הוא כתב הרדב"ז דיעלה ומשום דאתי עשה דאורייתא ודחי תפלה דרבנן (עיינ מש"כ בזה בהערות והארות) ומבואר דהיכא דאיכא כהנים ואמרו לו לעלות ל"א דאתי עשה דאורייתא ודחי תפלה דרבנן, ומבואר דאף מדאורייתא אינו מחוייב ואין כאן עשה דוחה לית, וכ"מ בדבריו בתשובה (ח"א, תקט"ז) דבכה"ג שלא עקר לא יעלה (ואפילו באונס כמו בשמו"ע) ומשום דמעיקר הדין בעי נשיאות כפים וכיון דלא עקר רגליו א"כ לא חייב ועיי"ש דמשמע שמעיקר הדין פטור ולא רק מדרבנן פטרוהו מלבד ההוכחה הנ"ל, וכ"מ בשו"ת גינת ורדים (כ"ב) דמשמע ליה דמעיקר הדין פטור בכה"ג, ועי"ע בהמשך בזה. ולכאורה א"כ תקשי לרדב"ז הנ"ל הא כיון דתפלה דרבנן היאך יתכן דמעיקר הדין בלא עקר רגליו דפטור לעלות הא ס"ם לא גרע משלא בתפלה דמחוייב לפי מש"כ בביאור"ל דהא תפלה דרבנן, ואולי ס"ל דתפלה דאורייתא, ויל"ע בשיטתו.

אמנם ראיתי בעמק ברכה ג"כ שהביא מהגר"ח שדין תפלה בנשיאות כפים לעיכובא הוא דין דאורייתא דומיא דבעי מהתורה בשעת עבודה, והקשה כנ"ל לשיטות דתפלה דרבנן א"כ היאך עקירת רגלים ברצה מעכבת מדאורייתא, ותירץ בשם הגר"ח (וכ"כ הגר"ח הל' תפלה פ"ד) דאף בתפלה דרבנן לשיטת הרמב"ן מ"מ היינו רק חובתה אך ענינה וקיומה הוא דאורייתא, והיינו שכשכן מתפלל יש לזה תוקף דאורייתא ולפי"ז שפיר מקויים בתפלה דין עבודה דאורייתא לנשיאות כפים, ואתי שפיר שיטת הרדב"ז דלעולם הוא דאורייתא ולכן בלא עקר רגליו לא יעלה ולא משום דחז"ל עקרו המצות עשה בכה"ג, ואף דתפלה גופא דרבנן מ"מ הוי דאורייתא כשכן מתפלל, וכמו שיש דין בעבודה מדאורייתא לכן בעי לעקור רגליו ואל"ה מעוכב מדאורייתא להגר"ח, ואתי שפיר אמנם לפי"ז שלא בתפלה אין כלל מצות עשה לברך ברכת כהנים גם בכה"ג שאמרו לו משא"כ לשיטת הגר"ז הוא רק מדרבנן דל"ג מלא עקר רגליו וכדבריו משמע בביאור"ל.

אמנם גם לדברי הרדב"ז אין להתיר מטעם זה לזר לברך דנראה דאף שמדאורייתא בעי עבודה הוא בכלל מה שמהתורה בעי שיהא כהן ולכן בעי שיעשה בשעת עבודה, וכמו שלעבור בעשה עובר הזר אף שהוא לא כהן, ודוקא עובר שהוא לא כהן הוא עובר א"כ אף שלא בעבודה הוא עובר דאף את"ל שלא עובר בלא נשיאות כפים כשיטות שכתב בביאור"ל מ"מ בלא עבודה עובר דס"ם אי"ז שייך בזר ובכלל מה שעובר בזה שמברך ל"א שהוא כהן הוא בזה שהוא גם ללא מברך בעבודה, כיון שהוא פרט בכהונה אא"כ נחדש שהאיסור הוא מדין זרות בעבודה ולכן עובר ולפי"ז דוקא בעבודה, אך בפשיטות הוא עשה נפרד שעובר ולכן גם לרדב"ז צריך להגיע לשאר תירוצים אמאי זר מברך ולא בגלל הנ"ל.

וכ"ז בשיטת הרדב"ז ויתכן גם המג"א, אך מהר"ם מינץ ס"ל בהכרח שאי"ז דין דאורייתא וכמש"כ בביאור"ל ולכן עובר בכה"ג שלא עקר ולכן יעלה, אמנם הביאור"ל דמשמע דצייד כמג"א שבאמרו לו לא יעלה, ועכ"ז לא הכריע בזה, ע"כ ס"ל כגר"ז דאף שמהתורה גם שלא בתפלה מ"מ בלא עקירת רגליו לא יעלה ומשום דמדרבנן עקרו את המצות עשה דהא לא ס"ל כגר"ח הנ"ל. וכמש"כ בביאור"ל.

בחיוב דכהן לעקור רגליו ועי"ז להתחייב במצות עשה

אמנם עדיין יל"ע בדברי הרדב"ז הנ"ל במש"כ דהיכא דליכא כהנים יעלה לדוכן גם במתפלל שמו"ע ומשום דאתי עשה דאורייתא ודחי תפלה דרבנן, הא כשם דהיכא דאיכא כהנים ואמרו לו לא יעלה ומשום דלא עקר רגליו לא מצווה, א"כ גם בליכא כהנים לא יעלה ומשום דלא עקר רגליו, ובהכרח כוונת דבריו דכיון דליכא כהנים לכן כן יעקור רגליו ועיי"ז יעלה, ולכאורה הא ס"ם כיון דאם לא יעקור רגליו לא יעבור וכמש"כ הכא דאיכא כהנים א"כ היכא דליכא כהנים נמי שלא יעקור וממילא לא יהיה מחוייב לעלות וא"כ ציטרך להפסיק שמו"ע דהוי איסור דרבנן, ובוה באנו לכאורה לשאלה בכל סוגיא זו להלכה, והיא, מה מחייב כהן לעקור רגליו ברצה ועיי"ז לעבור בעשה כיון שאם לא יעקור לא יעלה, א"כ שלא יעקור היכא דלא רוצה וממילא גם לא יעבור, וראיתי בפוסקים שדנו בכמה דברים אם דוחים נשיאות כפים, וכמו לעבור לפני המתפלל לצורך נשיאות כפים, וכתבו הפוסקים (הובאו בגליון הקודם מדור תשובות ופסקים) דאתי נשיאות כפים דאורייתא ודחי לאיסור זה דלעבור לפני המתפלל, וצ"ע דהא ודאי לא מיירי דוקא באמרו לו לעלות קודם רצה, דאי"ז מצוי היום כל כך וגם לא חילקו בזה כלל, וא"כ בכל כה"ג אמאי לא נימא ליה שלא יעקור רגליו וממילא לא הוי דאורייתא ולא דוחה מצוה דרבנן דודאי ל"א ליה להכניס עצמו לחיוב עיי"ש שיעקור רגליו ויצטרך לדחות איסור דרבנן, וכן בכה"ג שמתפלל דכתב רדב"ז שיעלה היכא דליכא כהנים דהוא מצות עשה (וכ"כ משנ"ב ס"ק ק"ו אלא שלא כתב מטעם מצות

בחיוב תפלה ועקירת רגלים בנשיאות כפים

עשה ויתכן דהוא טעם אחר, עיין לקמן בזה), ולכאורה הא אם לא יעקור לא יתחייב לעלות וביותר קשה שהרי גם אם יעקור לא יתחייב דהרי ביחיד לא קורא כהנים, וא"כ לא יקראוהו גם אח"כ, ולעולם אין כאן מצות עשה ומשום מצוה קיומית היכא דלא קראוהו (דאף דלא עובר מ"מ מקיים מצות עשה כמש"כ בשו"ת מהר"ם מינץ הנ"ל עיי"ש) מ"מ לא שרי' ליה לעבור על איסור דרבנן, כמו דלא התירו לענות קדושה באמצע שמו"ע או לעבור לפני המתפלל אף לשיטות שהוא דאורייתא וככל מצוה. ועיין לקמן בזה.

וכן יש לשאול גם בסתם כהן שלא רוצה לעלות אם ומה הוא המחייבו לעקור רגליו, והנה בכה"ג לשיטת מהר"ם מינץ דאף שלא עקר רגליו ברצה מ"מ יעלה היכא דקראוהו א"כ י"ל דלכן צריך לעקור מאחר וס"ם יצטרך לעלות א"כ אם לא יעקור ג"כ יעלה ולכן זהו גופא המחייבו לעקור רגליו ברצה כדי לקיים דין זה דעקירת רגלים כיון דבלא"ה יחול עליו המצוה, אך לשיטת מג"א שלא יחול עליו המצוה א"כ מה מחייבו לעקור רגליו וגם למהר"ם מינץ לכאורה לא דאי שפיר דהרי לשיטת מהר"ם מינץ יש להקשות אמאי כתב בשו"ע ובגמ' דלא יעלה היכא דלא עקר רגליו, הא כיון שקורא כהנים א"כ מחוייב לעלות והיכא מתקיים פסק השו"ע, ולכאורה מוכרח דגם הוא מודה דבקריאת כהנים לא סגי לזה ורק באמרו לו להדיא לעלות, יעלה. והיינו לכאורה משום שקריאת כהנים לא קאי אכל הנך שלא יכולים לעלות וכמו בפסולים שלא קאי קריאת כהנים עליהם כמש"כ במשנ"ב ס"ק י"ב, וברדב"ז הנ"ל לענין מתפלל.

אמנם לפי"ז תינה היכא דאיכא עוד כהנים, אך בליכא עוד כהנים אלא עוד אחד מלבדו א"כ בהכרח שקריאת כהנים כן קאי אכהן שלא עקר, וא"כ לשיטת מהר"ם מינץ יעלה, ויתכן דאיהנ"מ אלא דפסק השו"ע והגמ' הנ"ל הוא בסתם היכא דאיכא עוד כהנים, וא"כ הקריאה לא קאי עליו, אך הכא דליכא עוד כהנים א"כ מחוייב לעלות [והינך היכא שיש עוד כהן א' מלבדו דיום לבד א"כ בלא"ה לא קורא כהנים ודו"ק]. ויתכן לבאר עפ"ז החילוק במשנ"ב וש"פ בין היכא דאיכא כהנים לליכא כהנים לענין חיוב עלייתו במתפלל דהיכא דאיכא כהנים אי"נ לא נחשב שקוראים לו ולכן לא עובר, אך אי אפשר לפרש כן ברדב"ז שחילק ביניהם ס"ל דגם בקראוהו לא עובר היכא דלא עקר רגליו וכמש"כ ודו"ק.

והנה בשו"ע ס"ד כתב דכהנים שלא רוצים לעלות אינם צריכים לשהות חוץ מביהכנ"ס אלא בשעה שקורא החזן כהנים אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא ליכנס עד שיגמרו ברכת כהנים, עיי"כ. ומבואר דבשעת קריאת כהנים גופיה יצאו ולא רק משום הפגם אלא מעיקר הדין, והנה בכהנים אלו שלא רוצים לעלות הא ע"כ לא עקרו רגליהם ברצה ע"ד לעלות, וא"כ אמאי יצאו בשעת קריאת כהנים הא כיון דלא עקרו רגליהם לא יצטרכו לעלות, ולכאורה מוכח כמהר"ם מינץ שגם בכה"ג יעלה ולכן צריכים לצאת אמנם לכמשנ"ת דגם מהר"ם מינץ ס"ל דלא יעלו בקריאת כהנים וכפסק השו"ע גופיה לקמן א"כ אמאי כאן יצאו, ואי"נ דכאן איירי בליכא כהנים אלא הם א"כ אתי שפיר וכמש"כ דבזה למהר"ם מינץ יעלה, אך א"כ מוכח מהשו"ע לא כמג"א ועוד שפסקו דלא יעלה, ובלא"ה אי אפשר לתרץ כן דהרי השו"ע כתב דיחכו עד שגמרו ברכת כהנים ואז יכנסו משום פגם וא"כ מוכח דאיכא עוד כהנים ואי"נ אמאי יצאו וצ"ב פשט השו"ע בזה.

ואחרי כ"ז הדא קושית לדוכתין דאמאי כהן מחוייב לעלות עיי"ש שיעקור רגליו ואמאי חשיב עשה לדחות אי' דרבנן, כיון שיכול לא לעקור ולא יעבור וכן יש להקשות אמש"כ בביאור"ל ד"ה א וד"ה אינם דבכהן שלא עולה בסתם עובר ב"ויראת" באופן שיוצא מביהכנ"ס קודם רצה, והוכיח זאת מקידושין ל"ג גבי עוצם עיניו לא לעמוד לפני זקן ועיי' מש"כ (בגליון הקודם בביאור"ל שם) דבטלית אין ויראת הנ"ל ומשום דבעי' קום ועשה כדי לחייבו משא"כ בההיא דקידושין ונשיאות כפים דבשב ואל תעשה כבר עובר בעשה והוא עוקר עצמו כדי ליפטר עיי"מ מעשה בזה עובר ב"ויראת", ולכאורה צ"ב דגם כאן בנשיאות כפים אי אפשר לומר שמחוייב בשב ואל תעשה דהרי אם לא יעקור רגליו לא יתחייב וא"כ איך עובר בויראת ואף לולי ההכרח מציצית מ"מ מאי ראיא מקידושין שעובר בשב ואל תעשה לכאן שלא עובר אם לא עושה מעשה ומהיכ"ת שחייבי לעשות המעשה, ואמאי עובר בזה בויראת ועכ"פ ל"ד לההיא דקידושין, וצ"ב.

והנה מצאתי כאן בגר"ז שעמד בזה ק' וכתב דכהן צריך לעקור רגליו ברצה ומשום דכיון דאם לא יעקור יצטרך לעלות מהתורה ורק רבנן ביטלו המצות עשה (ולשיטתו הנ"ל) א"כ כדי שלא לגרום לביטול זה לכן צריך לעקור ולעלות, ולפי"ז ניחא הא דלא יכול בסתם שלא לעלות כדי שלא לגרום עקירת ד"ת בכה"ג שלא עולה, אמנם יל"ע אם גדר חיוב זה הוא דאורייתא כיון שהוא לא עוקר והוי רק חיוב מסויים שלא יבטלו רבנן מצות עשה, ואף שנתיישב לן למה מחוייב בסתם לעקור ולעלות עדיין לא מתיישב מש"כ הפוסקים דהוי מצות עשה לדחות לעבור לפני המתפלל וכו' ואולי הפוסקים איירי דוקא בכה"ג שכבר עקר רגליו ושוב בדרכו ראה מתפלל אך לכתחילה באמת לא יעקור, וצ"ע. אך עדיין במתפלל שמו"ע שכתב רדב"ז שמחוייב היכא דליכא כהנים ולכאורה קשה כנ"ל שלא יעקור, והתם ליכא לתרוצי הכי דהכא לפני רצה הרי מתפלל ובכ"ז אמרי' ליה לעקור משום מצות עשה דאורייתא, ואמאי והא אי"ז דאורייתא וכנ"ל דדברי הגר"ז אינם כמצות עשה לדחות עיי"ז תפלה דרבנן וכנ"ל. ובפרט אם נאמר דלרדב"ז מעיקר הדין לא עולה, בלא עקר רגליו א"כ ליכא לסברת הגר"ז, וכ"ז תיקשי גם אמש"כ במשנ"ב ס"ק ק"ו כדין הרדב"ז, ואף שחלק עי"ז הוא רק משום שעקור חז"ל העשה ומשום האי להפסיק בשמו"ע (עיינ מש"כ שם בזה).

בדין כהן המתפלל להפסיק לנשיאות כפים

והנה עיקר דברי רדב"ז שכתב (ח"ד, רצ"ג) דהיכא דליכא כהנים הוי מצות עשה דדוחה תפלה דרבנן וכלשונו דתפלה שאעפ"י שהוא מצות עשה של תורה מ"מ וכו' שלא להפסיק אלא מדרבנן, הילכך אתי עשה של תורה ודחי לה, ופוסק. ואע"ג דלא קראוהו כמו דאיירי שם להדיא (ודומיא דאיכא כהנים דלא יעלה, וכנ"ל) ומבואר שם דמקורו מהא דברכות ל"ד ע"א שכהן ש"ץ לא ישא את כפיו ואם אין שם אלא הוא הרי זה ישא את כפיו, וא"כ מבואר דבכה"ג צריך לעלות והבין הרדב"ז שאיכא עליו עשה ולכן צריך לעלות והוא הדין בעניינו, ובגוף הגמ' יתכן דרבנן הם אמרו והם אמרו שיפסיק בשמו"ע משום דמדרבנן יש חיוב נשיאות כפים אף שלא קראוהו וכדלקמן, אך מדברי הרדב"ז מבואר דהוא מצות עשה דאורייתא ובכ"ז דוחה וצ"ע.

והנה בעצם הילפותא לדין יחיד המתפלל דיפסיק בליכא אחר והוא מדינא

הרב שמעון בן גיגי
נוול "אליבא דהלכתא" רוממה

דש"ץ דברכות הנ"ל ונפסק בסעיף כ' ולכאורה יל"ע דהתם אי"ז הפסק דנמצא במקום נשיאות כפים וכל החילוק בין איכא כהן לליכא הוא משום שחיישין לטירחא וכמ"ש הפר"ח דהאינא דיש סידור ולא חיישין לטרידא לכן ישא כפיו גם באיכא כהנים, משא"כ ביחיד באמצע תפלתו דהוי הפסק. אמנם בהכרח לפי הרדב"ז והש"י הנ"ל שהוכיחו מש"ץ ליחיד בהכרח שס"ל דלא כפר"ח וס"ל דגם בש"ץ הוי הפסק אלא דהתירו משום שליכא כהן איכא מצוה לישא כפיו גם בלא קראוהו כדמוכח ברדב"ז ואף את"ל דל"ה מצות עשה מ"מ הוי דרבנן וכ"מ בפמ"ג (א"א ס"ק ל') ולכן ישא בליכא אחר אך באיכא אחר אין מצוה ולכן לא מחוייב היכא דלא קראוהו ולכן הוא הדין יחיד המתפלל דשרי להפסיק, ודו"ק בזה. ומבואר דעת היעב"ץ שחילק בין עומד בשים שלום דפוסק וכש"ץ ול"ה הפסק וכפר"ח, לשאר תפלה דהוי הפסק, וליכא ראיא מש"ץ, ולכן לא פוסק, ובהכרח כן הוא לפר"ח, וכע"ז כעין מש"כ בפמ"ג (משבצות זהב י"ד) עיי"ש.

בכהן יחיד לענין נשיאות כפים אם חייב מהתורה או דרבנן

אמנם בדעת רדב"ז הנ"ל מבואר חידוש והוא דבליכא כהן אלא הוא אף שלא קראוהו חייב מהתורה לישא כפיו וכמש"כ דהוי מצות עשה לדחות אי' הפסקה, ואין לומר דהוי מצות עשה קיומית ולא חיובית וכמש"כ בשו"ת מהר"ם מינץ (י"ב) שאף שלא מצווה בלא קראוהו מ"מ מקיים מצות עשה דאורייתא, וס"ל לרדב"ז דמצות עשה קיומית דוחה איסור דרבנן לכהפ"ח (והוא חידוש, וכבר דנו בזה לענין כלאים בציצית עיי' נשים עיין פמ"ג בזה) מ"מ לא שייך לומר כן ברדב"ז דא"כ גם באיכא כהנים ללא קראוהו, יעלה כדי לקיים מצות עשה, ושם מפורש שלא יעלה אא"כ קראוהו, ועי"כ צ"ל כנ"ל ובאמת שאי"ז חידוש גדול דכבר כתב כן הט"ז בס"ק ג' ובפמ"ג במשבצות זהב ס"ק ט"ו ר"ל כן בדעת מהר"ם מרוטנבורג דאיכא חיוב ביחיד אף בלא קראוהו, ולהנ"ל הוא מפורש כן גם ברדב"ז והדברים מבוארים בט"ז ס"ב ק' דהחיוב מהתורה הוא לברך בסתם גם בלא קריאה אלא דדרשו דבעי לקרוא להם, וללא זאת לא מחוייבים, וממילא בחד שאין לקרוא לו, לא כהשיטות שפטור אף בקראוהו מהתורה [ובכ"י חילק אם קראוהו הוי דאורייתא, ואם לא. דרבנן], אלא דכיון דהתורה לא הגבילה החיוב בכך שצריך לקרוא לו וממילא מחוייב גם ללא קריאה וכצ"ל ברדב"ז, אלא דיש להקשות דעדיין כיון דמהתורה לכאורה אי"ז תלוי בתפלה וכמו דנקט בביאור"ל הנ"ל בפשיטות א"כ יל"ע אמאי הוי מצות עשה הא מהתורה עי"כ מחוייב הכהן לישא כפיו במשך היום ורבנן הגבילו זאת לתפלה וא"כ כעת שמתפלל מהתורה הרי לא חייב דיכול לישא שלא בתפלה אלא דרבנן אמרו לו לא לישא כפיו אח"כ ואמאי הוי מצות עשה, ויתכן דס"ם כיון דמדרבנן מעוכב מלברך אח"כ א"כ מחוייב היום מדאורייתא לישא כפיו.

אמנם לפימשנ"ת דרדב"ז ס"ל כמש"כ לעיל מהעמק ברכה מהגר"ח דתפלה חלותרה מדאורייתא, ולכן שפיר מקויים פה תנאי דתפלה מהתורה א"כ אתי שפיר דהוי מצות עשה וכמשנ"ת ושיטת משנ"ב דלא ס"ל כן. כנ"ל דתפלה דרבנן לענין זה, מ"מ אתי שפיר דין הנ"ל דהוא דין דרבנן דמחוייב הכהן היחיד לישא כפיו בלא קראוהו, כדי דלא תתבטל דין נשיאות כפים, ואתי שפיר וכ"מ בפמ"ג. ומכ"ז מתבאר דאיכא מצוה דרבנן (לכהפ"ח) שיהיה נשיאות כפים בתפלה, ויתכן דהוא דין בתפלה דבכלל מה שחז"ל הגבילו את נשיאות כפים לתפלה כן הצריכו דבתפלה יהיה נשיאות כפים, ואתי שפיר לפי"ז הא דנשיאות כפים לא הוי הפסק לכמה שיטות כדלקמן עכ"פ באווח ב"שים שלום" דהוי שפיר צורך תפלה, ודוק.

אמנם אחר כ"ז אי"ז מפסיק, דאכתי אמאי מחוייב מהתורה לישא כפיו בתפלה ולכן דוחה תפלה וכמ"ש רדב"ז ופמ"ג הא יכול לישא כפיו בתפלה אחרת, ואיך ביאר הפמ"ג שיטת המהר"ם הנ"ל והרי כתב המהר"ם טעמא כדי שלא תתבטל נשיאות כפים וכלשון השו"ע וזה הרי לא דאורייתא גם לט"ז דיכול לישא כפיו אח"כ בציבור אחר וגם את"ל שאין ציבור מ"מ אי"ז משום שלא תתבטל וברדב"ז יש לאוקמיה הכי אך לא במהרה"ם, וגם ברדב"ז זה דוחק גדול, ואי הוי אמינא דלשיטה זו דהוי דאורייתא ביחיד הוא דאורייתא בגוף התפלה שיהיה בה נשיאות כפים ולא דין אכהן בכללות אלא חיוב על הכהן לקיים דין נשיאות כפים בתפלה, אתי שפיר דלא יכול לקיים במק"א דמחוייב בתפלה זו דאין נשיאות כפים בלעדיו משא"כ באיכא כהנים דמתקיים בלעדו לכן לא מחוייב, ואתי שפיר אע"ג דתפלה לעוד פוסקים דרבנן עפ"י העמק ברכה הנ"ל או דס"ל דתפלה דאורייתא (ולא צריך לזה להנ"ל) א"כ מיושבים מש"כ פמ"ג דהוא דאורייתא שלא תתבטל נשיאות כפים ולכן עובר, אך זהו חידוש גדול, ויתכן עוד בפמ"ג דמודה להנ"ל דהוא דין דרבנן שלא תתבטל נשיאות כפים, אלא דרק אחרי שהכהן מקיים מצות עשה דאורייתא חיובית שייך מצות עשה דרבנן שלא תתבטל, ורק שאת המצות עשה החיובית היה יכול לקיים אח"כ לכהן הצורך המהר"ם לומר שעכ"פ מדרבנן בעי' שלא תתבטל אך מסוף הפמ"ג משמע דאין לפרש כן, עיי"ש, וצ"ע בזה עדיין. ועכ"פ אתי שפיר דהיכא דמתפלל וליכא כהן אלא הוא שצריך לעקור רגליו ולהתחייב או מדאורייתא לרדב"ז ודעימיה, או מדרבנן דהצריכו שלא יבטל ברכת כהנים ולכן שפיר יעקור דבכה"ג חייבוהו רבנן מההיא דברכות הנ"ל דסעיף כ'.

במצות נשיאות כפים לדחות האיסור לעבור לפני המתפלל

והנה אחר כ"ז עדיין לא נתבאר לשיטת משנ"ב ושאר שיטות מה המחייבו לעקור רגליו כדי להתחייב בעשה, ועיי"ז להתיר לו לעבור לפני המתפלל, דלהפסיק לתפלה נתבאר לעיל שפיר או מדינא דרבנן דהתירו לגבי כהן ש"ץ והוא הדין לענין יחיד, וכן לרדב"ז לשיטתו, אך לענין מש"כ בפוסקים הנ"ל דמותר לעבור לפני המתפלל, ולכאורה היאך מותר לו לעקור רגליו ועי"ז להכניס עצמו לחיוב דאורייתא ולדחות איסור זה, ולדברי הגר"ז הנ"ל אין זה חיוב דאורייתא לעקור רגליו ואולי כיון דלשיטת מהר"ם מינץ סי' י"ב מסתפק דיתכן דיעלה אף בלא עקר היכא שקראוהו א"כ לשיטתו הרי יעבור איסור אם לא יעלה ולכן לא ליכנס למצב זה א"כ יחייב את עצמו אך זה אינו, דהרי היום לא נוהגים לקרות אלא כהנים ונתבאר לן לעיל שגם מהר"ם מינץ מודה בכך שאי"ז קריאה כלפי מי שלא עקר, שהרי הוא גמ' מפורשת שלא יעלה, ול"מ דאיירי דוקא ביחיד שלא קוראים, וכן בשו"ע ס"ד כתב בפשיטות ולא בא המהר"ם מינץ לחלוק בזה וכנ"ל וא"כ שוב אי"ז חיוב דאורייתא היום גם למהר"ם מינץ אם לא עקר רגליו, וא"כ שוב מה יחייבוהו, ואמת שפצ"ע בדברי הפוסקים היטב אי איירי בכה"ג שכבר עקר רגליו וכעת בדרך רואה מתפלל

המשך בעמ' טו

אדם שנמצאו תפיליו פסולות האם צריך כפרה

מומחה הוי כאונס דלא שכיח. ולעומת זאת יש לדון, דהרי אם היה מוסר את התפילין לעוד מומחה לא היה מגיע לזה, ואף שאינו מחויב בכך, מ"מ אי אפשר לומר דלא היה יכול להנצל מזה ע"ש בהר צבי.

חשב לעשות מצוה ונאנס נחשב כעשאה, האם כעשאה ממש ג. והנראה בזה בהקדם משה"ק השבות יעקב שם מהא דתנן בסוכה דף כ"ח ע"ב, ירדו גשמים מאמתי מותר לפנות משתסרח המקפה. משלו משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו של עבד ואמר לו אי אפשרי בשמושך. ומהאי טעמא כתב הרמ"א סימן תרל"ט סעיף ז' דכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים יצא כנכנע. הרי שאפילו כבר עשה בפועל הסוכה ונאנס הוי ליה סימן קללה, ומאי שנא מהא דנאנס ולא עשאה. וע"ש מה שנדחק. [ובהר צבי לא הביא דבריו בדקדוק ע"ש]. ועוד צ"ע מדברי הבה"ג גבי נאנס ולא תקע בשופר, וכן מהאי דבב"ק הכשילם באנשים שאינם מהוגנים.

ויש לומר, דהנה הרמח"ל ז"ל בספר דרך ה' ח"א פרק ד' כתב, מעשה המצוות, הנה התכלית בו לאדם שיעשהו מבואר הוא, שהוא לקיים מצות בוראו ולעשותו חפצו. והנה הוא מקיים חפצו יתברך שמו בשני דרכים נמשכים זה מזה, והיינו כי הוא מקיים חפצו במה שצוהו שיעשה המעשה ההוא והוא עושהו. ושנית, כי הנה במעשה ההוא משתלם באחת ממדריגות השלימות, שהיא תולדת המצוה ההיא. והנה מתקיים חפצו יתברך שמו, שהוא חפץ שיהיה האדם משתלם ומגיע ליהנות מטובו עכ"ל. וביאר בקובץ הערות בביאורי אגדות סימן ג', כי בכל מצוה ישנם שני דברים. א, תועלת ותיקון הנעשה מהמצוה אשר בשביל זה ציוה הקב"ה לעשותה, כי לכל מצוה יש טעם כמ"ש הרמב"ן פ' כי תצא במצות שילוח הקן וז"ל, וזה הענין שגזר הרב (הרמב"ם) במצוה שיש להן טעם, מבואר הוא מאוד, כי בכל אחד טעם ותועלת ותיקון לאדם מלבד שכרן ע"ש. ובשביל זה היה ראוי לעשות המצוות אפילו לא נצטוו עליהם. ועל כן קיימו האבות את התורה קודם שנצטוו עליה, מפני שהבינו התועלת והתקון מזה. ב, אחרי שנצטוו לקיים המצוות, הוא ענין בפני עצמו לקיים ציווי השם יתברך. והא דאמרין חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, דמעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, היינו שנחשב כאילו קיים מצות ה"ת, אבל התיקון הבא ע"י מעשה המצוה לא נעשה ע"י מחשבתו גרידא. ואם כן באנשי ענתות שהיו רשעים גמורים וכשהיו נותנים צדקה ודאי לא כיונו לשם מצוה רק להתפאר, לא היה להם שכר משום שעושים רצונו של מקום. וכשיתנו לאנשים שאינם מהוגנים, גם שכר התיקון והתועלת ליכא. א"נ יש לפרש שכר המחשבה יהיה להם, אלא שיחסר להם שכר התועלת והתיקון מהמעשה ע"ש בקובה"ע.

ולפי זה יש לבאר נמי מש"כ הנימוקי יוסף בב"ק שם (דף ו' ע"ב מדפי הרי"ף) בשם הרמ"ה, דהא דנותן לאנשים שאינם מהוגנים לא מקבל שכר, היינו דוקא במי שיודע בו שאינו הגון. אבל אם אינו יודע בו ואפשר שהוא הגון, יש לו שכר, שהרי לשם מצוה מכיון ע"ש. והיינו דאף דהרמ"ה כתב בב"ב פ"ק אות קי"ט דהנותן לעני שאינו הגון לא מקיים מצות צדקה, מ"מ באינו יודע שאינו הגון יש לו שכר מחמת שחישב לעשות רצון ה', אף שהתיקון לא נעשה.

והשתא יתיישב שפיר הא דתנן בסוכה דגשמים בחג סימן קללה דהוי כעבד המזוג כוס לרבו וכו', והיינו דאף דיש לו שכר מחמת שכיון לעשות רצון ה' ונאנס ולא עשאה, מ"מ לא זכה להגיע לתכלית המצוה שזה התיקון הנעשה, שאין ה' חפץ במעשיו ותיקוניו. ויתיישב נמי הא דאיתא בבה"ג ששנה שלא תקעו בשופר בתחילתה, אפילו מחמת אונס, מריעין לה בסופה, דאף דחשבו לעשות ונאנסו ויש להם שכר כאילו קיימו רצון ה', מ"מ שכר התיקון אין להם דהתיקון בפועל לא נעשה. ומדוקדק טובא לשון הגמ', "מאי טעמא דלא מערבב השטן", והיינו דאף דכיוונו לתקוע בשופר, מ"מ למעשה לא תקעו ולא עירבבו את השטן.

ויוצא דבנידון דידן דהניחו תפילין פסולות מחמת טעות, יש להם שכר כאילו קיימו רצון ה'. אך מכל מקום הפסידו השכר המגיע מחמת התועלת והתיקון שבא ע"י המצוה. והוא פסידא דלא הדר.

שכר האשה המסייעת לבעלה ללמוד תורה והוא אינו לומד כדבעי
ד. ולמבואר יש לעורר על מה שכתב החיד"א בס' ראש דוד פ' קדושים ד"ה ואולם לדקדק, (דף של"ו) בשם הרב מהר"ש פרימו ברמזיו פרשת בהר, דהראשונים פירשו במאמרם ז"ל ברכות י"ז גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים וכו', דאם האשה אשת החכם מכוונת לשרת בעלה שילמוד וכונתה לשמים, אף שבעלה לומד שלא לשמה ותורתו נעשית לו סם המות, היא לא הפסידה ונטולת חלקה משלם דהיא למצוה איכונה. והרב מהר"ש פרימו טען עליהם ממ"ש פ"ק דבתרא (ט:). הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, ולפי דעתם כיון שנותנים לשמה מאי איכפת להו אם הם אינם הגונים. ולזה הסכים דאם התורה היא שלא לשמה, גם האשה או העשיר שגרמו שילמוד הפסידו, דאם המקור משחת מאין תמצא מים במורד. אך העיקר תלוי בתורה, שאם היא לשמה אף אם המחזיק שלא לשמה נוטל חלקו משלם כיון שהתורה היא לשמה, זהו תורף דבריו. ולמבואר י"ל דכיון דהאשה חשבה לעשות רצון ה' ונאנסה, יש לה שכר כאילו קיימה רצון ה'. אך מ"מ אין לה שכר מחמת התיקון הנעשה ע"י, דהרי סו"ס בעלה לא למד תורה לשמה.

בשיטת הרב פעלים

א. בשו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סימן ב' דן במה שארע בעירו, שנרגשו החכמים במעשה הרצועות של התפילין שהיו עושים הסופרים, וראו שלא היו מעבדים עור הרצועות לשמן. אלא קונים עורות מעובדים על ידי גוי עיבוד גמור, והם זורקים עליהם מעט סיד ואומרים לשם קדושת תפילין. ונתאזרו החכמים ועשו רצועות חדשות מעורות חדשים מעובדים מתחילתם על ידי ישראל לשם קדושת תפילין. ויש לחקור אם נאמר דעד עתה לא עלה בידם מצוה כתקנה וכהלכתה. וכיוצא בזה יש להסתפק, דימצא לפעמים באיש שכתב תפילין ונתנו למגיה חשוב הממונה על זאת, ועשה לו הגהה. ומקרה היה שהמגיה שגג בהגהתו שנעלם ממנו טעות התפילין בחסרון או יתרון תיבה אחת או אות אחת, וזה לבשו לפי תומו כמה שנים, וכאשר פתח אותו לבדקו פעם שנית נמצא בו הטעות הנזכרת, ונמצא זה לא קיים המצוה כמה שנים ובירך ברכה לבטלה.

וכתב הר"פ לפשוט ספק זה וז"ל, ומצאתי תרופה אשר יצאה מפי רב קדמון שהביא החיד"א בדבש לפי, והעתיק דבריו בספר לב חיים ח"ב סימן י' שגם הוא נתעורר בדבר כיוצא בזה, וכתב וז"ל, הנה ראיתי להרב הגדול החיד"א בספר דבש לפי מערכת ד' אות ד' שהביא משם ספר שבלי הלקט כ"י ח"א שבלת ח' שכתב בשם גדול וז"ל, וכל איש מקבל שכר כל מה שרואה בדעתו אם דעתו מכוון לשמים, שהרי אתה רואה שתפילין שתפרן בפשתן פסולים כדאמר פרק אלו הלוקין (מכות דף י"א ע"ב), אמר רב חזינן לתפילי דבי חביבי (רב חייה) דתפרי בכיתנא. ולית הלכתא כוותיה. ובדאי דרב חייה הגדול היה לו שכר תפילין כשאר החסידים, ואע"פ שתפורות בפשתן עכ"ל. הרי נראה דאפילו דכפי ההלכה היו תפילין פסולין, עם כל זה כל שלדעתו מכיון לשמים לקיים המצוה יש לו שכר תפילין ע"ש. וכן כתב בשני אליהו ח"א דרוש ט' דיש לו שכר המצוה וגם ברכה לבטלה לא הוי.

ולכאורה יש מקום לחלק בין הנדונים, דבההיא דרב חייה לא היה בדבר טעות במציאות, אלא כך היתה דעתו לענין הלכה, וכך הוא רצון ה' יתברך שכל חכם שהגיע להוראה יברר הדין כפי דעתו, אחר שידרוש ויחקור היטב בהאי הלכתא. והכרעת ההלכה ניתנה לחכמים כפי אשר ישיגו בשכלם. ועיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א בהקדמה שהביא מהא דאיתא בשבת דף ק"ל, א"ר יצחק עיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א, ונתן להם הקב"ה שכר גדול שמתו בזמן, וכשגזרה מלכות הרשעה גזירה על המילה, לא גזרו על אותה העיר. אף שבאמת אליבא דהלכתא נפסק שלא כר"א, והוא חיוב סקילה במזיד וחטאת בשוגג. אלמא דהאמת להוראה שמחוייב להורות וגם מקבל שכר הוא כפי שסובר החכם אחר עיונו בכל כחו, אף שהאמת ממש אינו כן וכו' ע"ש. והא דתנן בברכות דף י', ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבוקר יעמוד. וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו. א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי עצמי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי עצמי מפני הלסטים. אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה. הרי שאין כל חכם יכול לעשות כפי דעתו. שאני התם שכבר הוכרעה הלכה כדברי ב"ה, משא"כ היכא דעדיין לא הוכרעה ההלכה, דרשאי כל חכם לנהוג כפי דעתו, וכך הוא רצון ה' יתברך. משא"כ בנידון דידן, שהיה טעות במציאות, והניחו תפילין פסולות מחיסרון ידיעה, לאו תפילין נינהו כלל, ומנין לנו דנחשב להם למצוה. שו"ר בספר לב חיים עצמו שהרגיש בחילוק זה, וכנראה הרב פעלים לא ניחא ליה בזה. אח"ז ראיתי בשו"ת הר צבי או"ח סימן ל"ה שעורר בזה על הרב פעלים.

חשב לעשות מצוה ונאנס, חילוק בין אונס דשכיח לאונס דלא שכיח
ב. ובשו"ת הר צבי שם כתב, דיש להביא ראיה לזה שאם היה טעות במציאות של פסול בעשיית המצוה שהפסיד שכר המצוה, מהא דאיתא בב"ק דף ט"ז ע"ב וב"ב דף ט', דרש רבא מ"ד ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפיך, בשעה שעושים צדקה, הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליהם שכר. ולשון מכשול משמע שיכשלו בזה, היינו שמכוונים לעשות צדקה וחושבים אותם למהוגנים, אלא שטועים בהם. אלא שעל גמ' גופא יש להקשות, שעכ"פ יהיו בכלל מה שאמרו בברכות דף ו' ע"ב, חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ואם כן אם חשב לתת צדקה לבני אדם הגונים ונכשל ונתן לשאינם הגונים, למה לא יקבל שכר מדין חשב לעשות מצוה ולא עשאה. ויש ליישב בהקדם משה"ק בשו"ת שבות יעקב ח"ב סימן י' על הא דאיתא בהלכות גדולות בה' ראש השנה וז"ל, אמר רבי יוחנן כל שנה שאין תוקעין בה בתחילתה מריעין לה בסופה. מאי טעמא, דלא מערבב השטן. פירש ולא דאיכלע ראש השנה בשבת, אלא דאתייליד אונסא עכ"ל. והובא בטור סימן תקפ"ה. ולכאורה הוא נגד הש"ס דחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. וצריך לומר דיש חילוק בין אונסא דשכיחא ואילו היה מן הזריזין במצוה היה אפשר לו לשמור מאונס זה, לאונסא דלא שכיח ולא הוי ליה לאסוקי אדעתיה ואי אפשר היה להנצל ממנו, דבאונסא דלא שכיחא מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ודברי הבה"ג באונסא דשכיחא, דכיון דהיה יכול להזהר ולא נזהר מריעין לו בסופה ע"ש בשב"י. ולפי זה יתיישב נמי האי דבב"ק הכשילם באנשים שאינם מהוגנים, דאינם בכלל חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, משום דהוי אונס דשכיח, ואפשר היה לברר הדבר מקודם. ובנידון דידן שנמצאו התפילין פסולות, מצד אחד יש לומר דכיון שנתן למגיה

גדר "ונאנס" ולא עשאה ה. אלא דיש לעיין אם הא דאמרו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה וכו', האם הוא דוקא בנאנס (בגדרי אונס שבאיסורין), או גם בשגג ולא עשאה, דבנידון דידן חשיב שוגג ולא אנוס, וכמבואר ברמב"ם בפ"ד מהלכות שגגות ה"ג, הורו ב"ד שיצא השבת לפי שנתכסית החמה ודמו ששקעה החמה, ואח"כ זרחה, אין זו הוראה אלא טעות, וכל שעשה מלאכה חייב [חטאת]. וכן אם התירו ב"ד אשת איש להנשא לפי שהעידו בפניהם שמת בעלה, ואח"כ בא בעלה אין זו הוראה אלא טעות, והאשה והבועל חייבין חטאת על שגגתם. וכן כל כיוצא בזה ע"ש. וביאר בשו"ת נוב"י מה"ת יור"ד סימן צ"ו דכל דבר שבא על פי טעות נחשב שוגג ולא אנוס, ושאיני שמשה שלא בשעת וסתה וראתה דם, שאין המכשול מחמת טעות ושקר, שהוא נהג ע"פ מנהגו של עולם ע"ש. ועפ"ז פסק בשו"ת רב פעלים ח"ג יור"ד סימן ט"ו דאשה שסמכה על הוראת חמותה והטעתה, נחשבת שוגגת ולא אנוסה ע"ש. [ועיין בב"ש סימן י"ז ס"ק קע"ב ובשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ס"א]. ולפי זה גם בנידון דידן שהניח תפילין פסולות מחמת טעות המגיה, נחשב שוגג ולא אנוס. וכן בהאי דבב"ק הכשילם באנשים שאינם מהוגנים, חשיב שוגג ולא אנוס, ואינו ענין לחשב לעשות מצוה ונאנס. אך מצאנו כמה אחרונים שהקשו כן, ומוכח דס"ל דגם בכה"ג מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וצ"ע. [ועיין עוד בפני שלמה ב"ב ד"ט מה שביאר בהאי דהכשילם. ולדבריו אינו ענין לנידון דידן ע"ש].

עבר איסור באונס האם צריך כפרה

ו. בשו"ת תורה לשמה סימן ר"י נשאל באדם שאכל פרי שאין דרכו להתלעלע במחומר, ותלשו ואכלו בלא בדיקה, ואירע שהיה בו תולעת כי כאשר אכל קצת ממנו ראה בהנשאר חצי תולעת, האם צריך כפרה. והשיב, שהאנוס אינו צריך כפרה וכמש"כ הרמ"א ביור"ד סימן קפ"ה בשם המרדכי והרא"ש שכתבו בשם מהר"ם, שאם שמש שלא בשעת וסתה ומצאה דם אחר תשמיש, מקרי אונס, ואינם צריכים כפרה. וכן בנ"ד אנוס מקרי כיון שאינו חייב לבדוק הפרי שאין דרכו להתלעלע. ועכ"ז צריך להצטער ולהתוודות על דבר זה שבא לידי עבירה, כי בעל נפש יחמיר על עצמו לעשות כפרה גם על אונס ע"ש.

אולם יעויין בהגהות מהר"ד בספרא פ' אחרי מות פ"ד אות ז' שכתב, דרק בגוונא דהרמ"א אין צריך כפרה, כדי שלא יהא לבו נוקפו ופורש. וכמש"כ הרא"ש בתשובה כלל כ"ט סימן ב' בשם מהר"ם דאנוס הוא ואם אתה מצריכה כפרה לבו נוקפו ופורש. אמנם במרדכי בשבועות סימן תשל"א הביא בשם מהר"ם דפוס פראג ס"י תרכ"ב שכתב רק טעם דאנוס הוא. ומכל מקום י"ל דדוקא התם ע"ש. וזה דלא כדברי רבינו ז"ל.

ויש ליישב את דברי התו"ל, דהנה בשו"ת מהר"ם (דפוס לבוב) סימן קצ"א כתב וז"ל, ואשה ששמשה שלא בשעת ווסתה ומחר בדקה עצמה ומצאה דם אין צריכים כפרה, ואסור לומר לה שצריכה כפרה, דא"כ לבה נוקפה ותפרוש דכל כה"ג אנוסה הוא. וכ"כ בהגהות שערי דורא ה' נדה סימן ז'. ומבואר בדבריו תרתי. א. אינה צריכה כפרה. ב. אסור לומר לה שהיא צריכה כפרה. ואפשר דהא דכתב דא"כ יהא לבה נוקפה ותפרוש, אין זה טעם למה אינה צריכה כפרה, דלזה סגי בטעמא דאנוסה היא, אלא זה טעם להא דאסור לומר לה שהיא צריכה כפרה. ולפ"ז שוו דברי המהר"ם בתשובותיו. ואתו שפיר דברי התורה לשמה.

ויש לסייע לדברי התו"ל מדברי הרמב"ם בפה"מ סוף יומא ד"ה חטאת ואשם, שכתב, ולשון הכתוב כי מביא חטאתו צריך תשובה, שנאמר והתודה אשר חטא עליה וכו'. וכל זה כשעבר ברצונו, אבל באונס פטור ע"ש. [ולשון הספרא פ' אחרי מות ו' פ"ד אות ז', כבר יישב על נכון בספר התשובה פ"א ה"א בבארי בשדה עפ"ד הר"ש משאנץ על התו"כ ע"ש].

והנראה בזה, דהנה מדברי הרמח"ל בדרך ה' ח"א פ"ד יוצא דבכל עבירה איכא תרתי לגריעותא. א, הטעם אשר בשבילו הוזהרנו שלא לעשות המעשה ההוא, ובשביל זה היה ראוי להמנע מלעשות המעשה אפילו בלא אזהרה. ב, עכשיו שנצטוו צריך שלא לעבור על אזהרת ה' יתברך. וכפי שביאר בקובץ הערות בביאורי אגדות סימן ג'. ולפי זה נראה דהעובר עבירה באונס, כיון דלאונסיה עביד לא חשיב כעובר על רצון ה', אך מכל מקום פגם וקלקל בעצם העוון שהוא דבר רע מצד עצמו.

אך יש לומר, דהנה בשו"ת חמדת שלמה או"ח סימן ל"ח כתב, דמעשה הנעשה באונס לאו כמאן דעביד איהו ואין המעשה מתייחס אליו, והוי כנעשה מאליו ע"ש. ולפ"ז אין נחשב על העובר שהוא פגם וקלקל דלאו כמאן דעביד. אלא דיעויין בכללי קלב"מ כלל ב' סק"ה שכתב, דכל מאי דאיכא למימר דלא חשיב כמעשה ידיה, הוא כשעושה כן בכפייה שלא מרצונו, משא"כ היכא דעושה מרצונו אלא שטועה הוא, דאע"ג דחשיב אנוס ופטור, מ"מ ודאי דחשיב כמעשה ידיה ע"ש. ולפי זה יוצא, דהעובר באונס ע"י טעות, אף שאין עליו תביעה מחמת שעבר על רצון ה' יתברך, מ"מ פגם וקילקל ע"י מעשיו. והעובר באונס ע"י כפיה, אין עליו תביעה כלל, לא מחמת שעבר על רצון ה', ולא מחמת שהוא גרם פגם וקילקול. ועמש"כ בשערי שלום דיני לפני עור בקונטרס אחרון סימן ב'.

פניני הלכה

נפילת אפים

ענין נפילת אפים אחר התפלה מבואר כבר בראשונים דנלמד ממשה רבינו שהתחנן אל ה' בישיבה, בעמידה, ובנפילה ולכן אחר תפילת העמידה נופלין על פניהם, וכתב המ"ב דנפילת אפים שנהגו בה בימים הראשונים היה בדרך קדה ארצה, ועכשיו לא נהגו אלא להטות הראש ולכסות הפנים, ובש"ע כ' נהגו להטות על צד שמאל, ובראשונים כ' כמה טעמים בזה, כן ביארו כח וענין נפילת אפים, וזכויות המכוין בה.

מקורו בתורה: ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום. טעם ואתנפל, שהיה נופל לפניו ארצה, כי מכאן הוציאו רז"ל תכסים התפלה שתקנו לנו בשלשה ענינים, והם ישיבה, עמידה, נפילה, שכן מצאנום שלשתן בתפלתו של משה בהר סיני, ישיבה, הוא שכתוב ואשב בהר וגו'. עמידה, הוא שכתוב ואנכי עמדתי בהר. נפילה, הוא שכתוב ואתנפל לפני ה'. (פי' רבינו בחיי עה"ת, פרשת עקב). • ויפלו על פניהם, להתפלל, ומכאן לנפילת אפים בתפלה (רבינו בחיי, פרשת קרח).

טעמו וענינו: ודע כי ענין נפילת אפים בתפלה יש בו שלש כוונות, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו. (רבינו בחיי, פרשת קרח). • ובדברי חכמי הקבלה אשר עמדו בסוד ה' דברו מענין נפילת אפים, אשר הוא כמוסר עצמו למיתה כי אחרי שתפלות כנגד תמידין תקנום, ויש עוונות אשר לא נתנו לכפרה אלא במות אדם רשע כענין בחלול ה' וכו', לכן האדם מוסר נפשו למיתה בעת ההיא וכו', ובמוסרו עצמו למיתה ונתן[כפר לו. (לשון מהר"ש הלוי אלקבץ, המובא בהגה"ה בסידור שלי"ה).

למורא השכינה: האחת למורא השכינה. כדי שיתלבש בזה בושת וצניעות, כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת, ולפי שכונות המתפלל שהשכינה כנגדו, וכענין שכתוב שויתני ה' לגדי תמיד, לכן תקנו בטכסיס התפלה כסוי הפנים, והכל ליראת ה' יתברך, כענין שכתוב במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. (רבינו בחיי, פרשת קרח).

להראות צער והכנעה: השנית, להראות צער והכנעה. והוא, כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, וההכנעה מעקרי התשובה, ואז תפלתו מקובלת והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו. וכן אמרו רז"ל על הצדיק המצטער חלש דעתיה ואתא מטרא, אכסיף ואתא מטרא. דדומה לזה אמרו בבבא מציעא שלהי פרק הזהב דביתוהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי, מההוא עובדא ואילך לא הוה שבקא ליה לרבי אליעזר למנפל אפיה בתחנונא. והענין כדי שלא יצטער, ומתוך הצער וההכנעה והעלבון יעניש את רבן גמליאל אחיה, שהיה ראש ישיבה ושברכוהו בעצתו. והא למדת שלא היתה מתיראת הגברת הזאת, שיענישו בתפלתו אלא מתוך נפילת אפים. (רבינו בחיי, שם).

לבטל רצונו והרגשותיו: השלישית, להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו. והוא, כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו, והוא מסכים במחשבות שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכו ועניניו, ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו, וכענין שכתוב כי לא לאדם דרכו. וכאלו הרגשותיו בטלות ואסורות ממצוא חפצו, ועיניו ושפתיו מסותמות, לא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון הש"י, וזה דוגמת מה שמסכים עם לבו בכוון רגליו בתפלה כאלו רגליו כבולים, אין חפצו תלוי בעצמו. (רבינו בחיי, שם).

טעם שמסתירים פניהם: למה מסתירים פניהם כשאומרים תחנון, על שם כשהיו ישראל משתחוין בעזרה היה בין כל אחד ואחד ד' אמות כדי שלא ישמע חבירו, לכן מסתיר שיכוון ולא ישמע חבירו. (סידור הרוקח, נפילת אפים).

טעם ההטיה על צד שמאל: ומצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל, הנופל על פניו צריך להטות לצד אחד וכו', על צדו השמאלית והטעם משום דתנינן תמן, הסיבת שמאל שמה הסיבה, וזוהי הסיבת בני חורין ומלכים, הלכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש חורין, כיון שמה נד' פירש שכתב לפני המקום, והר"ר מאיר נר"ו נתן סימן לדבר, על שם שמאלו תחת לראשי. (שבלי הלקט, ענין תפלה, סי' ל'). • ובשם רבינו האי גאון ז"ל כי מן הראוי לאדם ליפול על פניו בצד שמאל, ונתן טעם בזה כדי לשעבד בנפילת אפים היד הרומזת חירות בליל הפסח. (פי' רבינו בחיי עה"ת, פרשת קרח). • ויש שביארו להיפך דכיון דמוחלין לו כל עוונותיו יש לו להטות דרך חירות וכ"כ בכל בו, ויש נותנין טעם אחר למה צריך להיות מוטה על צדו השמאל, כדי שיעמוד דרך חרות כי בנפילת אפים מוחלין לו כל עוונותיו. (כל בו, סי' טו). • ורבי בנימין נד"ו פירש שכתב לפני המקום, לפי שמיצינו שכשאדם מתפלל שכינה מימינו וכו', נמצא כשהוא נוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה, ואם היה מוטה על צדו הימני היפך הדבר, ולא יתכן לעבד לחזור אחוריו כנגד רבו. (שבלי הלקט, שם). • ואחר כן נופל שליח צבור על פניו ושוכב על צדו השמאלית, זכר לתמיד שנשחט ששוכב על צדו השמאלי, כמו שכתבתי למעלה. (כל בו, סי' טו).

זכויות ומעלות המכוין: הנה ע"י נפילת אפים זוכה אדם לדברים הרבה א' נעשה בריה חדשה כאלו כבר מת ונסתלק גוף הראשון ממנו. ב' נותנים לו עוז ותעצומות ללחום עם יצר הרע. ג' תוספת השכל בתורה וסודותיה. ד' תוספת דבקות בקונו. ה' זוכה למסילה שמונה נד"ו פירש שכתב לפני המקום, אדם עוז לו בן מסילות בלבבם. ו' השפעה לשכינה ששואלת שאומרת תן לי כך בשביל פלוני בני. ז' שאין חטא בא על ידו ואם נודמן לו איזה חטא באקראי נפרעים ממנו בעולם הזה עד שיתמרק. ח' אם זוכה למות ולהסתלק באותה שעה אומרים לו מיד שלום בואך בלי עיכוב. ושאר צדיקים שלא כיונו כמוהו מתעכבים כל שבעה עכ"ל. (ספר פרי עץ חיים, מהאר"י ז"ל, הובא בשלמי ציבור דיני נפילת אפים).

אשרי, למנצח, ובא לציון

במפרשי התפלה ובראשונים ביארו טעם אמירת אשרי, למנצח, ובא לציון ומה ענינם לסיום התפלה, וכתבו להזהר באמירתם בכונה הראויה, לפי שהם מתקוני התפלה וקבלתה.

טעם אמירת אשרי: מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל, מנהג הראשונים היה לשהות שעה אחת לאחר תפלתם כדתנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו'. על זה הוסיפו לומר אשרי יושבי ביתך, כלומר השוהין בביתך כמו ותשבו בקדש. ומצאתי בשם גאון זצ"ל אדם שהתפלל עם הציבור וסיים תפלתו, ובא לבית הכנסת אחרת ומצאן קורין תהלה לדוד, יקרא עמהן שכן דרך ארץ. (שבלי הלקט, ענין תפלה, סי' מ"ד). • ולומר תהלה לדוד או יענך ה' ביום צרה בקדושא דסידרא, כך הפליג [רב נטרוניא], כשאמרו חז"ל כל האומר תהלה לדוד, לא אמרו שנים או שלשה פעמים, ומשמע אפילו פעם אחת, אלא חכמים האחרונים התקינו לישראל שבעיירות לומר בפסוקי דזמרא ובסדרא ובמנחה, שמא יפשע בפעם או בשתים, תשתייר אחת בידם. [ולא] מפני שחייב לאומרה שלש פעמים. וראיה לדבר, דהא שבת אין בה סדרא בשחרית, ואין בה תהלה לדוד אלא שני פעמים. (סדר רב עמרם גאון). • אשרי יושבי ביתך וגו', ונהגו לאומרו שלש פעמים בכל יום, כנגד שלש פעמים שבת קול יוצאת ואומרת בשלש משמרות הלילה, אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי, והגליתני את בני בין אומות העולם, ולכך

אנו אומרים על הבית שנשרף ואין לנו כי אם מקדש מעט אשרי יושבי ביתך, ועוד שאשרי הוא כנגד הוי', כמו שאומר במדרש תלים, עשרים אשרי יש בספר תלים כנגד עשרים הוי שיש בספר ישעיה. (אבודרהם).

כולו שבח והודאה למקום: וזה שאמרו מובטח לו שהוא בן העולם הבא. לא אמרו שמשום מצוה זו לבדה זוכה אדם לחיי העולם הבא, אלא שאם היתה מצוה זו יתרה על מחצה זכויות מכרעת, והשמיענו בזה שהיא כשאר מצוות, והטעם לפי שכולו שבח והודאה למקום, וצורך העולם ופרנסתו והשם ברחמיו מכין להם צרכיהם, והאומרו בכוונה ודאי יש לו רוח נשברה וכו', וגם מה שמוסיפין בסוף המזמור ואנחנו נברך י-ה להודיע שהוא בן העוה"ב, וזהו מעתה ועד עולם. (אבודרהם).

יהר מאוד לאומרה בכוונה: הנה מזמור של תהלה לדוד שאומרים שוב שנית אחר תפלת י"ח יהר האדם מאוד לאומרה בכוונה עצומה, יותר מאמירה ראשונה של פסוקי דזמרה, וז"ל הזהו"ק פרשת פנחס וכו', הרי זה מבואר מזוה"ק הנ"ל, שאמירת תהלה לדוד שאחר תפלת י"ח יותר חיוב על האדם, מזה שבפסוקי דזמרה, ולכן יהר האדם מאוד לאומרה בכוונה יותר עצומה, ובהתלהבות היותר גדול, ולא כמו שעיינו ראו רבים סרים מכוונת אשרי ובא לציון, אף שמתפללים עד כאן בכוונה עצומה, אך מכאן ועד סוף התפלה אינם שמים לבם כלל אל הכוונה ועל דקדוק התיבות כנ"ל, ובשביל חסרון הכוונה מוציאין מפיהם ג"כ כמה שמות הקדושים לבטלה, היינו שלא בכונת הלב ר"ל, אוי לעינים שכן רואות. (יסוד ושורש העבודה, שער הקרבן פ"ט).

הכוונה בפותח את ידך: ובספרים מדוייקים גורס כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב, מפני שאי אפשר שלא יכוין דעתו באחת משלשתן, וכתבו הגאונים שצריך לכוין בכלו, ואם לא כיון לכל הפחות בפותח את ידך צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת. (אבודרהם). • ובפסוק פותח את ידך יכוין את לבו מאוד ולהתפלל במחשבתו לית"ש על מזונותיו ועל מזונות אנשי ביתו, ועל מזונות כללית אומה הישראלית, אשר בחר באבותם לחלקו הקדוש כמבואר בלשון הזהו"ק הנ"ל, שכתב בגין דפרנסה לא חזי למשאל אלא בתר צלותא כו', הרי מבואר בפסוק פותח את ידך וגו', ויתפלל האדם על מזונותיו. (יסוד ושורש העבודה, שם).

למנצח - טעם אמירתו: בשוחר טוב יענך ה' ביום צרה, אמר ר"ש בר אבא, אתה מוצא י"ח מזמורים מראש הספר עד הפסוק הזה, שאשרי האיש ולמה רגשו גוים חד מזמור, כנגד י"ח ברכות כשאדם מתפלל י"ח אומרים לו תתעני צלותך, וכך אחר י"ח מזמורים אמרו ליה לדוד יענך ה'. נראה לי מטעם זה אומרים מזמור זה אחר י"ח ברכות. (סידור חסידי אשכנז). • וגם מדבר זה המזמור מענין הקץ וכו', אלה ברכב. גוג ומגוג, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו. ולכך נהגו לאמרו סמוך לסדר קדושה שמתחיל ובא לציון גואל. (אבודרהם). • למנצח מזמור לדוד, מפני שיש בו תחנה ותפלה וכו', לפי שאדם צריך לפרנסה ולמזונות בכל יום, ומזמור זה דוד אומר על ישראל שהיו צריכין לפרנסה והיו פושטין בגדו, והיה דוד מתפלל עליהם שישובו לשלום, לפיכך תקנו לאומרו בכל יום. (סידור רבינו שלמה מגרמיזא).

מזמור לקבלת התפלה: וגם ניתן לב לדעת על מה תקנו לנו לומר הסימן הזה [למנצח] בכל יום אחר סיום התפלה קודם קדושת ובא לציון, ויגעתי ומצאתי במדרש וז"ל, אמר ר"ש בר אבא וכו', כנגד שמונ"ע ברכות שאדם מתפלל, הן אומרים לו תתענה צלותך, כך אחר י"ח מזמורים אמר לו לדוד יענך ה' ביום צרה עכ"ל, וכן שהמזמור הזה היה בשורה לדוד ברוח הקודש שנתקבלה תפילתו, ומעתה יצא לנו טוב טעם ודעת מה שתיקנו לנו לומר המזמור הזה אחר סיום תפילת י"ח וכו', ומעתה אומרים לו כל הציבור נגד הש"ץ שהוא עומד במקום הכהן העובד במזבח אומרים לו יענך ה' ותתעני צלותך וישגבך שם אלוקי יעקב וגו', ואז אנחנו הציבור נרננה בישועתך. לאמור, עתה ידעתי כי הושיעה ה' משיחו ויענהו משמי קדשו, ובהו הוסיור כל הספיקות והדקדוקים הנופלים בסימן זה וניכרין דברי אמת. (סידור שער הרחמים עם פי' מגיד צדק, להמגיד מפאלאצק [תקמ"ח]).

חביבות המזמור והזהירות בכוונתו: המזמור התחיל יענך וסיים יעננו שחביב המזמור עליו מאוד. (סידור הרוקח). • למנצח מזמור לדוד יענך וגו'. מזמור זה הוא ג"כ תקון גדול מתקוני התפלה ומבואר הוא באריכות בזהו"ק פרשת פנחס וכו', לכן יהר האדם מאוד לאומרו בכוונה עצומה ובדקדוק התיבות, ובמזמור הזה יש בו ע' תיבות כנגד ע' קולות שהשכינה הקדושה צועקת, כתבי האריז"ל, ומבואר בזהו"ק בכמה מקומות, לכן מי שבא בסוד ה' יכוין כל המזמור ממש על השכינה הקדושה, כי גם תיבות הושיעה ה' משיחו מרמז ג"כ על השכינה הקדושה, שנקראת מלך המשיח כמבואר בזהו"ק. (יסוד ושורש העבודה, שם).

טעם אמירת פסוקי ובא לציון: ובשעת שהייה בבקר לאחר תפלה היו מביאין ספרים קורין בתורה ובנביאים ובמשנה ובשמועות, והיו מפרשין דאמרו[ינן] לעולם ישלש אדם את ימיו שלש במקרא שלש בשמנה שלש בתלמוד כדי לקיים לא ימוש מפך וכו', והרי כבר קראו בתורה קודם התפילה שבחרו להם קריית שמע מפני שיש בו דברים הרבה. ולאח[רן] התפיל[תן] היו קוראין בדברי הנביאים, ולאח[רן] שעה במשנה ובשמועות התלמוד. וכיון שרבתה העניינות והיו צריכין למעשה ידיהן ולא יכלו לעסוק כל כך והניחו התורה במקומה, ולא עקרו מלקרות את שמע וכו', אבל נביאי עקרו, ואף על פי כן היו קוראין בנביא אלו שני פסוקים ובא לציון גואל, ואני זאת בריתי, שיש בהן מעין קריאת התורה, כדכתיב ודברי אשר שמתי בפִּיך. ועדיין הם במקומם קבועים לעליו בכל יום. (ספר הפרדס לרש"י).

כוונת ברוך אלוקינו: והוא תפלה מפוארה, שאנו מודים ומשבחים למי שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורתו ומצוותיו, ליכות בהם לחיי העולם הבא, ולעשות רצונו למצוא חן בעיניו, ונראה לי שתקנו התפלה הזאת במקום הזה אחר סדר קדושה, מפני שהיא סוף התפלה וגמרה וכו', ראוי לנו להודות ולשבח למי שזיכנו לעמוד לפניו להיותינו חלקו ונחלתו, עמו וצאן מרעיתו, ואנו מתפללים אליו והוא עונה אותנו. (סדר היום). • כתב הרב האר"י ז"ל שכשאומר ברוך אלוקינו יכוין בו היטב, ויראה בעיניו כאילו הוא כפות להשליכו בתנור שורף וניצול, שאין אש בווער כדת הכזב והשקר, והקב"ה נתן לנו תורת אמת, וכו' בלמען לא ניגע לריק יכוין שלא יכשל בקרי, שע"ז הוא מוליד לבטלה וכו', גם ישים בכוונתו כי יעזרהו ה' לעובדו בלבב שלם, כי אם אינו עובד את ה' כראוי, אז אפילו שיהיה לבו פתוח בתורה, כל יגיעו להוסיף כח אל הקליפות להוליד משחיתים הנקראים ריק ובהלה, בסוד ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי. (שלמי ציבור למוהר"י אלגאזי, בשם האר"י).

יתפלל על זרעו: וכתב עוד בעטרת זקנים, ותמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על זרעם שהיו לומדי תורה, וצדיקים, ובעלי מדות טובות, ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה וכו', וכן בובא לציון גואל כשאומר למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, בכל מקומות אלו יעשה תפלתו קבע על בניו שהיו לומדי תורה,

הרב שמואל זלושניק

נוול "אלינא דהלכתא" - ברנפלד

ואיתא בילקוט תהלים וכו', תנא דבי אליהו מעשה כבהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וד' נקבות, ובכל יום מתפלל ומשתטח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבוא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער, אמרו לא יצאת אותה שנה שלימה עד שבא עזרא והעלה הקדוש ב"ה את ישראל מבבל, והעלה אותו כהן, ולא נכנס אותו כהן לעולמו, עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומבני בניו עד מאה שנה. (הגהות מוהר"א חיון, לספר שלמי ציבור, דיני ברכות השחר אות י"ז).

קדושה דסדרא

כ' השו"ע (סי' קל"ב) מתרגמינן קדושת ובא לציון וצריך ליהזר בו מאוד לאומרו בכוונה, ובסעי' ב' כ' אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסדרא, וכבר איתא בגמ' דעלמא קאי אקדושה דסדרא ובראשונים ביארו גודל ענינו וקדושתו ושבו אנו מתקדשין יותר מהמלאכים, כן מצאנו כמה ידיעות בראשונים על מה נתייסד קדושה זו ומה הטעם שמתרגמים אותו.

יסוד תקנתו בשעת השמד: נראה לרבי, שסדר הקדושה שאנו אומרים בתוך ובא לציון בבוקר, בשעת השמד תיקונוה, שגזרו המינים, הם תרמייתי הנצרי, שלא לענות קדושה באגודה אחת בתוך י"ח ברכות, ולאחר שעה שהלכו משם האורבים היו אומרים מקראות הללו של קדושה ליחד את השם. (ספר הפרדס, לרש"י). • בתשובת הגאונים מצאתי, בשעת השמד גזרו שלא לומר קדושה בכל יום, לפי שהמינן הלשינו על ישראל, ואמרו לפני המלך, למה זה אינך מוחה ביהודים שמדמינן עצמם למלאכי השרת בתפילות, שאומרים קדושה בכל יום שכתוב בה, נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, [וזו] היא חרפה גדולה, ואמנו, דהיינו שלוש קדושה, ומתרגמינן אותו מפני החיבה, כלומר הרי עליהם שומרים עד גמר תפילה, וכשהיו שומרים פונים לדרכם, היו אומרים קדושה אע"פ שלא במקומה, וכיון שמת אותו המלך ישתחקו עצמותיו, נתבטלה הגזירה, ועל שם הנס שנתבטלה הגזירה, יסדו סדר קדושה בסוף התפילה, וקבעו בה עניני קדושה שבעמידה. (סידור חסידי אשכנז).

התרגום - שיחשב לשני קדושות: עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר שלא היו יכולין לענות הקדושה בתוך התפלה, מפני האורבים שהיו עומדים בבית הכנסת שגזרו שלא יענו קדושה, ולאחר התפלה כשהיו האורבים הולכין היו קורין וקרא זה אל זה ואמר, דהיינו שלוש קדושה, ומתרגמינן אותו מפני החיבה, כלומר הרי זה כאילו אמרנו ב' פעמים קדוש דיוצר אור ודתפלה, ואע"ג דבזמן הזה אנו אומרין קדושה בחטיבה אחת בתוך התפלה, לא בטלו קדושא דסידרא, קא סברי גזרה שמא יגרומ החטא, וכדאמרין התם אל תשנו מנהג אבותיכם בידיכם, וכדי לעשות פומבי לדבר, וכן אנו אומרים ותשאני רוח כנגד ברוך. ה' ימלוך, כנגד ימלוך, ועל כן מסיימין ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים. (שבלי הלקט, ענין תפלה, סי' מ"ד).

מנהג הראשונים: ובא לציון ואתה קדוש, קידושא דסידרא היא, לפי שהראשונים הייתה תורתן קבע ומלאכתן עראי, ובכל יום אחר תפילה היו יושבים ודורשים בריבם, ואחר סיומם היו אומרים ואתה קדוש, וכל סדר קדושה וקדיש ונפטרין, לפיכך קבעו האחרונים לאומרה בכל יום. (סידור הראב"ן).

התרגום - כמנהגם לתרגם: ולפי שהיו הראשונים מתרגמינן ומפרשים בכל יום ומשמיעין לרבים את הדרשה, והיו מתרגמים גם אלו הפסוקים האחרונים של קדושה, ואחרי מנהגם נהגינן גם עתה. (סידור הראב"ן).

משום ע"ה המאחרים לבוא: ומה שתקנו סדר קדושה בסוף, בעבור עמי הארץ המאחרין לבא לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה, דאמרין בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא, אסדרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא. וכו' ותקנו להם כאן כמו תפילה קטנה, בתחלה אשרי, ואח"כ קדושה וזכרון ציון, ותלמוד תורה, כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין שבע בעבור המאחרים לבא. וגם מניתי ההזכרות שיש בסדר קדושה זה ומצאתים י"ח הזכרות כנגד שמונה עשרה. (אבודרהם).

התרגום - כדי שיבינו: ולכך תקנו לתרגם סדר קדושה זה כדי שבינו עמי הארץ, שאין מכיין לדבר בלשון הקדש, אלא בלשון תרגום, שהיו רגילים לדבר בו באותו זמן, כמו שאמרנו בפירוש הקדיש. (אבודרהם).

יושב תהלות ישראל: עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש יושב תהילות [ישראל] זה שאנו שוהין לאחר התפילה בבית הכנסת והקדוש ברוך הוא שורה שכינתו עוד לשם [ולשמוען] תהילות ישראל. וינסב, לשון שהייה והמנחה, כמו שבו להם פה, וישבו שרי מואב, ומתרגמינן ואורכו וכן אתה קדוש יושב תהילות ישראל. שווה וממתין תהילותם של ישראל. (ספר הפרדס, לרש"י). • ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, אתה הקב"ה שאתה קדוש ממתין לשמוע תהילות ישראל, אע"פ שמקלסין אותו למעלה, אין ערב כתפילת בניו, שהרי שמעיא"ל המלאך משתק המון מעלה להשמיע תפלת ישראל וכו', כי המלאכים אין בהם יצר הרע, אבל בני התחתונים שיש בהם יצר הרע וכופפים יצרם. ומשוררים למלך הכבוד, הקב"ה מצוה למלאכי השרת שישמיעו לפניו תפילת בניו ותהילותם. (סידור הרוקח).

טעם השנינו באמירת ה' ימלוך, במקום ימלוך ה': ומה שנהגו לומר ה' הסדר קדושה בלחש, בעבור פסוק ה' ימלוך לעולם ועד שאמר משה, והיה ראוי לאמרו ראשון. שמוהו אחרון, כדרך סדר הקדושות, שהמלכות בסוף וכו', ואם תאמר למה תקנו לומר קדושה זה, ה' ימלוך לעולם ועד שאמר משה, ובקדושה שאומר מעומד ימלוך ה' לעולם, שאמר דוד. וי"ל לפי שמתרגמינן זה הסדר קדושה, תקנו לומר הפסוק שאמר משה לפי שאין תרגום לכתובים. ושמעתי בשם הרא"ש, שאמר כי קבלה בידו שעל תרגום פסוק ימלוך ה' לעולם וגו', יצאה בת קול ואמרה ליונתן בן עוזיאל, מי הוא זה שמגלה סתרי לבני אדם, מפני שיש בו קץ משיח (אבודרהם). • וכו' הרא"ש ז"ל כי לפיכך אומרים כאן ה' ימלוך שהוא מן התורה, משא"כ בקדושה שבתפלה, לפי שמתרגם כאן כל הקדושה ולפיכך אומר ה' ימלוך כדי לתרגמו בתרגומו של אונקלוס שהוא גדול משל עקילס. (כל בו, סי' ד"ד). • ולפי"ז צע"ג מה שכ' האדר"ת וז"ל, ה' ימלוך לעולם ועד, ה' מלכותיה קאם. לולי מסתפינא הוה אמינא שצריך לומר במקום הפסוק הזה, פסוק ימלוך ה' לעולם הנאמר בקדושת חזרת הש"ץ, ונראה מזה שהוא מעיקרי הקדושה ממה שקבעוהו באמצע התפלה. (תפלת דוד, להאדר"ת).

עלמא קאי אקדושה דסידרא: אמר רבא בכל יום יום מרובה קללתו משל חברו שנאמר וכו', ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנאמר ארץ עפתה כמו אופל צלמוות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל (סוטה מ"ט ע"א) • אקדושה דסידרא סדר קדושה. שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה, וכיון שנהוג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא. (רש"י, סוטה שם). • ותקנו לומר סדר קדושה בכל יום וכו', לפי שבזכות ישראל ניצולין מדינה של גיהנם דכתיב צלמות ולא סדרים, ואפילו אם יתחייב אדם לדינה [של] גיהנם מצנן לו גיהנם, של סדר

שי"ח הלכה

בדין ברכת כהנים

בדין קול רם בבית הכנסת שכולם כהנים

שאלה: נסתפקו, בבית כנסת שכולם כהנים שקיי"ל שנושאים כפיהם בשביל העם שבשדות, האם בעינן אז לברך בקול רם, או לא, שבלא"ה אין הברכה לציבור כאן, וצ"ע.

תשובה: צריך, (תשו' בכת"י לתלמיד).

מהו גדר של קול בינוני

שאלה: המ"ב כותב שדין קול רם של ברכת כהנים הוא מעולה בקולות, לא בקול גדול, ולא בקול חלש, אלא בינוני. וצ"ע לפי"ז מדוע ברבו המתפללים אומר בקול גדול, הרי מבטל דין קול בינוני וצ"ע.

תשובה: שם זה קול הבינוני, (תשו' בכת"י לתלמיד).

האם בחו"ל האשכנזים מתברכים מהספרדים

שאלה: נסתפקו, בחו"ל שמנהג האשכנזים שלא לישא כפיהם רק במוסף של יו"ט, והספרדים נהגו לישא כפיהם כל יום, האם האשכנזים מתברכים מברכת כהנים של הספרדים, כמו עם שבשדות, או לא, וצ"ע.

תשובה: אולי, (תשו' בכת"י לתלמיד).

בדין חינוך כהנים קטנים לברכת כהנים

שאלה: איך ההלכה למעשה, האם צריך לחנך הכהן לבניו הקטנים, שישאו כפיהם יחד עם הגדולים, או שאין צריך לחנכם בכך, (ואיך הנהיגו רבותינו בזה) וצ"ע.

תשובה: לא נוהגין (ויש מקדימין קצת), (תשו' בכת"י לתלמיד).

בהכנס"ש שכולם כהנים לאיזה צד יכוונו פניהם

שאלה: בבית הכנסת שכולם כהנים, שנושאים כפיהם לעם שבשדות לאיזה צד יצדדו את פניהם האם כלפי ההיכל כמו תמיד, או לא, וצ"ע.

תשובה: כתמיד, (תשו' בכת"י לתלמיד).

למי מכוון הכרזת כהנים

שאלה: המכריז כהנים האם כוונתו דווקא לאלו שכבר הגיעו לארון קודש (וסביבו), או גם לכהן רחוק, שעכשיו בזריזות יבוא ממקומו, וצ"ע, ונפ"מ אם חיוב הכהן הרחוק מן התורה או לא.

תשובה: גם לרחוק, (תשו' בכת"י לתלמיד).

הכוונה בברכת יברכך

שאלה: כששומע מהכהן תיבת יברכך, ורוצה לכוון בכל סוגי הברכות שבעולם בני חיי ומזוני, וכו', וכנגדו עומד רש"י על התורה, שמפרש שהפירוש יברכך הוא בנכסיך, מה יעשה.

תשובה: הכל בכלל, (תשו' בכת"י לתלמיד).

ברכת כהנים פעם שניה בעידן ריתחא

שאלה: כהן שנשא כפיו במנין אחד, שכבר אין לו חיוב לישא כפיו במנין שני, (היום), האם בעידן ריתחא כן יענישו אותו כשלא ישא כפיו במנין שני.

תשובה: אם נמצא שם ישא, (תשו' בכת"י לתלמיד).

ממתי אסור להסתכל על ידי הכהנים

שאלה: רצינו לברר דעת מרן שליט"א, ששני ספרים הדפיסו תשובה ממרן שליט"א, (עם סתירה), ממתי חל איסור הסתכלות על הכהנים, האם משעת הברכה, (אקב"ו), או מיברכך, מה דעת מרן להלכה.

תשובה: מיברכך, (תשו' בכת"י לתלמיד).

זריזות לברכת כהנים על חשבון אריכות בשמו"ע

שאלה: האם כהן צריך לקצר שמו"ע, וצריך ליטול ידיו לפני ברכת כהנים או שיסמוך על דיעבד, שכתוב שיכול לסמוך על נטילת שחרית, וצ"ע.

תשובה: אולי, (תשו' בכת"י לתלמיד).

הלכות נפילת אפיים

דיני נפילת אפיים וי"ג מידות בביהכנ"ס חסידי ובשטיבלך

שאלה: אשכנזי, המתפלל בביה"כ נוסח ספרד, האם יאמר התחנון של והוא רחום כשיטתם, (יותר קצר), או כמנהגו.

תשובה: כמנהגך. (דולה ומשקה, עמוד פ"ט).

[א"ה: שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א שיאמר תחנון ביחד עם הציבור. אבל מסתמא הכוונה על נפילת אפיים, שבשני וחמישי יפול תחילה כמנהג

המקום שזהו דבר של פרהסיא ודו"ק. (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א)].

שאלה: במנין, בשטיבלך, כשרוב המתפללים אומרים י"ג מידות (אחרי התפילה של חזרת הש"ץ), והוא נוהג לא לומר, האם כשהוא חזן שם, יאמר י"ג מידות, או לא. (האם אזלינן בתר החזן, או הציבור)

תשובה: שלא יהיה חזן.

ובע"פ הוסיף: שאם יש לו חיוב וצריך לגשת לעמוד, שיאמר י"ג מידות כמו רוב הציבור. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: והוא דבר שצריך לשים לב אליו, בשטיבלך, שיש הרבה ספרדים וחסידים והרבה פעמים הם רוב מהמנין, והחזן הוא ליטאי, וצריך להזהר לפסק מרן שליט"א לומר וידוי וי"ג מידות כמנהג רוב המתפללים. שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א דהנוהג שלא לומר וידוי וי"ג מידות קודם נפ"א, ונזדמן לו להתפלל במקום שנוהגים לאומרם שיאמרם כמנהג המקום, וכ"ה בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג סי' פ"ט). (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א)].

שאלה: בסליחות של בה"ב (שני חמישי ושני) שאומרים שם לשון של צום, האם צריך לדלגו כשאין צמים.

תשובה: אין לדלג. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' מ"ב (סי' תצ"ב סק"ה)].

נפילת אפיים רשות

שאלה: הטור (או"ח סי' קל"א) כתב בשם ר' נוטראי דנפילת אפיים רשות, האם פוסקים כך למעשה.

תשובה: נכון. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: ויש שמטעם זה מבטלים אמירת תחנון מכל סיבה קטנה שאינה מוזכרת בהלכה ובפוסקים וטענתם שהיא רק רשות, ואין חיוב לאמרה, ואין דעת חכמים נוחה ממנהג זה, שמכיון שהיא תפילה גדולה מאוד כמבואר בגמ', א"כ אין לבטלה בלי סיבה אמיתית ע"פ ההלכה].

בדין נפילת אפיים רשות והפורץ גדר ינשכנו נחש

שאלה: קיי"ל שנפילת אפיים הוא רשות (כן מבואר בטור), וא"כ ק"ו שמה שמוסיפים בשני וחמישי תחנונים של והוא רחום שהם רשות שהם הוספה על תחנון, ומאיידך מבואר בפוסקים על אמירת והוא רחום שהפורץ גדר ינשכנו נחש, וצ"ע מהו הטעם הרי צריך להיות רשות וצ"ע.

תשובה: גם והוא רחום יתכן שהוא רשות, ומספיקא מקילין בו, ומ"מ כשאין ספיקות השתא כבר קבלו עליהם, ומי שאין אומר הוי פורץ גדר, (תשו' בכת"י לתלמיד).

תחנון עדיף שיאמרו בקול

שאלה: המנהג לומר תחנון בלחש, האם יש מקור לומר דוקא בלחש, ולא בקול.

תשובה: בגמ' משמע שאמרו בקול. (דולה ומשקה, עמוד צ').

שאלה: מי שלא אמר אבינו מלכנו בשחרית בבה"ב, או בצום, או עש"ת. האם יאמר כל היום או לא.

תשובה: יכול לומר. (דולה ומשקה, שם).

ימים שאין אומרים תחנון, וכשיש חתן בביהכנ"ס

שאלה: מצאנו (ברמ"א סי' קל"א ס"א ובמ"ב סק"ה) בימים מסוימים, שאין אומרים בהם תחנון שכבר אין אומרים אותו במנחה שלפניו. ובימים מסוימים מצאנו שאין אומרים תחנון, רק ביום עצמו, ולא במנחה שלפניו. וקשה מהו הכלל בזה.

תשובה: ביו"ט גמור אין אומרים כבר במנחה. (דולה ומשקה, שם).

שאלה: חתן שיצא מבהכ"נ קודם תחנון, האם אומרים תחנון בבהכ"נ.

תשובה: אינו ברור. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: יעיון במ"א (סי' קל"א ס"ק י"ב) ובאשל אברהם (סי' קל"א) ובסידור בית יעקב דיני נפ"א (סעי' י"ט) שנחלקו בדין זה, וממרן הגר"ש אלישיב שליט"א שמעתי דנפטרים מלומר תחנון, ועי' בתשובות והנהגות (ח"ג סי' נ"ה). (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א)].

שאלה: בתרוה"ד (פסקים סי' פ') כתב שחתן היוצא מבהכ"נ, כדי שלא יפטרו הציבור מתחנון, צריך שיצא קודם רצה. וצ"ע מה שייך לרצה וכי ברכת רצה מחייב בתחנון.

תשובה: שלא יהא נראה שיצא רק בשעת תחנון וג'

עניני נשיאת כפים, נפילת אפיים וסוף התפילה

ברכות אחרונות כחד דמו. (דולה ומשקה, שם).

חתן ביום חופתו באולם החתונה, האם פוטר מתחנון

שאלה: ידוע שדעת החזו"א שחתן לא פוטר מתחנון ביום החתונה, [וטעמו כיון שיכול עדיין להתחרט אינו נחשב חתן כלל], ונסתפקו בקיץ [שהשקיעה מאוחר], ובאים לאולם החתונה ומתפללים מנחה לפני החופה, [עם החתן], האם אז כן פוטר החתן מתחנון או לא, [שהוא רגעים ספורים קודם לחופה], וצ"ע.

תשובה: אומרים, (תשו' בכת"י לתלמיד).

בית כנסת שמתקיים בו ברית בצהריים לענין תחנון

שאלה: בית כנסת שיעשו בו ברית בצהריים האם פטורים מתחנון בבוקר, או לא.

תשובה: פטורים, (תשו' בכת"י לתלמיד).

שאלה: (המשך) באופן הנ"ל, מי שיודע מזה שבצהריים יהיה ברית בבית כנסת והמתפללים אין יודעים האם צריך להודיע לרבים שלא יאמרו תחנון.

תשובה: צריך להודיע, (תשו' בכת"י לתלמיד).

כלה בעזר"נ אם פוטרת מתחנון

שאלה: מעשה שהיה שהיתה כלה [ולא החתן] בתוך ז' ימי משתה בביהכ"נ בעת תפילת שחרית והיא התפללה עמהם בעזרת נשים, האם היא פוטרת אותם מלומר תחנון או לא.

תשובה: יתכן שפוטרת. (הליכות חיים, עמוד נ"ב).

[א"ה: והוסיף המגיה שם בזה"ל: אולם בספר ישמח לב בעניני אירוסין ונישואין (לידידי הרב מנחם סאוויץ שליט"א, בסוף כרך א' בתשובות הפוסקים שאלה צ"ד) הביא ששאל שאלה זו להגר"ח שליט"א, וז"ל: כלה שנמצאת בעזרת נשים שבבית הכנסת, האם פוטרת את הציבור שבבית הכנסת מלומר תחנון. תשובה: לא, עכ"ל. ובמכתב אחר כתב הגר"ח שליט"א, שאולי הכלה פוטרת את הנשים שבעזרת נשים].

חתן ביום חתונתו והחתונה אחר השקיעה

שאלה: הביא המ"ב (בסי' קל"א ס"כ כ"א) שתי דיעות לענין חתן ביום חופתו אם הציבור אומרים תחנון בשחרית או לא. ונסתפקנו להך דעה דאין אומרים בשחרית, מהו אם החתונה תהא באותו היום אחר שקיעה או צאה"כ, אם אז אומרים תחנון בשחרית שלפני החתונה, דאז אין זה מיקרי ביום חופתו, או דילמא דאף בזה ס"ל דאין אומרים.

תשובה: אומרים, (הליכות חיים, שם).

ספק ברית אם פוטר

שאלה: היכא שיש ספק בשעת שחרית אם התינוק מוכן לברית מילה באותו יום, אם צריכים לומר תחנון או לא.

תשובה: ספק תחנון להקל. (הליכות חיים, עמוד נ"ג).

תחנון אחר קדיש שנאמר בטעות

שאלה: ביום שאומרים תחנון אירע שהש"ץ טעה ואמר קדיש מיד אחר חזרת הש"ץ, ונסתפקו אם יכולים לומר תחנון אחר הקדיש או לא. איך צריכים לנהוג בזה.

תשובה: יכולים לומר, (הליכות חיים, עמוד נ"ד).

[א"ה: הוסיף ע"ז המגיה בזה"ל: במכתב אחר שאל הג"ר ישראל טאפלין שליט"א בנוסח זה, שי"ץ שטעה ואמר חצי קדיש מיד אחר חזרת הש"ץ, יש להסתפק אם שוב יאמרו תחנון, והשיב הגר"ח שליט"א, צריך לומר. וראיתי בארחות רבינו (ח"ג דף רכ"ה אות כ"ט) דדוה עובדא אצל מרן החזו"א זצ"ל במנחה של חול והתחיל הש"ץ קדיש אחר חזרת הש"ץ, וצוה החזו"א לגמור ולא אמר תחנון. ובספר אשי ישראל (פרק כ"ו הערה א') מביא מהגר"ח שליט"א שיתכן שה"ה בשחרית. ובפרק כ"ז הערה קי"ז שם מביא מהגר"ח שליט"א, דיתכן שכ"ה הדין אפילו אם אמר רק תיבה אחת מקדיש, ולכאורה זה סותר דברי הגר"ח כאן שכתב דצריך לומר תחנון].

דיני הפסק בין שמו"ע לנפילת אפיים

שאלה: מי שיש לו חיוב לאמר קדיש, והוא אוזח בתפילתו בין שמו"ע לתחנון, והציבור אוזח אחרי סיום עלינו, לכן אמר קדיש יתום לפני שאמר תחנון, האם עשה כדין, או לא.

תשובה: כדין. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' מ"ב (סי' קל"א סק"א) דדווקא בעוסק בד"א לגמרי אסור בין שמו"ע לתחנון].

שאלה: מי שסיים שמו"ע של מנחה קצת באיחור, והציבור סיימו כבר כל התפילה, והחזן אומר תהילים על חולה כשהוא עוד לא אמר תחנון, האם יאמר תחנון, או יאמר תהילים על החולה עם הציבור.

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

נערך ע"י חברי כולל "אליבא דהלכתא" - קרית ספר

תשובה: כרצונו. (דולה ומשקה, עמוד צ"א).

[א"ה: וצ"ע למה תהלים מותר לומר, ועלינו לשבח כותב מרן שליט"א בתשובה הבאה שאסור לומר, וצ"ע. ושמא תהילים הוא תפילת הציבור, ולא ישווה לו אם יאמרם אח"כ ביחידות, משא"כ עלינו ודו"ק].

שאלה: אדם שמתפלל לאט, וגומר שמו"ע כשהציבור אוזח בעלינו לשבח, האם יאמר עם הציבור עלינו ואח"כ יחזור לתחנון ואשרי, או שיאמר תחנון בשעה שהציבור אומרים עלינו.

תשובה: אומר תחנון כי אסור להפסיק בין ש"ע לתחנון. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: כן שמעתי גם ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א, אולם ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי שיאמר עלינו לשבח. (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א)].

קדושה דסדרא קודם תחנון

שאלה: האוחז בין שמו"ע לתחנון, והציבור אומרים קדושה דסדרא האם יענה עמהם או לא.

תשובה: יאמר עמהם, (תשו' בכת"י, לתלמיד).

ובשאלת רב כתב מרן שליט"א בזה"ל: יתכן שתפילות אין נחשב הפסק, עכ"ל.

דין ההפסקות בין שמו"ע לתחנון לכמה ענינים

שאלה: האם מפסיק לפני תחנון לכל אמן, או לא.

תשובה: כן, (שאלת רב, עמוד ר"ל).

שאלה: האם יפסיק לפני תחנון לאמירת עלינו ווייהי בנסוע וכו', עם הציבור, או לא.

תשובה: לא יפסיק לפני תחנון לשום דבר, (שאלת רב, שם).

שאלה: האם יפסיק לברך אשר יצר לפני תחנון, או לא.

תשובה: אין נכון לומר, (שאלת רב, שם).

צורת נפילת אפיים (וכשמחזיק ס"ת בידו)

שאלה: מי שנתכבד בהגבהת ס"ת ויושב עם הס"ת, ועדיין לא אמר תחנון, האיך יאמר נפילת אפיים, כשס"ת בידו.

תשובה: לא יפול עד שיחזיר הס"ת למקומו. (דולה ומשקה, עמוד צ"א).

שאלה: בנפילת אפיים, האם צריך להשעין ידו על משהו. (שולחן או סטנדר), או שיכול להחזיק ידו באויר.

תשובה: נכון להשעין על משהו. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: וראיתי בספר אחד, שנשאל מרן שליט"א, כשיש ב' אפשרויות או לשבת בתחנון ולא תהיה לו אפשרות להשעין את ידו על משהו, או לעמוד וכן תהיה לו אפשרות להשעין את היד, מה עדיף והשיב מרן שליט"א שהם שווים].

ישיבה לצורך עמידה של ואנחנו לא נדע

שאלה: למנהג ספרד, שאומרים הנפילת אפים בהתחלה. האם בסוף והוא רחום צריך לישב כדי שבואנחנו לא נדע יעמוד או לא.

תשובה: ישב. (דולה ומשקה, שם).

דין ההפסקות באמצע תחנון

שאלה: השומע קדיש באמצע נפילת אפיים, האם יפסיק וימתין עד שיגמור הש"ץ קדיש, או לא.

תשובה: לא יפסיק, (שאלת רב, עמוד רל"א).

בדין נפילת אפיים במקום ספרים

שאלה: בדין שצריך לנפילת אפיים שיהיו ספרים בחדר, כמה ספרים צריך שיהיו, והאם מספיק גם ספר אחד, וצ"ע.

תשובה: מספיק אחד, (שאלת רב, עמוד רל"א).

שאלה: השעה"צ כותב בשם הכנה"ג שאם יש ספרים לקרות, מספיק לנפילת אפיים, האם זהו רק ספרי לימוד או גם סידור תפילה.

תשובה: גם סידור מהני, (שאלת רב, שם).

שאלה: בספרים הנמצאים בחדר אחד, והוא נמצא בחדר אחר ורואים משם את הספרים (שבחצר השני), האם מועיל לנפילת אפיים, או לא.

תשובה: יש מקום להקל, (שאלת רב, שם).

שאלה: האם נופלים על פניהם כשיש בחדר ספרים

הערות והארות

חתן הנמצא בביהכ"ס ויצא קודם נפילת אפים **האם נופלים הציבור על פניהם אם לא**

כתב השו"ע בסימן קל"א סעי' ב' נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בביהכ"ס ביום מילה ולא כשיש שם חתן ע"ל. י"ע מה הדין כשהיה חתן בביהכ"ס ויצא לפני נפילת אפים האם יש נפילת אפים או לא. והעיריני הרה"ג שמועין בן גיגי דישי לפשוט ספק זה מדברי המשנ"ב בס"ק כ' דכתב דאף אחר שיצא אדם מבית האבל ל"צ לומר תחנון דמקומו מיד אחר שמרע עכ"ל, והרי אפשר לומר כל היום וא"כ מדוע נפטר, אלא על שם כמיון שבשעת החיוב נפטר ל"צ לומר, ולפ"ז ה"ה אם בשעת החיוב לא היה שיצא החתן לא נפטריו הציבור דבשעת החיוב לא היה דופח"ו. וחשבתי דיתכן דהרמב"ם דרך אחרת היתה עמו בכ"ז ד"ל בפ"ה מהלכות תפלה ה"א שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או טעבר ולא עשה אותן אין מעכבין ואלו הן עמידה לנוכח המקדש ותקון הגוף ותקון המעלבושים ותקון המקום והשוויית הקול והכריעה והשתחויה ע"ל, מבואר ברמב"ם דכל השמונה דברים נאמרו בתפלה והיינו שמרע"ו [ועפ"ז לכאורה ינהגו כזה שאר הדברים של התפלה נוכח המקדש והשוויית הקול וכו' ויל"ע]. ולפ"ז יצא לנו טעם חדש מדוע לא להפסיק בין שמרע"ו לנפילת אפים דהוא כהמשך התפלה. ועפ"ז יש לומר דגם אם יצא החתן לפני נפילת אפים הריהו התחיל חזרות הש"ץ שהיו כחלק מהתפלה דכיון שהיה אז נפטר, ודומיא דמה אדיתא בסימן כ"ה דאם יצאו מקצת אנשים באמצע חזרת הש"ץ ממשיך את כל חזרת הש"ץ שכבר לא החיוב ויכול להמשיך וה"ה האם דנפטריו הציבור אז א"כ גם שהגיע זמן נפילת אפים פתורים לבשעת החיוב נפטר. ויש להוסיף דברמב"ם מבואר שיש סדר חמש כריעות ואח"כ השתחויה שזה סדר התפלה, ועפ"ז י"ע מה הדין אם לא עשה כריעה חמישית שזה עושה שלום שהיו בני אדם מאחוריו האם מותר להשתחוות בנפילת אפים ואח"כ לעשות עושה שלום דהוי לא הסדר.

^{אברהם מרדכי ויינפלד – תל ציון}

סימן קל"א ס"א במשנ"ב סק"ג כתב שעתה נהגו נפילת אפים רק בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד, משמע שכיסוי הפנים הוא במקום נפילת אפים שהיו נוהגים ליפול ממש על הארץ ועתה במקום זה מטיס הראש לפנים ומכסים את הפנים. אמנם כמנן אברהם ס"ק שמשמע שטעם כיסוי הפנים בבגד הוא כדי להפסיק בינו לבין הקרקע, שכתב המג"א (והביאו המשנ"ב בסק"ג) שנוהגים להפסיק בבגד. דיד לא חשיב כיסוי ידמן כמינוי הוא, משמע שטח שטח שאבן מפסיק בין פניו לקרקע. ונפקמ"ב בין שני הטעמים האם צריך לכסות פניו דזקא בבגד וכנ"ל או ביזו גני, וכן נפק"מ באופן ששולחן מסיק בין פניו לקרקע. דלטעמא דהמג"א א"צ לכאורה כיסוי הפנים, אבל אם כיסוי הפניה הוא צורת הנפילת אפים גם כשטמה רפשו על שולחן צריך לכסות פניו. וכן יש לדון שראיית מעוררים לכסות רוב הפנים ולא לכסות רק המצח דזה לא חשיב חציצה בין פניו לקרקע, והנה אי טעם כיסוי הפנים הוא משום שזו צורת נפילת אפים יתכן שסני, בזה שמטע על ידו ואין נפק"מ בזה שרוב פניו אינו מכוסים. והנה בבבאב"ל ה"ה להטות נקט שכתוב אין צריך הטייה על צידו כיון שנפילת אפים שלנו הוא כיסוי הפנים בלבד, ולכאורה לפי דבריו אלו גם א"צ חציצה בין פניו לקרקע כיון שבנפילת אפים שלנו אין חשש אף משכית, איברא דבמשנ"ב סק"ג אמר דברי המג"א ה"ל שצריך לכסות פניו דזקא בבגד דיד אינו חוצץ משמע דס"ל גם כטעמא דמג"א שכיסוי הפנים הוא משום חציצה, וצ"ב מה החילוק בין מה שמצריך חציצה בכיסוי הפנים לבין הטייה שפסק בבבאב"ל ה"ל שא"צ לחוש לא צד בומניו.

^{שלמה זלמן מילר – נוה יעקב}

איתא בגמ' מגילה דף כ"ב ע"ב אמר ר' אלעזר א' אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ואצ"כ נענה כיהושע בן נון, דכתבי ויאמר ה' אל יהושע קום לך וגו'. ומפרש בירושלמי דזקא כשתתפלל בציבור על [הארש"כ: כשבין] הציבור דכסינא ליה מילתא שמהרהרין אחריו שאינו ראוי ליענות אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי, [טור י"ו קל"א]. וכתב עהר הכהן בית יוסף ופירש רבינו יואל הלוי וכגון שאין הקהל נופלים בתחנון, [ראביה"ה תלענית סי' תסח"ו]. העולה מדבריו דיכא"כ דהוא הציבור נופלים על פניהם הדיוג' להשתטעל על הארץ כנהוג ביהמים, שכל אם אדם חשוב נופל עמהם. והגמ' דקדסרה לאדם חשוב ליפול על פניו היינו רק הויא דכל הציבור אינו נופל על פניו שאז כסיפא ליה מילתא, וכנ"ל.

ולכאורה צ"ע טובא מאי קס"ד שהאדם החשוב יפול על פניו לבד, ולהכין נעלם הדין דלא התגודדו לא תעשו אגודות אגודות, והיאך עלה בדעתו של האדם החשוב לנהוג אחרת מהציבור. ואחד הת"ח מבני החבורה טען ליישב דהדין של לא תתגודדו שייך רק היכא דאיכא ב' גיהוים עפ"י שתי בתי דינים, ששא"כ אם אותו הבי"ד יקבע ב' גיהוים שיהגו אותם בבת יומא שונים א"כ ניתן יהיה לנהוג את ב' הגיהוים גם כאשר הם ייקרו אל מקוה אחד.

ועדיין צ"ע דהתינו מצד הדין של לא תתגודדו, אך לכאורה מצד הדין של לא תפרשו מן הציבור היה מן הראוי שהאדם חשוב היה לא יעלה על דעתו ליפול על פניו לבדו בפני הציבור. והיה נראה לבאר זאת באופן אחר, דהמיוחדים שבעם שהם מתפללים כבן המתחטא לפני אביו, ותפלתם מקובלת ומרוצה יותר לפני המקום ב"ה א"כ תפלתם מועלת על הציבור ובשביל הציבור כדברי הירושלמי, ומעתה י"ל שהם אינם נחשבים כחלק מן הציבור, ובכך י"ל שתפלתם עולה במקביל לתפלת הציבור שכך הוא הדרך ששולחנין או את זה, ומוסיף כך ניתן לומר בדרך אפשר שגם הגהות האדם חשוב ביום התפלה היה היא חייבת להיות תומתת להנהיג הציבור בזמן התפלה, כיון שלענין סגנון תפלתו אין הוא נחשב כחלק מן הציבור, ומש"ה גם אינו נחשב כפרשו מן הציבור.

^{גרשון ריזי – אלעד}

בסי קל"ב – כמאמר קדישין
יש לו כל הקדישים של חיוב נגד אבל י"ב חודש, אבל קדיש של תהלה או שיר של יום וזר נגד אבל י"ב חודש, וזה של אבל י"ב חודש, וכן קדיש של פריסת שמע שעושין לפני הפתח, ובהמשך כתב, שאם הוא בן ל' לאביו, וכן י"ב חודש לאמו, אין לו רק הקדישים של בן למ"ד, דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, אבל אם יש כמה יאירציה באופן שנדרה הבן ל' לגמרי, יש לו ע"פ קדיש בקדיש של תהלים כשאר אבל י"ב חודש.

והנה יש להסתפק בדברי המשנ"ב הללו, מה כוונתו שאבל בן ל' אין לו בקדיש שאינם של חיוב כמו של תהלים ושר של יום וזר נגד אבל י"ב חודש, האם הפירוש שזה רק לאבלי י"ב חודש בלבד, ובוה אין לו כלום או דימלא בזה הוא שזה להם ויטילו בהם גורל שאר אבלים עם אבל ל', וממה שכתב המשנ"ב שאם הוא גם אבל ל' על אביו וגם אבל י"ב חודש על אמו, אין לו גם בקדישים של החיוב, כדין אבל ל', וגם בקדישים של התהלים מדין אבל י"ב חודש על אמו קדיש נוסף. [דהיינו שאם נאמר שמדין קדיש ל' מגיע על נמי קדיש אחד [ע"י גורלין] בקדיש תהלים וכו', הרי הוא יקבל עוד קדיש נוסף בשאר קדישים מדין קדיש אבל י"ב חודש על [אמו] וע"ז קאמר שאינו כן, דקדיש שאומר על אביו בין בחיוב ובין בתהלים וכו', עולה לו גם לאמו. ואולם ממה שאומר המשנ"ב שאם יש כמה יאירצייט שאבל ל' אינו מקבל

שום קדיש בקדישי החיוב מ"מ יש לו בקדישים הנוספים [תהלים, שיר של יום וכו'], כשאר אבל י"ב חודש, ופה יש להסתפק האם דזקא משום שהוא אבל גם על אמו והוא תוך י"ב חודש, משום הכי מקבל קדיש בקדישים הנוספים, אבל אבל ל' לבד נגד אבל י"ב חודש אין לו כלל בקדישים הנוספים, או דימלא אפילו בל שהיה אבל על אמו תוך י"ב חודש, והיה אבל על אביו לבד [תוך ל'] היה מקבל בקדישים הנוספים וצ"ע למעשה, ונהגהות ותיקונים [הוצאת כלום אות א'] הגיה שאבל ל' שווה לאבלי י"ב חודש בקדישים הנוספים, וצ"ע מגילה.

^{אלהיו כהן – נוה יעקב}

מהי השיחה המותרת בין תפלה לנפילת אפים
סי קל"א סעי' א', כתב השו"ע דאין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, והטעם כתב במשנ"ב דע"י כך אין תפלתו נשמעת כ"כ, וממשיך המשנ"ב בגדו הדין דזה דזקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי, וברור דדברים אחרים הכוונה נמי להפסיק בד"בורים ולא עיסוקים אחרים כמלאכות שונות וכדו אלו, שמדבר בדברים אחרים בעניני התפלה וע"ז אמרו שאין תהינתו מתקבלת כ"כ והדברים כתובים להדיא בלשון המג"א. ומ"מ מחשיב המשנ"ב ואומר "אבל שיחה בעלמא לית לן בה".

וצ"ב מה הכוונה שיחה בעלמא ומה זה דברים אחרים? הלא ברור דבשני האופנים אין האדם מדבר בדברים שהם צורך התפלה אלא שיחה בעניני עלמא וא"כ מתי שיחתו נחשבת כשיחה בעלמא ומתי היא הפסק, ולא מצאתיו באחרונים שדברו בזה, להדיא, אלא רק משמעות בשו"ע הגר"ח ככתבו, אבל שיחה מעטות לית לן בה, העולה מזה דשיחה מעטות וכן השיחה בעלמא ואם מאריך בדברים שאינם קשורים לתפלה גורם שלא תקובל תפלתו כ"כ, וזה הדברים שהזהירו. ואשמח לשמוע אם יש הסבר אחר בדברי המג"א ה"ל.

בטעם שטוב לזהר שלא יכנס החתן לביהכ"ס כל שבעת ימי המשתה לדין תחנון

שם במשנ"ב ס"ק כ"ו, בטוח אני שרבים כבר עמדו בזה ומ"מ אף שהדברים פשוטים הבאי שם במשנ"ב היאך קדשים את שבעת הימים של החתן שאין אומרים תחנון ואח"כ הבאי לדין אלמן שנשא אלמנה, ואח"כ סיים וכתב ולכן טוב לזהר שלא יכנס החתן לביהכ"ס כל שבעת ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו עיי"ש, והדברים מתמיהים אם כך היא ההלכה מדוע צריך החתן להנמנע מלהופיע בביהכ"ס הלא כיון שזה שמחה להכי פטרינן ומדוע במקומות אחרים כמילה לא מצאנו דין כזה, והיו מן הרמבמים שרצו להדיח הכוונה שהחתן לא יכנס ללמוד בביהכ"ס דאז נמנעין לומר בעבורו, ומלבד דאי"ז פשוטו דברי המשנ"ב אלא דגם כסברא אין להקשה כן דהחתן פוטר דזקא כשהוא מושייך ומצורף עם הציבור אבל בלא"ה נראה אפע"י שהחתן בביהכ"ס אלא שהוא מתפלל עמהם דברדאי אומרים תחנון (וכך כתב להדיא בעל האשל אברהם מבוטשאטש דזה עיקר הדין, אלא במשנ"ב כתב דלכתחילה אולי כדאי להנמנע מלהיות בביהכ"ס אפילו ללמוד).

והאמת בכוונת המשנ"ב היא למחלוקת המרומות בין השיטין דהשו"ע פטר רק ביום החופה ולמעשה אנו נוהגים כל שבעה לפטור ובהו היו אחרונים שערערו ע"ז וממחת כן כתב המשנ"ב דראוי בשבעת הימים שזה פלוגתא שלא להכניס את עצמו והציבור למחלוקת, ונפ"מ בדיום א' שהוא יום החופה לכרע אין לחתן להנמנע מלהתפלל בציבור.

^{צבי קינד – רמות}

ספרדי המתפלל בביהכ"ס של בני אשכנז לענין נפילת אפים
בשו"ת אורל"צ כתב שאם ספרדי מתפלל בביהכ"ס נוסח אשכנז שמונהגם לשבת מיד אחרי שמרע"ו לנפילת אפים יאמר וידוי בישיבה ובלי הכאה מפני איסור לא תתגודדו, ולכאורה צ"ע בדבריו דהנה המשנ"ב בסימן תר"ז בהלכות יום כיפור על דברי השו"ע שכותב שידויו צריך לעשות מעומד כתב שאם סמך בצומא על כסא וכדו' יש להסתפק אף צריך לחזור ולהתנות שוב, ואם כן איך אפשר לעשות וידוי מיושב לפי שלא יצאיים בזה כדברי המשנ"ב עין שם.

וביותר קשה על דבריו שבאותו שו"ת כתב לענין קדיש שאם בן ספרד אומר קדיש בביהכ"ס נוסח אשכנז לא ידלג את "ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה" וביאר דבריו שלפי הקבלה חשוב מאד לומר נוסח קדיש זה וכתב שמותר לומר כך ואין איסור לא תתגודדו, ולפום ריהטא דבריו סתרי הדדי.

והנה ביאר הרב מדוע מותר לומר קדיש בנוסח ספרד "בביהכ"ס אשכנז מכיון שלפי הרמב"ם איסור לא תתגודדו הולך על בתי דינים ולא על הציבור, ונהי שהרא"ש פסק שאיסור לא תתגודדו קאי גם על הקהל אבל בני ספרד פוסקים ברמב"ם ולכן אין חשש מדין קדיש בנוסח זה עיין שם בעשרים וצע"ז רק שבקדישי יומי חושש לרא"ש מפני שיש חשיבות לאמירת קדיש בנוסח ספרד ואילו בנפילת אפים שהוידוי בישיבה כמעט מעכב את הוידוי חשש לרא"ש לומר מיושב ולא כרמב"ם שאין איסור לא תתגודדו.

ואפשר אולי ליישב את דבריו שקדיש בנוסח ספרד חשוב מאד לומר כמו שכתב בספרו אבל לענין נפילת אפים אפשר לומר וידוי במיושב בדיעבד לפי פ"ח בסימן תר"ז מבואר הפמ"ל שדוקא ביום כיפור שיום ה' מחוייב וידוי דזקא ביום זה וידוי מעומד מעכב אף שיום חול שהוידוי הוא רשות ביאדי בה בישיבה, ונהי שבפ"ח שמשמע שדוקא כאשר שמוע וידוי פעם שניה יכול לשבת אבל בוידוי הראשון צריך לעמוד עיין שם בפ"ח דמיסוד דענין שמשמע שיש חול וידוי זה רשות ע"כ נראה שוידוי מיושב לא מעכב, דבריו שנפילת אפים זה מנהג שקבלי על עצמם לומר ביום חול לכן בצריך שני ההסברים שזה רשות וגם מנהג כתב אורל"צ שכדאי לחוש לרא"ש ולומר וידוי בישיבה.

^{נחום אברהם – נוה יעקב}

הערה על קונטרס מאמר קדישין
הערה לכאורה ב מאמר קדישין בתחילתו דיוט הפסקה נהגו האבלים ליתן כל הקדישין לקדיש אחד שיש אצלו יום הפסקה מטעם שמוותר להם חודש ימים נתנו לו קדימה זו. וכתב דכ"ז רק בבני י"ב חודש אך בן שלושים ויאירצייט שאינם מרוויחים ע"ז כלום לא ויתרו, ויש להעיר דהרי כל בן שלושים מרויח בסופו של דבר מויתור החודש הי"ב שהרי אם חל יום הפסקה בכ' אלוה ואילו שלושים שלו נגמרים ב"ה א"כ עשרים יום מר"ה עד כ' תשרי הרויח הבן שלושים מויתור חודש הי"ב ע"י חברו, ולולי דברי הביאור"ה היה ניתן לומר דאינם מוותרים שמום קדישי שלהם נצרך דבר הביאור"ה הוא הביא שיש טעם אחר. וצ"ל בדבריו לכאורה דבכ"ז לכותב ליותר מצד שני האבלים בעינין לויתורו ולרווח של דבריו לפחות הוא אינו כבן שלושים ויאירצייט, ואם ישנה הרבה יאירצייט נדחה בן שבעה לגמרי, ובהמשך כתב הביאור"ה דאם מת לו מת ברגל לגבי קדיש נחשב תוך שבעה ומ"מ כיון שהולך קבוע לביהכ"ס כל השבוע נחשב כמו בן שבעה קטן, וקודם כיון יאירצייט, ואם ישנה הרבה יאירצייט לא יקבל בן שבעה גדול שום קדיש. והדברים תמוהים דאם לא בא לביהכ"ס מובטח הוא בכל הקדישים אך אם בא כל השבוע יתכן מצב שלא יהא לו שום קדיש כל השבוע וצ"ע, ואולי

כוונת הביאור"ה ל שיאמר אבל תוך שבעה קדישים שלאחר תפלה של בני י"ב ולא משמע כן.

במנהג הפסקה חודש קודם גמרי י"ב חודש
יסוד מנהג הפסקה חודש קודם גמרי י"ב חודש טעמו משום כבוד אביו דהרי רשעים גידונים בגיהנום י"ב חודש ומפני כבוד אביו יפחות מזה. ובכדי שלא יאמרו יום א' בחודש חשוב חודש נהגו להפסיק חודש קודם, ונסתפקתי אם הכיום שאין בנ"א מבחינים אצל מי נגמר י"א חודש ואצל מי יותר וכמה זמן עבר מיום הפטירה וא"כ אין האב מתבזה א' יש מקום למנהג זה, דסר"ס אפילו ימשיך לא ישימו לב האנשים שנמצא בחודש י"ב, ואולי עצם זה שמפסיק ועי"ז שואלים ומבחינים שהפסיק וגודע שעברו רק י"א חודש ע"י מתכבד אביו, והיינו דאין הטעם מחמת שאביו יתבהו אלא בכדי שאביו יתכבד, והנפקמ"מ היכא דמחל האב ורוצה שלא יפסיקו באמירת הקדיש דעל כבודו יכול למחול ואילו על ביזויו אינו יכול למחול, וכבר מפורסם המעשה ממרן בעל האור לציון וזה"ה שאמר לבנו שלא להפסיק באמירת קדיש כל י"ב חודש, אפילו דמנהג ק"ק הספרדים להפסיק לשבוע אחד ולהמשיך לאחז"כ.

מאימתי מונים ליום הפסקה
כתב הביאור"ה וז"ל ויום הפסקה נראה מהלבוש דמונים מיום הקבורה אך אם יש ימים רבים בין מיתה לקבורה אין מונים אלא מיום הקבורה, ודבריו תמוהים מה הוסיף בסוף דבריו, ובמשנ"ב הגיהו בהוצאת ברוכמן אות ב' בסוף וכתבו יום המיתה והיינו דאם עברו ימים רבים מיום מיתה עד לקבורה ימנה מיום מיתה, ובמשנ"ב המנוקדים הידוד להכניס הגהה זאת לתוך לשון הביאור"ה, עיניו נפילת הלכות להגר"ח קנייבסקי שליט"א שגורם וכן אם עברו ימים רבים בין מיתה לקבורה אין מונים אלא מיום הקבורה, וכן ראיתי מביאים שכתב בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ד ס"א אות י"ט, והיינו דאפילו היכא דעבר זמן רב מיום מיתה עד יום קבורה לעולם מונים מיום קבורה ליום הפסקה.

ובאמת לדגירסה המשובשת של הוצאת המשנ"ב צ"ע דמה נפק"מ אי עברו ימים רבים או לא לעצם הגידון מאימתי מונים, ועוד דלא נתבאר מהו ימים רבים וכי כ"א יחליט לעצמו.

^{דן לוי – רוממה}

הערה גבי איסור לצאת מביהכ"ס קודם קדושה דסדרא
כתוב בשו"ע דאסור לצאת מביהכ"ס קודם קדושה דסדרא, ובב"י כתב דהמקור הוא מרוב ערומם נאון (בסידורו סי' ס"ז) וז"ל "אסור לאדם לצאת מביהכ"ס קודם קדושה דסדרא שחיוב הוא לומר קדושה דסדרא דדבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזלזול ביה" ע"ל, נמצא לפי דבריו שהזלזול הוא בעל לומר כלל קדושה דסדרא אבל אם יחיד אומרה אף שלא אומר עם הציבור יוצא מביהכ"ס יהיה מותר.

ולפי זה כונת השו"ע הוא דאסור לצאת קודם קדושה דסדרא אם הוא לא מתכוון לאומרה כלל, אבל אם מתכוון להצדי מותר וכמו שמואמר במקור דבריו, וכן מדוקדק במשנ"ב ס"ק ה' דכתב שצריך להדרו מיד קדושה דסדרא עם הציבור ולפיכך אסור ליחיד לצאת קודם קדושה דסדרא אפילו אם ירצה לאמרם בפני עצמו, עכ"ז, ומשמע דמעיקר הדין מותר ליחיד לצאת אם אומר את הקדושה, אלא שמצד אחר עדיף שלא יעשה כך, כדי להדר ולאומרה עם הציבור לחוש לסוברים שגם בקדושה דסדרא קדושת יצר אומרים אותם רק בציבור כמובא ברמ"א סי' נ"ט, אבל מצד האיסור המובא בשו"ע לא יהיה בעיה לדעת המשנ"ב, ומפורש כדברינו.

אלא שכתבנו מדוקדק אחרת וז"ל "אסור לצאת מביהכ"ס קודם קדושה דסדרא דדבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזלזול ביה לפיכך יאמרוהו עם הציבור" עכ"ל, ומשמע מדבריו שהזלזול הוא אם אינו אומר בציבור ולא אם אינו אומר כלל, וכמו שסיים "לפיכך" וכו', דאם כדבריו היה לו לסיים "לפיכך צריך לאומרה" ולא היה לו להוכיח "ציבור", אלא דצ"ב מנין יצא ללבוב דין זה.

^{בנימין אלימי – תל ציון}

לא תתגודדו בנפילת אפים
במשנ"ב (סימן קל"א סק"ו) כתב שמקום שנוהגים כהרמ"א להטות לימין אין ליחיד לנהוג כהרמ"א והמחבר להטות לשמאל משום לא תתגודדו, ומקורו מח"י אדם. ונראה שלאו דזקא בהאי דינא אלא בכל דיני נפילת אפים שייך בהם לא תתגודדו וא"כ ספרדי המתפלל אצל אשכנזים לא יפילת צריך לנהוג כמנהג המקום בין לענין עצם הנפילת אפים שספרדי צריך ליפול על פניו ובין לענין וידוי, שאשכנזי צריך לומר וידוי מיד לאחר החזרה וכדומה ביתר הדברים. והנה ראיתי בפסקי תשובות (ב"ה המשנ"ב הכא) שחמדר בעיני וציין לשו"ת אז דברו (חלק ה' סימן כ"ז) שנשאל שם שהשואל רצה לדמות פסק הגר"ש' אויערבאך וצ"ל שאין לא תתגודדו לספרדי. הלומד בישיבה אשכנזית להתגלח בעומר האם זה גם בדיני תפלה כוידוי, וכתב שם חללק שאינו ילולח שאין זה דין לשיבה מה שאין זה תפלה כיון שיש מנהג קבוע בישיבה ודאי שייך לא תתגודדו ואע"פ שלשאר פסקים אין לא תתגודדו פספדים ואשכנזים משום שהיו כשני בתי דינים בעיר מ"מ לענין תפלה שמת אהלים אחרי רוב הישיבה, וסיים שכמתפלל בחשאי אין קפידא דבר. ובשו"ת אור ליה"ח (חלק ב' עמ' פ"ד) כתב בספרדיו המתפלל במנין של אשכנזים שיויבשים מיד לאחר חזרה יש לו לישב עמהם ולומר וידוי בישיבה בעל הכאה על הלב (ואולי לא כוונת בחשאי שכתב באז דברו ואין כוונתו לעבר לחזר אחר ודק"ו), אמנם עיין שם בביאורים שכתב ועיין לעיל פרק ה' תשובה י"א בביאורים ושם כתב שיש מחלוקת רמב"ם ורא"ש האם יש כבגון זה לא תתגודדו והכריע שבני ספרד יכולים לנהוג כרמב"ם שאין איסור לא תתגודדו אלא דין זה נאמר על בתי דינים ולא על יחיד ועל פי זה פסק שם שאין צריך בן ספרד לשנות מנוסח הקדיש שאומרים ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה, וא"כ צריך לומר שכאן שכתב שיש לא תתגודדו זה משום שאין וידוי מעיקר התפלה כמו שכתב שם לגבי אמירת יהא שלמא ישקצך כפי הנוסח שגרגילי בני אשכנז ובביאורים ביאר שזה מטעם שאין זה עיקר הקדיש והוא הדין בגידון שכתב לגבי וידוי. ונראה שזה מה שכתב בביאורים עמי פ"ד אחר שהביאי שיש מחלוקת רמב"ם ורא"ש כתב ולכן טוב לומר וכו' עיין שם, ובפסקי תשובות (עמ' ס"ד) כתב עוד שגם נפילת אפים צריך לעשות יחד עם הציבור (היינו גם ספרדי) אלא שלא יאמר המזמור אלא לאחר שמרים ראשו מחשש דברי הזהרה, ומכל ה"ל למדנו ששייך לא תתגודדו בזה (ולפתוח לחומרא), אמנם בפסקי תשובות הביא שיש פוסקים (הגר"ש' אויערבאך וצ"ל ויבלחט"א הגר"ש אלישיב שליט"א ועוד עיין שם) שהאידעם שיש עדה והנהגת כמנהגה שויתי והנוסחאות ידוע ובפרט שיש בבית הכנסת כמה מנינים שגם אם אין נופל על פניו וכדומה אפשר שמתפלל במנין אחר יכול כל אחד לנהוג כמנהגו, אמנה הקדיש יאסתר יתירה הדבר, וכן לא יעלה שש"ן הוא דלא חייב לנהוג כמנהג המקום עיין שם.

^{ליאור לוי – בית שמש}

בשיעור שיהי הפסק שיחה או שאר דברים שיוכל עדיין לעשות נפילת אפים

סעיף א' כתב מר"ן אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, וביאר המשנ"ב בס"ק א' ודוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה בעלמא לית לן בה, עכ"ל. ובס"ק י' כתב מהיו אם עבר דביר פשיטא דצריך ליפול על פניו עכ"ל, משמע מלשונו שאפילו שהיה הפסק מרובה לכאורה כמו שכתב לעיל "שמפסיק ועוסק בדברים אחרים" יכול לומר נפילת אפים, ולקמן בס"ק ב' כתב בענין נפילת אפים בבית האבל שלא אומרים היות ומדת דאין מתוהה עליו וכן וכתב שם "אפילו אחר שיצא מביתו אחר צורך הארץ, דהתנון מקומו מיד אחר תפלת שמרע"ו וכנ"ל בריש הסימן עכ"ל, הרי שאם היה הפסק מרובה אפילו שזה תפלה לא אומר נפילת אפים. וצריך לומר ממה שכתב בס"ק א' מדובר בהפסק מועט משום.

אברני רובני הכוללים "אליבא דהלכתא"

שלדעת מרן בעינן שנפילת אפים תהא דזקא מיושב
סעיף ב' כתב מר"ן נפילת אפים מיושב ולא מעומד עכ"ל וכתב המשנ"ב ס"ק י' בשם הבית יוסף דהטעם עד דרך הקבלה, וברבי"ש כתב שאין קפידא וכתבו האחרונים כשבשעת הדחוק נוכל לסמוך על הריב"ש ומביא כמה נפ"מ עיי"ש. והבית יוסף הביא תחילה את דברי הריב"ש ואח"כ כתב ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דזקא עכ"ל, ובשולחנו הטוהר הדגיש מיושב "ולא מעומד" ולכאורה סגי לכתוב "מיושב" וודאי פי שלא עומד ולמה להדיש "ולא מעומד" משמע שדעתו דזקא ממש מיושב ולא להקל כמו שכתבו האחרונים ודו"ק.

בשכח לומר נפילת אפים במנהג ונוצר אחר סיום התפלה
משנ"ב ס"ק ב' אין אומרים נפילת אפים בבית האבל ואפילו שיצא מביתו דמקומו מיד אחרי שמרע"ו הובא לשונו לעיל, נראה דהוא הדין באחד ששכח לומר תחנון ונוצר אחר סיום התפלה שאינו יכול לומר עוד, אמנם יש להסתפק האם זה רק בתפלת שחרית שאז ההפסק מרובה אולם בתפלת מנחה יתכן דצריך לומר והמשנ"ב לא חילק בזה וצ"ע, ועיין במה שנתבאר לעיל בסעיף א' עיי"ש.

^{העיריני גר"י – אלעד}

תוספת בקשות פרטיות בזמן נפילת אפים
בסי קל"א כתב הטור וז"ל, ורב עמרם כתב וזה לשונו ונופלין ציבור על פניהם ומבקשים רחמים ושואל כל אחד בקשתו ואומר רבון כל העולמים וכו' עכ"ל, וכתב הפרשישה דמתחילה שואל בקשתו ואח"כ אומר רבון עיי"ש, וכן מצינו בחז"ל בתענית ט' ע"ב בעובדא דרב שמי בר אשי קאשוי טובא לרב פפא עד דשמע שרב פפא התפלל בנפילת אפים רחמנא ליצילן מכיפסא דשימי ולא הקשה לו עוד, רואים שהיו מבקשים דברים אחרים חוץ מבקשת סליחה, ונע"ז מצינו בב"מ נ"ט ע"ב בעובדא דר' אליעזר בן הורקנוס (הביאו רב"י) דאשתו דאגה שלא יפול על פניו כדי שלא יזקק רבן גמליאל אחיה ע"י צערו.

ויש לעיין בנוסחי נפילת אפים דידן, והנה בנוסח הרמב"ם (מובא בסדר התפלה סוף ארבעה וכן אומרים התנינים בנוסח בלד"י כל הנוסח רק על בקשת סליחה בלבד עיי"ש, ובנוסח אשכנזי יש מעט בקשות חוץ מבקשת סליחה כגון "טורו ממני כל פועלי און וכו'" "עשטה כמעט עיני וכו'" ובנוסח ספרדי אומרים מזמור לדוד אל"ף ה' נפשי אשא (כמובא בב"י בסוף הסימן ומקור הדבר בזוהר עיי"ש בב"י שהאריך דבדר) וגם במזמור זה יש בקשות שונות חוץ מבקשת סליחה, וצריך להבין מדוע הרמב"ם לא הביא בנוסחו בקשות חוץ מבקשת סליחה וכן למה לא מוסיפים בקשות פרטיות כדאשכחן בגמ' לעיל, ויתכן לומר דאולי מחמת המעשה ב"ר אליעזר חשש לתקן שכל אחד יוסיף כרצונו, והגדיל רבינו הרמב"ם, גם לא להכניס פסוקים חוץ מבקשת סליחה בלבד, ועיין.

טעם לאמירת ברכו ונפק"מ למי שלא שמע עד סוף התפלה
בסוף סימן קל"ג הביא מרן הג"י את תשובת הריב"ש בענין אמירת ברכו ליחיד שלא שמע ברכו, לכאורה נראה מלשון הריב"ש שכל ההיתר לומר ברכו למי שלא שמע זה רק הוא דעייין לא התפלל דזו היתה הטענה של החכם "שלא לומר ברכו מאחר שאין ברכה לאחריו", וכן מה שהביא המנהג של ברצלונא "לאומרו אחר תפלת שחרית כדי להוציא אותם יחידים שלא התפללו עם הציבור והציבור הכוללים לדרכם והיחידים שהארים שם ומתפללים לא חלל לעצמו אבל ביום השבת וביום המועד ששומרים לצאת וכבר התפללו כולם אין אומרים אותו כלל", רואים שהענין הוא אם התפללו או לא ולא בגלל ששמעו ברכו בקריאת התורה, וכן נראה עוד מלשונו "ובנסכסת דאמירת כתוב שהתקינו הכתמים לחזונים למיחיה ב"ר גאולה לתפלה כדי להוציא אותם שלא שמעו", נראה שהטעם שתיקנו לפני שמרע"ו משום שצריך לומר ברכו לפני ברכות.

ואם כנים הידידים צריך להבין מה שכתב הרמ"א שהטעם שלא אומרים ברכו בשבת וי"ט "דהכל באין להחיות קודם ברכו", משמע שאם בא אחרי ברכו אומרים ברכו אפילו שכבר התפלל וציין מקור הדין ב"י בשם ריב"ש, וכ"מ במשנ"ב שכתב "מסתמא בעל שמע ברכו מהעולם לדורה", ויותר מפורש כתב המשנ"ב בסי' פ"ט בקדמנה לסימן שמונת לומר ברכו אם לא שמע אפילו שהוא אחרי התפלה עיי"ש, ויש לעיין לדינא אגן דסמכינן אתאכא דמרן הב"י כיצד נגה.

^{מתניה מנחם רעגן – תל ציון}

ומשרה אסור לצאת קודם קדושה סדסידא, מיהו יש לחלק בין הקדושות וכדעת הר"ן שהביא הב"י לעיל (בסי' נ"ט), אבל הרבה פוסקים לא חילקו ביניהם ע"ש בב"י.

אלא שיש לדקדק בדעת מרן דפסק לעיל (שם ס"ג) דיאמרנה בטעמים, איז' ה"ן לימא דשרי לצאת ואימרנה אח"כ בטעמים, ושמה ל" דאיהי"ן דזה שרי, אלא דאיידי בנווגא דלא יאמרנה כלל אח"כ (וכן יש לדקדק קצת מלשון המשנ"כ הג"ל) ולעולם הכל תלוי באמירה, והא דנקט איסור יציאה, היינו משום שכן לשון רב עמרם, והוא לטעמיה אזיל וכמש"ל וכויע"ז מצינו בכ"מ, ודוחק, אינ' י"ל דס"ל לומר דאף דיאמרנה אח"כ בטעמים לא מהני, דהא מ"ט שרי לאומרה בטעמים, משום דהוי כקורא בתורה, וא"כ אין כאן מעלת אמירת קדושה סדסידא שתיתקו כחמים על סדר התפלה, ולא ע"ז איתא בגמרא דעלמא קאי אקדושה סדסידא, ולכן אסור לצאת, כדי לאומרה בציבור בדרך תפלה ולא כקורא בתורה (ועיין היטב בפירש"י שהביא הב"י בריש שה"מ) ולפי"ז מלבד דאסור לצאת קודם קדושה סדסידא, גם צריך לאומרה עם הציבור יחד, ולא מהני לאומרה בטי בטעמים.

ומ"מ לפימש"כ האחרונים שמעיקר הדין יש להקל לומר קדושה דיוצר וסדסידא ביחיד שלא בטעמים (והר"ב בשו"ת יביע אומר ח"ה ס"ז אות ב') ה"ן בנ"ד אי"צ מעיקר הדין לאומרה עם הציבור יחד. וכן יש להקל (בשעת הדחק) לצאת מביהכ"ס קודם קדושה סדסידא אם יאמרנה אח"כ וכמש"כ המשנ"כ.

טרם אכלה לדבר, האם מקום איתי' להעיר כמה דיוקנא לעיל דברי שבלי הלקט (בסי' י"ג) בשם רב עמרם גאון כ"י קדושה דיצור ביחיד, וז"ל שם, המתפלל בינו לבין עצמו לא יזכיר אופנים וחיות וכו' וכן מצאתי בשם רב עמרם גאון ז"ל, יחיד המתפלל אומר בא"י אמה יוצר אור ובורא חושך וכו' עד המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים וכו' וחותם בא"י יוצר המאורות וע"כ. ולאכורה אינו מובן, שהרי מדברי רב עמרם משמע איפכא, שאומר מיוצר אור עד סוף הברכה, ואינו מדגל אופנים וחיות אבל באמת בסידור רב עמרם איתא בזה"ל בא"י אמה יוצר אור וכו' ולדרים עליה ברחמים (וב)טובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים וע"כ. וכנצנ"ה בשבלי הלקט, במקום המחדש בטובו ל"ל ובטובו מחדש, דהיינו מה שאומרים בתחילת הברכה ובטובו מחדש בכל יום, ומכאן מדגל למה שאומרים בסופה, בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור וכו', ומדגל אופנים וחיות וקדושה דיצור, ואתי' שפיר.

יוסף משדיאן – רמת בית שמש

באופן הראוי בנפילת אפים

פסק השו"ע בס"א, כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל, ובמ"א ס"ק ב' בזה"ל, טעם הדין כמש" ס"ח בהגה, ומ"מ נוהגין להטות בבגד יד יד חשבי כיסוי דמין במיני אינו חוצץ, וע"כ, ובס"ק כ' כתב, ומיהו נפילת אפים אסור אפילו אין פניו דבוקות בקרקע כיון דאין כוונתו להשתחוות רק ליפול על אפיו, וע"כ. וביאר דבריו הלבוש שוד' בריש הסימן דכיון דאסור ליפול על פניו אך כנגד הקרקע משרה צריך להטות לצד בכדי שלא יהיה כנגד הקרקע, ומה שהגה ליפול על הדי היא לתוספת היתר כי הדי ממוסך בין פניו לקרקע וממילא משכחת ב' דברים המתירים, הטיה, והפסק, ומשרה ל"מ בי די אם בבגד, דמין במינו אינו חוצץ, עני"ש.

ולאור דברים אלו יצא בספר פסקי תשובות חוצץ כנגד רבים הנוהגים כיום ליפול על זרועם כנגד פניו של הקרקע, וז"ל בסי' קל"א הערה 31, ולכן ההומים שנוהגים ליפול על פניהם באופן שמשעענים את גובה המצח על הזרוע וכל הפנים מגולות ובכל הטיה לצד נמצא פניהם מגולים נגד הרצפה וללא כיסוי ולא שפיר יבדו, ואף צריך להטות היתר כי הדי הוזהר על בשו"ת הלויט פניו בטליה או שיפול על פניו בעומק השולחן ובהו השולחן הוי הפסק בין פניו לקרקע, עכ"ד.

ומאחר שראיתי לרבים הנוהגים כך, ובפרט לאלו האומרים הנוטס דנפילת אפים מתוך הסיודו ולדבריו כמעט ואין להם עצת, אמרתי ללמד זכות עליהם, דהנה המשנ"כ בס"ק ג הביא דברי המ"ה הג"ל בזה"ל, ונהגין לכסות הפנים בבגד ולא די כיסוי הדי שנופל פניו עליה לפי שהדי אור והפנים גוף אחד הם ואי הגוף יכול לכסות את עצמו, וע"כ. הנה לא הוזהר אם עניו ההטיה והכיסוי הוא חיוב מדינא או לא, ובביאור"ל ד"ה להטות הביא את שורש דברי המ"ה אלו דיש חיוב מדינא להטות אף כשלא נופל על הארץ ממש, והביא דהריב"ש הגר"ז ומג"א פליגי עליה וסוברים דכל שלא נופל על הארץ ממש אין כלל חיוב להטיה וסוים בזה"ל, ונאפשר עוד דגם בתוך המ"ה שמחמיר הוא רק דוקא בנפילת אפים ממש על הארץ נגד הרצפה אף שאין פניו דבוקות בקרקע אבל לא בנפילת אפים שלא שהוא רק כיסוי הפנים לבד, ובהו יחאט שלא יסותר לדברי הר"היש המפורש להיתר, עכ"ל. ובפשפוט כוונתו בזה, דהמ"א מיייר שנופל על הארץ על ברכיו אלא דלי מדויק פניו לקרקע בכל"ז שי אסור דאבן משיבת וע"כ צריך להטות מדינא, אך בנפילת אפים שלנו דלא משתחוות על הארץ כלל אלא רק "כנגד" הארץ, כבה"ג לית ביה אסורא כלל ולא צריך לכל מדינא מדינא, נמצא לפי"ז דמסקנת הביאור"ל דאין צריך כלל לכסות הפנים ממש בנפילת אפים דילן, ומה שכתב בלשונו שהוא רק כיסוי הפנים לבד אין כוונתו דין לא לכסות הפנים אלא אם לאפוקי מןהדון המ"ה דלי ממיר על הארץ ממש אלא רק כנגד הארץ, ובפרט דסוף סוף נמצאים הפנים מכוסות ומכוסות בבה"ג.

ואף אין נימא דכונתת הביאור"ל בסדר ד"דג הארץ" אסור אף בנפילת אפים ודילן, ומ"מ להריב"ש הגר"ז והמג"א דהביא דבריהם בתחילה ודאי שמי כבה"ג, משום שהסידור נראה להדיא דנטה לפסוק דבריהם, ע"ש. נצמא דמ"ט המשנ"כ דנוהגים לכסות הפנים הוא למנהג בעלמא ואין חיוב כלל וכלל, (ובפרט דיש לפרש בפשיטות דאף השענת המצח על הזרוע נחשבת "כיסוי פנים", ולי"ב בזה), וא"כ הרוצים לומר נפילת אפים מתוך הסיודו ובפרט אם לא יודיעה בעל פה את הנוטס, שי לכאורה להתיר להם לכתחילה להשעין מצחם על זרועם, וכנ"ל.

ומצאתי ע"ה שני נביאים מנתבאים בסגנון אחד קדמונ' ז"ל הגאון רבן משה שטרנבוך שאלו ביהמ"ד תשובות והנהגות ח"א סימן ז"ו, ונפילת אפים כהלכתה היא כשמשפיל פניו למטה דוקא, ולא מועיל כלל במיני זרועו על פניו, שאינו נפילת אפים כלל, רק משפיל פניו למטה "במקום שאין יסום מחיצה מול הקרקע כפשוטו", עכ"ל. ובספר "תפלה כהלכתה" העיד ששמעו מתלמידא נאמן של פון הגר"מ פיינשטיין צודק"ל כדן בהגה ע"ש. וארווחתא ככ"ז לימוד זכות על מנהג "ההומים", ומנהג ישראל תורה.

בדין חתן בנפילת אפים

כתב המשנ"כ בס"ק כ"ו, ודומנינו נוהגין שאין נופלים כל ז' ימי המשתה וכו' ולכן טוב ליהרר שלא יכנס החתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו, עכ"ל. וביקור טהור מדברי הרמ"א בס"ק י' וימנחת משנ"כ הרמ"א דחתן מוקיר ר"ה מוקיר טהור והוא יתימה יע"ש. נצמא דמ"ט מחמת הספק לא יבוא החתן לביהכ"ס כל שבעת ימי המשתה שלא ימנעו מלומר תחנון בעבורו. ומשרה נאמר דין זה רק בחתן ולא במילה ושאר דברים המותרים. ובספר פסקי תשובות סעיף כ"ג הביא ש"רביים ראו כן תמרה' מדוע נפטור את החתן מתפלה בציבור, ועוד, יציא נא החתן קודם תחנון ויאמרו הציבור תחנון, ועי"ש שהביא בזה כמה תירוצים דחוקים מאוד בביאור כוונת הרמ"א.

ולע"ז נראה דהא דכל בריאור האחרונים הללו קיימו מדברי הט"ז, אך דבדרי המשנ"כ נ"ל ביאור חדש לחלוטין ואף דמחדש הוא טובא ולא עלה ע"ד האחרונים כן, מ"מ אחר שהכנימו עימי כמה מבני החבורה אמרתי דלא אמנע מלכתובם, דהנה יש להעיר ע"ד המשנ"כ, דאחר שהביא דעת הרמ"א הג"ל דכהיום המנהג לא ליפול כל שבעת ימי המשתה כתב דין חדש דכ"ז אם החתן בחרו או הכלה בתולה אבל אלמן שנשא אלמנה אין זה נוהג רק ג' ימים, ורק לאחר מכן כתב את דין הט"ז בלשון "ולכן טוב ליהרר שלא יכנס החתן לקדושה הקישור "ולכן" הוא לתחילת הסעיף, ואין שייך דל"ל האלמן, ואין דרכו של המשנ"כ לכתוב בלשון כהן ג"כ, ובאונתו שייך בספר שונה הבלות למרן הגר"ח דדרכו לקצו באופן מובן דברי המשנ"כ דנמי כתב בלשון דא אחר דין האמת, וזה צ"ע, ומחמת דא אמרתי לבאר דברי המשנ"כ ס"דל בדמנת מומתת משהו הט"ז בלחין דמשהו שישתה הרמ"א אין לחתן לבוא לביהכ"ס אי"ז מספיק למנועו מתפלה בציבור, וכקשויות האחרונים הג"ל, אך שנה סברא נוספת בזה, דכיון דבדין חתן עצמו שנו חילוק בין אם הוא בחור או אלמן, וכן באשתו, אי"כ שנו חשש דאף חתן דדינו

ליפטר מתחתנו רק ג' ימים שיבוא לביהכ"ס אחר כן יטעו הציבור וימנעו מתחנון שלא כפי הדין, משום דיחשבו דכל שבעת הימים מיום חתונתו פטורין מתחנון, וכיון דישנו חשש של אי אמירת תחנון באופן דאיהנ דין כלל משרה יש לחתן ליהרר מלכואו לביהכ"ס ובכך תמנע טעות זו, ובהו מתיישבות קצת קשויות האחרונים הג"ל דלאו מחמת המחלוקת והספק הוא, אלא מחשש טעות בעיקר הדין.

ולמעשה הביא בפסקי תשובות הג"ל דעת החזו"א, הכה"ח ועוד רבים דאין לחוש לדברי המשנ"כ בהו וילך החתן לביהכ"ס, וכן נוהגים כהיום. ולדברינו בכדי לינצל מחששא דהמשנ"כ טוב יעשה החתן אם יודיע לגבאים האם דינו ליפטר מתחתנו כל ז' או רק ג', והכל יבוא על מקומו בשלום.

בדין נפילת אפים בחדרים הסמוכים לביהכ"ס

כתב הרמ"א בס"ב, י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחילה בלא כיסוי פנים וכן נהגים, וחצר ביהכ"ס הפתוח לביהכ"ס וכו' ואמר תחילה בנפילת אפים, וכו' ובמשנ"כ ס"ק י"ג כתב דדוקא אם בעת שהתפלל בחצר היה פתח ביהכ"ס פתוח ויכול לראות מאותו צד מקום הארון אך כשהוא נעול וכן כשהוא בצד דאינו יכול לראות מקום הארון, אינו נופל אפיים, ובשעה"צ ס"ק י' כתב דהוא הדין בעזרה, ואח"כ בס"ק י"ג כתב בזה"ל, ונ"ל פשוט דאם שי בעזרת ביהכ"ס בצדו חדר בפני עצמו אפילו הוא פתוח לעזרה ג"כ אין נופלים שם אפים כיון דהוא חדר בפני עצמו, עכ"ל. ויש לדון בדבר המציא מעוד כיום, דישנו בית כנסת גדול מרכזי וסביבו פזורים חדרים קטנים המיוחדים לתפלת אלו"ל (ויש מהם המכונים בשבילן) ואין בהם ארון קודש לס"ת אלא בזמן קריאת התורה מביאים לשם הס"ת מביהכ"ס המרכזי וגם אינם פתוחים לכיוון פתח ביהכ"ס, האם יש ליפול שם אפים או לא.

ומפשטות דברי המשנ"כ היה נראה לכאורה דלא יפלו שם, דהא בעזרה דקאמר לא מיייר בעזרת שהיה, דהא כתב בהדיא בסוד" דיש ליפול שם, אלא לכאורה הוא ענין חדר או מסדרון הסמוך לביהכ"ס, ובו קאמר המשנ"כ בשעה"צ דאם ממנו יוצא חדר שלא רואים ממנו את פתח ביהכ"ס, ואפילו אם רואים ממנו את הפתח, אי פילו שם אפים, כיון דהוא חדר בפני עצמו וה"ן בנ"ד. וכן ראיתי מביאים בשם ספר עבודת אפרים דנקט כן בדעת המשנ"כ. אמנם הביא שם משנ"ט משמעיו שלום דאם נמצא באותו בית דהביהכ"ס וגם אחד להם שפיר יפול על פניו, וכתב דזה דלא כהמשנ"כ. אולם בקובץ התורני ועתה כתבו לכם (ב"ב תשס"ג) כתב אאמר"ר שליט"א (בעמוד קכ"ז) דאך ראיא מדברי המשנ"כ דלא כמשמעיו שלום, דיש לפרט דברי המשנ"כ ד"זורה" דקאמר היינו כעין כניסה לביהכ"ס המשמשת כמו המשך של החצר, או כעין מפתח דומינני, ומשרה"ה כתב המשנ"כ דחדר היוצא ממנה אין לו שום שייכות לביהכ"ס ולא נופלים שם אפים, אך בביהכ"ס דאין שם שמסביבו חדרים פזורים באותו המבנה, י"ל דדין אחי להם כמו בית הכנסת ויש ליפול שם אפים כדעת המשמעיו שלום הג"ל, וכן הביא שם דברי הערוך השלחן בזה, דז"ל, ובחצר ביהכ"ס הפתוח לביהכ"ס בשעה שהפתח פתוח נופלין בחצר ולא בשעה שהפתח נעול, ובעזרת נשים נופלים, וכן החדרים הקטנים שסביבות בתי כנסיות ובתי מדרשות דינן כביהכ"ס ובהמ"ד לענין זה, עכ"ל, וכו"ל.

ולמעשה, כיון דעפ"י רוב במקומות אלו ישנם ספרי קודש אף שאין שם ס"ת, באנו בזה למחלוקת האחרונים דהביא המשנ"כ בס"ק י"א, ז"ל, ואם אין שם ס"ת רק שאר ספרים דעת הא"ח והדה"ח דלא יפול על פניו רק יאמר המימזר בלי נפילת אפים ויש חולקין בזה, עכ"ל. ולא הכריע בזה, ובפסקי תשובות הביא מאחרוני הזמן להקל בזה, ועפ"י בנ"ד יש לצרף דעת המשמעיו שלום וערוך השלחן (ואולי גם המשנ"כ וכו"ל) נאפק"ל ולמנהג הספרדים כהיום דכלל אין נופלים אפים אין נפלים כמובן בכל זה, אך יש לציון דאף למנהגה הקדום דנפלו אפים שי לצרף עוד נידון בזה, דהשו"ע לא הביא את דינו דהרמ"א, ובכ"י אכן הקשה על הרוחק דהוא מקור דין הרמ"א, ובפשטות חלק עליו וס"ל דכלל ל"ב ס"ת נפילת אפים. וכן כתב הרמ"א, אך במתא"ה נוספת בזה דשמא הושתה משרה"ע לסברת הרוחק, עיי"ש, ועפ"י בנ"ד יש לצרף דעת הברכ"י להקל בפשיטות

מרכזי ברגר - אלעד

בענין אין נפילת אפים אלא במקום ס"ת

כתב הרמ"א סימן קל"א, י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחנה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים (ב"י בשם רוקח סי' שצ"ד) וחצר ביהכ"ס הפתוח לביהכ"ס (מהר"ל) וכו' ואז אפילו יחיד בביתו אומר תחנה בנפילת אפים עכ"ל, וטעמו של הרוחק הובא בב"י שלשון נפילה הוא לפני ארון ה' דכתביה במלחמתו עי ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה', וסברתו היא שנפילת אפים בה אנו נופלים לפני ה' וקיימת רק כאשר הנהגה הפילה היא לפני ארון ה' כיון דבתוכו שקדושתו מעין קדושת ארון ה'.

הנהגה בב"י שם נראה שדעתו לחלוק על הרוחק שכתב על דבריו אם קודם כלל אין לדין שי תשובה, וכן כתב כאן בברכי כיום ס"ק א' ואם בדידן נהגינו לומר נפילת אפים בכל מקום, וכדמשמע מדברי מרן, וגם אני שמעתי דעת"ה הקבלה אין להקפיד אם יש שם ספר תורה".

הענינה לנו ע"ש מחלוקת בדין זה האם צריך לנפילת אפים ס"ת וארון, לדעת מרן השולחן ערוך אי"צ ולדעת הרמ"א צריך.

ועל פי זה יובן עוד מחלוקת בין המשנ"כ לברכי יוסף, דהנה אם יש חתן בבית הכנסת או בעל ברית כתב המשנ"כ [ס"ק כ"ז] שגם המתפללין בעזרה כיון שנגררין אחר ביהכ"ס כשאין שם ארון ותיבה א"ז בשם שםב"הכ"ס אין אומרים גם הם אין אומרים, ובשעה"ת [ס"ק י"ד] הביא דעת הברכי יוסף שפסק בפשיטות שהמתפללין בעזרה אומרים תחנון, ולשיתיהיו אזלי, דהברכי יוסף שפסק שאין צריך ארון אם אין סיבה שיגרור אנשי העזרה אחרי בית הכנסת משא"כ המשנ"כ כיון שנגררין אחרי בית הכנסת אי"כ כשם שבביהכ"ס אין אומרים גם הם אין אומרים.

ולכאורה א"כ בסדרת המשנ"כ שבני העזרה נגררים אחר בית הכנסת, שהרי דין הגריהי שלמה הוא שהם נטפלין אחר המוקם של אחר בית הכנסת ונחשבים לאותו מקום, ומה השייכות לפוטרום משום דא בתחנון, הא מה שהם פטורים מתחנון הוין דין שחל על הציבור ואל על המקום כמו שביאר המשנ"כ לבני דתן דמשום דמזוהר לשמוח עמו השתחמה נמשחת לכל הגלילים איתו, ומה הינו שהם נגררים עימו לענין נחשבים בית הכנסת אלא לפוטרום מתחנון. ונראה דמזוהר כמאד חתן הויה למה שיש להסתפק בפטור חתן, האם הוא פטור את כל מי שנמצא מתפלל איתו או רק את הציבור שהוא מצטרף איתו בתפלתו, ונפסק"מ: א"א החתן מתפלה ביחידות האם פטור את כל הציבור או לא. ב במקום שיש כמה מנינים (מגן בכותל המערבי) האם פטור את כולם או רק את הציבור איתו הוא מצטרף, ויש לפשוט מדברי המשנ"כ כאן שפטר את המתפללין בעזרה ומשמעו אפילו שהם מנין בפני עצמם שאם לא כן אין צורך לומר שהם נגררין אחר הבית הכנסת משום הארון אלא שי לומר בפשיטות יותר שהם נגררין לקדיש ולקדושה ולכל מילי, ומוזה שאמרו שהם נגררין אחר הארון משמע שהם מנין בפני עצמם ובכל זאת נפטרינן מתחנון כיון שהם נגררין אחר בית הכנסת לענין המקום ונחשבין בנפילתן כנופלים לפני הארון לכן גם נפטרים עימו, ומוכח שהמקום גורם לה הציבור.

בדין אמירת תחנון בחצר בית הכנסת

והנה בגוף הדין שגם המתפללין בעזרה מצטרפים לפטור תחנון, והרי ביאר במשנ"כ בס"ק י"ג היינו דבעת שהתפלל בחצר הוי פתח ביהכ"ס פתוח ונטל לראות מאותו צד מקום הארון הוי כמתפלל לפני הארון, ואף לגבי עזרת נשים כתב המשנ"כ שיוכל לראות מהחלונות מקום הארון, ומהוה איה שבעת שאין הטעם משום שמקומות אלו שייכים לבית הכנסת אלא שפשוט נתחדש ססגי בראיית פני הארון, אמנם אי נימא כן יקשה עליו ג' קשויות א' לשון מהר"ל (להדושות סימן ע"ב) עצמו לא משמע כן דז"ל שם: ונראה שהיה שני דלכן נעשית מתחילה שבעת פעמים מנצת הקהל בחור גרירי בתר ציבור לענין ז', דלחשבנין משום שישב איתו, כמו תני מבורות שבני בתים השטם מצרפן, וגדולה מזו התייר הרא"ש כשהש"ך עומד על המפתן דמצרף ליה, שבפנים ושבושין ודבר קל הוא להלחשב (מקום) [במקום] ארון, ועזרת נשים תוכיח איתו פתח פתוח ליה במצקת הקריתא אטו מי לא מחייבי בנפילת אפים אלא הכל חשיב חד לענין זה ואפילו חצר בית הכנסת עכ"ל, ומוכח להדיא שדין זה בהלכות צירוף מקום נשנה ולא תלוי רק בדיוני ראיא.

ב יקשה הדין הג"ל שגם המתפללין בעזרה מצטרפים לפטור תחנון, והרי סיבת אמירתו היא לא בגלל צירופם לבית הכנסת אלא בגלל ראייתם הם עצמם את הארון ולאכוארו אומרים תחנון בגלל עצמם ולא בגלל בית הכנסת, אי"כ מוכח מזה שאדברבה דינם הוא מחמת צירוף מקום.

ג. אם נימא שהכל תלוי בראיה לא יובן כלל הדין בשער הציצין ס"ק י"ב במש"כ שם ונראה לי פשוט דאם שי בעזרת בית הכנסת בצדו חדר בפני עצמו, אפילו הוא פתוח להעזרה בשעה שפתח בית הכנסת פתוח להעזרה גם כן אין נופלין שם אפים, כיון דהוא חדר בפני עצמו. ותמוה דהא מר"ן אם רואים מאותו מקום את הארון למה באמת אין נופלין שם ומה איכפת לן בזה הרי כל מעלת העזרה הוא דוקא משום שרואים ומה לי עזרה ומה לי חדר בפני עצמו, ואם לא רואים פשיטא שאין נופלים שהרי לא עדיף הוא מהעזרה שכתב במשנ"כ שהוא דוקא ברואין ממנה מקום הארון.

והנראה מוכח מזה בדעת המשנ"כ דסבירא ליה שהן אמת שנתחדש כאן דין צירוף מקום ונחשבים מקום אחר רק משום כן אשר ליפול בחצר או בעזרה ומוקי דהמשנ"כ לפני ארון ה', ויש עוד דין פשוט סגי בצירוף מקום לחוד וצריך גם שיוכל לראות מאותו מקום את הארון וזהו מה שמחבר אותם להדיד, והשתא אתי שפיר כל הקשויות א. מה שהקשינו מלשון מהרמ"ל מיושב שצריך גם כן צירוף מקום. ב. מה שנפטרינן בתחנון כי נקראים מקום אחד ולא את מחמת הראיא. ג. מובן דין השעה"צ שבחדר בפני עצמו לא מהני, דלעולם מדובר שאפשר לראות את הארון אבל לא מהני מה שרואה כי סוף סוף אין לו שם עזרה ולא נטפל לבית הכנסת.

ישראל אנקווה - אלעד

הערה ובירור בדין אמירת תרגום באחד ולא בשנים

ברמ"א סי קל"ב וז"ל קדושה שבתרגום יחיד אומרה ולא שנים ואין לאומרה בקול רם, ובב"י סי' נ"ט מביא דין זה מן הוזהר, ובנ"ט שם וכן הביא במשנ"ב הטעם לפי שכל דבר שהוא בלשון תרגום אין לאומרו ברבים, ע"ש. ולאכוארה מביאר כאן דין כללי דארמית אפשר רק ביחיד ולא בציבור, והדברים סותרים אלא דפסק בשר"ע סי ק"א ממש להיפך, דתפלה בארמית אפשר רק בציבור ולא בתפלת יחיד.

ולשובו גדול התמיהה נראה לומר בזה כמה חילוקים, ויש לעיין בדברים. א. לכאורה יש מקום לחלק בין תפלה דהוי בקשה שצריכה להגיע לפניו ויחיד, ולכך צריך את המלאכים שיכניסוהו לפנינו או שיהיה חז של ציבור לזה, לבין קדושה דאינו אלא קידוש שמו בכל העולמות אמנם יקשה שהרי מצינו בקדיש שאנו אומרים כולו בארמית, ומקפידים לאומרו בקול רם ובי דווקא, ואע"פ שצריך ג"כ לקדש שמו בעולם. (ושמא י"ל דקדושה נאמרת בנוטס של קביעת הברכות קדושתו, וזהו קדיש נאמר בנוטס של תחינה ובקשה שיתקדש שמו ועוד בקשות ויש לעיין בזה).

ב. שי שרצו לומר דקדושה שאני דהוו קדושת המלאכים שמקדישים אותם בשמי מרום, ולכך דוקא בזה יתקנוא לשנאמר את הקדושה שלהם בארמית, ולכך צריך לאומרה בלחש. אמנם מלשון הט"ז שהביא המשנ"ב משמע שכן הדין בכל תרגום, אך באמת יש לתמוה על הט"ז שהרי כל מקורו הוא מן בה"י בסי' נ"ט ושם הביא את הוזהר כלשונו ולא כתב כן אלא בתרגום הקדושה בלבד, (והוא מוכרח כן, דהא באותו מאמר שם הצריך רבים ללשון הקדוש וזה ודאי ל"ש אלא רק בקדושה דהוי דבר שבקדושה דבעי עשרה). ואי"כ מ"ל הט"ז לחדש ולהוסיף שכל שהוא בלשון תרגום אין אומרים אותו בדיק, ואולי אה"נ אין כוונת הט"ז והמשנ"ב אלא לכל קדושה של תרגום, ודוק.

ג. עוד ל"י בזה דאדברה כל תפלה בארמית בודאי בעיזא דווקא ציבור (ותרגום קדושה לחדא שאני דאיה תפלה ואי"צ להכניסה לפני המלך) ומ"מ מצד שם צריך לומר, כי דלחש אתי תיקנאנו בני המלאכים שיש לנו כח זה דציבור להכניס תפלה שאין הם נוקקים לה.

ד. ובאופן אחר נראה דאפשר לחלק בין תפלה שכל מהותה ועיקרה בארמית ובלע"ז, שצריך שתכנס תפלתו ללא סיוע המלאכים וכן בעיני תפלת ציבור, לבין תרגום שמקדיש לומר בלשון הקדוש רק אח"כ חוור על התרגום שלא ואינו אלא לתרגום בעלמא ורק בזה ודא נאמר שיהיה ביחיד ולא ברבים, ועדיין צ"ב ודוק.

עוד יש לעיין בעיקר דין זה מה מהני הא דאומרים את התרגום בלחש שיחשב ביחיד הרי ודאי שי כאן עשרה שאומרים את זה יחד, והרי כל תפלת שמר"ע כן היא משתפללים כולם בלחש וזהו עיקר התפלה בציבור, ואולי י"ל דבעינן שיתכוונו להצטרף יחד ולהיות ציבור, משא"כ במתפללין בלחש ויתכוונו כ"א להיות בנפרד ולא להצטרף אין זה חשוב ציבור אלא קבוצת יחידים.

ואם ננכימים את הדברים, אי"כ נמצא לנו בזה חידוש גדול לדינא בעשרה שהזמנן להם להתפלל יחד באותו מקום, אך לא ידעית האחד מנכונות חבריו ולא כוונה להתפלל במנין, ולא מהני לענין קיום חזרת הש"ץ לאכאור שהוא מחזיק את דבריו בלשון הקדוש רק אח"כ חוור על התרגום שלא מכן לפי הרדב"ז. נפסק להלכה לעיל במשנ"כ סי' ס"ט ס"ק א, דאין דין חזרת הש"ץ קדושה וקדיש לי שהתפללו תפלת לחש כ"א בנפרד, והכא נמי אין על תפלתם שם תפלת ציבור, לפי לדחות, ודוק".

גבריאל שווב – רמת שלמה

בדין השתחויה על הרצפה

בסימן קל"א סעיף ח' ברמ"א וז"ל, וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפישוט דיים ורגלים אפילו אם אין שם אבן משכית אבל אם נוטה קצת על צדו מותר אם אין שם אבן משכית ובמשנ"כ דהם שטן תהווה אסור בפישוט דיים ורגלים על רצפת אבנים, ומדברנן אסור בפישוט דיים ורגלים אפילו שלא על רצפת אבנים, ושם בפישוט דיים ורגלים דרך קידה אסור ברצפת אבנים, אבל אם דרך קידה בלי פישוט דיים ורגלים שלא על רצפת אבנים מותר, ואם בפישוט דיים ורגלים שלא על רצפת אבנים לא מטה על צדו מותר, ואם דרך קידה בלי פישוט דיים ורגלים אם מטה על צדו מותר. וכנהו. הרמ"א וכן יעשו ביוה"כ כשנופלין על פניהם אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע וכן נוהגין עכ"ל, וכתב המשנ"כ שמה שמעולי עשבים זה מפני שלא על רצפה מותר בפישוט דיים ורגלים בלי הטיה ואם על רצפה וישמתי עשבים מותר דרך קידה בלי פישוט דיים ורגלים בלי הטיה, וכתב השעה"צ שלפי פירוש המ"ה הראשון לא מועיל עשבים לעשות בפישוט דיים ורגלים בלי הטיה ולפי פירוש השני אפשר דיש להקל ומסיים וצ"ע המשנ"כ א" צ"ע על הכאורה לפי המ"ה לפירוש הראשון שאומר שאם שם עשבים אז מותר בהטיה וזה בגלל שיש רצפת אבנים אבל אם יש עשבים אז כמו שאין רצפת אבנים וזא מותר בהטיה אבל בפישוט דיים ורגלים אסור בלי הטיה כי זה לא גרע מכל מקום שאין רצפתה אסור בלי הטיה בפישוט דיים ורגלים ואין אף תפלת אבנים, אלא שרצפתה שאין רצפת אבנים ויש עשבים מותר בפישוט דיים בלי הטיה על צדו, לכאורה לפי הפירוש הראשון של מ"ה אסור ולפי הפירוש השני של מ"א שעשבים זה דבר שפספסיק אפילו כן מתחת אבן או שונה מכל מקום שאין רצפה כי שמה אולי יש כאן מתחת וקרקע לא חשיב הפסק אז יוצא שמותר אם יש עשבים אפילו בפישוט דיים ורגלים אפילו אם יש רצפת אבנים בלי הטיה על צדו כי עשב זה שווה מכל מקום שאין רצפה ואין המשנ"ב אומר שאם יש עשבים ואם אין רצפת אבנים מותר בלי פישוט דיים ורגלים, וזה תלוי לפי פירוש הראשון של מ"א לכאורה זה אסור כי עשבים לא שונה מכל מקום שאין רצפה וכמו אם אין רצפת אבנים אסור בלי הטיה בפישוט דיים ורגלים אם בעשביםי יהי אסור, ולפי הפירוש השני של מ"ה שעשבים זה לא שונה מכל מקום שאין רצפה אז מותר בפישוט דיים ורגלים אפילו אם יש רצפת אבנים מתחת כי עשבים זה הפסק ואי"כ מהיכן הוציא המשנ"ב שאם יש עשבים שלא על רצפת אבנים זה מתיר בלי הטיה וצ"ע.

אריה וינפלד – רמת שלמה

נפילת אפים בעמידה

במשנ"ב סי' קל"א ס"ק י' כתב דמי פסעט כשגמר שמר"ע ועדיין לא שהה ד' אמות והתחילו תחנון יאמר בעמידה, והרי קשה לי מה בדיוק הטעם בזה מאי איכפל"ו שיתחיל כמה נשיות אח"כ, רואים שיש כאן ענין מיוחד להתחיל ולומר אתם ביחיד (שמרע"ש יש שיות שעד מגן אברהם כתב שם ע"ש אצור), ומתחילה שובחתי שמוהו מהמשנ"כ" דהא תלמודי חתם שיש דעם אולי אסור באמת לשבת במקום גמר הפסעות לפני שחזר למקומו ולומר תחנון, וראיתי בספר שיח הלכה שהעיר באמת למה המשנ"ב לא כתב שישב שם, אך ראיתי בספר אשי ישראל פרק כ"ז אות רל"ח שהביא דמרן הגר"ח

קנייבסקי שליט"א כתב לו דאף לדעת המשנ"כ מסותרו שמותר לו לשבת במקום שפסעט וכוונת המשנ"ב דאף אם אין באפשרותו לשבת שם לא יחזור מיד למקומו אלא יאמר נפילת אפים בעמידה, ושוב ראיתי במחצית השקל שג"כ בהין כך, ובעיקר דברי המשנ"כ ראיתי במג"א סי קל"א ס"ק ה' שחולק על זה וז"ל "כתב הריב"ש שאם רצה לעשות מעומד רשאי וז"ה במהר"ל שכספים תפלתו בשעה שמתחילין הציבור תחיה עמד על מקומו ונפל על אפיו וז"כ מט"מ"ו וב"י כתב דע"פ הקבלה תהיה מיושב דוקא עכ"ל. משמע אפילו סיים עתה תפלתו לא יפול מעומד ואם אי אפשר לישיב שם ימתין כדי הילוך ד' אמות ויחזור למקומו ליפול מ

המסיים שמו"ע קודם נפילת אפים והציבור אומר עלינו לשבח

במי סיים תפלתו ועומד לפני נפילת אפים והציבור עומדים בעלינו אם יאמר עמם (כמ"ש בסי ס"ה טע ב' דגננס לביהכ"נס וקוראין שמע יקרא עמיהם וכתב שם הלשון הדואו הדין שאר דברים שהציבור אומר כמו תהלה לדוד, והוסףי שם המשנ"ב דהוא הדין עלינו), או מכיון שאין להפסיק בין שמו"ע לנפילת אפים לא יפסיק לומר עלינו עם הציבור.

בשרע"י ס" קל"א טעי א': אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, ובטעם הדבר כתוב בב"י בשם תלמידי הרשב"א ממעשה דר"א שלא הניחה לו ליטול על פניו ואך יכלה להשיגו עליו כל היום, אלא שהיתה מפסקת אותו בדברים לפני נפילת אפים ושוב אם היה נופל לא היתה תפלתו נשמעת כ"כ ומסיים "אלמא דאינו דבין להפסיק" ע"ל, ולכאורה הלשון זה משמע שאין איסור אלא שלא רצוי לו להפסיק משום שיפסיד מעלת הנפילת אפים (ועיין לקמן הלשון בשיטמ"ק), ואח"כ מביא ממור"י אבוהב דאין להפסיק מהאי עובדא משמע יותר שהוא איסור להפסיק, גם מהאורחות חיים בשם הגאונים מביא שאין לדבר דבר שנותן טעם משום שתפלה אריכתא, ושי לזון אם ס"ל האי דינא מהאי עובדא ונותן טעם לזין זה, או שסובר דין זה מסברא שהכל חשוב תפלה אחת אין להפסיק ביניהם.

ואת המעשה דר"א יכול לפרש כהריב"ש (סי ת"ב) שהיתה לוקחת אותו בדברים עד שהיה שוכח מליטול, ועיין בלבוש שפייר שכן קבלו דר"ל שאין התפלה נשמעת כ"כ מפני שהיא תפלה אריכתא משמע שלמד את דברי האורחות חיים שאינו מסברא אלא ממעשה דר"א.

ובמג"א ס"ק א' הקשה איך מפסיקים בתחינת כגון הואו רחום, ומיישב עפ"י מ"ש סי ג"א דאין לדבר מברוך שאמר עד אחר שמו"ע משא"כ דאח"כ שרי, ועוד מתלמידי הרשב"א ששם נאסר שהיתה מפסיקה אותו בדברים אחרים אבל שיחה בעלמא שרי ולכן הואו רחום שרי, ובמשנ"ב מביא יותר דאם שיחה בעלמא מותר כ"ש כל דבר קדושה ולכן הואו רחום מותר. וחזו"ן שתירוצו המג"א אינו תירוץ מקומי על הואו רחום, שהרי מה שניחא ליה שמתוך להפסיק לומר הואו רחום הוא משום שאם שיחה בעלמא שרי כ"ש לא דבר קדושה/וא"כ הוא הדין עלינו ושאר דבר קדושה דהוא כ"ש משיחה דעלמא.

(ועיין עוד בערוך השולחן שהוקשה לו על שאלת המג"א דמה שייך נידון של איסור הפסק אם נפילת אפים רשות ולכן מפרש שכוונת הב"י שאינו רשאי להפסיק שנפסדיה את מעלת התפלה אפי"ה וכנראה שאת לשון ספר הצירוחות שהביא מהר"י אבוהב והגאונים שאין להפסיק אי"ז לשון של איסור להפסיק רק אין לנשותן כן משום שנפסדיה את מעלת הנפילת אפים ומה שהוסיף טעם שסתפלה אריכתא ג"כ אינו טעם לאח"כ).

ומכבר ראיתי להגר"ח קנייבסקי שליט"א בתשובותיו בספר אשי ישראל (תשובה רל"ח) שעל השאלה ה"ל ענה יאמר תחנון כי הוא דינא דגמי ע"כ והוקשה לי אז היכן הוא דינא דגמי, וכתב לי ז"ל: כיוונת שזה דינא דגמי שאסור להפסיק בין שמו"ע לתחנון כמש"כ בשיטמ"ק ב"מ כ"ט ע"ב ע"ל ולשון השיטמ"ק שם, לא שבקת ליה למיפל על אפניה תמיהא מילתא היאך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום ומכאן מביא ראיה רבינו שאסור להפסיק בשיחה (ע"ל דהאי שיחה היינו לעסוק בשיחה וכמו שדייקו מהמשנ"ב אבל שיחה בעלמא שרי) ובדברים אחרים שאינם של תפלה בין תפלה לנפילת אפים ע"ל הנה חזו"ן שרדברים אחרים שאינם של תפלה נאסר ולא עלינו שהוא דבר של תפלה, והקשיתי לו כן, וענה לי וזה לשונו: אין מתירין להפסיק אלא דברים שהתקנו שם ע"ל, ודבריו אינו מבין הדיקין נזכר בדברי השיטמ"ק שהותרו דברים מסויימים דכל הלשון הוא שאסור להפסיק בדברים שאינם של תפלה וזה נלמד ממה שעסקה אשתו של ר"א שעסקה איתו בדברים אחרים שאינם של תפלה וזה נלמד משם שיחשבו פסקא וכל דבר קדושה והרי ממעשה זה דייק השיטמ"ק וגם המג"א והנשכ"ב הרי דייקו כן שאם שיחה בעלמא שרי כ"ש דבר קדושה ולפי"ז ודאי שלא יהיה חילוק בין עליו לדברים שתקנו בסדר התפלה.

ועוד נ"ל שגם אין האורחות חיים בשם הגאונים שאין לדבר משום שתפלה אריכתא היא, עפ"י השיטמ"ק ה"ל הוא מבואר יותר, שדווקא דברים אחרים שאינם של תפלה מפסיק את התפלה אריכתא אבל עליו שהוא חלק מסדר התפלה אינו מפסיק את התפלה אריכתא וכן כן דבר קדושה, (ואפשר עוד להעיר דעלינו הוא ענין של שבח וזהו מענין השמוע"ש שפסק ג' בשבח ואם כי נסדר בסוף התפלה עדיין אינו מפסיק את התפלה אריכתא אבל להני"ל אי"צ לזה), ואח"כ ראיתי בספר הליכות שלמה למרן הגרש"ז אוריערב"ה בלכות נפילת אפים שכותב שם שלח מה שהוא מסדר התפלה יאמר עמהם בין שמו"ע לנפילת אפים כגון עלינו עיי"ש.

אלא שטעמא אחרינא ישי לזון כהגר"ח קנייבסקי שליט"א שדין זה לומר עם השמוע"ע עליו הובא במשנ"ב בשם הדמאג' השקל ממש" המג"א שגם תהלה לדוד ל"ה נעמה שכן דבר"י, א"ל דגם מ"ש בשרע"י שגם מן פוסקים בתחנונים או פסוקים צריך להפסיק ולומר עמהם הג"מ בקריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים שיש בה מעלה נוספת מתהלה לדוד ועליו וכו' ולכן בהם כלירע"י אין שייך אלא דווקא כשיושב ובטל שואל ואינו אומרם ולא כשעוסק בתפלתו, ועיין באבני שפה שהביא מחלוקת גדולי פוסקי זמננו שליט"א אם גם בעלינו (וכדו') יש להפסיק אם עוסק בתפלתו, וז"ל שמחלוקתם תלויה בהנ"ל אם חלוק אמירת עלינו וכדו מדין קריאת שמע המובא בשרע"י.

אליה קרואי – בית וגן

הפסקה למגבית צדקה וכדומה קודם אשרי

סי קל"ב משנ"ב ס"ק ב', כשמכריזין דבר יש להכריז קודם שמתחיל הש"ץ לומר אשרי, מבאר מדבריו שיש מושג של הכרזה, ויל"ע אם ראוי להכריז ולעכב הקהל ע"י שנבשקע צדקה או שמדריך על בדיקת תפילין שיע"ז מעכב הוזן והציבור לא יאמר תמיד מונונינם בזה ויטריאה דציבורא ויחזיקו ויכלו לעשות זאת לאחר התפלה, ומה שדיבר המשנ"ב אולי קאי רק על הכרזות של ביהכ"נס וכדומה שהנבאים מכריזים, ודקדקו ממש"כ המהביר לעיל סי ג"ד ויש מי שאומר שלצרכי ציבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס גם הצדקה מותר להפסיק, וכתב המשנ"ב דהוא הדין כל דבר מצוה רואים שיש בהו ענין, וצ"ל שביהכ"נס נועד לכל צרכי מצוה ולא רק לתפלה.

הפסקה לאמירת קדושה דסידידא

בא"ז, וע"כ הציבור התחילו לומר ואתה קדוש והוא לא אמר עדיין אשרי ובא לציון ישי לאומיו נעמה ואח"כ יאמר אשרי ולמנצת, יש לעיין במי שנמצא באמצע אשרי אם יאמר עמהם גם כדי להרויח את המעלה של קדושה או להפסקה באמצע אשרי מפסידי את מעלת האשרי, ובספר אשי ישראל הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שגם אז יפסיק, ובכה"ח ס"ק ח' כתב בשם הראי"י ל"ל שלא יפסיק, ולכאורה מדברי משנ"ב נראה כהארי"ז שהדגיש שאם לא אמר אשרי שמיימי בעומד קודם אשרי ולא כתב בעומד באמצע אשרי.

והנה לא הוזכר אם פסיק גם לתרגום שבקדושה, ונראה דלא יאמר התרגום דכל ענין אמירת התרגום הוא משום לימוד כמבואר בב"י ועוד שקדושה שבתרגום מעלתו ביחידות ולא בציבור וכל הענין להפסיק משום שירא ציבור.

הקפדה שלא לצאת עוד לזאת התפלה

סעיף ב' ס"ק ה' במבאר כתב שאסור לצאת מביהכ"נס קודם קדושה דסידידא, וכתב במשנ"ב דכיון שהעולם מתקיים ע"ז צריך ליהרר מלזלוז בזה ואחריי יאמרנה אח"כ ביחיד כיון שכונו להדו לאומרו בציבור אם לא בשעת הדפיק.

הנה יש לעיין אם בשעת הדחק שרי גם אין יודע שלא יאמרנה כלל או רק מעלת הציבור מותר להפסיד בשעת הדחק, ועוד יש לדקדק דמלשון המהביר שכתב שקודם קדושה דסידידא אסור לצאת משמע שלאחמ"כ שרי, ועיין סי כ"ה שנהגו המדקדקים שלא להוריד תפילין קודם קדיש שלם שאחר ובא לציון, ובמשנ"ב כתב שם בשם הפמ"ג שטוב לא לחלוץ עד אחר קדיש יתום, אולם זה לענין התפילין ולא הוזכר לענין נמיעות הקדיש ואמירת העלינו ושרי שם לים, ובבעצם שיר שם אינו חלק מהתפלה כמדקדקו בלשון הביאור"ל בקונטרס מאמר קדישין שכתב שכן שבעה שהולך בשבת לביהכ"נס מדהה כל הקדישים וזה רק בקדישים של תפלה ולא של שיר ליום ותהלים קדיש, ולכאורה ודאי גם פטום הקטורת שענינו לימוד וכו' קרבנות.

ויש להסתפק מה הקפידא בחתן בחור שנשא בתולה, שלא יבוא לביהכ"נס כל שבעת ימי המשתה, האם משום שגורם שהציבור הזה שנתפפל עמו, שבעה ימים לא יאמרו תחנון, אבל אם יתפפל כל יום מבנינו או ביהכ"נס י"ב חודש שהובא ברמ"א הוא מנהג בעלמא וכנגד ביטול נשיאות כפים לא אמרין, ונראה דכ"י מוכח בשעה"צ אות קכ"ז בסופו. ומה שפנוי נושא כפיו כתב המשנ"ב בס"ק קס"ב שאינו צעזר אלא שאינו בשמחה, ולפי"ז אם נמצא שיהיה צעזר לכאורה לא יעלה וזהו מדינא כמו שהב"י הכריע להקל באבל מטעם הזה ג"כ נגד המנהג, (ועיין באור לציון ח"ב לגבי רווק שהוא בעצו).

הפיקת פני הכהנים לדרום תחילה

כתב השרע"י בסי קל"ח טעי מ"ה אלו תיבות וכו' לדרום ולצפון וכו. יש להעיר דלכאורה העומד במזרח ופניו כלפי מערב ימינו הוא צפון ולא דרום ומדוע יהפוך פניו קודם לדרום כמדויק בדברי מרן השרע"י, הרי כל פניותין יהיו למימין.

נפילת אפים בעזרה במקום ס"ת

המשנ"ב בסי קל"א ס"ק י"ג כתב לגבי עומד בחצר ביהכ"נס וז"ל, ונוכל לראות מאותו צד מקום הארון הוי כמתפלל, וכתב בשעה"צ אות י"ב לגבי חדר בצד העזרה שלא יפלו שם על פניהם כיון שהוא חדר בפני עצמו, וצ"ע דמאי איירא אי כשרואה משם הארון א"כ מדוע לא יפול שם מצד שרואה ומה איכפת לן שהוא חדר אחר, ומשמע שכל רואה ואפ"ה אי הוי חדר אחד מהני ליפול על פניו ומשמע מכיון שבעזרת נשים לא צריך שבאותו מקום שעומד משם יוכל לראות את הארון אלא כיון שמהחלונות רואים את הארון כל העזרה נופלים בה. ולגבי חצר ביהכ"נס שכתב המשנ"ב בס"ק ה"ל דאם נמשך לצד דרום ומשם לא רואים לא יפלו שם על פניהם לכאורה הוי חצר אחת. וז"ל כיון שאינו חדר אחד אין כלל זה שם חדר מחבר להכל אלא היכן שרואים יפלו והיכן שלא רואים לא יפלו. ומדויקם המשנ"ב ונוכל לראותו מאותו "צד" משמע שאם באותו צד רואים יספיק לכל הצד הזה ג"כ כשלא רואים כבר, אבל צריך לידע היכן הגבול שלא יאמרו וכי כל העולם באותו צד יאמרו.

נפילת אפים בשעה שהציבור נופלים וטינוף מפסיק

עיין במשנ"ב בסי קל"א ס"ק י"ד שכתב שאם יש טינוף מפסיק בין הביהכ"נס לביתו לא יפול, ולכאורה הכא כתב דברים אלו לדעת הרמ"א והרי שם בסי ג"ה ס"ק כ' הביא שהרמ"א בסי ע"ט נחלק על השרע"י וטינוף לא מפסיק, וצ"ע למעשה.

כשיש מילה בביהכ"נס היאך נפטרים בעזרה מנפילת אפים

המשנ"ב בסי קל"א בס"ק כ"ד כתב הדעזרה נפטרת מנפילת אפים ע"י ברית מילה שנעשית בביהכ"נס כיון שנגררים אחר הביהכ"נס כשאין שם ארון ותיבה. והנה הוי עובדא בעזרת נשים שאין שם אלא תפלת מנחה וערבית ואין שם קריאת התורה כלל וזהו האם יפטר ע"פ הביהכ"נס כיון שלמעשה לא צריכים לס"ת? שלהם כלל, והנה יש לזון בפשט המשנ"ב אלא כוונתו דצריכים ס"ת לקריאת התורה וכוונת המשנ"ב דנגררים בשצריך ליפול נפילת אפים רק כשיש ס"ת כמבואר ברמ"א בס"ב וא"כ בעזרה נופלים בגלל שרואים ס"ת שבביהכ"נס כמבואר במשנ"ב ס"ק י"ג וזהו אמר דכיון שנופלים אפים בגלל הס"ת שבביהכ"נס הרי הביהכ"נס יכול לפוטרים ולפי"ז ג"כ בנידון דידן יש לפוטרים. אבל אם זהו הפירוש א"כ למנהג הספרדים שאין נפילת אפים לא יגרר כלל העזרה בתר הביהכ"נס ולא תיפטר מנפילת אפים. אבל מלשון המשנ"ב ארון ותיבה" משמע בפשטות לא כך, וצ"ע.

הערה בדברי המאמר קדישין לגבי מנין יום הפסקה

כתב המאמר קדישין וז"ל פוסקים לומר קדיש חודש קודם היאצייט ויום אחד קודם יום היאצייט וחודש שחוריו וכו' עי"ז, ויש קצת לעיין דההפסקה מונים מיום הקבורה ויאצייט מונים מיום המיתה אין א"כ מדוע תלה את יום ההפסקה ביום היאצייט, ואולי מיייר רק כשהיה יום הקבורה והמיתה באותו יום. ולגבי דין יום ההפסקה היאך לחשובו כשיש כמה ימים בין המיתה לקבורה? עיין בשונה הלכות שתיוק לשון המאמר קדישין ולפי"ז בכל גווני מונים מיום הקבורה. ובמשנ"ב הוצאת בלום תקנו את הדברים אחרות ולפי דבריהם שם כשהיו ימים רבים בין המיתה לקבורה מונים מיום המיתה.

בענין נפילת אפים בציבור

כתב השרע"י בסי קל"א ס"ב נפילת אפים מיושב ולא מעומד, וכתב המשנ"ב בס"ק י שהריב"ש חלק ע"ז ובמקום הדחק כגון סיים תפלתו וצריך לשהות כדי הילוך ד' אמות והתחיל הציבור נפילת אפים הוי שעת הדחק ויפול מעומד, ויש להבין מדוע הוי שעת הדחק תמיזין כדי הילוך ויחזור למקומו ויפול אפים ויחזר נשבע שעת הדחק, האם הוי כתפלה בציבור שיש ענין לאומרה יחד עם כולם בשעה אחת. ויש להביא לזה סמך מדברי הרמ"א בסעיף זה שכתב שאם מתפפל בשעה שהציבור מתפלקין אפילו הוא בביתו יכול ליפול אפים ג"כ בלא ס"ת ומשמע שיש בזה ג"כ מעלה של תפלה בציבור, ולכן יש להחשיבו כשעת הדחק, והוא חידוש נאה.

משה יהושע בצלאל – נוה יעקב

הערות באיסור אבן משכית

הנה באיסורא דאבן משכית, יש קצת להעיר בזה. בטעמא דאיסורא איכא ג' ביאורים, להנמי"ם טעם האיסור לפי שעושים כן לע"ז שטמים אבנים במזירותיו לפני הצלם. לחינוך הטעם דנראה כמתשתווה לזה ע"ש טעמים אבנים ג' בציבור, וז"ל דבעי' אלא איסור שהשתווה אפילו לאי פישוט ידים ורגלים, ולא הוי לא דבעי' אלא איסור שהשתווה לע"ז עכ"פ לטעם החינוך, ונצטרך לאסור נמי ללא פישוט ידים ורגלים? ולכאורה הוא הדין לטעם הרי"ם? ואמנם בגמי' בגמילה ילפינן דהאי השתווהיה הוי רק בפישוט דמצניו השתווהיה במקום אחר שהוי בפישוט, אולם הוא גופא צ"ב אמאי לא ילפינן מהשתווהיה דע"ז שגם לאי פישוט יאסה? וצ"ב ועוד אעורה, דבחיונן, ובסה"מ לר"ם, ובתרגום יונתן, ובאבן עזרא, והרשב"ם ועוד ראשונים, פירשו האי אבן משכית אבן מצויירת, ונראה שרק מה"ג היו עושים לע"ז, ולפי"ז אבן חלקה מותר, ופלא שהפוסקים נתעלמו מהאי ראשונים? וצ"ב.

ולטעם דא"כ היה מקום לומר שהוא הדין בביהמ"ק יאסר כד"ש שצריך להרחיק מקום קדוש מע"ז אלא שיש טעם נוסף לר"ם ונעלם ממנו - כ"כ היחזק אליבא דהר"ם, ודינא דגמי הוא שבביהמ"ק מותר ולכן צ"ל טעם נוסף לר"ם.

ואין חזו"ן שהגך טעמים נפ"מ נמי לדינא ולא אמרין גזירת הכתוב הוי וא"כ צ"ב אמאי נקטינן שאין איסור דאורייתא אלא בפישוט ידים ורגלים, ולא הוי לא דבעי' אלא איסור שהשתווה אפילו לאי פישוט ידים ורגלים, ולא למשח דעשהו השתווהו לע"ז עכ"פ לטעם החינוך, ונצטרך לאסור נמי ללא פישוט ידים ורגלים? ולכאורה הוא הדין לטעם הרי"ם? ואמנם בגמי' בגמילה ילפינן דהאי השתווהיה הוי רק בפישוט דמצניו השתווהיה במקום אחר שהוי בפישוט, אולם הוא גופא צ"ב אמאי לא ילפינן מהשתווהיה דע"ז שגם לאי פישוט יאסה? וצ"ב ועוד אעורה, דבחיונן, ובסה"מ לר"ם, ובתרגום יונתן, ובאבן עזרא, והרשב"ם ועוד ראשונים, פירשו האי אבן משכית אבן מצויירת, ונראה שרק מה"ג היו עושים לע"ז, ולפי"ז אבן חלקה מותר, ופלא שהפוסקים נתעלמו מהאי ראשונים? וצ"ב.

דוד כהן – נוה יעקב

בהא דלא יכנס החתן כל שבעת ימי המשתה לביהכ"נס

בשרע"י סי קל"א ס"ד כתב, נהגו שלא ליפול על פניהם בבית חתן וכו, ולא בביהכ"נס שיש שם חתן, והרמ"א כתב שלא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה. ובמשנ"ב ס"ק כ"י כתב שבזמנינו נוהגין שאין נופלין על פניהם כל שבעת ימי המשתה וכו, ולכן שכן ליהרר שלא יכנס החתן לביהכ"נס כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבור. משמע מהמשנ"ב שכל שבעת ימי המשתה יתפלל החתן ביחיד ולא יכנס כלל לביהכ"נס [ולא רק שיצא מביהכ"נס קודם התחנון, וכן יש שיאמרו הציבור תחנון, ואח"כ יכנס, דומיא דכחן שלא עולה לדוכן וכו']. לכל זה בחתן בציבור שנשא בתולה, שנוהג שבעה ימים משתה, אבל אלמן שנשא אלמנה שנוהג רק ג' ימים משתה, וכן אבי חתן והמוהל הפסדק, שנמי לא אומרים מחמתם בציבור תחנון, [תפלה חתן ושתים] אינם צריכים להנמנע מלבוא לביהכ"נס, לא שיהצריכו לא יפסידו התחנון בגללם.

בסוף אמר ר"א אמר ר' חנינא וכו' כיון שאין אומרים קדיש כי אם על פסוקים ואגדתא, כדאינא סימן ל"ד, ואם כן אם נאז אומרים דברי אגדתא אלו בראי שטמו מתכוונים להתחייב בקדיש וצריך לאומרו. (וקדיש זה מאוד חשוב שאנו שחורב בית המקדש העולם עומד על קדושה דסידידא ועל קדיש אחר אגדתא כדאינא בגמרא ובפוסקים).

קדיש לאחר שיר של יום, בפסקי תשובות סי קל"ב (ט"ז) מביא שלונס ספרד שאומרים שיר של יום אחר "ובא לציון" הוא הקדיש העיקרי ומה שכתב הרמ"א אצילנו הוא לנוסח אשכנז שאומרים עליו מיד אחר ובא לציון, ולפי"ז כתב שם שאם כן לנוסח ספרד לאחר עלינו שבסוף התפלה לא חייבים לומר קדיש אך יש ענין לאומרו על פי הסוד, אך קשה שהרי ישנם פוסקים בעלינו וישנה תקנה לומר קדיש אחר פסוקים, ועוד קשה שהב"ח סימן קל"ב ד"ה אמר ר"א אמר ר"ח מביא בשם מהרש"ל שאם אומרים עלינו בסוף התפלה אומרים אחריו קדיש ואם אומרים פטום הקטורות בסוף (כפי נוסח אשכנז) צריך לומר אגדתא אחר הקטורות כדי להתחייב בקדיש. (ומכאן יש גם כן ראייה למה שכתבתי שאם אומרים אגדתא אמר ר"א אמר ר"ח לאחר פטום הקטורות מתחייבים בקדיש) אם כן נ"ל לנוסח אשכנז אחר עליון יש לומר קדיש כפי שמבואר ברמ"א ואף אין שם יתום. ואחר פטום הקטורות שבסוף תפלת השרי יש לומר קדיש כדברי הב"ח, אך שגיר של יום הנאמר ביתיים אפשר לומר שצריך לומר שהרי אלו פסוקי תהלים והרי נתקן קדיש אחר פסוקים. אך אולי יש מקום לומר שהקדיש שאחר פטום הקטורת יכול לפטור שיר של יום.

ויש לעיין במ"א סי קל"ב ד' וכן חתם סופר סי קל"ב מה כוונתם בענין זה ולי לא ברור כוונתם וצ"ע אצלי. וכל מ"ש לא דומה למה שכתב משנ"ב בסיומן נ"ה שאסור להרבות בקדישים, ששם מדובר באנשים שמתאספים ואומרים פסוקים שלא מסדר התפלה ואומרים קדישים אך כאן הוא הכה מסדר התפלה.

אלכסנדר רייזנר – נוה יעקב

תחנון בשבעת ימי המשתה

סי קל"א טעי ד' כתב הרמ"א שביום המילה אין אומרים תחנון דווקא שחרית משא"כ בחתן שאין אומרים תחנון כל היום, ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה עכת"ז, והקשה הט"ז ס"ק י תימה לי דהא כל ז' ימי משתה מקרי מועד גבי חתן למה יאמרו תחנון בשאר ימי משתה כשיש שם חתן דהא בראש חודש שאין נופלים הוא משום דמקרי מועד וכאן כל ז' ימי המשתה קריי מועד, ואחרי קושיא זו הסכימו כל הפוסקים לפטור את הציבור מתחנון [ואפילו לפטור את החתן מלהתפלל במנין] נגד הרמ"א ומקורו בב"י בשם השיבלי הלקט.

והקושיא צ"ב דאע"פ שהוא מועד מ"ל דכל הציבור פטור דהרי מצינו בדעל הברית וסנדק ומוהל אין אומרים תחנון כל אותו היום עד טוב שלהם הוא אבל שאר הציבור אומרים תחנון לאחר הכרזה אפי"ה שחם נמצאים ואין הציבור נגרר אחרי היום טוב שלהם. ועיין בסי קל"ה בב"י מביא בשם המדרי"ך דאם יש ב' חתנים ביבית הכנסת ביום חול מותר ללעול לעולא גברי לקריאת בתורה דהרי הוא מבעית ומ"מ כתב עוד שם בשם המרדכי וז"ל ומיהו כשאין שם אלא חתן אחד לא אמרין שיקראו ארבע משום דלא הוי מועד אלא לגבי חתנים וגופיהו אבל לגבי אחרים לא ע"כ, הרי דמועד של החתן הוא לא כמו המועד של ראש חודש כמו שהזכיר הט"ז אלא לגבי החתן עצמו.

בצלאל כהן – נוה יעקב

נפילת אפים בעזרת ביהכ"נס לדעת מרן

בסימן קל"א ס"ד הביא מרן שאין לומר תחנון בביהכ"נס שיש חתן או ברית מילה וכיוצ"ב, והוסיף הרמ"א ודווקא שהמילה או החתן באותו בית הכנסת אבל אין המילה בביהכ"נס אע"פ שהיא בביהכ"נס באגדתא אומרים תחנון, ובמשנ"ב בס"ק כ"ד כתב ד"ל והמתפללין ביהכ"נס כשאין שם ארון הביהכ"נס כשאין שם ארון ותיבה, א"כ כשם שבביהכ"נס אין אומרים גם הם אין אומרים עכ"ל, ויש לעיין ולפי"ז לדעת מרן השרע"א ש"צ ספר תורה לומר נפילת אפים כמבואר בפוס' בסעיף ב' אמאי לא נגדרים הציבור הנמצאים בעזרת אבן הכיבור בביהכ"נס דהא מנינים נצרכים להם לארון ותיבה, ולפי"ז יצא חומרא דלדעת מרן בעזרה יצטרכו לומר תחנון אע"פ שבביהכ"נס לא אמרין וצ"ע בפוסקים.

חתן ספרדי בביהכ"נס לענין אמירת מזמור יעקך

שם בס"ק ל"ה כתב המשנ"ב וז"ל, והנה כל אלו הסעיפים הוא לענין תחנון אבל "למנצח מזמור לדוד יעקך ה' ביום צרה" אומרים ככולם מלבד בר"ח והנוכה וכו' עיי"ש. וכתב שמהנה הספרדים דאין אומרים מזמור יעקך בכל הימים שאין אומרים תחנון כמבואר בפוס', ולפי"ז יש לעיין היכא שהחתן הספרדי בביהכ"נס אשכנזי וכו' להפך האם אולינן בתר החתן ויכול סביב תפלתו לומר תחנון מחמתו ומימלא שיהיה כמנהגו שלא לומר בא"ז עיננ", ומאידיך איכא למימר דהיות ובעת מתפפל בביהכ"נס שמנהגם אחרת יש לנהוג כמנהג המקום ולפי"ז נקבע הדין היאך ינהגו וצ"ע.

מיכאל כהניגא – נוה יעקב

בפסולים דרבנן לנשיאות כפים ועלו לדוכן

יש לעיין בפסק הביאור"ל לגבי פסולי דרבנן בנשיאות כפים האם כשעלה לדוכן ירד או לא, בדענין מומין כח בדי"מ יש לזכר עליו ביום שעת הפר"ח דאם עלה לא ירד. ואילו לעיל בסעי' ח' לגבי עלה לדוכן בלא עקירת רגליו ברצה כתב הביאור"ל בשם מג"א שאפילו עלה ירד אם היה במזיד ולכאורה סתרי אהדדי, ובאמת הפר"ח בסי ד"ה אות ל"ז כתב דבריו מסבאיר על פסולים מחמת מומין, וכל הפר"ח מביא במשנ"ב אות ל"ז בתיב"ד שם כשהביא את הפר"ח כלל ג"כ אם לא עקר ברצה ועלה לדוכן שלא ירד, (עיי"ש שחולק בין דין לזין מתי ירד ומתי לא ג"כ בדינים דרבנן) ולפעל על הביאור"ל בס"ח שלא הביאו. ואולי החילוק ביניהם דדין לעקור ברצה יסודו בזמן המקדש היה מדאורייתא שקודם שירד מעשות ההטאת ברוך את העם ואילו נחשב לעיקר מדאורייתא ולכן החמירו בזה יותר, (ויש לעיין בביאור"ל ד"ה ואפילו לטעם התשובה בסופו בשם הטור).

קבלת ברכת כהנים בלא עניית אמן

המשנ"ב בס"ק ג' לגבי עשירה כהנים כתב את לשון הב"י וז"ל הטעם דכיון שיש עשירה גדולים שיכולו "לענות אמן" על הברכה טובט שיתקיימו שניהם והיו מקטעין עולין והעשירה יענו אמן עכ"ל. וכמבואר בביאור"ל ד"ה יותר מעשרה בסוגריים השניות שם דהאמן מעכב וג"כ הש"ץ עונה אמן (העירוינו דהרי השרע"י בסעי' י"ט מיייר בש"ץ וז"ל מובטח לו שיחזור תפלתו וא"כ סתרי דבר האמ"ן, וכן הוא לשון הב"י, ובשרא אלא לכאורה ל"ז צריך עניית אמן ונפק"מ כשהוא עומד בתפלת שמו"ע ולא עונה דאולי ישנתה הדין וחשב כביהכ"נס שכולה כהנים. ולפי"ז מבואר דהעיקר בקבלת הברכה נחשבת רק ע"י אמן ומי שאינו עונה אמן כמו הש"ץ כשלא בטוח שיחזור תפלתו ויהי רק מדין העם ששברות. ולפי"ז אי"כ ישראל שעומד בתפלה ומבואר בפוסקים שלא יענה אמן א"כ יש מקום לדון שכלל לא יתנין לשמוע כיון דאין כאן אמן אין כאן קבלת הברכה וצ"ע למעשה, ואפילו אם לא ישמע לכאורה יהיה מדין העם ששברות.

מתי חיישין לאורחים שלא מכירים נמט לא חיישין

כתב הביאור"ל ד"ה ומיהו דווקא באקריא לגבי נמט בשם הפר"ח דלא ישא כפי אפילו דוד בעזרו שמהי יש אחריש שלא מכירים בו, ויאמרו קטן לזוכן, ויש לעיין מדוע לעיל לגבי המומין כתב השרע"י בסעי' ל"ב דדש בעזרו מתירא את הפסולים לעלות ומדוע לא נחוש לאחרים שאין מכירין בו. ונראה לחלק דהתם לגבי הפסולים כל ענינו דין דרבנן ולחשוש שמא יש כאן אדם שלא מכיר לא חיישין אבל הכא דע"ז יבואו לכלל טעות בהלכה שיעלו קטן לדוכן ועל טעות בהלכה חיישין.

אבל בנשיאות כפים וכן המצטרע

המשנ"ב בס"ק קנ"י לגבי אבל בשבעת ימי אבילות כתב דאפילו אין שם כהן אחר לא יעלה, ואילו בס"ק קנ"ט על דברי הרמ"א שכל ז"ל חודש לא עולה האבל כתב דאם אין כהן אחר בביהכ"נס יעלה, ומאי שנא. והנה המעיין בב"י על האבל יראה דפסק השרע"י שלא יעלה האבל אחר נגד המנהג שהיה בזמנו

בפסקי תשובות הביא שלא יצא עד אחר קדיש דרבנן שאומרים אחר פטום הקטורת שגם זה הוא בכלל דברי הגמ' סוטה מ"ט דעלמא קאי איהא שמיא רבא דאגדתא. ולמאורו יש לעיין בזה בהרי בסידור ר' עמרם שמובא בבי" שזה מקורו של משנ"ב לא הוזכר רק קדושתו לא ציין, ואולי מספיק שיעמיד העולם ע"י קדושה דסידרא (אין צריך שנינום ולא מצינו שאחד הנמצא בדשרא לא יצא משום שהעולם עומד על קדושה דאגדתא והאמת דבסידור האר"י נאמר שיצא רק אחר כל התפלה שזמן ירידת השפע הוא זה הזמן.

והנה בספר אורחות יושר יש ל"ח הביא שרק באקריא ומחמת סיבה נחוזה יצא ומי שעוזב בקביעות ושלא מחמת אונס כמעט נאמר עליו ועוזבי ה' יכלו רח"ל, ויש לעיין מה מקורו להו. ובפסקי תשובות הביא ראה ממש"כ בבאיאה"ל סי' קמ"ו סעיף א' שהוציא תדיר בין גברא לגברא נראה פירוק עול תורה וכמעט שאני אומר עליהם ועוזבי ה' יכלו ח"ו, ומקורו מהתשב"ץ סי' א' ע"א.

אולם שם איירי לענין לצאת בקריאת התורה שחמיר טפי שהרי לענין תפלה וקדיש כתוב גם שלא יצא אם אין עשרה ששומעים הקדיש אבל אם יש עשרה מותר לצאת ופה כתוב שאפילו יש עשרה לא יצא, והטעם כמש"כ שם המשנ"ב דתרגום הפסוק ועוזבי ה' יכלו הוא ודשקבי אורייתא דה' ישתדון ולכן אפילו איכא עשרה לא יצא ואפילו שמע הקריאה וע"כ חמ"י טפי להחשב פירוק עול תורה ומי יימר שעל תפלה זה נאמר דבר זה, ועוד ששם בסי כ"ה כתב הרמ"א שאם נשארו עשרה מותר לצאת וכתב המשנ"ב והוא שכבר שמעו קדושה וקדישים עד עלינו משמע שעד עלינו אסור אם לא שמע אבל לאחמ"כ שרי לצאת וצ"ע

ענין ברוב עם כהוצאת והכנסת הס"ת

סי קל"ד ס"ק י' אפילו היה עומד בחוץ מצוה להכנס לביהכ"ס לראות כשמוציאים ומכניסים ס"ת משום ברוב עם הדרת מלך. יש לזון אי מיירי כשמתפלל באותו מנין או אפילו כבר התפלל שמשום ברוב עם יש לו להחשב ביחד עם הציבור. עוד י"ע אם הענין לראות את הס"ת כלשון המשנ"ב או לללות.

יעקב שפיגל - נוה יעקב

שאחר הילוך ד' אמות צריך לישב אף שהתחיל נפילת אפים מעומד

סימן קלא' ס"ק י', כתב המשנ"ב דאם סיים תפלתו וצריך לעמוד על כל פנים כדי הילוך ד' אמות וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד במקומו ויפול על פניו מעומד עם הציבור ע"כ.

וצ"ע מדוע לא ימתוך כדי הילוך ד' אמות ויתחיל תחנון מעומד ואחר ד' אמות ישב, ובמשנ"ב משמע שיעמוד גם אחר ד' אמות וזהו שנינו מהציבור ואיכא חשש אל התנגודו וצ"ע. ובעומדי בזה לגבי חשש אל התנגודו שהזכירו המשנ"ב כמה פעמים יש לזון האם כל פעם חשש עומד וכולם יושבים יאוצו אל התנגודו, ולכאורה דוקא אם הם יושבים בדוקא איכא אל התנגודו ואי"כ כאן שצ"פ קבלה יש לשבת בדוקא איכא חשש אל התנגודו וצ"ע.

יהודה אריאל פרץ - נוה יעקב

בביאור חומר אמירת ובא לעיין וקדושא דסידרא נראה, דהנה חז"ל תקנו

לאמר י' פעמים בסדר התפלה אמירת קדושה, קדושה י' פעמים וכו', הראשונה היא בברכת יצא וזהו נאמו מותר הפוסקים סיפור דברים על אשר נעשה בצבא השמים שאנו משבחים בורא עולם על זה שכל צבא השמים משבחים לו, ולאחר שקראו ישראל קריאת שמע והתפללו שמע"ע אומרים קדושה קדושיך ושם משתפלים ישראל עצמם על צבא השמים נקדישר ונעריצך [אנחנו] כנועם שיח סוד שרפי קודש, ולאחר המשך התפלה ונפילת אפים אומרים קדושת ובא לעיין ושם מקדישים ואתה קדושי יושב התיולת ישראל כחלל ישראל משתפלים לכבוד עולם לבדם, וכיון שהויה תהילת ישראל שקנת כלל להתגמלה שגם מי שהוא מכלל ישראל ואין מבין לשון הקדוש ישבח לכבוד עולם ויבין, ולכן כתב הוזהר לאמר התרגום בלחש כיון שהיו מלאכי השרות מבינים ארמית כנועד מצומעים אמירה זו, ובה דמיון דהאן ושלמי איתלין ופתילין קודם קדושת ובא לעיין הם פאר לישראל בשעה שמהללים לכבוד עולם.

דוד אפגנר - בני ברק

אי בספק יש להחמיר שלא לאמר תחנון

סי קל"א סעי' ג-ד, י"ע במקום דאיכא פלוגתא אם לומר תחנון או לא, כגון אחר שבוטות לדמי"א סעיף ד' אומרים, והחיד"א בקשר גדול סימן י"ט אות י"ז) כתב שאין לומר עד י"א סיון משמע לשלומין של קרובות הגה שהם כל שבעה, וכן הביא המשנ"ב ס"ק ל"ו שיש משמעות שנוהגין, כן אי"כ י"ע במקום שאין המנהג ברור בזה, וכן כל כה"ג דאיכא פלוגתא, דלכאורה יש להם להחמיר מספק ולומר תחנון.

למשך שבועתי תשובה הכא ס"ק י"ז כתב בשם הבר"י שבמקום שיש ספק אם לומר תחנון או לא, "לא יפלו מספק דנפילת אפים רשות" (לשונו). ותימא שאם נפילת אפים היתה חובה היה צריך להחמיר מספק, אלא כיון שהיא רשות אין להחמיר מספק בדבר שעיקרו רשות אולם לכאורה אם יצא היה מוחזין בידו, דמאי אומר עד י"א סיון משמע לשלומין של קרובות הגה דבר הרישות אולם ראה בב"י הכא שהביא בשם שכלי הלקט שאין נפילת אפים בתוכה "ויש אוסרין גם במנחה שלשני" ומשמע שהיכא שאין נפילת אפים, איסורא נמי איכא, וצ"ע בבי"י עוד להחמיר על צבא השמים והגדפס כתוב "ויש אומרים", ולפ"ז אין איסור בדבר. אולם בשו"ע הגדמ"ח כתוב "ויש אוסרים" ולשון בבי"י, (ומזה נראה לומר שהיה כתוב בשו"ע וי"א בראשי תיבות, ומפניכיה תיבות כתבו ויש אומרים, ולפי המבואר בב"י צ"ל שי אוסרין, והכנתימ"ח), ומזה נראה כיסוריה דהיא דאיכא פלוגתא בין לומר תחנון או לא, אין להחמיר לומר תחנון, ואי"כ במקום שאין מנהג ברור לאומרו א"א תחנון במקום דליכא פלוגתא, והטעם דאיכא איסור י"ל דכיון דנפילת אפים היא להכניע מידת הדין, [עיין פמ"ג משנ"ב ס"ק ח), אי"כ בימים שהם כעין יו"ט דליכא דין, איכא איסור לעורר על הדין.

ולפ"ז קשה על השערי תשובה בשם הבר"י: הנה שרק מפני שנפילת אפים רשות אין לאומרו במקום הספק. ומשמע דאם היתה חובה היה צריך להחמיר לאומרו במקום ספק, ואמאי הא למד' א"א איסורא מני עביד, וי"ל.

הערה בלשון המשנ"ב כשיבימים היו נופלים על פניהם בדרך קידה

כתב המשנ"ב ס"ק ג' כשיבימים היה נפילת אפים בל פישט ידיו ורגלים אלא על פניהם כשנדין בדרך קידה עיי"ש. והנה בברכות ל"ד ע"ב איתא קידה על אפים, ובסוכה כ"ג ע"א אמרו שנועץ גדלי דיו על הארץ ומשקיין כל גופו עליהם ושוחה עד שמיבא את פניו אל הארץ וזוקק, ואין כל בריה יכולה לעמוד על רגליו, וזו היא קידה (לשון הלוי שם), והיינו שבאופן זה היה נפילת פניו לקרקע, ובאופן זה עצמו גם זוקק וכדפי רש"י במגילה כ"ב ע"ב ד"ה "אחור". ואילו קידה איתה בברכות שם שהיא על ברכיים, וראה בבי"י מיאגט בשוועות ע"ב ע"ב ד"ה "הנו רבנן" שכתב שבכריעה הפנים והברכים דבוקות לארץ ובקידה רק הפנים עיי"ש, ולפ"ז לא שייך להשבתה בימים הראשונים לעשות קידה, שהרי בזמן רשב"א רק הוא מכל באי העזרה ידע לעשות כן כמבואר ברש"י סוכה שם ד"ה קידה. וכן מדליי הוצרך להראות לרבי צורת הקידה (שם) משמע שרבי לא היה קד לא ראה עושים כן, ואי"כ מש"כ המשנ"ב בדרך לאו דוקא, והכוונה לכריעה.

ביאור טישות הפוסקים לענין הטיה לצד שמאל או ימין

סי קל"א סעיף א' בב"י מתבאר שאע"פ שאסור מדרבנן להדיק פניו בקרקע מ"מ אם מטה פניו על צדו שרי, ומבואר בדבריו שהכוונה שצד פניו דבוק לרגליו, היינו שפניו ממש פונים אל הצד ובסור וכו', הביא חילוקי מנהגים לאיצה צד הטיה פניו ש"א מיימין וי"א לשמאל, והוא לדעת האומרים שצריך להטות לצד שמאל, מוכח שהכוונה שצד פניו השמאלי דבוק לארץ, ואי"כ מינו פונות לצד ימין, שהרי הטעם להטיית שמאל כתב שבי"ל בשם רבי בנימין ששכינה לצד ימין השתתפל וכשמתהו לשמאלו פניו כנגד השכינה ואם מטה לצד ימין הרי שמטה לחושי השכינה, והובא במשנ"ב ס"ק ד' והנה כשצד שמאל של פניו דבוק לארץ שאז פניו פונות לימין רק אז פניו נגד השכינה שבימינו, ומה מוכח נמי לדעת האומרים שמיטה על ימינו היינו שצד פניו הימני דבוק לקרקע, שהרי בטעם הדבר כתב ב"י משום ששכינה

כנגד פניו של אדם, וכשמיטה לימין, שמאל השכינה כנגד ראשו, והובא במשנ"ב ס"ק ה', וא"ת שמיטה לימין פי' שפניו לימין הרי בכה"ג ימין השכינה שמולו (תחת ראשו ולא שמאלו, אלא דאי שמתדיק פניו על צד הימני כך שפניו נטוּות לשמאל, ובכה"ג שמאל הנפילת תחת ראשו.

והנה מכלל זה מתבאר שהטיה הנזכרת בפוסקים היא הטייה וצידוד הפנים, ד"ה שצד שמאל יהא דבוק לארץ, וי"א שצד ימין יהא דבוק לארץ, וכן מבואר בלבושי שרד ס"ק א' ובאיאה"ל סעיף א' ד"ה להטות אולם מהרמ"א דס"ל שד"ן זה תלוי אם הוא מניח תפילין או לא, מתבאר שהכוונה לאיזה צד יפיל ראשו, אם על צד ימין כלומר יד ימין, או צד שמאל כלומר יד שמאל, וכן מתבאר ממ"ש בד"מ אות ד' שהטעם שאסור ליפול על שמאל כשתפילין של יד בזרוק, מפני שהוא בעצמו (תפילין של יד) הרמז למידת הילה (לשונו). ואי נימא שהטיה על צד ימין היינו שצד פניו הימני דבוק לארץ (או לי"ד) אי"כ כ"ש שבתפילין אסור, שהרי אז פניו ממש מול התפילין של יד, אלא דאי הכוונה שפילק ראשו על ידו הימנית משום שבידו השמאלית יש תפילין, ולכאורה מהפוסקים הנזכרים לעיל משמע לא כן וכנ"ו, וי"ע בזה.

יצחק מרסיאנו - בני ברק

ספרדי שמתפלל עם אשכנזים מה הדין לענין תחנון.

הנה בהגהות מיימוני (סוף תפלות כל השנה אות ה') כתב וז"ל, בירושלמי ספ"ג דעירובין אל תשנו ממנהג אבותיכם. וכתב בקרבן העדה אע"פ שכתבנו לכס סדר תפלת המועדים אל תשנו ממנהג התפלות שהנהיגו אבותיכם. בספר שער הכוונות (דף כ' ע"ד) כתב אמנם בעיקרי המנהגים שיש הפרשים רבים ושנויים בנוסח הברכות והתפלות עצמם, בין מנהג ספרד ובין מנהג אשכנז ובין מנהג קאטלוניא וכיוצא"א אמר לי מורי "האר"י [ז"ל] שיש ברקיע י"ב תלות נגד י"ב בטיים וכל שבת ושבת עולה תפלתו דרך שער אחד המיוחד לו, והוא סוד י"ב שערים הנזכרים בסוף יחזקאל הנה אין ספק דאילו היו תפלות כל השבטים שוות לא היה צורך ל"ב תלותו ושערים וכל שער שול יחד דרך בפני עצמו מוכרח הוא שמכיון שתפלותיהם שוותות לכן צריך שיהיו מיוחד לכל שבת ושבת וכפי שער ומקור נשמות השבת ההוא כן דרך להיות סדר תפלתו ולכן ראוי לכל אחד ואחד להחזיק במנהג סדר תפלתו כמנהג אבותיו לפי שאין יודע מי הוא משבט זה או אחר וכיון שאבותיו החזיקו במנהג ההוא אם יבוא לבטלו אין תפלתו עולה למעלה אם לא בדרך הסדר ההוא. וכן כתב הרב חיד"א בקשר גדול (סי' י"א אות ט').

והנה ידוע מנהג הספרדים בכל המקומות לומר יודיו קודם נפילת אפים בשחרית ובמנחה ואומרים שלש עשרה מלות הרחמים, שם מהאשכנזים שלא היה לומר יודיו אחרי תפלת התורה ולא אומרים רק נפילת אפים, ויש שנהגו לומר רק ביום שני וחמישי, השאלה נשאלת ספרדי שנמצא עמהם אם אומר יודיו כמו מנהג האר"י ז"ל והאם עובר משום לא התנגודו אל תעשו אגודות אגודות.

הנה דעת רוב הראשונים במקרה שיש שני בתי דינים אין כאן לא התנגודו, וכן פסקו הרי"ף, הרא"ש, הרא"ה ועוד, כמ"ש הפאת השלחן שכל שהם ב' בתי דינים האחד כשיטה זו ובית דין האחר כשיטה זו אין כאן אגודות אגודות, ואף אפשר לעולם שזיכינום כולם על דעת אחת, ואפילו לפי הרמב"ם שפסק (פ"ב מהל ע"ז הל' י"ד) שיש אל התנגודו גם בשתי בתי דינים, כתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם (סי' י"א), הטעם משום שלא יהיה מחלוקת בישראל כל שהם בעיי אחת.

ואין לענין האשכנזים והספרדים שהדבר מפורסם ביתר שאת שהם חלוקים במנהגיהם ואעפ"כ הם נוהגים כבוד זה לזה, כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין דאיא שנראה דחשיב בית דין כשנ"ב בשתי עיירות וגם להרמב"ם משרא שרי, כיך לשיטת רוב הפוסקים שלא נאסר לא להתנגוד בשתי בתי דינים. לכן ספרדי המתפלל עם אשכנזי לא ישנה בסדר תפלתו כלל, לכן יעמוד ויגיד יודיו כמו שכתב שער הכוונות, רק לענין י"ג מדות אם לא אומרים שמה שגור אותו כמו שקורא בתורה, וכן לענין שני וחמישי אם הם אינם נוהגים ליזמ אלא מלך יושב על כסא רחמים, אין צריך לחשש בכל פעם י"ג מדות (בטעמי המקרא) אלא יסיים במילים כמו שהודעת לענן מקדם וכן כתוב בתורתך ואל יותר דלי מה שמאר י"ג מדות בטעמי המקרא בסוף היודיו. כן פסקו בשו"ת אורח החלומ' ח"י סימן ר"ט, שו"ת אבני נזר סימן ר"ט, וכן בשו"ת יבוע אומר חלק ר' סימן י'.

לענין יודיו בסיים מסכת והכנסת ספר תורה

בשבת (ק"ח ע"ב) אמר אביי תיתי לי כדי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה (שגרסא, רש"י) עבידנא יומא טבא לרבנן, א"ו אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. ושבת (קט"ז ע"ב) כי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא י"ט לרבנן. ומכאן נהגו כל ישראל ליתן שבת הודיה למקום לפרסם תורה והשמחה שזכו לכך שיהיה ליהודים בעת שמתביינים, ומכאן נמי אפילו מי שלא סיים מסכתא זו מזהר רבה שישמח עם המסיים מדאמר עבידנא י"ט לרבנן אז נחשב סעודת מצוה לכל הקוראים אע"פ שלא למדו שם.

בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי קפ"ב) נשאל בזה וכתב דז' שכשעושין הסיים אחר תצות היום י"ל תחנון בשחרית דדמי לחתן בשחרית וים ההופה שאומרים וכן התיור אחרונים לבטל תצותה כבודת כבודת סיום מסכת.

ובס' כך החיים (סי קפט' ס"ק י"א כתב שבסעודת סיום מסכת י"ל מגדול ישיעות מלכו בביהמ"ד כיון שיש הגהא של מצוה. ולמסקנה פסק בשו"ת יבוע אומר חלק י' סימן י"ג, אם עושים סיום מסכתא בהיכנס" לא אומרים תחלה במנחה הסמוכה להלכן נוהגים שביום הכנסת שער תורה בשעת המנחה אין אומרים יודיו ונפילת אפים במנחה, וכ"כ בספר נפש חיה (מערכת הסמך אות כ"א) וכן בספר ישיב משח חלק א' (סימן שש"ב, וכן דעת בעל יבוע אומר.

ניסן גיטיידה - רמת בית שמש

הערה על דברי העייר"ח למורן הרי"ח טוב צוק"ל

כתב בעייר"ח (עוד יוסף ח'י) למורן הרי"ח טוב צוק"ל בפרשת תצוה הלכה ב' וז"ל: הראה חלום ונפשו עגומה יאמר בשעת ברכת הכנים נוסח זה חלמא כהו אזיא חלמא טבא אזינא חלמא דין טבא והוא וטבא ליהוי, שבע זימנין גזרנו עליה מן שמאי דליהוי טבא, ויחזיר על כל הנוסח הזה שלוש פעמים, וכיוון להשלים דברים אלו דטבא ליהוי כשאומרים הכהנים תיבת "שלום" כדי שיעילן אמן של הציבור גם לבקשות זאת, עכ"ל.

והדברים צריכים ביאור דהנה מהגמי בברכות נ"ה ע"א מבואר שענין הטבת חלום הוא צד פניו עצמו שחמ"כ שלושה מאופיינו, וכמבואר בשו"ע סי ר"כ, ואינו ענין לשאיאת כפים כלל ועיקר, וענין נוסח הרבש"ע אינו ש"ך וכו' תקנוהו לאומרו במיוחד בזמן נשיאות כפים, וכמבואר בגמ' שם. וכן פסק בשו"ע סי ק"ל, והסכימו עמו הפוסקים, ואף קדוש ישראל האריז"ל בשער הכוונות כתב כן, (והביאו כך בחייוט ספור בשם ס"ק קל' אות א עיי"ש), ולפי זה דברי העייר"ח צ"ע שכלאורה הדין של מי שחלם ונפשו עגומה ואמירת נוסח השטבת חלום בזמן נשיאות כפים אינם קשורים זה לזה.

[נשוב מצאתי אח"כ בשו"ת בריית אברהם שהתעורר לקושיא זו, ותמה על זה, וז"ל: ולא ידעתי למה ומדוע לא ניהא ליה להעייר"ח לומר הנוסח שתיקנו חז"ל במיוחד, ולאמין נוסח שתקנוהו וסדר אחרים, וכנ"ל, וגם מפורשת בכל הפוסקים, וכפי השמעה ח"כ דיים ורות בספר עינים, ועכ"ל יש בו כמה דברים מוזרים שאין להאמין שיצאו מידי הרי"ח טוב וכו, עכ"ל בקיצור, ועי"ש].

ואין לתרץ ולומר שיש חילוק שצאציו בסי ק"ל מדובר באופן שמוספק

במשמעות החלום כמו שהגמי אמרה "ולא ידע מיני חזיא", ואילו העייר"ח

מיירי באופן שהחלום רע בודאי שבוה כתבו כמה פוסקים שלא אומרים

נוסח הרבש"ע, כי אין שנאמר על ספק חלום רע ולא על דאי רע כמש"כ כך

החיים סי' ק"ל אות י"א בשם פתח הדביר עיי"ש, וזה אינו: א. שהרי העייר"ח

נקט "נפשו עגומה" ומצאנו בסי י"ח שהראה חלום ונפשו שגומה שהביא

שם הפמ"ר דמיייר אפילו באופן שאין בו משמעות לרע, והביאו המשנ"ב

עם עיי"ש ב' וגם אם נאמר שהעייר"ח מיירי בחלום רע ודאי וזולתו על הפמ"ר

הנ"ל כמש"כ הנהגים לא היה לו להטות בשו"ע רק בראש ומוקם נוסח אחר

של הטבת חלום, אלא די היה להשמיט בנוסח הרבש"ע את המילים ואינו

ידוע מזה וכמו שמתבאר בדברי כך החיים שזה עיקר הקפידא בחולום חלום

רע, ועצ"ל.

אשמח לקבל תגובות להערה זו ממעלת האברכים החשובים ה"יו

משח מערבי - בני ברק

בירור מנהג בני ספרד שאין נופלים על פניהם

מנהג בני ספרד שלא נופלים על פניהם בתחנון שאחר התפלה, והדבר צריך בירור אם כן ראוי להנהג, אחר שנגמרה וכל הפוסקים ובראשם מרן השו"ע סבורים שצריך לעשות נפילת אפים, והנה בגמרא במגילה (דף כ"ב ע"ב) ובכמה דוכותי מבואר שנהגו ליפול על פניהם לאחר התפלה, ועיין בטור (סימן קל"א) שלאחר סייםים ש"צ את חזרת התפלה נופלים על פניהם, ובב"י ציין שכן פשוט בכ"מ בתלמוד שנופלים על פניהם לאחר תפלה, ע"כ וע"ע בטור שם ובב"י בהמשך הסימן שכן מבואר בדברי הראשונים ענין נפילת אפים.

והנה בגמרא שם איתא שרב פישוט דיים ורגלים הוא דהוה עביד, וכדעולא דאמר לא אסרה תורה אלא פישוט דיים ורגלים בלבד, ולא רצה ליפול על פניו בלא פישוט דיים ורגלים, עיי' שלא רצה לעשות מנהגו, ועיין בביאור שם שקידה היא על אפים והשתחוזה זו פישוט דיים ורגלים, ע"כ ומדברי הגמרא מוכח שכן צריך להיות ליפול על פניו, שהרי לכן הקשו מ"ט רב לא נפל על פניו ומשמע דחויב איכא, אך שיש לדחוק שאף אם אינו חייב, מ"מ בודאי דרב לפום דרגא דיליה היה לו ליפול. אולם בפשטות משמע שזה חויב, ועז"א אמרו א. שלא נפל כלל (ואפילו בלא פישוט דיים ורגלים) כיון שהיה זה במקום שיש צרפה. ב. שהיה נוהג בפישוט דיים ורגלים במקום שלא היה רצפת אבנים ולא רצה לשנות מנהגו וגו'. ועיין בתוס' שם ד"ה איבעית ד"ל ולפ"ז רב היה מק"ל (אמנם ענין בהרמ"א לפי ס"ס קלא' דקי"ל לאיסור), [ומה שלחד תירוצא לא רצה רב לעשות הוא משום שלא רצה לשנות מנהגו, ועיין בשפתי חכמים שם על פירש"י ד"ה לא משני, שביאר הטעם שלא רצה לשנות משום דהוה כמנהג של מצוה שצריך התרת נדרים (בשו"ע יו"ד סימן רי"ד). וי"ל בדבריו, ועוד תירץ בפשטו שזה כעין מש"כ בפירש"י (בראשית י"ג, ב) שלא ישנה אדם וכו, עיי"ש]. ועוד הביאו באופן שליש שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וגו'.

וכאמור, והטור ורש"י סימן קל"א וכל פוסקים שם כתבו שצריך ליפול על פניו ממש, ואמנם כיום לא נהגו לעשות קידה כלל ואפילו שאינו בפישוט דיים ורגלים, וכבר העיר כן המשנ"ב שנפילת אפים בימים קדמונים היתה בדרך קידה וכו, ועשייה כן נהגו ליפול על פניהם ממש, אלא בהטית הראש וכיסוי הפנים לבד, ונוהגים לכסות הפנים בגבד וכו, ע"כ.

אולם מ"מ הטיה מיהא בעי, וכאמור שכן מפורש בשו"ע וכל הפוסקים מרבני אשכנז וכל רבני ספרד. ומעתה צ"ע האין נהגו בני ספרד שלא נופלים על פניהם כלל, ונשארים ואיביה שביבה כשאר התפלה, וכבר ביאר הטור ועוד ראשונים שהענין בנפילת אפים הוא להראות לקב"ה שאנו עושים כל מה שביכולתנו, דהיינו שהתפללנו בשיבה ואח"כ בעמידה, וכעת בנפילה על אפים וכו, ומעתה חסר לנו ענין זה.

[והנה עצם מצות נפילת אפים, היה נראה שדי לעשות נפילה בעלמא בהטיה בעלמא לשמאל אולם הפוסקים כתבו שיש להרוג בכיסוי הפנים וכדכתב במשנ"ב (ס"ק ג) שנוהגים בהטיה וכיסוי הפנים, והביא בשם הגמרא שנוהגים לכסות הפנים בגבד, ולא די כיסוי הרב שנופל פניו עליה, לפי שהיה טורח ויעל גוף אחד הם, ואין הגוף יכול לכסות הגוף, ע"כ. אמנם אם ידו מכוסה בנתיי דיים, ר"ה זה מועיל לכסות בו, שהרי זה כיסוי בגד (כח"ג כתבו הפוס' בריש יו"ם גבי כיסוי הראש, שכן, אלא מהני כיסוי הראש בידין, שרי"ב במשכית השוורול מצינו לכסות בו). אמנם אריתא כהנ"א (אות מ"א) מהני בשם שכנה"ג שכתב טעם אחר בכיסוי הפנים, שהטעם הוא כדי שלא ליפול על כך אין שבה כתובים עונותיו ע"כ (ושכ"כ ה"ר אצל שם המנהג), ונראה שהם היה דברי האחרונים שבעת"כ המונבא כהנ"א לעיל מניה (אות ל') שכתב שזיחר כשנופל על פניו שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש, אלא ישים פניו על זרועו השמאלית, ע"כ. ונראה הטעם כדאמרו משום שבה כתוב העונות וכו' שיהי בזה גירעויות, והנה מזה מבואר שם שיש בזה גם חשש סכנה, וכן הובא במורה בצמצם להחיד"א (אות פ"ח) שלא ליפול לתוך ידו ששטת איה. (וכ"ה בבא"פ ח' תשא אות י"ז) והיינו משום שזה מזכיר עונותיו].

וכאמנו גםם וכוונתו בני ספרד כדבר כן שצריך לעשות נפילה על אפים, ובדמנכת בבי"ו ובשו"ע י' עיניין להחיד"א בספרו מורה בצמצם (אות ס"א) שכתב ליפול על פניו, ורק שזיחר שלא יכוון וכו' (והיינו עפ"ד הוזהר"י שנביא ולין). וכן בספרו קשר גדול סימן ו"ט אות י"ג איתא שנופלים על פניהם. ועיין שם, וכן אריתא לעיל, פאפו בחדסד אלאלפים סימן קל"א שפשוט הדבר שצריך ליפול על פניו, וכן מבואר אריתא כהנ"א ביסמן קל"א בכל הסימן שצריך ליפול על פניו, וכן הביא בכה"ח (אות ל') בשם האריז"ל, וש"צ וקש"ג, וביע"י, חס"ל, וכך החיים למחר"ח פלאגא, ויפה לבל, וע"ע גם שם באות ל"א והלאה, ור"ה לנו מגדול, וכן ספרד שכתבו כדבר ליפול על פניהם. ושושר הדברים שנגבולו נמנעו בני ספרד מליפול על פניהם הוא ידוע מחמת דברי הוזהר"י (והובא בב"י ומג"א ס"ק ה'), וז"ל הוזהר"י (ס"פ במדבר) והובאו כהנ"ח (אות ל"א), תחא חיון חיון דבר נש עביד צלותא וכו', כדן פני ליה לב"נ לאחזאה מפרעי הבר דסידם צלותא דנשיח, כאילו הקטורא מן עלמא דהא אתפרש מן אילנא דחיי' וכו', והשאת בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא, לאמנפל לוימלא לגביה "אל"ך ה' נפשי אשא" וכו, הא נפשי מסירנא ק"ך לך דאי וכו', ולבסוף כתב, דזכאזה הוא ב"נ ידעיד למפתיה ולמפלח' למאריה ברעויותא וכוונת דלכא, ווי ליה למנאן דאחי' למפתי למאריה בלבא ורחיקא אף גרם עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומיו, ע"כ ובשעה"כ להאריז"ל כתב שכוונת בנפילת אפים למסור נפשו למלכות ה' להורידיה בתוך הקליפה וכו', ואם לא מכון בתפלה היא"ח נישמיט' לו קזם ענין, ע"כ וכתב הכה"ח שהכוונה בתפלה היאה היינו בסדר הכוונות הכתובים בסידור הרש"ש, ואם לא כן לא יכוון להוריד נפשו בתוך הקליפה, וכנ"ל.

אבל אם אומר אותו לבקשת רחמים בעלמא אין חשש, וכתב דאפשר לכוון למסור נפשו ליהודי על קיום התורה והמצוות, עכנ"ד. והנה מכל הנ"ל מבואר שאין הקפידא של הוזהר"ק אך על המכון להוריד נפשו בתוך הקליפה אבל בעלמא אין חשש כלל, לא באמירת לודא אל"ך ה', ולא בנפילת אפים שם. עימא, ואף לא בכוונה בעלמא לבקשת רחמים, אפילו למסירת נפש על התורה והמצוות, ואי"כ עדיין צריך בירור אמאי נמנעו בני ספרד מליפול על פניהם. [ועיין ביפה ללב (ס"ב ק) באריותוב שכל הקפידא של הוזהר היא על פסוק ראשון של מזמור לודו, ה' וט"ז"מ באליה וכו' וסוף הדין, ובסוף כתב ליפול רק מחצור השמאל ראשון ענין, וז"ע גם באסל ובאסל ואלהם מבוטשאטט. וכן בחסל"א עיי"ש). והשאת יש לתמוה טפי למה לא יעשו כן, ועוד הוקשה לי דמ"מ היה ראוי ליפול על פניהם בשאר תחנונים חוץ ממזמור לודו. והיינו כגון באמירת אבינו מלכנו וכיוצא, שהרי ביאר הטור ופוסקים שהעיקר הוא לומר תחנונים לא אחד לפי ענין, ולא למה לא יעשו כן וגו', ולהלן תתיר בעיקר מפני שחששו שנמ' יכונו בנפילת אפים במזמור לודו, וזה לא יעזור לכל האומר לעיל שעדיין יכולים לומר פסוקים אחרים לאחד, וכן שיש חשש שישטע ויבואו ליפול כבר באמירת המזמור של לודו, וחששו מאד, דחמ"א סכנתא, ודו"ק].

ומצאנו מקור יחיד לכך שרצו לקיים המנהג שלא ליפול על פניהם. והוא בספר בן איש חי (פי' כי תשא ס"ה) ובתח"ד כתב שאומרים מזמור לודו אל"ך ה' רבו ונקרא נפילת אפים, דעיקור נתקן לאומרו בנפילת אפים שיפיל פניו על זרועו השמאלית, שוב הביא שבספר הכוונות יש כוונות עמוקות בנפילת אפים שמסור עצמו למיתא רע, שמכוון להוריד נפשו וכו', והזכיר לעשות נפילת אפים כתיקונים שכלל גדול ואויביו נופלים לפניו. אך בעונותינו הרבים אין איתנו יודע בדבר זה, ואין בוני כח לכך, [עד כאן מבואר מדבריו שכן היה ראוי לעשות נפילת אפים, עם אז בלי הכוונה הנזכרת].

ושוב שביערים לא נוהגים להשים פניהם על זרועם כלל, וכן גדול והן קטן ון חכם וכן פשוט, וגם אין שום אדם מכון וכו' רק אומר המזמור הזה בלחש. וכתב דהטעם לכך הוא ע"פ זוה"ק הנ"ל, ושוב שלא לכרר המנהג בירושלמי אצל מהר"א מני [ונראה דאיתני לא נהא דעתיה אף לפי"ד הוזהר הנ"ל, דהוא לא הקפיד

ו. **הזכרת חטא בשבת**: בראש השנה ובשבת תשובה אין אומרים "אבינו מלכנו חטאנו לפניך", אבל מותר לומר התפילות הקבועות, כמו "יהי רצון שקודם פרשת התמיד וכדומה (ס"ק ט"ו).

- אופן אמירתה**: מ"ועיבור" עד "ויקרא" אומרים בלחט, ומה" ה" אומרים בקול רם (ס"ק כ').
- כוונה**: אסור להזכיר נורמה ומשכית. ונראה כיסודו משום דענין נפ"א הוא סיום התפלה וענינו שמתחנן בהכנעה גמורה והתבטלות גמורה להקב"ה, ולכן תפלה זו נשמעת ביותר כמבואר בר"א (ב"מ נט) דנענה דווקא בנפ"א, ובמאמיר במגילה דבנפ"א מוחלץ על כל עונותיו, וכ"כ כל בו וארחות חיים (בשם חזו"ן), ובסידור יעב"ץ וז"ל, וידמה בעינו כאילו מת ונוסתר מן העולם, ואינו דומה לקבלת עומ"ש בקש"י, כי שם עושה הסכמה בליבו למסור עצמו על קידוש ה' וכו' משא"כ כאן מראה עצמו כנופל ארצה מת ממש וכוונה זו מועלת להפיל עלו לו על עונותיו ואפילו אותו שאין להם כפרה אלא ע"י מיתה ממש כחילול ה', כי הקב"ה מצריך מחשבתו למעשה עם מכוון בלב שלם עכ"ל ומבואר שם בגמ' דבזיון הוא לאדם חשוב שלא נעשטה בקשתו בנפ"א גמורה, וכשמטה על צדו להרבה ראשונים אין בזיון והוא משום דרך בהתבטלות גמורה אחרי התפילה הוא התפילה המתקבלת ביותר ואז הוא זמן ראוי להתחנן על מה שירצה כמש"כ הרמב"ם (ואף לפי מה שהרבאי ב"י מהווהו לומר אל"ף ה' נפשי שאני היינו דמזמר זה מאד ראו ונכון בומר בנפ"א אבל דעו! הדוא עת רצון להתפלל על מה שירצה) אבל משמע שבעד בזמן הראשונים היה נוסח קבוע לנפ"א שנהגו כלם כ"כ במאמיר ובמג"א דבמדינות אלו נהגו לומר רחום וחנן וכיון שיסירו התבטלות גמורה שעיקרן בפשוט דיו ורגליו וכלי להטות על צידו, ע"כ רב שהיה רגיל ליפול על פניו שטוחות בקרקע ובפשוט דיו ורגליו לא נפל כלל בגלל אבן משכית, אבל מי שלא רגיל בזה אף תתפלתו פחות רצויה מ"מ מתקיים בזה קצת ענין נפ"א להתחנן בהכנעה יתירה ומי שרגיל שלא ליפול בפשוט ידור" א"כ ההכנעה הגדולה שלו היא בהטיה פורטא וראוי להתחנן באופן זה אחר התפלה (אנמה מה שאמרו דבנפ"א מוחלץ לו על כל עונותיו (כל בו ומאמיר וארחות חיים) הוא גם במטה על צדו דזלך נתבו להטות על צדו השמאלית), וכעין זה מצינו דחתן בזה"י כיון דאינם ממוינים חיוב כ"כ מדינת (כן משמע בסור ס"ע וע"פ הר"ע) ובזמן חד"ל לא היה חיוב לקרא קש"א אפילו בכוונה כשלנו. דהאמנת היחוד וקבלת מלכות שמים הוא שמקבל בכל כוחו, ובכוונה פחותה ממה שיכול ורגיל לא היה קבלת מלכות שמים, משא"כ מי שזה כל כוחו כוונה מועטת זה קבלת מ"ש שלו ולזה לא מפריע טורדן חתן. **ולפי זה נראה האומר תחנון בלא הכנעה וכונת חלב אין שחר נפ"א ביזר** רק כמזמור בעלמא.

י.ב.ב. ק"ס

תחנון בהכנעה וכונת חלב

מגילה כב. רב לא נפל על אפיה, דהיה רגיל לעשות פישוט ידיים ורגליים ולא יכל משום אבן משכית. ונראה כיסודו משום דענין נפ"א הוא סיום התפלה וענינו שמתחנן בהכנעה גמורה והתבטלות גמורה להקב"ה, ולכן תפלה זו נשמעת ביותר כמבואר בר"א (ב"מ נט) דנענה דווקא בנפ"א, ובמאמיר במגילה דבנפ"א מוחלץ על כל עונותיו, וכ"כ כל בו וארחות חיים (בשם חזו"ן), ובסידור יעב"ץ וז"ל, וידמה בעינו כאילו מת ונוסתר מן העולם, ואינו דומה לקבלת עומ"ש בקש"י, כי שם עושה הסכמה בליבו למסור עצמו על קידוש ה' וכו' משא"כ כאן מראה עצמו כנופל ארצה מת ממש וכוונה זו מועלת להפיל עלו לו על עונותיו ואפילו אותו שאין להם כפרה אלא ע"י מיתה ממש כחילול ה', כי הקב"ה מצריך מחשבתו למעשה עם מכוון בלב שלם עכ"ל ומבואר שם בגמ' דבזיון הוא לאדם חשוב שלא נעשטה בקשתו בנפ"א גמורה, וכשמטה על צדו להרבה ראשונים אין בזיון והוא משום דרך בהתבטלות גמורה אחרי התפילה הוא התפילה המתקבלת ביותר ואז הוא זמן ראוי להתחנן על מה שירצה כמש"כ הרמב"ם (ואף לפי מה שהרבאי ב"י מהווהו לומר אל"ף ה' נפשי שאני היינו דמזמר זה מאד ראו ונכון בומר בנפ"א אבל דעו! הדוא עת רצון להתפלל על מה שירצה) אבל משמע שבעד בזמן הראשונים היה נוסח קבוע לנפ"א שנהגו כלם כ"כ במאמיר ובמג"א דבמדינות אלו נהגו לומר רחום וחנן וכיון שיסירו התבטלות גמורה שעיקרן בפשוט דיו ורגליו וכלי להטות על צידו, ע"כ רב שהיה רגיל ליפול על פניו שטוחות בקרקע ובפשוט דיו ורגליו לא נפל כלל בגלל אבן משכית, אבל מי שלא רגיל בזה אף תתפלתו פחות רצויה מ"מ מתקיים בזה קצת ענין נפ"א להתחנן בהכנעה יתירה ומי שרגיל שלא ליפול בפשוט ידור" א"כ ההכנעה הגדולה שלו היא בהטיה פורטא וראוי להתחנן באופן זה אחר התפלה (אנמה מה שאמרו דבנפ"א מוחלץ לו על כל עונותיו (כל בו ומאמיר וארחות חיים) הוא גם במטה על צדו דזלך נתבו להטות על צדו השמאלית), וכעין זה מצינו דחתן בזה"י כיון דאינם ממוינים חיוב כ"כ מדינת (כן משמע בסור ס"ע וע"פ הר"ע) ובזמן חד"ל לא היה חיוב לקרא קש"א אפילו בכוונה כשלנו. דהאמנת היחוד וקבלת מלכות שמים הוא שמקבל בכל כוחו, ובכוונה פחותה ממה שיכול ורגיל לא היה קבלת מלכות שמים, משא"כ מי שזה כל כוחו כוונה מועטת זה קבלת מ"ש שלו ולזה לא מפריע טורדן חתן. **ולפי זה נראה האומר תחנון בלא הכנעה וכונת חלב אין שחר נפ"א ביזר** רק כמזמור בעלמא.

נפילת אפים בלילה

כתב הטור בשם רב נטרונאי גאון דנפ"א רשות ולכן אין נופלים בבית החתן, וכ"כ הרשב"ש דנפ"א מנהג היה בימי רד"ל מכיון הדוא מנהג ורשות בעלמא יש ימים שנוהגים בהם בקצת מקומות בנפ"א ומקצת מקומות לא שנהגו כן, ובזה נראה הרשב"ש מה דדביתוהו דר"א סיחיה דענת נפ"א ע"כ דנפ"א נוראה דאף לשאר הראשונים דר"א הפסיק בין תפלה לנפ"א ולכן לא היה מוציאה כ"כ, י"ז דרק אם הוא רשות שייך לומר כן דאם הוא קבוע צריך להקפיד אחר שעת מצוה ועת רצון דאל"ה היה כוונת תפלתו קבוע כמש"כ רש"י ברכות כט. וכל שאינו משא"כ אם אינו כוונת לא לא שייך לומר דעשרו קבוע דהיינו חוק קבוע, ועפ"י כתב ברכ"י בשם מהר"י מוכלו דאם יש ספק אם נופלים ע"כ לא יפלו מספק דנפ"א רשות (והביאו שג"ת ועוד אחרונים) וע"כ לאכורה לא יתכן לנכנס בסדר מחלוקת ואונאת בדברים והלבנת פנים בשביל אמירת נפ"א אף כשהמנעות החזן מנפ"א הוא שלא כדון. ומעשה יש לענין בענין הסכנה שיש בנפ"א בלילה אם שייך כשלא נופל כלל, ובמ"כ שם הביא דעת א"ר דמזמור של נפ"א שרי לומר בלילה בל נפ"א, וכתב הכה"ח שיש פסוק דאין ללמוד תורה בשבתכח ש"ל, משמע דמצד סכנה מודה, אכן מנהג הספרדים אף שאין נופלים על פניהם כלל מ"מ לא אומרים בלילה ושמה קנין ומשפטים להשבת אותו ג"כ ע"כ ההכנעה (כמש"כ להבטו) ושייך ביה נמי מהפעל דנפ"א ושיך גם הסכנה ורק באמירת המזמור בעלמא שלא דרך תחנה אין סכנה, אכן במ"כ ס"ק יא. דבמקום שאין ח"ת יאמר המזמור בלי נפ"א ומבואר בא"ר שם טעמו דשאר ספרים לא מהני כלל ושמה שאני התם דבעינן ס"ת מדכתבי ויפול לפני ארון ה' וכל שלא נופל לית לו בה אבל סכנה בלילה שיש בכל תחנה דרך הכנעה.

נפילת אפים בבין השמשות

כתב הט"ז דאין לעשות נפ"א בלילה היינו בודאי לילה אבל בבין השמשות שרי דלא גרע מליל אשמורות שהוא קרוב ליום. ודבריו תמוהים וכמש"כ מג"א דאף למתירים נפ"א באשמורות אם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה אין נופלים, דבתחלת הלילה תגבורת הדינים, ומ"כ כתב דנוהגין ליפול בבה"ש ומ"מ העתיק דברי המג"א ללגל אבינו מלכנו כ"ז להפסיק בנפ"א ומסתמא לא מיירי שסיימו חזרת השש"ץ סמוך לצה"כ אלא כ"ז להפסיק בבה"ש השקיעה כתב כן ומשמע דהיה מנהג כן מדרבנן נוהגין ולא שהרביע כהר"י וא"כ פשיטא דיש לקיים המנהג שלא לעשות נפ"א אחרי השקיעה דהרי נפ"א רשות, וכ"כ בא"ח וכה"ח דאין לומר נפ"א בלילה. כל הכה"ח דבא"ח כתב לומר יג מדות עד המגרי"ב וכתב דמגרי"ב הוא עשר דק"א שר השקיעה וא"כ ה"ו עוד יג חצי דקות, ולענין תחנון גם בא"ח כתב שחר לומר בבה"ש, ושמה מחלק בין שנהג דתחנון שמעורר דינים דענינו שמתבטל לגמרי להקב"ה ומוכן לקבל על עצמו גם דינים ח"ו וזה סכנה גדולה בלילה הדוא זמן דין משא"כ יג מדות ענינו לעורר ברכה עלינה ואין לאמרום אלא בשעת רצון עליון דאל"ה כאילו מראה ח"ו שייחך ברכה גם לא ממקור ברכה עלינו.

נפילת אפים בבין השמשות

כתב הט"ז דאין לעשות נפ"א בלילה היינו בודאי לילה אבל בבין השמשות שרי דלא גרע מליל אשמורות שהוא קרוב ליום. ודבריו תמוהים וכמש"כ מג"א דאף למתירים נפ"א באשמורות אם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה אין נופלים, דבתחלת הלילה תגבורת הדינים, ומ"כ כתב דנוהגין ליפול בבה"ש ומ"מ העתיק דברי המג"א ללגל אבינו מלכנו כ"ז להפסיק בנפ"א ומסתמא לא מיירי שסיימו חזרת השש"ץ סמוך לצה"כ אלא כ"ז להפסיק בבה"ש השקיעה כתב כן ומשמע דהיה מנהג כן מדרבנן נוהגין ולא שהרביע כהר"י וא"כ פשיטא דיש לקיים המנהג שלא לעשות נפ"א אחרי השקיעה דהרי נפ"א רשות, וכ"כ בא"ח וכה"ח דאין לומר נפ"א בלילה. כל הכה"ח דבא"ח כתב לומר יג מדות עד המגרי"ב וכתב דמגרי"ב הוא עשר דק"א שר השקיעה וא"כ ה"ו עוד יג חצי דקות, ולענין תחנון גם בא"ח כתב שחר לומר בבה"ש, ושמה מחלק בין שנהג דתחנון שמעורר דינים דענינו שמתבטל לגמרי להקב"ה ומוכן לקבל על עצמו גם דינים ח"ו וזה סכנה גדולה בלילה הדוא זמן דין משא"כ יג מדות ענינו לעורר ברכה עלינה ואין לאמרום אלא בשעת רצון עליון דאל"ה כאילו מראה ח"ו שייחך ברכה גם לא ממקור ברכה עלינו.

בענין אסור אבן משכית

בגמ' מגילה כ"ב לא אסרו תורה אלא רצפה של אבנים, פרש"י שלא יעשו רצפת אבנים בבה"כ דומיא דמקדש, משמע קצת דאיכא איסור בעשייה אכן לטעמו דהאיסור לעשות דומיא דמקדש בחוץ לכאורה לא דמי לע"ז, והרמב"ם הל ע"ז וו. כתב אבן משכית וכו' מפני שדרך ע"ז להניח לא לפניה להשתחויה לפיכך אין עושין כן לה, ובמקדש מותר להכתוב בארצם. והחניןן שמת הקשה דאם מפני דרך ע"ז אמאי מותר במקדש "כ"כ"ש שהיה ראוי להרויק כל הדומה לע"ז מן המקום המקודש שלא לפגול משכיתו המשתחויה לש"י בזכור אותם". עוד הקשו על הרמב"ם דהרי המשתחויה לע"ז חייב גם בלי פישוט ידיים ורגללים והמשתחוה לה' אינו אסור כה"ג. ושיטת החניןן והרא"ש במגילה והאור זרוע צ. בשם רב האני גאון דהאיסור מפני שנראה כמשתחוה לאבן אבל בבהמ"ק שכינה שורה הם ומשתחויה להקב"ה, ונראה דאין האיסור תלוי במצאותה אלא כל שמשתחוה בענין שנראה כמשתחוה לאבן אסרה התורה ופשוט דאסור גם במקום שאין בו אדם משא"כ במקדש כל השתחויה הוא להקב"ה, ונראה דגם לרמב"ם כיון דחזוין מדכתבי בארצם דבמקדש שרי אמרינן דהתורה אסרה להשתחוות על איהא אבן בעלמא שבזה מתדמה לע"ז דאינו שונה מנ"ץ אלא כוונתו משא"כ במקדש מקום גילוי שכינה אינו דומה כלל לע"ז דכל המשתחויה במקדש הוא מעשה עבודה לה' וע"כ דלא אסרה תורה אלא מה שעושים במקדש דבארצם אל תעשו השתחויה כבמקדש פי דאסור לעשות עבודת השתחויה-שעושים במקדש באופן שדומה לע"ז משא"כ מקדש שהוא מקום שכינה לא דומה לע"ז. (ויתכן דגם דעת רש"י כן ולא כתב דומיא דמקדש אלא לכאר אמאי שרי בלי פישוט ידיים).

עוד בענין הר"ל

כתב הרא"ש דכיון דכל האיסור מפני שנראה כמשתחוה לאבן כל ששטה על צדו ש"ד, ולא הוזכר דגם במטה על צדו אסור מדרבנן בפישוט ידיו, וברבי"ש בשם רב שרירא גאון ורב נטרונאי גאון דאף ברצפה שאינה של אבנים מ"מ אסור להשתחוות שמה בנו על אבנים, ובב"י משמע דהוא דין דרבנן דהוא חששא בעלמא, ועוד דאין האבן ניכר, ובזה פירש מש"כ הג"א בשם או"ז דבאין רצפת אבנים מותר פישוט יו"ר במטה אפיו קצת ועוד כתב הג"א דברצפת אבנים מותר רק במטה על צדו ובלי פישוט יו"ר, ומה פסקו הפוסקים דאין דמאדור אינו אסור אלא על האבן ובפישוט יו"ר, ומה מטה מדרבנן אסור כל דליכא תרתי לטיבותא מתוך הני תלת דהיינו: א. רצפת אבנים ב פישוט יו"ר ג' ללא הטיה, והנה המעין באר"ה הל תפילה צג יראה דלא אסר כלל רצפה שאינה של אבנים אטו של אבנים, ואולי הג"א

הוציא זה ממה שפירש או"ז בתחילת דבריו דאבוי ורבא מצלי' אצלו"י "שאין דרך כבוד להשפיל עצמו עד שתראה ראשו למטה ממתניו", עוד מבואר שם באו"ז דמסיק דלדינא בלי פישוט יו"ר ליכא איסור כלל (דפסק כלישאר בתרא דמנחם) דלא כרמב"ם, ואז הוקו מצלי פירוש הר"ף משום דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע ולפי זה אין שום מקור להצריך תרתי לטיבותא רק מה שמוזכר ברמב"ם דאף בלי פישוט יו"ר אסור, עוד כתב האו"ז דמצלי לא מהני לאיסור אבן משכית דטעם אצלו"י דווקא באדם חשוב ומבואר שם הראשון משפני שנראה כמשתחוה לאבן ועוד שמה יש תחת קרקע רצפה של אבנים וטעמם נראה דכל מעשה שיכול להחשב שמשתחוה לאבן אסור מדאור לכן רצפה לא הוי הפסק, ורבי"ש כתב דגאונים פליגי על הרמב"ם שכתב לטטוח עשבים, ובהו פליגי דרמב"ם לשיטתו כל שהאבן מכוסה אלא דומה לענ"ף מה שאין כן לגאונים כן שיתכן בנפילתו לאבן אסור, ומג"א קל"א ס"ק כ' כתב דאף לגאונים שאני רצפה שנבנה על אבנים דקרקע לא חשיבי הפסק דארצו של בית כמזוה עד התהום אבל עשבים חשיבי הפסק לכ"ע.

עוד בענין הר"ל

אמרה תורה אבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, ופשוט בכל הפוסקים דהאיסור בהשתחויה ואין איסור בעשייה, אכן היראים מצוה ש"נ כתב דעובר משעה שבתה על דעת להשתחוות כיוון דנפ"ז מענישים גם על המחשבה, וברמב"ם לא הוזכר דין זה דבמגילה פליגי אם גזרו על אבן בלי פישוט יו"ר ופסק הרמב"ם לחומרא וכן פסקו המרדכי והרא"ש וכן מוכח ברמ"א שהצריך עשבים ביו"ק להקשו דראוי לפסוק בל"ב לקולא דרבנן ומתמת לא הפריך הכריע והקל כהראו"י וכתבו הרדב"ן ותקנתם. וכס"מ כתב דאבוי ורבא מצלו ומסתמא היו בלי פישוט יו"ר מוכח דאסור מדרבנן, אכן לגאונים שפירשו מצלוי משום אדם חשוב זה לא יתכן ומשמע דמזרז דאסור (ענין אוצ"ג שם), ושטמ משום חשש ע"ז ראוי להחמיר ועיין מהר"ם שיק יו"ד קסה דהזכיר דלא חשיב אביזרייהו לענין ייהרג ואל יעבור רק כשיש מקצת מנ"ץ כחיובק ונישוק ונחד בשם ע"ז שהוא מקצת מן העבודה אבל דבר שאינו בגופה אלא בדבר אחר האסור משום סרך גופה לא, ולדבריו יש לדון באבן משכית דלרש"י (לפי הסכ"מ) דראי לא שייך לע"ז ולרמב"ם נמי הוא רק פעולה שכה"ג עבדו עע"ז, ולחניןן והגאונים בזה עצמו נראה כמשתחוה לע"ז שמה ולוי במחלוקת הראשונים אם מראית עין דע"ז אין ייהרג וכל יעבור, עוד נ"מ שוכנך מפני על האבן שלא לשם השתחויה כלל אם יש איסור כ"ז דלרש"י לכאורה פשוט שמותר ולרמב"ם צריך עיון אם בהכ"ג חשיב דרך עע"ז, ומלשונו "מפני שדרך עע"ז עושין כן לפיכך אין עושים כן לה" משמע דשכיבא בעלמא שרי, ולגאונים וחניןן לכאורה יש לאסור, והרמ"א הרי החמיר גם באין אבנים ועיין מג"א והג"א דכוונתו לחשוש להג"א ולגאונים, ואף אי נימא דהא דהפסק מהני משום דלא קי"ל כגאונים מכ"מ לסברת החניןן והרא"ש ודאי יש לחשוש, ושמה לשעניך ע"ז דאין כבוד והשתחויה כלל לא חשיב נראה כמשתחוה לאבן ובפוסקים לא ראיתי שהדהירו על זה וצריך עיון, עוד נ"מ מה שדריק מרכלב"ח תש ק מלשון הרמב"ם דאיסור מתהורה הוא רק כשכל גופו על האבן וצריך עיון אם לגאונים שייך לאמר כן דהרי נ"מ נראה כמשתחוה לאבן שחתת פניו.

טעם דאסור לצאת קודם קדושה סידרא

אסור לצאת קודם קדושה סידרא דעולמ מתקיים עליה ואסור לזלזל בה, וכתב מ"כ כיון דצריך לאומרה בדיבור ולא ביחודות אין לצאת אף אם רצה לאמרום בפנ"ע, מבואר דאין הדלזול מה שיצא בזמן שהציבור אומרים קדושה סדדרא אלא מה שהוא לא אומר ואם יגיע לבד ליכא בזיון, פי' דחמיר משנהג בעלמא (דאינו חויב גמור) כי דאין מתקיים עליה. ומשמע דעיקר הזהירות בו הוא במי שנמצא צביבור אבל אין שום חיוב לבוא לבה"כ בשביל קדושה סדרידא. והמתפלל ביחידות (בגון ותיקין) במקום שאין עשרה באותו זמן כשנאמר ס' נח) לא חמיר אצלו קדושה סדרידא כיון דעיקר חשיבותו הוא מה שנתמך צביבור אחרי התפלה, ודומה לזה הא דאסור להתחיל י"ח אם לא יסיפק לענות קדושה אף דקדושה אינו חיוב (אלא תביעה היא לנו) כמש"כ שה"ל כו וכל בו שם הגאון, וגם הרי יצוי לשמוע מהחזן מ"מ לא בבזיון לקדושה מה נמצאם פה לא עונה אלא אדרבה מפסיק עצמו מלענות עם הציבור, וכן פראשונים למדו היתר להפסיק באמצע ק"ש לקדושה מדין מפסיקים מפני הכבוד. וכ"כ בשלמת חיים דחיוב להפסיק באמצע ק"ש לקדושה שייך יהיה נראה ככופר במה שהציבור אומרים אבל אה"י יכול לבלת לעורה כמש"כ הפוסקים בשם צרור החיים בשם הרשב"א להפסיק עצמו לגמרי מקדושה ומ"מ אם שמע כבר קדושה כתב מ"כ בשם מג"א דשרי להתחיל דכיון דכבר שמע קדושה (או ישמע אח"כ) לא היו בזיון.

דוד שיפרין - קרית ספר

אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים

כ' השו"ע אין לדבר בין תפילה לנ"א (סי' קל"א).

א. מקור דין זה למדו הראשונים מעובדא דר"א בן הורקנוס (ב"מ נט): דמנמו עליו חבזיו ונזהרו, ואיתא עלה בגמ' אימא שלום דברתי' לא אחיה דרג"א בוי"א חרום" ווא"ך לא חשב הובק לה"א דלא למפיל על אפיה עד ההוא יומא דדיש ירחא דנתחלף בה לן מלא לחסר ואשכחתי' דנפל ע"פ ואמר לא לית קום קטלית לחאי, ותמה הריטב"א (תדחיש) שם וז"ל תמייה מילתא היאך אפשר שלא תזוז מנמו כל היום, ומכאן מבאיר ראה רבינו שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפילה לנ"א עכ"ל, עולה מדבריו דכיון שאסור להפסיק בשיחה ובד"א בין תפילה לנ"א הרי כל שפסיקים שוב אין תחנתו מתקבלה, והו שעתשה דבריתו דר"א מדיי יום כיזמו שהיה מסייה דענתו לשיחה ולד"א, ואפי' אם יכול על פניו תו לא האני תחנתו שתגרום קפיידא על ר"ג, ומסתימת דבריו משמע דאסור להפסיק אפי' בשיחה בעלמא כל שאין לו קשר עם התפילה. וכן הוא בב"י (שם) בשם תלמידי הרשב"א וז"ל היה מדקדק רבינו מאכן שאין לדבר בין תפילה לתחינה, והיינו דאמרי כל יומא לא שבקה ליה למפיל על אפי'. וכי תעלה על דעתך שלא היתה זה ממנו שעה אחת אלא שהיתה מפסקת מכוונת תפילתו להפסיקו בשאר דברים, ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה תפילתו ל"א נשעמית, אלאמא דלא בין להפסיק ע"כ. וכן כ' הב"י בשם מהר"י אבובב שאין להפסיק ביניהם. וכ"כ בארחות חיים בשם הגאונים שאין לדבר בין תפילה לתחינה כדלה כיון תפילה אירכתא ע"כ, ועולה מדברי הב"י דאין איסור לדבר אלא דלא אריך למעבד הכי לפי שגורם שאין תחנתו מתקבלת כ"כ ומיהו מסתימת לשון הריטב"א נראה דאסור להפסיק בין בשיחה ובין בשאר דברים כל שאין לו ישיבות עם התפילה, ואינו רק בתור עיצה טובה, וכן נראה מדברי צור'ה הכסף שהביאו מהר"י אבובב שש"כ צריך לעשות נ"א תיחף לסיום התפילה ע"כ. **ב.** ובמג"א (שם) כ' וז"ל וצריך לזהר שלא להפסיק דביבור, מיהו בסי ס"א ס"א משמע דאין קפיידא כ"כ [כד' השו"ע] שם צריך לזהר מהלהפסיק דביבור משתיחת ב"ש עד סוף ר"ח, וכ"כ בב"י בשם תלמיד רשב"א דוקא כשנפסיקים ועוסק לדבר דברים אחרים אלא שיחה בעלמא לית לו בה, וכן משמע סי' קכ"ד ס"ד דדוקא משום חזרת השש"ץ יש להם לשתוק לא לה"א אף שה"ח, ויש לדחות, ממ"ל מה שכתבתי ע"כ, ולכאר קצ"ב מג"ל למג"א לחלק בין שיחה בעלמא דשרי לבין דברים אחרים דאין להפסיק, הא ממעשה דר"א אין ראיה שהסיחה דעתו דוקא לדברים אחרים, ואדריבה מסתימת לשון הריטב"א משמע דכל דבר שאינו מעניני התפילה אין להפסיק ונקט להדיא דאף שיחה בכלל, ומסתבר דכל שיחה בעלמא אין לה ישיבות עם עד התפילה, וכן מורים לשונות הארחות חיים וצור'ה הכסף.

ומה שהוסיף מלשון המחבר בסי' ב"א דכל להפסיק עד סוף ר"ח אינו ראוי כ"כ דהשו"ע נקט בסתמא בלא תפילת שריחתי אף בימים שאין בהם נ"א כגון שבת ויו"ט ואה"נ בימים שיש בהם נ"א אין לדבר עד אחר נ"א משום כדולה כעין תפילה אירכתא. וכמו שכ' המ"כ (שם ס"ק ט) דכשיש נ"א לא ידבר עד אחר נ"א והביאו שם מהאר"ח ונ"א בשם השיטמ"ק (ופלא

שלא ציין לשו"ע לפנינו לכ"י בשם תלמידי רשב"א. וכן שלא כ' לחלק בין שיחה בעלמא לנ"א וי"ל). ושו"ת שכבר דחה כן במנחה"ש.

ג. ומש"כ עוד המג"א להוכיח כדבריו ממש"כ המחבר (סי' קכ"ד ס"ד) שהש"ץ חזר התפילה הקהל יש להם לשתוק ולכיון לברכותו שמבנך החזן ולענות אמן, (ושם במג"א סק"ח והביאו המ"כ כ' דיש לקרוא תגר על האנשים הלומדים בעת חזרת השש"ץ או אומרים תחנונים ואצ"ל שיחת חולין דאסור כמפורש בשו"ע ס"ו), ורצה המג"א להוכיח דדוקא משום חזרת השש"ץ יש להם לשתוק הא לא"ה אין איסור, ולכאז צ"ב מה ראיה משם לענינו דהתם מיירי השו"ע בדיני חזרת השש"ץ אבל אה"נ אין לדבר בין חזרת השש"ץ לנ"א, ועוד שדין זה דאין לדבר הוא אף כשמתפלל ביחיד (ובפשוט מעובדא דר"א דמשהו שהיה מתפלל ביחידות), וכבר הרגיש בזה

המ"א גופי וכ' דמהשו"ע בסי' קכ"ד יש לדחות.

ד. ומיהו נראה דהמג"א סמך עמש"כ בשם דברים (סי' תי"ב) וז"ל וברבי"ש ש' שאטתו של ר"א היתה לוקחת אותו בדבריהם עד שהיה שוכח מלפול ע"ש וא"כ אין ראיה שלא להפסיק עכ"ל. ומבואר דאין הקפיידא הוא על דיבור כזה שיש לחוש שיבוא מחמתו שלא ליפול ע"פ כלל אבל כשאין לחוש על שרי להפסיק, וס"ל למג"א דבשיחה בעלמא אין לחוש שישכח ליפול, ומיהו אכתי צ"ב מהו השיעור בזה, ועוד דהלא גם בידע עכ"ל שלא ישכח אין להפסיק בד"א, ועוד שדברי הריב"ש דחוקים להעמיד שבכל יום ויום הסיחה דעתו עד כדי ששכח מלפול ע"פ וכי לא זכר אחר שהלכה שצריך ליפול ע"פ כמו שזכר השלשם שאר חלקי התפילה (אשרי ובה לציון) אלא יותר מסתבר כדברי הריטב"א ושר"י וצ"ב.

ה. ובאמת בחיי אדם (כלל ל"ב סל"ג) כ' וז"ל, אסור לדבר בין תפלת י"ח לנ"א, ומקורו מהשיטמ"ק (ב"מ שם) שהיתה משלדתו עד שהפסיק דביבור לאחר תפילת י"ח ואז אפי' אם יכול על פניו לא תקובל תפילתו כי הנ"א היא גמר התקוין של י"ח כידוע לידעך חן עכ"ל. וכך מצאתי בריאקונטי (פ' קורח), הובא בהגהות למהרי"א) וטוב לעשות נפ"א אחר התפילה בסוד סמיכת גאולה לתפילה לחבר את האהל להיות אחד עכ"ד. וכ"כ בקצושרע" (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א.

ו. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א.

ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דאין קפיידא לומר נ"א מיושב, וע"כ אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א, וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול ע"פ (סי' כ"ב) אין לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון עכ"ד, ולא נחתו לחלק בין שיחה בעלמא לד"א. ושוב נראה דכשמתפלל צביבור יש לחוש שלא לדבר אף שיחה בעלמא לא משום ההפסק אלא מטע"א וכפי שיבתאר, דהנה כ' המ"כ (סק"י) בשם האחרונים דבשעה"ד נכלל לעמור על הריב"ש דא

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

תפילין

בגליון 49 כתב ה"ר עמנואל אלחדד להסתפק בדעת החרדים שיש מצוה על הישראל להתברך מהכהן, האם כשאני מתברך חשוי כמבטל עשה או לא, יעו"ש.

יש לציין, שדבר זה מפורש בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי ל"א) וז"ל: "אבל על הישראל אין חיוב כלל לחזור אחר ברכת כהנים אפילו אחר שקראו לכהנים, ואם יצא ולא שמע ברכת כהנים לא ביטל מצוות עשה, וכו'. הן אמנם שהגאון בעל ההפלאה נראה שתפס לדבר פשוט דמצוה דישראל דמיא ממש למצוה דכהנים וכו', ולפי"ז כשם שהכהן צריך לחזור לברך אחר שכבר קראו לו, מיהא כך צריך הישראל נמי לחזור להתברך, אבל אין דבריו מוכרחים" ע"כ דבריו בקיצור.

ישראל המתברך מכהן לדעת החרדים

בגליון 49 כתב ה"ר עמנואל אלחדד להסתפק בדעת החרדים שיש מצוה על הישראל להתברך מהכהן, האם כשאני מתברך חשוי כמבטל עשה או לא, יעו"ש.

יש לציין, שדבר זה מפורש בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי ל"א) וז"ל: "אבל על הישראל אין חיוב כלל לחזור אחר ברכת כהנים אפילו אחר שקראו לכהנים, ואם יצא ולא שמע ברכת כהנים לא ביטל מצוות עשה, וכו'. הן אמנם שהגאון בעל ההפלאה נראה שתפס לדבר פשוט דמצוה דישראל דמיא ממש למצוה דכהנים וכו', ולפי"ז כשם שהכהן צריך לחזור לברך אחר שכבר קראו לו, מיהא כך צריך הישראל נמי לחזור להתברך, אבל אין דבריו מוכרחים" ע"כ דבריו בקיצור.

נשיאת כפים בש"ץ כהן

עוד בגליון הנ"ל, דנו כמה מהרבנים בענין ש"ץ שהוא כהן אם עוקר רגליו ואימתי, והוכיז נושא כפיו אם במקומו או בדוכן.

והנה לשון מורן בס"כ "וכיצד יעשה, יעקור רגליו מעט בעבודה, ויאמר עד ולך טאה להדות, ויעלה לדוכן".

ובשו"ת אור לציון (ח"ב, פ"ח ה"ה) כתב, שהעיקר להלכה כדברי מרן שעיקור רגליו מעט ברצה, וכשיגיע לברכת כהנים יעלה לדוכן ויברך, ושוב יחזור למקומו וישלים תפלתו. והטעם, כיון שלכנ"ע חייב לעקור רגליו מעט ברצה, "וכיון שכבר עוקר רגליו, יש לו לעלות לדוכן", ולא הבנתי מדוע אם עקר רגליו פעם אחת בתפלה זה יהיה סיבה להחיר לו עוד עקירה.

והגאון בא"ח (ש"ר פרשת תצוה אות י"ח) כתב: "כיצד יעשה, יעקור רגליו בעבודה, ויאמר עד ולך טאה להדות, ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, ואם הציבור כולם לפניו יברך אותם במקומו". והנראה ברור, שמקור דבריו הם בשו"ת הרדב"ץ (ח"א סי רל"ז) שתשובה ואולם היינו דוקא אם הציבור כולם שכתבו שעוקר רגליו ועולה לדוכן, ככה"ג הוא שאין העם יכולים לעמוד כולם לפניו בשעת הברכה, אבל אם כל העם לפניו כ"ע מודו דעומד במקומו לפני התיבה ומברך" עיר"ש, [ועי' בשו"ת הרדב"ץ ח"ד סי רצ"ג, אלף סי"ד, שו"ת].

וכן הביאו בנהר מצרים (הל נשיאת כפים אות ד) וז"ל: "במצרים נוהגים שהש"ץ נושא כפיו במקומו ואינו עולה לדוכן, אך במקומו עומד ומברך. וחילווה מדברי הרדב"ץ בתשובה ואולם היינו דוקא אם הציבור כולם יכולים לעמוד לפניו בעת הברכה, אבל אם אין יכולים, גם הרדב"ץ כתב דהוא מיהא דבאופן כזה יעקור רגליו בעבודה". [הוסיף: "ומשלים עם בדוכן שיום שלום" וזה דלא כמה שפסק באור לציון שחוזר למקומו להשלים תפלתו] ועי' הליכות עולם דור"ק היטב.

ועי' שו"ת יביע אומר (ח"ט סי ק"ח ס"ק ס"ו) שכתב "אנו רגילים להורות שאם התיבה שטומה עליה הש"ץ סמוכה להיכל, באופן שאם ישא כפיו במקומו כל העם יראו ש"ע לפניו, וקורב אני לומר שאפילו אותם מן ההיכל וכו' יעלה לדוכן". ובספרו הליכות עולם (עמ' ר"ה) כתב "ולדינא דעבד כמר עבד, שאם חושש פן יבוא להטריד ולהתבלבל ישא כפיו במקומו תתיבה, ואם לאו יעלה לדוכן, כדברי מרן בשו"ע"ו, וצ"ע.

אברהם בטאט – ביתר עילית

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא" מדור מכתבים ותגובות.

בדן קדימה ועמידה ללושב ונושא תפילין
בגליון הקודם (מס' 48) במדור "המנהג וטעמו", הביא הרב אליהו נוסט מקריית ספר את דברי שו"ת אבן ישראל שהוכיח במדמצינו לענין מצות כיבורים דהיו מכבדים את מביאיהם וכן במצות מילה דקמים לפני המביא את התינוק, דהוא הדין דצריך לכבד את העטור בטלית ותפילין להיכנס לחדם לביהכ"נ, וגם יום שיש ביזוי תפילין צריך לעמוד מפניו ולכבדו לקודם קודם עתה"ו.

ולענ"ד נראה דיש לחלק, דגבי כיבורים ומילה מכבדים האדם כיון שבא לקיים מצוה, משא"כ הכא לגבי תפילין דכבר הוא מקיים המצוה בעת דהם מונחים עליו. [ואין לומר דכ"ז הוא דאם הוא מקיים כבד המצוה שצריך לקום מפניו, דא"כ בכל המצוות שאדם עושה ועי"פ המצוות שבגופו נצטרך לקום מפניו, ולא מצינו שיש חיוב או מנהג כזה, וצ"ע].

וא"כ דעכ"פ צריך לכבדו משום שב לקיים המצוה להיכנס לביהכ"נ, כשהוא עטור בטלית ותפילין. [כמו שהאריך בזה בזה"ק ובפוסקים], ובכה"ג הוא ממש כמו מצות הבאת כיבורים וכו', כנלע"ד.

איתמר תנשטו – אלעד

לכבוד המערכת הנפלאה והאדירה אליבא דהלכתא, שלום וברכה מאלוכי המערכת וכט"ס.

בגליון אדר א' תשס"ח (עמוד ל"ג) שאל הרב אברהם ישעיהו שפירא שליט"א, וז"ל: במשנב"כ (סימן קס"ח ס"ק ק"ה) חידש דכרן הגורע אחד מן פוסקי הדור, וכתב כהנים עובר בשום "כל תגור", והנה ידוע דעת החרדים (פ"יב אות י"ח) דאף ישראל השומע ברכת כהנים מקיים המצוה של ברכת כהנים, ויוצא מדבריו דישראל הכנסה לבית הכנסת או יוצא מבית הכנסת באמצע ברכת כהנים, יעבור על כל תגור, לפי חידושו של המשנב"כ, וצג"ג דלא שמענו שיש להקפיד בזה, עכ"ל.

הנה קבונטרס "גם אני אודך", תשובות הגר"ח קנייבסקי שליט"א, (ח"ב סימן ע) שאלתי בזה הלשון, ע"פ החרדים (פרק י"ב אות י"ח) גם ישראל מקיים מצוה שמיאס ברכת כהנים מהכהנים (הובא בביאור הלכה ריש סימן קכ"ח), ויש לעיין אם נכנס הישראל באמצע ברכת כהנים, האם יעמוד שם לקבל לפחות חצי מהברכת כהנים, או לא. כיון דאיכא "כל תגור" שטומע רק חצי מהברכת כהנים: והשיב מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, לא שייך בזה לא תגור, עכ"ל.

אבל אנחנו ואבותינו חטאנו

הסתפקת; מי שמתפלל ליד אביו, האם נכון שיאמר בקול בתחנון, "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו", או שמחייז כפגיעה באביו, ויאמר תיבות אלו בלחש? והטעם?

ברכת כהנים גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך – בני ברק
לה"ר מערכת הקובץ הנפילי "אליבא דהלכתא", קודם פותחין כבבדו האכסניא שהיא כבד התורה איך שעל כל סעיף רבו פארותיו כדרכה של תורה בכל חלקיה; עד עמקיה פברד"ס קיבוץ וריכוץ פעלים להגדיל תורה ולהאדירה כה יתן ה' לכם כח ועוצמה בהמשך זה המפעל עד יבוא מורה לצדקה בב"א.

תגובה וביאור לדברי מרן הגר"ח קנייבסקי ותוספת כמה תשובות ממרן שליט"א בכל תפילין

א. חזית, למשכ"ר הרא"ח שציגל שליט"א (בגליון שבט תשס"ח לפ"ק) בשם מור"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלגבי ציצית היקל שנוגע ברצפה של קול, מאידך גבי תפילין השיב שצריך להזהר בזה מאוד, [והביא דהאגר"מ הגדול, וז"ל בתפילין כיום שיש רצפות], והק' דמקור ציצית לצרעות מחוטי ציצית ואין חמור הלמד מן המלמד. וי"ל בזה חילוק פשוט דחוטי ציצית הוי תשמיש דמצוה ורצעות התפילין הוי תשמישי קדושה, ומה דתני דין זה בציצית, דשם יותר מחודש דמשום ביוזי מצוה צריך להגביה מן הארץ, אך בתפילין שמיאס דהוי תשמישי קדושה, ע"ז טעם מנחות דף ל"ה ע"ב ד"ה אלו תפילין שבראשן, דרש"י ס"ל הרצעותו הוי גוף הקדושה לתוס' הוי רק תשמישי קדושה, ולכאורה לעצם דברי מרן שליט"א, בדומרוצא כיום של תקלץ, יש להביא ראיה מהגמג בניסין [דף ע"א], בכן ציצית הכסת שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כסתות, וכמדר שיעמדו בין המפרשים שכיון שנגרר ע"ג כסתות אי"ז ביוזי, וא"כ ה"ה ברצפות בזמנינו, דלא הוי על עפר הארץ לא הוי ביוזי, ושרי.

ב. ומענין לענין באותו הענין, ששגרתי תפילין לבדיקה כמבואר בהלכה פעם בשבע שנים, א"ל הרב הבדק שכיום שהרצעות לא יקרות מומלץ

מכתבים ותגובות

להחליפם, ושאלתי קמיה מור"ר מרן שליט"א, והשיב על עצם הבדיקה כיום שעשוי מבהמה גסה אי"צ לבדוק רק באיתיליד רעותא, [משם מור"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א], ושאילנא שוב קמיה דא"ל ת"ח מופלג ששמע שמור"ר בדק כל שנה אם הוא ע"פ סוד, דמדינא כתב דא"צ, והשיב בזה"ל: "שקר וכוזב" עכ"ל, וכבר א"ל מור"ר דאי אפשר לסמוך על השמועות, ואכמ"ל ועד"ה הרב הבדק שכדאי כיום להחליף הרצועות, השיב, דבר זה נגד גמי שירש מאבותיו, וכוונת מורן בזה, י"ל בדגמי סנהדרין (דף צ"ב ע"ב) עמד ר"י בן בתירא על רגליו, ואמר אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא, וכן הביא הר"מ (סוף פ"ב מתפילין) מעשה דומה מהירושלמי, ורואים שיש מעלה ברצועות ישנות כ"ז שלא פסולים ע"פ דין דיש מעלה בדבר שנעשה בו מצוה פ"א לעשות בו שוב מצוה, ולכאורה אי קשיא דגבי ציצית פסק המשנב"כ [סי' ט"ו] דיש ענין משום הידור מצוה להחליף החוטים, וכאן גבי רצעות דייק מור"ר דאדברא עד"ף לא להחליף, ולפמשנ"ל י"ל להחליק בזה פשוט, דציצית דהוי רק תשמישי מצוה, א"כ אין מעלה בזה שנעשה בו מצוה, משא"כ הרצועות דגוף הקדושה לרש"י, או לתוס' הוי תשמישי קדושה, אי"כ יש מעלה מה שקיימו בו אבות אבותיו המצוה דכבר נתקדש, ודו"ק, ועיינין ברביב"ן במלחמות ריש פ"ב דשבת, דבשעת עשיית המצוה ג"כ תשמישי מצוה נידון כתשמישי קדושה, וגם לדבריו מ"מ י"ל כהני"ל דאכתי יש לחלק ביותן, וכדאשכחנא בבן ציצית הכסת, דז"ל דכה"ג לא הוי ביזוי למצוה, משא"כ ברצועות דגוף הקדוש או תשמישי קדושה, חמיר טפי לדעת מר"ם, ולע"ז אסתגר בזאת בדי"א, וכתבתי ע"ז לפיר' ויש עמדי עוד בכתובים תשובות ממור"ר בה"ל תפילין, ולתועלת הרבים אבוא בעוד גריג'י בזה, ובאובי בקשר איך שיש צעלילו בכתובים בארזוכ.

ג. במשכ"ר המשנב"כ [סי' כ"ה] בשם הש"ך דמביא לא יחלוץ התפילין עד אחר המילה, דזה אות וזה אות, וצ"ע דלכאורה בש"ס כבמה דוכתי [בגנון עירובין (דף צ"ו ע"א) דבשבת ויו"ט דגופן אות סיבה לפטור מתפילין, וכאן מבואר בש"ך דמילה שהוא אות סיבה לחיוב עוד אות, ובספר אוצר הברית הביא דבמאת בקהילות האחרים ובתנמן היו שהגנו מטעם זה לחלוץ התפילין בשעת הברית, אך מנהגינו כהמשנב"כ לכאורה תמוה, ובספר הג"ל הביא יישוב לזה מהאגר"מ, אך בעזשהי"ת מצאתי י"ל הון משם רבינו הרוקח זיע"א, מגדולי המקובלים הראשונים שבוה עולה יפה פסק המשנב"כ מהשכ"ר, שהביא באילה רבה [או"ח סי' כ"ט]: "ואני מצאתי ברוקח (סי' ל) ז"ל, ותימא מ"ט בחול חייב לנושאם הא יש אות מילה, וי"ל דאות מילה לא קרי אות, דבעינן אות מציאת מצרים, ושבת ותפילין אות מציאת מצרים" עכ"ל, ובהקדם שהביאו דמשה רבינו ע"ה, שאל על אופן דבר, וכ"כ תוס' במנחות דבעי ב' אותות, והוא שיש מצד אחד ברית כניסה לברית אבות, וזה כניסה לשם ישראל ע"י ברית אברהם, וכדאינאו בגמי עירובין (י"ט ע"א) דאברהם מציל מגיהנום מאן דלא משקר בביתו, אך מבואר בריש שמונח, שבתחילת השליחות דמשה רבינו ע"ה, שאל על אופן המילה הזאת, והקב"ה השיבו שכאן הולך להיות גלוי שם העצם, וכמשכ"ר בריש פר' וארא, שלאבות דהוי נתגלה בשם שדי, אבל, "ושמיה לא יד נודעתי להם", ועי"ש פר' שר"ר הקדוש ויור"ט, ידוע שם הנה, אך אמר דהאגור כתב ספר בהבטחה שיתגלה לזרעם ביציאת מצרים, ועייין בדברים (י"ד ב) וברש"י שם שער' שהציאנו ממצרים וברר בנו נתקדשנו טפי, חוץ מקדושתנו ע"י אבותינו, וזה ברית טפי על ברית ראשונים, שבשם שדי הובטחו האבות על הארץ, ועי"ש פר' שר"ר הקדוש ויור"ט, שהם זכר ליציאת מצרים, דממתן תורה שבת בראשית הנפכה לזכר ליציאת מצרים, שבידוע משכ"ר מהר"ל די מכות כנגד י' ואכמל', כשא"כ בשבת ויור"ט דהוי נהפך ממציאות ל"ל הדברות, דמכאן ואילך לא הכריא מסורה ביד שיהא וחכמי ישראל העמלים בה בתורה שבע"פ [ובמקרא] הארכנו דזמש"כ הר"מ (סוף הל' מילה) דנכרתו עליה ג"ר בריתות כנגד ג"ר מדות שהתורה נדרשת בחי תורה שבע"פ כמשכ"ר רמ"ע מפאנו זיע"א, ואכ"מ באכסניא]. ועי"כ תפילין כמבואר כפרשנותו דכנגד יציאת מצרים ששם נתגלה שם העצם, א"כ בברית בחול בעי חוץ מברית אבות דרק אות בשם שדי, ג"כ לאות תפילין דזכר ליציאת מצרים על האב המכניסו [דחיובו טפי מכל ישראל, וכמבואר בקידושין פ"ב, ואכמל', כשא"כ בשבת ויור"ט דגופן אות זה פגם להוסיף אות ששם ב"ט, ובתפילין כמשכ"ר שר"ר דאסור להלביש בשבת ויו"ט, ולקוח מהזה"ק כמבואר בב"י (סי' ל"א) דהנה"ל לא כתב דאסור רק דא"צ, אך בזוה"ק מבאר דאסור דהוי פגם בחותם המלך בעצם יום השבת, וגם ברי"ח ממוסף שמיאר מורן התיקין זכר ליציאת מצרים כמש"כ דקאמרינן, ועי"כ בברית יש ענין דייקא להוסיף אות לאות דבעי ב' אותות, וכמשנ"ל ועי' פמ"ג [סי' ל"א מ"ז סק"א] דתני דאנו בחול מניחין תפילין דבעי ב' עדים כמשכ"ר הלושבו, ובבבשי יש מילה ושבת, ועומק ב"ר כפשט"ה, וכשהעתי' כ"ז קמיה מור"ר הגר"ח קנייבסקי שליט"א הנה"ל, אך אמר דהאגור כתב ספר חידות לבני העוורים והחידה הראשונה שכתב האיק ימצא שצריך ללבוש תפילין בשבת, ודע עי"ד תוס' דבעי ב' עדים מי שמתו אחיו מחמת מילה, א"כ בשבת חסר לו את שם המילה, א"כ אי פטור מתפילין, אך א"ל מרן שליט"א שהב"י כתב דלא ראינו דכן נהגו להל'.

ואחתום דברי בזה, דלכאורה התורה שהיא תכלית גלוי יציאת מצרים על כהן הכהן דעבודתו, ועי"ש ראשית ואורייתא וקוב"ה חד דהוא ורצונו חד והתורה כלה שמוותיו גלוי שם העצם שם הויה מבנין הרמב"ן, א"כ להני"ל, בזמן שעוסק בה צריך להיות פטור מתפילין כבשבת, ובזוה"ק דת"ח איקרו שבת, כי לרבי' התורה ניתנה בשבת, [כמבואר בשבת פ"ח] והשבת והתורה ענין אחד, ודישאל בת דזו לעמוד דכאי' חזק' שנוהגים בקראו חד, דתני דת' ממש ודבוק בן יד ית' ממש, עד שישראל ואורייתא וקוב"ה חד, כמבואר בנפתי"ח באורך, ובאמת מצאתי סעד לה, עי' להרא"ש [בה"ל תפילין מנחות ס"ז כ"ט] מהמכילתא דמי שמוני תפילין כעוסק בתורה ושעוסק בתורה טפיו מתפילין, אך דלשאר מנחות בעי להעמיד שם"מ ע"י במגילה (כ"ח ע"א) שר"י היה הולך עם תפילין כל היום למרות שהגה בתורת ה' כל היום, דו"ק, וע"ע תוס' [ב"ר דף י"ז ע"א] דהעוסק בתורה שאינו מניח לא חושב עפ"י דת' המכילתא מכלל פושעי ישראל, וע"ע מד' תהלים (פ"א) ובאור שמוח (פ"ב ה"ב מ"ח) ואכמל' ואחתום וואסיים בברכה מרובה כאשר פתחו ימישילו להצדיק הרבים עד גאון ינון.

יששכר ברוך גולדנטל מח"ס שערי בינה – קרית ספר

במדור האיה ממחרת גליון מס' 48 כתבו בענין אמירת רבונו של עולם בשעת נשיאת כפים והביאו את לשון מורן ולא ביארו דעתו, והביאו את שער הכוונות שכתב לומר בזמן אמירת וישם לך שלום, ותמהני על מחברי הגמור שביארו לדעת מורן להדיא שיכול לומר בשעת אמירת כהנים גופא כמו שסתם כשבאנו מהטורח וביאר להדיא בסיף יוסף סי' קל"ה וז"ל ולי נראה טעם ראשון דתשובה זו עיקר דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום עד שמתפללים עליו באותה שעה היה שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מוכרבו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים עכ"ל, מבואר להדיא שיכול לומר רבונו של עולם בשעת ברכת כהנים ממש.

בענין מה שכתב ר' יוסף חיים יונה מתל ציון דיש מחלוקת בירושלמי בין ר"ש פ"י לבין ר' אלעזר, דרבי שמעון בן פיז היה עומד אחרי העמוד ואילו

ר"ה היה יוצא החוצה, כבר נתבאר שם דעתי בזה שאין כל מחלוקת ביניהם

אלא כל מה אחר נהג לומר מנהג מקומי, ובמקומנו של ר"ה היו אומרים "כהנים"

בקול רם ואז אם היה תחבא אחרי העמוד היה שומע וחיוב לבוא, אולם

במקומו של ר"ש בן פיז היה אחד עובר בין הכהנים כדמשמע במדרשי

וזה תחבא שאל רבי ירואה, ויש לי סייע בדבר מהבית יוסף בס' קל"ה וז"ל

ר"ש בן פיז כד הוה תתוש הוה קאים אחורי עמודי רבי אלעזר נפיק לברא

ומשמע דרבי שמעון בן פיז לא היה יוצא חוץ לבית הכנסת אלא היה

יושב אחר העמודים שבתוך בית הכנסת, כד"י שלא יראו אותו ויאמרו לו

שיעלה, ע"ל הגרי"ך לעניינו, מבואר ממדריו שהיו נוהגים לקרוא לכל

כהן וכהן דו"ק.

מתניה מנחם רענן – תל ציון

לכבוד העלון החשוב "אליבא דהלכתא" הגדול כממות ובאיכות

הערות על העלון בענין הלכות נשיאת כפים

א. משכ"כ בעמ' ב' לגבי בל תוסיף, בשם הגר"ח, שכל תוסיף אין תלוי בקיום המצוה אלא במעשה מצוה, ולכן אף שמכוון לא לצאת אינו מועיל, שעכ"פ עושה מצוה, (אגב מוכח מזה שלמאן דאמר מצוות צריכות כוונה אינו נחשב למעשה מצוה כלל, ועיין במנחת שלמה סימן א, שחקך בזה, וברכת שמואל גיטין סימן י דו"ק, ורבי מרדכי מן זצוק"ל בירחון המוריה), ויש להוסיף שאולי גם כל תגורע אינו תלוי בקיום המצוה אלא במעשה המצוה, ונ"מ במשכ"כ הטורי אבן שכל ת

שהן מוכנים ועומדין לזה עוד מקמי הברכה כפה"ן אין בכך כלום, והבן בס"ד.
במה שדן הר"ד לוי שליט"א מרוממה בענין מנין מצומצם ובו כהנים ולוי, ולכאורה הכנון אי שיעשו הפסקה קצרה בין ישתבן לויצר (קודם קדיש) ויטול לוי לכהנים לשם נשיאות כפים וישמרו ידיהם בקדושה, וכך יתקיימו כל ההלכות (שמיעת חזרת הש"ץ ע"י עשרה ונטי" של לוי לכהנים) על הצד היות טוב.

במה שנסתפק עוד הרב הגד והארץ לדון בכר"כ אופנים אי איכא בהו מצות "וקדשתו", לכאורה נ' (ואי"ז הסברה שהביא בשם הגר"ם זללה"ה) דפשי ד' הגמי היינו דמי וקדשתו היא להקדימו לשאר אינשי, והיינו שבמקום שכולן יעשו הדבר ויש נידון מי הראשון, אז אמרינן לקדש הכהן ולהקדימו לאחרים, אבל במקום שבוחרין רק אחד בזה לא נאמר כלל דין להקדישו. וראיה לזה דכל הדוגמאות שבגמ' (גיטין כ"ט ע"ב) איירי בכה"ג, ואף "לברך ראשון" בדווקא נקטה הגמ' לו ז' ולא "לברך" גרידא (פי שיברך הכהן להוציא אחריה ד"ה, כגון בברכת המזון שכן היו נוגהין), דל אישורן משמע קודם לאחריו שיעשו כן אחרי, וצ"י בפוס' אבל מסבאר כן מבואר בגמ' לכאורה.

עוד ילח"ע בעיקר ספקותיו, דל הברייאת הוא וקדשתו לכל דבר שבקדושה, והיינו מפני שהכבוד האמיתי הוא רק בהקדמתו בדבר מצוה, ולכן לכאורה במקום שהנידון להקדימו לאחריו בעניני הרשות (כגון להקדימו בתור וכדו) לכאורה אין דין להקדימו בזה [בר אם הוי קניי דמצוה כגון לכבדו [שק"ן], ואף שהובאר בגליון ד' הגר"ח קנייבסקי שליט"א שצ"ח לספר אורח משפט שדן בזה (ח'ומ" ס' ט"ו), ל"ר כעת בפנים, ומסבאר נ' כהנ"ל [ואם יש תשובה ודיעניי אחזורי ב' בעזרי"ה].

מה שדן הרש"י מילי שליט"א מנוה יעקב בענין לומר או"א ברכנו וכו' במנחה גדולה בתענית ציבור לאלו שנוהגין שלא כחצו"א ואין נושאים כפים אז, והעיר מד' הרמ"א סעי' ב', לכאורה זו אינה ראיא, דיסוד הנידון הוא אי מנחה גדולה חשיב על מנהגה שאז נושאים כפים בתענית ציבור או רק ממנחה קטנה, ואפשר דלחזק דאין נושאים כפים מחויר ממנחה שהיא בזמן מנחה קטנה ביוה"כ ולכן לא יאמרו או"א וכו', ומד' השעה"צ ל"ע, ולא עיינתי כראוי בהך ענינא רק כתבתי להעיר ולבאר הנידון בזה, וי.

בד' הר"י שפיגל שליט"א מנוה יעקב, איה"נ דפשי ד' המשיב"כ ס"ק ס"ה היא צדורת המצוה היא שכל הקהל ישמעו הברכה, ומבש"כ הדיוי חיוב על כולם, והטעם דמצוה על הכהנים לברך כלל הציבור בשלפניהם, ואם אפשר שמוקלים למי שאי אפשר שיהיו קולו עד שישמעו כולם כפיין שכן (ובפטר) במקום המון עם) מפני שעכ"פ יש קהל השומעין אותו, אי"ז סותר דעיקר צורת המצוה כהנ"ל, וק"ל לכאורה.

מה שהקשה הר"ש בן גיגי שליט"א מרוממה בד' המשיב"כ (ס"ק ק"ו) בענין טומאה בהכניסם שבטומאה דאורייתא לי' ביכר ובטומאה דרבנן, ביכר, והקשה דהלא בלא"ה יוצאין ויכרסם בחדר אחר, ל"י מאי פסיקא ליה דיצאין, והדחין אותי אבל הגיבור ממשיך בחזרת הש"ץ, ולכן נאמר כל האי דינא, ור"פ ביותב לכאורה.

ובמה שנסתפק הרא"ע אוליאל שליט"א מרמת בית שמש לדע' החזו"א דמטו משמיה שלא יקרא הש"ץ את תיבות הברכה אי יכול לענות אמן, לכאורה מסבאר פשיטא שיענה בזה שכן ברכות אלא זהו מקומן, ובזמן שחש"י היה המצוה לכל הציבור אטו לא היו עונים אלא מחויר הכהנים, אלא דאי לכאורה שבוה פשיטא דלכו"ע יענה הש"ץ אמן אחריהם (באופן דליכא שטת שיריח, וכמשכ"כ מהמנשכ"ב ס"ק ע"א).

מה שהקשה הר"ח טוקר שליט"א מרוממה בדמיו המשיב"כ (ס"ק ב"ב) את נידונו לד' הכת"ס, נ' שיסוד הענין דס"ל למשיב"כ דשעת הברכה ממש היא שעת הברכת כהנים שבה אמורו כל הדינים (שלא ישפיל אצבעותיו וכדו), ולכן אע"פ שבתחילתו דאי צריך לנהוג כן אף בשעת שתיקה, בכ"ז כיוון שמעיקר הדא כנ"ל לכן מותר בשעת הדחק להניח דיו בשעת הניגון שבין התיבות, והבן בס"ד.

מה שדן הר"א בן שושן שליט"א מרכסים בענין שיאה מותר בקשת עזרה מכהן כל שאינה שתמשות בדך שירות ועבודת, במחש"כ אף שמסבאר יש לדון אף ראייתו אינן ראייתו מותרות לל"ז וכאשר יראה למעיין, כ"נ' לפום דעתאי העניה ל"א מידעתה התורה.

מה שדן הר"א אברהם שליט"א מנוה יעקב בענין אי צריך לכוין לצאת כל מן המצוה או כן מבינו בתחילת המצוה (ואיזה דין לגבי מיעת הישראל לנשיאות כפים לדעת החרדים, והוא הדין בעוד זוכתי), הנה יז' וכן מפורסם כמדו' שסגי בכונה לצאת בתחילה, והשאר בחר ירשא גרידא [וכעין שאר כוונות דאמרינן דל"ד ראשונה הוא עושה], ומה שהביא מד' הפמ"ג הר"ד במשכ"ב סי' תר"ט צ"ח א"ן ב"א ששבעה"צ שם ורצה לעשות מחלוקת בזה, אינו נראה לכאורה, אלא הד"פ, דהפמ"ג נקט כפי הפשטות דקריא למגילת מתנגמים הנה שמשחילתת הקריאה היה מתנגמם, ובהו הקשה דהא לא כיון לצאת, ותו"ד דאע"פ דהרי מתנגמים אי"ל ידע להאורי' סברא] בכ"ז יכול לכוין לצאת, והמשכ"ב בשעה"צ שם כתב דזה דוחק ולכן פירש דמתנגמא אין מצוי אלא אחר חילתת הקריאה, וא"כ כיון שבתחילת הקריאה לא היה מתנגמם כלל וכוין לצאת שפיר יוצא בכל קריאתו את המגילה, אבל לכנ"י כוונה בתחילה מהניא, כ"ל באשר פשוט, ועיינן בזה.

הערות למדור מכתבים ותגובות (גליון 19)

מה שדנו הרב שלמה מורה מייזשילים והרב יוסף חיים בירנבוים מקרית ספר בענין הצובע רצועות תפילין בעודן עליו אי חיישנין ל"תעשה ולא מן העשוי" וכן [באופן שהרצועות פסולות בלא"ה] והביאו שם הגר"פ פרנק זללה"ה בזה, לא ראייתו כעת, אכן מממשמש בתפילין שיכול לברך אין ראיא לכאורה (וכן מהכ"י סי' ל'), והדמם עכ"פ בשעת הנחה היה הפצא דהנחת תפילין, שהיא צורת מעשה המצוה, ואפילו ככה"ה שלא קיים אז המצוה (כיון שהיה בליה"ה) מ"מ צורת הנחה איכא, ובהו איכא למימר דלא איכפ"ל שהקשירה היתה בזמן הפטור מתפילין כיון דעכ"פ גם בשעה שקשר היה תפילין, וכמו המכין סוכה קודם חן הסוכות דל"א שבסוכותיו הוי תעשה ולא מן העשוי, אבל בכה"ה לאחן ספר קשרית תפילין עליה, בשעשה שקשר היו חסרי רצועות שחורות, אפשר דינמא בזה תעשה ולא מן העשוי [אי איכא עכ"פ דין קשריה בתפילין, ואפילו ל"נ דזה עיקר המצוה מ"מ הכי דינא, וזה שלא קשר כמדוד שלא נפיק], ועיינן בזה.

מה שהביא הנידון החדש בענין תיקונתו שנטב, מסבאר נ' דיש חילוקים בדבר, דאי מעולם לא שמע על המסורה וקבלת התורה במעמד הר סיני וכדו, א"כ אף שראה יהודי' שומר תורה ומצות לא אמר אז כלום לגבין, ושאינא נ' (כבן מן וכדו) שידע הכל, רק כבר הורגל מקטנותו שבוה מבוארים טפי ד' מרן הגר"יש אלישיב שליט"א ש"א"ז תיקוש שנשבה, ולעורר באתי.

מה שנסתפק הר"ג ברינביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך) אי יש ענין בקיעות בברכת כהנים, הנה הרבה כהנים נהגו כן, וז' שלחטעם בקביעות מקום לתפלה שעיד"י יכוון יותר בתפלה שהרי מיושבת דעתו טפי (כן פשר שושד הד') שייך ד"י הכא ג"כ, ועיינן בזה.

מש"כ הרב רפאל ש"א מועלם מייזשילים בענין בגדי ניילון בצציית, שכתב לדחות הגדרת הראב"ד הר"מ שטרנבוך שליט"א ש"בגדי צמר ופשתים אין ראוי לעשות בגד בלא אריהה משאי"כ בניילון, אף שיש מקום לומר חילוקים כעיד"י מ"מ בעיקר הדין שגה לכאורה, דאף בצמר ופשתים אפשר למיעבד בגדים בלא אריהה ע"י לבדן, ואפי"ה בארוג חייב בצציית, והבן.

עוד העיר הג"ל שליט"א בענין גריבים ללבשם הפוך וככת שהעולם נוהגין שלא להקפיד בצורת הלבישה (מצד יופי בהגד הלבוש) ושייך בזה ד' האשל אברהם מבנטשטאט, נ' שותלין במשקומות, ויש כ"כ שם מקפידין שתאה הלבישה נאה אף בגריבים, וצ"י אכתי הפסק בזה לכאו"א (ואולי תלי אי חשיב לגביה"ז "בגד הפוך" או לא).

מה שהעיר הרשב"י שליט"א מחל ציון, במחילה נ' שמיהר לחרוץ משפט,

"שלפניו" הוייתו כשרה וכ"פ הרמב"ם פ"י פרה אדומה הל' ז', ואדברא הצדק נראה עם הבן אינ חי וצריך להקשות מנ"ל לשאר הפוסקים להקל בצדדים ממש, וי' שטרח להסביר כאן שצדדים ממש הם בכלל הברכה האהם הוא סובר כן דיניי האהה דהגמי תולה זה בזה ולכאורה מהמשנה מוכח שם דלא מהני; וצ"ע.

בצלאל כהן – נוה יעקב

בענין מה שדן הר"ר עמנואל אלהדד מרמת שלמה בגליון 19 מס' בחידוש ה"חרדים" שישיראל המתברך מקיים עשה. והעיר היכן מצינו מצות עשה בשב ואל תעשה.

והנה דנו בכגון זה אצלנו בדין "וקדשתו" האם הישראל מקיים כאשר אינו מונע את הכהן לקחת אבל אינו מכבדו וטענו כדבריו שלא מצינו מצות עשה ללא פועלה או דיבור, ולכאורה מאי שנא ממצות "וענייתם את פשותיכם" ביום כיפור שמקיים העשה אף ללא שום מעשה או דיבור אלא בשב ואל תעשה, וא"כ הוא הדין וקדושתו וכו' גבי ה"חרדים".

ועוד העיר הברכות והקיר ר' דוד כהן שליט"א דמה שחידש שהישראל

מקיים העשה נ' ככוונתו להתברך ודייק זאת מלשון החרדים "ומכוונים ליכם" לכאורה צ"ע דהיי דין זה נפסק בשו"ע בסיומן קכ"ח סעיף כ"ג וסעיף כ"ו ובמשנ"ב ס"ק ק"ב ביאר דהיינו טעמא דכלום יש עבד שמבכרים אותו ואינו מאזין וא"כ גם בחרדים אין הכוונה שזה חלק מהמצוה אלא שזה דין ששכמבכרים אותך תאזין, ולא שבלא זה אין מצוה.

שחר גודלי – נוה יעקב

במה שחקרו כמה מהת"ח במדור הערות והארות אי לפי החרדים איכא מצוה חיובית להתברך מהכהנים או הוי קיומית שאם מכונן להתברך מקיים המצוה, הנה הדבר תלוי בפלוגתת המנח"ח והדבר אברהם, דהנה המנח"ח הוכיח מהריטב"א בסוכה ל"א ע"ב דלא ס"ל כהחרדים, דכתב שמבכרת כהנים חזין שאפשר לברך פעמיים על אותה מצוה, וליכא למימר שעושה בשביל להוציא הישראל, דליכא חיובו על הישראל להתברך דחויבא דכהן הוא, ע"כ דבריו, והוכיח מכאן המנח"ח דלא כחרדים.

והעיר בדבר אברהם (ח"א סימן ל"א) דל"ז ראיא רק אם נבין שמצוה לחזר לישראל אחר הכהנים להתברך, אך נראה אומר הדבר אברהם שאין מצוה לישראל לחזר, ורק אי עומד מולו דהכהן מחוייב במצוה, ולפ"ז יתכן דס"ל לריטב"א כחרדים, ורק לא שייך שהכהן קאתי להוציא לישראל, אחר שאין מצוה לחזר אחר הכהן ואינם מחוייבים לחפש אחר מנהגו זה, ועינ"ש בדבריו. ואף שדבריו קצת נפלאו ממני, דהרי אע"פ שאין מצוה חיובית, מ"מ יתכן שהכהן בא להוציאם ולזכותם במצוה קיומית, וצ"ע. אמנם מ"מ חזין דיש פלוגתא בדעת החרדים בזה, ועיינן בדברי הדבר אברהם שהביא נמי להפלאה דס"ל כמנח"ח שהיו מצוה חיובית, וכתב אמכ"ל.

ועכ"פ לדברי הדבר אברהם הג"ל מצינו לימוד זכות אמאי לא נהגו נשים לחשוש לחרדים ולבוא להתברך, (דשכלמא גבירם בדי"כ מצינ' שנטעאים

בהיכנסם) אך נשים לא, אם לא שנימא כמו פסקס החזו"א דלית לן להכנת כחרדים, אולם לפי מה שנימא בגמרא"ה שחושש לחרדים מדכתב שהביאוהו הפוסקים נראה שחושש לו, ועל כן לדבר אברהם אתי שפיר טפי דליכא מצוה חיובית, דח"ק, וצריך לציון דכל ההערה על נשים תלויה בספיקא דהמנח"ח אי אשה חייבת להתברך או לא ונטשה שחיבת, שכן מוכח מהש"ס עיינ"ש.

דבר פלא ראייתי בדבר אברהם הג"ל דמיייתי ראיא מוכרכת כחרדים

מייזשילים שנספס בשו"ע שאסור להסתכל בכהניה דהוי היסח הדעת, ותמה הדבר אמרם, דאי אין מצוה להתברך, מאי איכפת לי שסיח דעת?

ע"כ דנקטינן כחרדים, וצ"ע בדבריו, דבסעף כ"ו פסק נמי השו"ע שאסור

לומר שום פסוקים, אלא יכונו כלם לברכה, וביאר במשנ"ב דכלום יש עבד

שמבכרים ואינו מאזין (ומקורו בט"ז), וא"כ ה"נ הענין בהיסח הדעת ואזדא

לה ראיית הדבר אברהם, דח"ק.

דוד כהן – נוה יעקב

הערה למדור תשובות ופסקים (גליון 19)

בענין להקשיב לברכת כהנים באמצע שמוע', ז"פ מקור דאם פסדו הרגישו את מצב בעמידתו לפני השם יתברך אין מצאם מקום לדמוך באמצע ולהקשיב [והא הוי עוסק במצוה ג"כ], לכאורה אין מקום לחייבו לפסוק מדיבורו עם השיר"ת לצורך זה, אע"פ שהיא מצות עשה לדעת החרדים, כנ"ל. [ויש ג"כ שחלקו על החרדים דכדאובא בגליון].

ואפשר שזוהו נתכנין מרמז החזו"א זללה"ה שהר"ד בגליון הקודם, אלא שזה תלוי בהרגיש הלב, ופעמים שאדברא מוצא מקום לזה ואז שפיר דמי כדוהבא כמה פוסקים בדבר הג"ל [ואתריקת און שוב שלח החזו"א (מפי המשוער), שיעשה כהנתנו, ואם מרגיש שמפיער לו בתפלה לא יפסיק, ואיך שיעשה שפיר דמין]. והד' מושכלין לכאורה, רק לא ראייתי שהביאו ביוה"ד' כאופן הג"ל לכן כתבתינו הנה.

הערות למדור הערות והארות (גליון 19)

במשכ"כ הר"ד שפינץ שליט"א מקרית ספר לדייק מלשון הר"מ (תפלה י"ב הל' ג') "מגבירין ידיהם" דלא ס' בהגהתם כפיים, לכאורה אין בזה ראיא, וכמו שמצינו בברכת על נטי", דאע"פ שאין נוטלין אלא כפות הידיים ואומרים על נטילת ידיים.

מה שדן הר"א אלהדד שליט"א מרמת שלמה דאי לא כיון הישראל להתברך לא קיים המצוה לדעת החרדים, אי מסבאר [לולי הראיה שהביא מד' החרדים] אינו מוכרח כלל, די"ל דע"י שנמצא שם ואפשר לכהנים לברך א"כ הוא מוכיח להם לקיים המצוה, וכעין שכתב הר"ן ריש פ"ב דקידושין דאשה שחייב לה מצוה מה שמסמית לפיר', אע"פ דהוי לגבה בשב ואל תעשה, ועד"ז הכא נמי הוו "בכלל המצוה" כד החרדים. וד החרדים יתכן דאפשר לפרש דכוונתו דבעי' שמעיה, וזה יתכן מסבאר דאי אין התקנה מקיימים ח"ו א"כ אין א"ן "אמור להם" לא לתקניהה הברכה ע"י אלו שאינם בשמיעה לברכת הכהנים. אבל דבעי' "כוונה להתברך" זה מ"ל לחדש כן, ועיינן בכ"ז. [ובעיקר"ד החרדים ילה"ע דהא היכנס' שכולו וינים מברכין לעם שבשדות אע"פ שאינם בשמיעה, וחזינן דאינו מעבכ' כהם"מ אפשר דיש לדחות דאין דנין אי אפשר שמאפשר, וצ"י בכל האי ענינא].

עוד העיר שם הרב רה"י אי הכהנים מקיימים נמי מצוה בהא שמתברכין עיד"י מהקב"ה כמו שכתוב [וא"א אברכם, ולא דיעתי' ששאלה זו מה טיבה, אבל נצטוו הכהנים להתברך מהקב"ה, ושאינ מיישראל, דאחר שנטצטוו כהנים לברך לישראלים "ולומר להם" ונ"י שנועיתם מתאפשר להבן, א"כ חשיב שהמצוה ג"כ עליהם, ולכן מקיימין מצוה לדעת החרדים, והבן היטב.

מה שהביא הרמ"י בצלאל מנוה יעקב הנידון ככהן שאין לו טלית ומכסה עיניו הדעת [אע"פ שכוונתו לשמים], ומכא דמייקמיה עמי ע"י ב' כהנים אחריני נ' לכאורה דאז ודאי יצא קודם רצה ויכרסו אחריהם, וצ"י בזה אצל המורים (ולכאורה הדין כהנ"ל), ואף דבראיתו יש לדון, דהב"י איירי בשלשול טלית, דאף במקום שאין משלשלין כלל מ"מ מדאיכא מקומות שכן משלשלין טלית אין בזה כ"כ שניו, והמג"מ והמשנ"ב ס"ל דהא גופא שמשנים ממנהג אותו המקום לשלשל טליתות אז גופא היסח הדעת, וכאן שאני דהלא כולם משלשלין ורק שזה משלשל בגדו (ופעמים מוכח שאין לו טלית כגון בתענית ציבור), מ"מ מצד הסבאר נ' דבפועל גורם היסח הדעת וכנ"ל, ועיינן בכ"ז.

מה שהעיר הר"מ ברגר שליט"א מאלעד בענין קפיצת כהנים ברצה שצריך עקירה ממקומן, באמת ראיית אצל מור"ש שליט"א כהן ממרביצי התורה, שבויתו ש"י נעמד מתחילה ברחוקו קצת וברצה עוקר רגליו בקפיצה (כשהן מוצמצמק) ומניחן קרוב טפי לעמוד הש"ץ [וכמדוד שיש שינוי ממקומו הראשון לגמרי], ונמצא שיש כאן עקירה ממקומו, ולפי הערת הרב הג"ל שליט"א ראוי לכאורה לכל הכהנים למעבד לה (כשהן שש"י) מה שדן הר"מ ארוביץ שליט"א מרוממה (אחר המג"מ בסוגיא דסוטוה ל"ח ע"ב) דאפשר דש"י שנושא כפים במקומו שאי"צ עקירה ברצה, יש להשיב דאע"פ שנושא כפים במקומו ע"י כ"י הכנה לזרבי מוכרכת עבודה, וזהו דליפתין בגמ', ולכן צריך עקירה ממקומו אף בכה"ה, ומשא"כ כהנים שכל עמידתן על הדוכן היא לשם הברכה לא איכפ"ל שעמדו מקודם הברכה [ועכ"פ להם דמבאר מד' המג"א ס"ק י"א שהביא], דכל מציאותן שם היא הכנה לברכת כהנים, ונמצא שיש הכנה אצלם לברכה משעת עבודה, ומאי

שהזמ"ג שכתב בגליון הג"ל בזה" "מיון דעיקר האיסור בזמן גרמא זה מדרבנן" עכ"ל, מ"מ לא מצינו בזה שום איסור ואדברא מצוה לנשים לקיים מצות עשה שהזמ"ג ורק בברכה נחלקו האחרונים, וגם טעות זו נובעת ממה שהעתיק ממאור ישראל שם מבלי משים ועינו הטעות, ובאמת הוא כמש"כ בורו.

הרב משה אליאב אבשלום – ירושלים

[הערת העורך: טעה הרב המעיר שליט"א ותיר' ר"מ כהן נחתברו והיו לאחד. הראשון הוא הרב הכותב על ענין הוצאת לעז על הראשונים, והוא זקן בא בימים ת"ח עצום ומגדולי תלמידי הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל וחברים

של הגאונים המוזכרים בתגובת הרב אבשלום. והשני לו הוא בחור ישיבה

ולעצם הערת הרב אבשלום שליט"א לא אמנע מלכתוב דעתי העניה בנושא זה, איהר"ז בורו ופשוט שעדות הגאונים הג"ל משם רבם הגאון רבי עזרא עטייה שררה ואמנמה. אף על דברים נשגבים וגדולים אמרו ונקטו גדולי הפוסקים בפשיטות לכמה ההגות שנהגו בקבילות ישראל "דאם קבלה היא נקבל ואם לדין יש תשובה." ק"ו לנידון זה שאף מנהג לא הוה מחמת שינוי המלבושים וכדל', פשיטא דאם לדין יש תשובה, והיא תשובת ראש המטה וישיבה הגר"י הלל שליט"א שהארץ והרחיב כיד ה' הטובה עליו להוכיח מפוסקים ראשונים ואחרונים, שפטנים ומקובלים שהצציית צריכות להיות מגולות או מצויות לפניו תדיר לקיים מצות וריאתם אותו, וקשה עד מאוד לסתור הכרחים כתובים ומפורשים באמירה כללית של הוצאת לעז על הראשונים, ואדברא מי שבדיו הבנות הפכיות ועניניות המוכיחות הלכתית היפך המפורש ניין דיו להוכיח כן. ולעצם הטענה הג"ל, כבר העיר נאמנה הגאון רבי משה הכהן _ שליט"א מה ששמעו ראה אצל גדולי התנאים בבור שלפנינו, ואף הדפסנו מכתבו של זקן המקובלים בדורינו הגה"צ חכם יצחק כדורי זצ"ל שהסכים עם כל האמור והכתוב בתשובות הרי"י שליט"א, וזהו הגאון הג"ל זצ"ל לישב במחיצה אחת עם כל החכמים הזקנים והגאונים שבדור הקודם, ולא ראה שום חשש בהוצאת הצציית, ואדברא הכריח שכן צריך לעשות אחר שהקבילים מפורשים דורות שהאשה תדליק ואח"כ תברך, עכ"ז כאשר הגר"ע יוסף שליט"א הכריח בתשובותיו שהדבר נסתר מן הפוסקים שוב לא חש לה להוצאת לעז על הראשונים, כי הבין בדעתו הרחבה שבמקום שההלכה סותרת למנהג הרב המנהיג בטעות הוא יט' לנכסלו, על אף בנידויו זה חלקו עם רבים והכריחו להיפך ואכמ"ל בזה, ק"ו בנידון דידן שלא רק שלא מצאנו סתירה בפוסקים לפסק זה, אלא אדברא מפורש בדבריהם להיפך, אי"כ פשוט אולי וכל מה שרמנהג לא היה כן (מה שאינו נכון עובדתית) ודאי תבוא ההלכה ותכריע בזה.

ולסיום הדברים אכתוב מעשה רב ששמעתי מפי הגאון רבי יהודה עדס שליט"א הנוגע לנידון הג"ל, והוא שכידוע היה חביבו של הגר"ע עטייה זצ"ל והיה יוצא וזכב בביתו תדיר. ופעם אחת בא אל ביתו, ושח לו הרב זצ"ל כמסחי לפי תומו שקודם באוה בא לפניו הגר"ע יוסף שליט"א ושטח לפניו בקשתו שאחר שהכריח בתשובה שומנה הנשים להדליק ואח"כ לברך הוא מנהג בטעות. ע"ז הוה הרב לנ"ר הרבית שושה המנהג למען יתפרסם הדבר בכל קהל ישראל שכן הוא דעת הגאון זצ"ל ויכלו לאורו. והשיב לו הרב זצ"ל שחלילה לו להורות כן היפך מה שנהגו בכל תפצות ישראל, ואף אם הלכה לא שח הגר"ע יוסף שליט"א כיון שבדעתו הרחבה הכריח היפך המנהג, ק"ו לנידון דידן וככל הג"ל. שמעולם לא היה מנהג אחר בדבר זה, אי"כ גם אנו המקפידין שלא לטנות המנהגים בשו"א לא מצאנו שום טעם לחשוש מכיון שאי"ז שום שינוי ואדברא קיום המנהג הנכון, ודי בהערה זו].

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא"

א. ראיתי מש"כ הרה"ג ר"מ קרליבך שליט"א בענין נשיאות כפים שיש בזה ב' ענינים א. עבודה ב. ברכה, וצ"ל שאין כוונתו שהיה עבודה ככל העבודות שהיו נטמא ובעי"מ יכולין לישא כפיהם. ולשון הרמב"ם (להלכות תפלה פרק ט"ו) שהביא את הדברים הפוסלים בנשיאות כפים הנלמדים מעבודה הוא "וכרכה עבודהה היא שנטמר לשבח ולברך בשמח" וכו' "לפי שהוקשה ברכה לעבודה", ומשמע שהיפלותה אינ שדיני נשיאות כפים נלמדים מעבודה אבל לא שהיא עצמה עבודה, וכן בגמי בעריקן דף י"א דייקה הגמ' "מסדתיב לשרותו ולברך בשמו ממלל דברכת כהנים לאו שירות" אלא שעדיין מוכח כממה מקומות שנשיאות כפים אינ עבודה כמו שהביא רה"ה ע"ה. ונראה שההגדרה היא מש"כ" תענית כ"ו ע"ב בדה"כ כל יומא וכו' וכהן שותי יין אסור לישא את כפיו, שנטמר יין ושכר לא תשת בבואכם וגו' ונשיאות כפים מעין עבודה דלדקמן עכ"ל, והיינו שיש בנשיאות כפים קיום ענין עבודה אבל אינה עבודה. אלא שלא מובן מש"כ שם שהעבודה והוכרכה הוכרכה שונים שהרי בפשטות העבודה היא קיום מעשה הברכה ואינם ב' דברים.

ב. במשכ"כ האליהו בן שושן לחדש, שלשון הירושלמי מהשתמש בכהן מעל כון לשון הרמב"א אסור להשתמש בכהן, אי הכוונה לאסור שימוש של עורה וידידות אלא רק מה שהוא דרך שירות ועבודת. והביא ראיא שכל דרך שימוש הנזכר בשו"א הוא דרך שירות הנה ד"ר תמהו שהרי מצאנו כמה פעמים לשון "אסור להשתמש" כגון אסור להשתמש לאורה, אסור להשתמש באילן, שמשמעותו שימוש לאסור לעשות שום שימוש בדבר, ואדברא מצאנו "הר"ש בר ברוך אומר אע"פ שאין משתמשין באשה דרך שפחות שרי" (הובא בב"י אבה"ע סימן כ"א) ומשמע איפכא דלשון איסור להשתמש הוא דוקא בדרך חבה ולא דרך שירות [ואולי לשון שימוש הוא דוקא דרך שירות].

אלא שניתן ללמוד מהלכה זו של איסור להשתמש באשה שגם במקום שיש לשון כולל לאסור כל השתמשות, יש לחלק ולומר דלא כל שימוש נאסר, אי"כ גם בנוגע לאיסור להשתמש בכהן, אי שגדו האיסור הוא פחייתו כבוד וזלזול י"ל שנאסר רק דרך שירות כמו שכתב הרב הכותב. ומציאתי לשון בעל הכתב סופר בס' ט"ו ודמ"שמע: כן, דשם חן הכתב סופר שיש איסור אין לכתן להשתמש בכהן בזה ודל"ש, "לענין איסור שימוש דאיתי בזה הורדת כבוד ובזיוז גם ככהן אסור דע"י שימוש מוריד כבוד וקדושת כהונה ומעלה עצמו על כהן חבירו ומזלזל בו, והו"ל כמנוע בהקדש", ובדואי שכל זה הוא דוקא בשימוש שהוא דרך שירות שבוה הוא מעלה עצמו על חבירו ומזלזל בו.

ירשאל אנקוה – אלעד

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא"

בגליון מס' 48 כתב ר"מ כהן בענין הוצאת לעז על הראשונים, והנה זה ברור דדברים אלו אינם מסורים ביד כל אדם, ואף אין קרא שום מ"מ צריך בזה שיקול הדעת רב באיזה להשאיר המנהג על כנו משום כבוד הראשונים ובאיזה לשנותו מחמת חומרת הדבר, ודבר זה מסור לזקני הדור ומאורי הדור אשר קיבלו במסירה שיקול הדעת הראוי בכגון זה, ובינדון זה הנה מור הגריב"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב פ"ב ב') ומרן הגר"ע יוסף שליט"א (יחזה דעת ח"ב סי' א) העידו בגדלם שכן שמעו מהרב עזרא עטייה זצ"ל שהיה ראש לרבינו ספרד בדוריו והוסמך מאת מרן הבא"ח זצ"ל

שדעתו היא שיש בזה משום הוצאת לעז על הראשונים, ואיך שייך לפקפק בזה.

ומזה ג"כ תשובה למש"כ שם לחלק בין מלבושים של אז שהיה נקל להזיז המעיל ולראות הצציית למלבושים של היום שאם יכניס לתוך המכנסים קשה להוציאם בכל פעם, אמנם מהנ"ל נראה פירכתו דהרי בזמן הגר"ע עטייה זצ"ל כבר הלכו כל תלמידי ישיבת פורת יוסף במכנסיים וחליפה כהיום ורק הרבנים הלכו בגלימה או מעיל ארוך ואפה"ה סבר הגר"ע עטייה שאין להוציא הצציית כון העידו תלמידיו הגדולים הג"ל אחר שראו שינוי המנהג, וכן דלא שנוינא להו לסבאו זו כלומר דלא סבירא להו, ואין אחר דבריהם כלום, ותו לא מדי.

בגליון 49 כתב הג"ל על ברכה במצות עשה שהזמ"ג בזה"ל "משאך ברכות נשים הדגמן שמשקריא אף הנשים היו חיבותו בזה ורק כבנן פטור אותם" עכ"ל, ודבר זה לא ניתן להאמר דידוע לכל בר בי רב דהא דנשים פטורות ממצות עשה שהזמ"ג הוא מן התורה וכדילפינן לה בקידושין סוף פ"ק מקראי ולא שייך לומר דהוא פטור מדברנן, ובאמת מקור טעמו הוא שראה בספר מור"ש ישראל שהביאו שם שכתב "ואין בזה חשש ברכה שא"צ כיון שעיקר איסור זה הוא מדרבנן ובכל כיו"ב לא אסור" וחשב הג"ל דקאי על מצות עשה שהזמ"ג, ואינו אלא קאי לאיסור ברכה שאי"צ שהוא דין מדרבנן, ולא הבנתי איך עלה על דעתי שיש איסור במצות עשה

הוא

הוא

הוא

הוא

הוא

הוא

וירא שמים יחמיר (הגר"ש דבילצקי שליט"א) ויש שאמרו שנהגו להלק (הגר"ן קרליץ שליט"א), ועי"פ חס לזרעיה דאברהם לומר על בני הישיה"ק שלא בירדו דין זה, אחר שהרבה והרבה בירדו, ואם היה פשוט לאיסור היתה ההלכה פשוטת בזה בלב, וכבר הארכת, וק"ל בס"ד.

במש"כ הר"א חלא שליט"א, נתחדש לכאורה שיש ענין לראות התשי" עצמו (לא התיתורא) לפני הברכה, מדין י"ך לאות, והוא חידוש נאה, וכמדוד שדיבור כבר בזה.

במש"כ הר"א"א כהן מירושלים בענין רצועות שחורות מב' צדדיהן אי צריך לשמור שלא יתהפר צד החלק, ודייק מד הבא"ח (חי שרה אות ד) שאי"צ, ליה"ע שבגליון מס' 48 בתשובות ופסקים הובא שבכה"ח (סי כ"ז ס"ק נ"א) כתב להדיא דאף בכה"ג צריך ליהרר שלא יתהפכו הרצועות ושישאר הצד המבריק לחוץ, וזה כמו שהביא מד רה"י הגריפ"ה נ"ו בזה, ולכן עי"פ לדעת הכה"ח יש ליהרר בזה [ומסבירא נ' לכאורה דל"ה אלא לכתחילה, וצ"י].

השטטה, בגליון שדן בענין תפלת הדרך הובא מהגר"מ שטרנובר שליט"א

שבדרכים המסופקות שלכן או בלא ברכה, ראוי שלא יסמכנה בכרכה

הסמוכה לחברתה לברכה שבירך בשם ומלכות, בדזה מראה שרוצה לתת

תפלת הדרך שם ברכה, ואי אי"צ לברך הוי ברכה לבטלה, עי"ד שם.

והנה מלבד שלא זכיתי כעת להבין סברתו בזה, אינו נוהג כן להצד דהוי

ברכה מ"ט הוי גילוי עי"פ שהיא ברכה ולא מהני כתנאי וכדו, מ"מ בר

מינה יל"ה ע' שמקדמת הברכה האחרת אין ראייה שרוצה להשנות ברכה

הסמוכה לחברתה, ובאופנים מסוימים חייב לברך הברכה האחרת קודם

מדינא [מדין תדיר קודם, וכאשר לא ננתייב לפני כן בתפלת הדרך], וא"כ

לכאורה יעשה כפי דינו ואי שמילא הויא ברכה [ובענין בה לברכה] הרי טוב,

וצריך הסכמת המורים בזה (אף שמלאך ד' פשוט הוא).

יחודה אהרן רבייזר – מודיעין עילית
לכבוד המפעל האדיר "אליבא דהלכתא".
בידי מקבץ חידושי תורה בענין נשיאות כפים שאספתי במשך השנים ממוסיפי שבת קודש "יתד נאמן" שחושבני שיש בזה מן הענין לדלות פנינים יקרים לצורך הקטבן החשוב "אליבא דהלכתא" שרבים הננים לאורו.
היי רצון שתמשיכו הלאה במפעל האדיר הזה ושירבו כמכום בישראל אמן.

ממני י. ג. – רמת בית שמש
שאלה: במוסף שבת קודש פרשת תצוה במדור "שניים מקרא" בשולי השטע עה"פ "את אהרן אחיך ואת בניו" נכתב בזה"ל: נשאלתי מידידי קליט"א מדוע בכל המצוות אומרים "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" ובברכת כהנים אין אומרים "אשר קדשנו במצוותיו" אלא "קדשנו בקדשותיו של אהרן".
אבקש מן המקוראים שיעוד טעם הדבר ומקורו שישלח דבריו ל"מוסף שבת קודש" עבור מדור "שניים מקרא" בעל"ז.
אכן רבים רבים מטובי תלמידי החכמים טרחו לכתוב את ביאורם על כך.

דברר שמי"כ למה לא תקנו בברכת כהנים לברך אשר קדשנו במצוותיו.

עסקתי בס"ד בענינו זה לפני כמה שנים, וזה אשר עלה בידי, בדאמת ברכת

כהנים היא ברכת המצוות, והוּו עפ"ימש"כ הרשב"א בשו"ת סימן י"ח,

ובביאור הגר"א ריש סימן ח, שעל מצוות שבין אדם לחבירו לא תקנו

ברכה כיון שיתכן שלאחר הברכה תבירו לא ירצה לקבל ממנו, ונמצאת

ברכת לבטלה.

וה"ה בברכת כהנים שאינה חלה אלא אם הברכה חשובה על הציבור,

וכדאייתה בסוטה הל' ע"ב עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה, ופישר"י

שלאן אהרן הברכה חשובה עליהן לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להיות

מתברכים כולם כנגד פנים דרת, בעל"ז.

וא"כ יש לחוש שלאחר הברכה על מצוות אולי מבין המתברכים אין מי

שהברכה חשובה עליו, ואפילו אם אפשר לדעת עקשיו בבירור על מישהו

שעקשיו הברכה חשובה עליו, כן לחוש אולי לאחר ברכת המצוה ירפך

לבבו ולא יחשיב את הברכה, ונמצאת ברכת המצוה לבטלה, ולכן לא תקנו

על נשיאת כפים ברכת המצוות והברכה שתיקנו על זה היא ברכת הודאה

על שהקדם והכח המיוחד שזכו לו בני אהרן שמכח זה הם יכולים לברך,

והו שמדעתו ורצה המיוחד שזכו לו בני אהרן שמכח זה הם יכולים לברך,

והו שהקדם ורצה המיוחד שזכו לו בני אהרן שמכח זה הם יכולים לברך,

ומה שממשיכים לומר וצונו לברך וכו', היינו שבוה שצונו לברך, באה לידי

ביטוי הקדושה של בני אהרן, שזה נוטן להם הכח לברך שממילא אפשר

לשאת אותם על זה.

ולפי"א שפיר הא אדיתא במגילה כ"ז ע"ב שאלו תלמידיי את רבב"ש

במה הארכת ימים, א"ל מימי ... ואל נשאתי כפי בלא ברכה.

ומשמע שבזמנו לא היה חיוב לברך על נשיאת כפים, (שהרי לכאורה

לא השתב בדברים שהם מדינתי עם רביש"א משה"א מימי לא עשיתי

קפנדיא) ואם זה מצוה, שלא מחייבת ברכה, אתי שפיר למה עד זמנו לא

היה חיוב לברך, ואח"כ תקנו לברך להודאה על קדושת הכהונה.

עילום (שם)
כיון שתלייה באחרים
במכתבים למערכת כתב אחד הקוראים (בעילום שם) לתת טעם מדוע אין "ברכת המצוות" על ברכת כהנים ואין אומרים "קדשנו במצוותיו", מכיון שתלוי ב"דעת אחרים" כי לחוש שמא לאחר הברכה לא יהיה מי שרוצה לקבל, ונמצא שיתכן שברכותה תהיה על"י הכהן, ונמצא שיתכן שברכותו מתברכין אפילו שלא ולכאורה יש להעיר על כך שהרי העם שבשדות מתברכין אפילו שלא מדעתו וא"כ לעולם לא תצא ברכתו לבטלה, אולם יש ליישב פני"ד מרן זצוק"ל ב"בבי עזרי" (מהד"ק הלכות אישות פ"ה כ"הג) שהטעם שמעשה אפילו בדעת אחר אין מברכים עליו אין זה מפני כפי שמה האחר יחזור ב אלא משום שלא נחשב שהמברך עושה את כל המצוה שהרי המצוה נעתימה ע"י אחר, ולפי"א אתי שפיר דברי הכותב, שהרי כיון שברכת כהנים תתליה בבית אהרן, ואף שכאמור יש בודאי מן שיתברך בה (העם שבשדות) מ"מ אי אפשר לברך על כך "ברכת המצוות".

משה יעקב פרנקל, כולל פוניבז'
במוסף שנאלה שאלה מדוע בברכת כהנים אומרים אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן ולא אומרים כשאר הברכות אשר קדשנו במצוותיו, ונראה לי התשובה ע"פ הוזהר ויקרא (ומתורגם) גם וראה מה כתוב בו בכרן טוב עין הוא יברך אל תקרי יברך אלא יברך מפני שהוא היה מוכן שתתקיים הברכה על ידיו בזה.

ומבאר שהכהנים נצטוו לברך את כלל ישראל כי יש להם טוב עין ועי"ז

הברכות מתקיימות.

ומצינו המעלה של טוב עין אצל אהרן הכהן כמו שכתוב וראך ושמה בליבו

ובזכות זה זכה לאורים ותומים שנמצא על ליבו ועי"כ זכה לברך את כלל

ישראל.

ועברה התכונה של טוב עין לכל זרוע הכהנים כמו שכתוב בדשרות הר"ן

שהתכונות עוברות בזרוע ויוצא שבזכות אהרן יש להם התכונה של טוב עין

במצוותיו אבל מאחר שהרמב"ם לא כתב תרומות וכן בה"ל בכורים (פ"א

ה"ב) וכמובן בנשיאת כפים (פ"ד ה"ה) פוסק שיש לומר "בקדשותו של

אהרן" דנים הנושאי כלים שלדעתו כע"י יש לברך כהן העובד או אוכל

קדשיו עי"ש.

יוצא אפוא שנוסח הברכה על מצוות נשיאת כפים הוא כנוסח שאר ברכות

מצוות הכהונה ואינו מיוחד כדמשמע מכמה ממוכתבי הקוראים.

בנה"ת הרב ברוך אהרן – בית וגן – ירושלים

להזכיר קדושה
ע"ד השאלה בגליון פ' תצוה מפני מה נשתנה נוסח הברכה שקודם ברכת

כהנים משאר ברכות המצוה, שאומרים בהם "אשר קדשנו במצוותיו",

ואילו בברכת כהנים אומרים "אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן".

ראשית צריך להעמיד הדברים כך, שנוסח חז"ל אינו מיוחד רק לברכת

כהנים, אלא לכל מצוות הכהונה, וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות

תרומות ובפ"א מבכירים ה"ב "כל האוכל מתנה (ממתנת כהונה) שיש בה

קדושה מהן, מברך אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן וצונו לאכול כך וכו".

וכן מפורש במשנה למלך ריש הל' מעשה הקרבנות מהראשונים שבכל

עבודת כהונה מברך קודם העבודה ברכת המצוות בנוסח כזה עי"ש. וא"כ

ההשאלה צריכה להיות מפני מה נשתנה נוסח ברכות מצוות הכהונה משאר

ברכות המצוות

והנראה לומר בזה עפי"ד הרמב"ן במאמר "תרי"ג מצוות" (בסו"ס כתבי

הרמב"ן) לבאר מהו הנוסח "אשר קדשנו במצוותיו" וז"ל, "צריך אתה

לדעת סוד הברכות וחיוכם וכו', ועל קדושת עשיית המצוות אמרו חכמי

ישראל בספרי "והתקדשתם והייתם קדושים" (ויקרא כ, ז) "והתקדשתם,

קדשתם המצוות והייתם קדושים" אחר עשיית המצוות. והברכה על עשיית

המצוות היא להזכיר בה קדושת המצוות, דכתיב "למען תזכרו ועשייתם

את כל מצוותי והייתם קדושים לאלקיכם" (במדבר ט"ו, מ) ההזכרה היא

הברכה, שצריך להזכיר בה לשון קדושה, כי עשיית המצוות היא הקדושה"

בעל"ז מעתה י"ל כדעם שמצינו לשון קדושה לגבי המצוות של ישראל כן

מצינו בתורה כמה פעמים לשון על קדושת הכהנים במצוות הכהונה (ראה

פ' תצוה ופי' אמור), ועל כן קבעו חז"ל ב"למען תזכרו" של מצוות הכהונה

להזכיר את קדושת אהרן וקדושתו על המצוות הללו. (ואפילו בליז"ל לא

מצינו לשון קדושה על עבודתם, אלו שהם תחת הבכורים שנתקדשו

במצרים ויז"ל, והוּו סיבת הנוסח המזכיר "קדושת" הכהונה, בברכת מצוות

הכהונה.

או י"ל עוד שבשינוי נוסח הברכה של מצות הכהונה באו חז"ל לקיים

בזה מצוות "וקדשתו" של הכהנים, לייחד להם נוסח ברכה המורה על

"קדושתם" "בקדשות" המצוות הללו יותר מישראל. (ולפי טעם זה אולי

אפשר לומר שלכן נהגו הכהנים לסובב פניהם לעם רק באמירת "וצונו"

כיון שאמירת של זה "קדשנו בקדשותיו של אהרן" המורה על מעלתם

אינו מצוה עליהם אלא על ישראל, על כן אדדבא דרך עונה הוא שלא

לאומרו בפני העם).

ומי"מ עדיין יש לברר מפני מה הנוסח הוא "בקדשותו של אהרן", ולא

"בקדשות הכהנים" וכיוצא"ב.

אגב הדברים, נסתפקתי לדון למי"ד שמשה רבינו עבד בכהונה כל ימיו,

ואז עי"פ ביום השמיני למלאים שהיה כאן, האץ בירך על עבודתו, "אשר

קדשנו בקדשותיו של אהרן?"

לכבוד התורה ועוסקיה א. ש. הכהן רוטלי
שלא ירום לנבם
בנוגע לשאלה מדוע נוסח הברכה בברכת הכהנים "קדשנו בקדשותיו של אהרן" ולא כשאר הברכות "אשר קדשנו במצוותיו", עלה בדעתי רעיון לבאר עפי" דברי הקדושת לוי עה"ת בפ' אמור בפסוק הראשון שם כתוב "אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם", לכאורה "ואמרת אליהם" מיותר, שהרי הקדושת אמרו אל הכהנים, ובאר הקדושת לוי, דהקב"ה חשה היות ועומד לצוות לכהנים מצוות מיוחדות, כן ירום לנבם ויתנאן, מי כמשה ואמר שר השם מכל ישראל להקדישם בקדושה, לא ליטמא למתים וכו' ולהאכילם קדש שמים שאסור לזרים, בודא"ם החשובים לפני המקום, יותר מכל אחיהם בני ישראל, לכן להוציא זה מלבם, מה הקב"ה למשה שיקדים להם הקדמה אחת, לפני שיצוה להם את מה שנאמר בפרשה, והוא, אמור אל הכהנים "בני אהרן" מה שחפץ בהם הקב"ה הוא לא מצד עצמם, רק מצד היותם "בני אהרן", שאהרן היה קדש כ"ה, שבקדשותו הוריש לבניו קדושה גדולה לכל המצוות המיוחדות של כהונה, כ"ה אין כלה במה להתפאר שהרי לא עמלו וטרחו להגיע למדרגה הזו, אלא זה בא להם מצד יחוס אבות, (כמו שאם אחד ריש ממוין רב מאביו, לא יכול להתאנות להקדישם גדול בתורמין גדול שהגיע לזה, שהרי זה בא לו בירושה ולא מחמת יזמה עצמית). אחרי הקדמה זאת ואמרת אליהם לנפש לא יטמא וכו' וכו' כל האיסורים והמצוות המיוחדות של כהונה.

ולפי"ז אפ"ל שלכן תיקנו את נוסח הברכה של ברכת כהנים "אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן", כדי שלא ירום לנבם לחשוב שהם מובחרים שבעם

שנצטוו לברך את עם ישראל, אלא זה בא להם מחמת יחוס אבות

של קדשותו של אהרן, ולא מצד עצמם הגיעו לזה, א"כ אין להם במה להתאנות.

מאת א. פ. מגיד
בזכות אהרן
בהקשר להערה ב"שנים מקרא" מדוע בברכת כהנים מברכים אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן, ולא אומרים כשאר ברכות אשר קדשנו במצוותיו. אפשר לתרץ עפ"מ"ש רש"י בפ' שמות (פ"ד פ"ד) ב"ד"ה יוחר אי וכו', הלא אהרן אחיך הלוי שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך, ומעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואהרן וכו'. חזין הדומאי צויהם רבינו ע"ה סיבת בתחילה לבלת לשליחות, לכן מעלתו להיות הוא וכל יוצ"ח שבט הלוי, ולא שבט הכהונה, ואילו אהרן שהסכים לשליחות מתחילה זכה לעלות בדרגה מלוי לכהן.

ולפי"ז שפיר מברכין בברכת כהנים, אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן,

להיות כל יוצ"ח של אהרן יזכים למעלת כהנים משבט הכהונה, בזכותו של

אביהם, אהרן הכהן הגדול.

בברה"ת אברהם חיים הרש מח"ס ביכורי אברהם – בני ברק
שלא תחשב לברכת הכהנים
במה שהתקשה מדוע בברכת כהנים נוסח הברכה היא "קדשנו בקדשותיו של אהרן" ולא כבשאר ברכות "קדשנו במצוותיו" נלע"ד בענין: בגמ' סוטה עה"פ, שאו ידיכם קוש וברכו את ה"ה דרשו על נט"ז דכהנים קודם נשיאות כפים, ועוד שם שאלו תלמידיי של ר"א בן שמוע במה הארכת ימים, א"ל מימי לא עשיתי יבחינ"ס קפנדיא וכו' ולא נשאתי כפי בלא ברכה, וברש"י כהן היה ולא נשא כפוי בלא ברכה "ברכה דמפרט ואלו מילי" (אקב"י לברך את עמי"א באהבה). ועי"ב הוי הברכה על נשיאת כפים היא מיוחדת לחסידותו של ר"א שכן זכה לארכות מימיה לא היה ברכה ככל ברכת המצוות שהיא חובה, וכבר עמדו בזה הריטב"א והמאירי (מגילה כ"ז ע"א), והגר"א (וא"ח סי' קכ"ח ס"ק ל') הוכיח מכאן שאין ברכה זו מעיקר דינא, ועי"ב.

הטו"ר (מגילה כ"ז ע"ב) עמד עי"כ וכתב שמא מתחילה לא תיקנו ברכה

קודם נשיאת כפים ור"א בן שמוע הוא שתיקן, שהרבה מצוות מצינו שאין

טעונים ברכה, וכן נראה בפ"ז סוטה דמיינית לה אלא דשאלו את ר"א וכו'

מאי מברך, משמע דמרי"א יש איתא לן דנשיאת כפים טעון ברכה ע"כ

(ענין הגי' הנ"ל), ולכאורה צ"ב הלא אנשי נהר"ג וק"כ נביאים תקנו סדר

תפלות וברכות (ברכות כ"ג, מגילה י"ח ע"א) ועוד הרי ר"א ב"ש מתלמידי

ר"ע, ואולי י"ל שרק על "רוב" ברכות אמרו כן, וכן מצאנו שהאגונים תיקנו

ברכה, ע"י בראש"ש בתשובת (פ"א ט"ו) בשם הב"ה" לגבי הנושא בתולה וכו'

שהאגונים תקנו ברכה זו, ואמנם היש"ש תמה איך יתכן שלא הוזכרה

ברכה זו א"ל בתלמוד ולא בתוספתא... וכתב דאין מברכים אותה עי"ש,

אכנה ברכת כהנים הוזכרה בש"ס ור"א ב"ש תיקן אותה.

וי"ל דכותה הגר"א י"א הכרכית שתקנו אנשי נהר"ג כנסת הגדולה חובה הן ומטבע

שטבעו חכמים ואין משנים מהן כלום. אבל ברכות שתקנו לאחר מכן לאו

חובה הן, וזו כוונת הטו"ר, ולפי"ז י"ל שדייקא מה שתקנו אותה בנוסח

שונה משאר כל הברכות לא לתקן "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", מאחר

שאין ברכה זו מברכות תקנת אנשי כנסת הגדולה, תיקנה ר"א ב"ש בנוסח

שונה כדי שלא תחשב לברכת המצוות

בתודה, י. ר. מורשייאנו
בזכות אהרן נצטוו
מה שהתקשה מדוע בברכת כהנים אין נזכר "קדשנו במצוותיו", רק "קדשנו בקדשותיו של אהרן".

הנני להוית מברכה מקום לפירוש "דובר שלום" שנדפס ב"אוצר התפלות"

מוסף ל"ה גלים (כרך ב' עמ' עת"י) וז"ל:

שינוי נוסח הברכה מכל ברכת המצוות שמברכים "אשר קדשו במצוותיו"

וכאן לא נזכר "במצוותיו", הכוונה עפי" מ"ש בילקוט "וישא אהרן את ידיו

אל העם ויברכם", אותה שעה זכה בנשיאת כפים לו ולדורותיו עד שיחיו

במתים עי"כ הרי שבפעם הראשונה שברך אהרן ברכת כהנים לא היה מצד

המצוה רק מעצמו ובשכר זה זכה לנשיאת כפים.

לכך אין מברכים עי"ז "במצוותיו" שהמצוה נצטוו אחרי זה בזכות אהרן,

לכך מיחייבים הברכה "לקדשותו של אהרן" שברך בלא מצוה, ועל ידי זה

נצטוו אח"כ למצוה עי"כ.

מנחם ד. כולל מיר ברפכל
גם האוכל תרומה מברך
בענין מש"כ מנחם ד. מכולל מיר בשם ספר "דובר שלום" לפרש מטבע הברכה אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן וכו',

הנני להעיר כדלקמן:

א) בפי הרמב"ן במקום עה"פ וישא אהרן את ידיו וגו' מפורש שכבר נצטווה

במצות ברכת כהנים.

ב) מפורש ברמב"ם סוף הלכות תרומה האוכל תרומה גם מברך אשר

קדשנו בקדשותיו של אהרן וכו' וכן ריש הלכות ביכורים דכל האוכל מתנה

שיש בו קדושה מברך אשר קדשנו בקדשותו וכו' ובריש פ"י ממעה"ק

דמול"א כתב זה גבי אכילת חטאת ואשם, וברש מעשה הקרבנות הביא

המל"מ בשם הרמב"ן שמברכין על היציקות והבלילות וכתב דנראה דהוא

אשר קדשנו בקדשותו של אהרן וכו' עי"ש.

בכבוד רב ענק ג. בני ברק
אמור רק בכהן
בענין שהעלה עורך מדור "שניים מקרא" במטבע ברכה של ברכת כהנים. אין לי מה להוסיף על אלו ואלו דברי חכמים במכתבים למערכת, אלא לציון למש"כ הרמב"ם (ביכורים פ"א ה"ב) "וכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך "אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן וצונו לאכול כך וכו'" והגאון הגדול ר"ח קנייבסקי שליט"א ב"דרך אמונה" כתב שזה אמור רק בכהן, אבל ישראלית אשת כהן או עבד כהן אין מברכים, וכן דר' שאוכל קדשיו קלים "אשר קדשנו במצוותיו לאכול הוציא", ומאידך בכל עבודות הכהונה כגון יציקות, בלילות וכו' יברכו הכהנים "אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן", והעבודות הכשרות גם בזה יברכו "אשר קדשנו במצוותיו" כמו בכל המצוות, ועי"ש שמעיר מדברי התוספתא (ברכות פ"ה הכ"ה) "היה עומד מקריב מנחת ביכרשלים, כשהוא מקריבן אמור בא"י אשר קדשנו במצוותיו להקריב מנחות ... היה מקריב זבחים וכו', לאכול זבחים וכו', וצ"ע למה לא נקט "בקדשותו של אהרן", עי"ש.

בכבוד הקרזה וברכה צבי דוד זלצמן, ירושלים
שאר הכהנים נטלים מקדושת אהרן
במה שנשאו ונתנו במדור "שניים מקרא" בנוסח ברכת כהנים "אשר קדשנו בקדשותיו של אהרן".

הנני מעתיק בזה מש"כ אצלי מכבר בזה, כתב המשך ח

למעלה ממקום יציאתו מן הגוף דהיינו הכתף וכו' ע"כ (והרי רק לגבי הזרוע שייך כל משי"כ לזון נשיאה למעלה לפי מקום יציאתו מן הגוף) וכן מבואר להדיא בספר באר שבע על מס' סוטה ל"ח וז"ל נושאין ידיהם כנגד כתפיהם דבכחי הוי נשיאת ידיים דהוה דזרוע קראי יד דכתבי וקשרתם לאות על ירך דהיינו זרוע ולמטה מן הכתפים לא מקרי נשיאת ידיים דהיינו מקום היד ממש הלכך צריך להגביהה כנגד כתפיהם עכ"ל.

ומקור כל ה"ל מבואר בדברי רש"י סוטה ל"ח וכן בפי הרע"ב שם וז"ל

בד"ה כנגד כתפותיהם מפני שצריך נשיאות כפיים כדאמרי בבביריתא בגמי עכ"ל

ואמנם בשו"ת אבני נזר פסק לחומרא דבעינן נשיאת כפיים דזווקא ולכן אי אפשר להקטין שאין לו כל יד, לברך ברכת כהנים ומשמע שדעתו גם להקל שכל דין נשיאת כפיים אינו אלא בהגבחת כפיים א"פ בה גביהת הזרוע. נראה דלא ראה מקורות ה"ל ולכן פשוט דיש להקפיד מאד לנהוג כן. וקוויים בנו ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

הגבחת כפיים בברכת הכהנים

הנה מנהג רוב הכהנים כפייה הוא הגבחת כף היד כנגד הכתף באופן שהזרוע מונחת מוחצת לכתף ויש הפושטין כל ידיהן כנגד הכתף וכבר דנו בזה במוסף לפני כמה שנים.

ושמעתיה להביא ראהי מרש"י בסוטה מ' ע"א דאיתא שם ת"י אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן וזהו אחת ממשעש תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, מאי טעמא לא משום כבוד ציבור דחאי משום טעמא אחרינא. ורש"י גרים שם לאו משום אימתא דציבורא ופי' מפני שמסתלקין בגדים העשויין למידתו בהגבחת ידיו ונראין סנדליהם לציבור והן אין ראויין ליראות מפני טיט שעליהן.

וזחיזין ברש"י שוללא הגבחת ידיו לא היו נראין סנדלי כמנהגם שהיה חלוקם ארוך עד חצי רגליהם ועי' הגבחת ידיו נראה סנדליו ואם סגי בהגבחת כף היד בודאי שלא מוגבה עי"ז הבגדים ורק אם מגביהים כל ידיהם עי"ז מתגבה בגדיהם ונראה סנדליהו ולכאורה ראהי דבעינן להגביה כל היד וצ"ע.

ברכת התורה י. פ.
מי חיבר את התרגום של ברכת כהנים
ברוב כתבי היד ובמקצת דפוסים קדומים של החומש נשמט התרגום לשלשת הפסוקים של ברכת כהנים, ובמאמר זה נבאר בסד"ך את הענין והשלכותיו להלכה.

איתא בברכות (ח' ע"ב) חייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום. ופירש רש"י שטעורת ודיבון ולא פסוקים אחרים שאין להם תרגום כגון פסוקים של ברכת כהנים, וכן הקשה בשיטה להרא"א אלשבילי, והגרע"א העיר שם שבחומשים שלנו יש תרגום על ברכת כהנים.

גם הרלב"ג בפרשת שלח כתב שלא יתרגם אונקלוס ברכת כהנים והרמב"ם מוילנל בהגותו על הנשאל ספר מ"ה על מהלכות תפלה, כתב שאין תרגום לברכת כהנים כלל ושמעתי מהגר"ז דוד מצגר שליט"א שבתשובותו ר"י החסיד כתוב שתיתרגם עקילם (אונקלוס) כל החומש חוץ ממברכת כהנים.

קושיא מהמשה במגילה

אמנם יש להקשות דבמגילה דר"ה (י') תנן מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם (בבית הכנסת) ברכת כהנים נקראין ולא מיתרגמין. ופירשו הראשונים שבזמן המשנה לא הבינו עמי הארץ לשון הקודש ולכן היו מתרגמים בארמית וחז"ל תנן שם לא יתרגמו פסוקים מסויימים כ"ו שלא יבינו עמי הארץ ואמרין שם מ"ט לא יתרגמו ברכת כהנים, (נמשך משום "שנא", ופירש"י שלא יאמרו שהקב"ה נושא פנים לישראל, ולכן תקנו שלא יתרגמו כל שלשת הפסוקים, ולפי מה שכתבו הראשונים שאין תרגום לברכת כהנים למה הוצרכו לתקן שלא יתרגמו בבניהכ"ס?)

ולכן אפשר ליישב מהמשה נשנית לפני זמנו של אונקלוס, וכשחזר וייסד את התרגום אחרי שנשכחה (כדאיתא במגילה ג' ע"א) לא תיתרגם פסוקים אלה ומשנה לא אזה ממקומה.

ועדיין קשה דהא בתב המאמיר שליכא דבר שאין היחיד מתרגם, ואם כן למה באמת לא תיתרגם אונקלוס פסוקים אלה כמו שתיתרגם מעשה ראובן ומעשה העגל בשביל היחידים? ומצאתי יישוב לה בס' מאור האפילה עה"ת (נכתב בלשון ערבית בתימן בשנת ה' אלפים פ"ט) שכתב "זה שברכת כהנים בלי תרגום וכו' היא בגלל אמרו של ר' פניו אליך וכבר אמר אשר לא ישא פנים ויהיה פשט הדברים סתירה, לפיכך היה קשה על אונקלוס והינחו בלי תרגום". ובס' לקט יושר המיוחס לתלמיד בעל תה"ד כתב (בעמוד 48) וזכורינו ששאלתי מו' (לבעל תה"ד) למה אינו תרגום על יברכך, ואמר שאינו רוצה לפרש אותו כי יש בו סודות.

לקראת הפסוק שלש פעמים

ובשלה"מ מס' שבת (ט"ו ע"ב) מביא דברי רבינו יונה שגם יחיד לא יתרגם וכתב שלפ"ז יש לקרוא הפסוק שלש פעמים, שהתרגום בחומשים שלנו אפשר שאינו מקובל מסיני ויאמר גם התרגום ארלי הוא תרגום מקובל שלא נתגלה בימי רבינו יונה, ונמצא מסיסוד הר"ר הירץ ז"ל שמפרש ברכנו בברכה בלשון בתורה שהרכות כהנים לית ביה תרגום וצריך לשלש המקרא. ובספר מרפא לשון על תרגום אונקלוס (נכתב בתימן לפני 420 שנה) כתב שלשון התרגום בחומשים מראה שאינו מאונקלוס ולא נמצא כיוצא בזה במקום אחר.

מסקנת דמיתלצא: בס' ביהור הלכה (סימן רפ"ה) כתב שממה שהפסוקים טור שרע"ל לא הקבירו שיחיד אינם מתורגם בברכת כהנים, חזינן דלא קיי"ל כהגאונים. אמנם אחרי שהראשונים העידו שלא היה לפניהם תרגום לברכת כהנים דחידת והכחוו ואולי' בגלל דעת הגאונים נשמטה מהספרים עד שבא משינה וכתב את התרגום (כטענת המורפא לשון) ולאציר גיטא

עדיון לא מצאתי שום ראשון שיאמר שיש תרגום לברכת כהנים ויש ליחיד לאומרו.

ולסיים יש לציון שבספי יד פשוטה על הרמב"ם מביא 40 האסופות בשם ס' שלם שוב שכתב שחקניו ברכת כהנים בחומש בלא תרגום וקראיים ולא

מתרגמינן אפילו בבי רב שלא יבואו הכהנים לברך בלשון תרגום, ולשון הקודש הוא לעיכובא.

באתי להעיר לו לפסוק הלכה, רוב המקורות מלאמדר על לקוחות מס' ביהור הלכה להגרי"א זילבר צ"ל.

מ. פזון

נשיאות כפים במנחה של תשעה באב

אחד מן תה"ש בפרשיותלם צועש שאלה כזו: בבית הכנסת יש לנו רק אחד, ולפי הוראת הרופאים אסור לו להתענות מלבד ביום הקדוש יום הכיפורים. והנה כהן זה במנחה של תעניות צום גדליה, עשרה בטבת ושבעה עשר בתמוז אינו נושא את כפיו, אולם במנחה של צום תשעה באב, רצונו עד לישא כפיו. וטעמו ונימוקו עמו לבוא ולחלק בין צום תשעה באב לשאר התעניות, כי בשלמא בשאר התעניות כבר נושא כפיו בבוקר בתפלת שחרית וכבר קיים בה היום מצות נשיאות כפים, לא כן בתשעה באב שלא נושא כפיו בשחרית אם כן, טוען הכהן, הלא עדיין לא קיימתי היום מצות נשיאות כפים, ולמה איהרע ונימוקו עמו לבוא ולחלק בין צום תשעה באב המצה להיכן אזיל?

ולעומתו יאמרו, שאין בטענותיו שדי נרגא בכל האמור, וטענותו בפין, כי ב"לוח" כפים במנחה של ת"ב אין ד"ה שלמלא" לנשיאות כפים שהחסידי בשחרית, אלא יסודו ועיקרו מפתא התענית, וכמו שבשאר צומות נושאים כפים במנחה מחמת התענית, ואם כן מי שאינו מתענה אינו יכול לעלות לדוכן, והפסד מצוה אין כאן כי אנוס הוא. אלו דברי המהרערים.

סעד לדבריהם הביאו מדברי ה"פרי חדש" (או"ח סימן קכ"ט ס"ק ב') הכותב: "ואם יש כהן בבית הכנסת במנחה שהיה לו שום אנוס שלא תענה לא יעלה לדוכן עם הכהנים המתענים", ולא הבדיל הפר"ח בין מנחה של ת"ב למנחה של שאר תעניות. נמצא אם כן, שהכהן שלפנינו לא יוכל לעלות לדוכן.

ואולם אחד מן המתפללים שדי נרגא בכל האמור, וטענותו בפין, כי ב"לוח" של הגריי"מ טיקווינסקי זצ"ל כתוב בתענית דמנחה של צום גדליה בזה"ל: "כהן שאינו מתענה, אינו עולה לדוכן עם שאר הכהנים (פמ"ג) [אולי צ"ל: פר"ח]. ואם אין שם כהן אחר רשאי לעלות (ותשובת גינת ורדים או"ח)". עד כאן לשון "הלוח". וממילא לפי זה, בנידון דין שאין לנו, עד כאן לפלול המתפללים.

במה מדבר ה'גנית ורדים"

ואולם התלמיד חכם שהוזכר בראש המאמר חסר ב"ו ויז"ן כמשכ"ר בתוס' מנחות בפינים הספר "גנית ורדים". ראה שאינו מדבר כלל מ"מתניתין", דהיינו כבהן שאינו מתענה אם יכול לישא כפיו, אלא מדבר בציור אחר לגמרי, וכמו שנראה בעה"י להלן.

ואלו הם דבריו (א"וח כלל א' סימן י"ב): "ישראל קדושים הם, ואף על פי שחורב הבית, לא בטלו עולי רגלים לירושלים תוב"ב, וביט"ר אחרון של גלויות מתפללין שם תפלת יו"ט, ותפלת המוספין לפעמים בעשרה, ופעמים שאין שם כהן מחוצה לארץ, יש להסתפק אם כהן ירושלמי יוכל לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים בתפלת המוספין, או לאז דיש לומר כיון שהכהן יכול לברך את ישראל כמה פעמים ביום, דלא גרע נמי נידון דידן, או נימא כיון הדשרתא מיהא הוא תפלת המוספין, ולדידה ליכא מוספין כלל, אם כן לא מצי בירכי' ... והוא מסיים בדבריו: "כללא דמילתא הנראה לענ"ד, דאין הכהן ירושלמי יכול לשאת כפיו בתפלת המוספין ... בפרט היכא דאיכא ספק ברכה לבטלה, ושב ואל תעשה עדיף".

ושם בכלל ג"ו משיג עליו "החכם השלם העיל המצויין כמה"ר אברהם הלוי", ובסיים הדברים הוא כותב בזה הלשון: "ועל דרך זה אני אומר בנידון דידן בעולי רגלים העולים לירושלים, דאם יש עמחן כהן מחוצה לארץ לא יעלו עמו כהנים של ירושלים, ואם אין להם כהן יעלה כהן ירושלמי לברך אותם ברכת כהנים". ועל זה השיב לו ה'גנית ורדים" בכלל י"ד ומיישב את השגותיו, כשהוא מסיים: "כללא דהא מילתא דלא אשכחנא ראהי המכרחת לברר האי ספיקא, ומי יערב לבו לעשות מעשה וליכנס בספק ברכות..."

ועתה נקומה ונעלה לעובדא דידן.

ראשית אין ה'גנית ורדים" מדבר על כהן שאינו מתענה. שנית גם אם נניח שהיה מקום להשוות נידון כהן שאינו מתענה לנידון ה'גנית ורדים" ככהן מארץ ישראל שישא כפיו במוסף לבני יו"ט שני, עדיין יש לשאול, כי ה'גנית ורדים" עצמו לא הסכים עם החכם רבי אברהם הלוי לחלק בזה, ובכלל י"ג וי"ד חולק עליו, ומנא לן להכריע בין ההרים: ולא עוד, אלא שמרן הגרע"א הכריע כן בין ההרים האלו ודעתו כה'גנית ורדים", והוא בגליון רע"א "שולחן ערוך" (או"ח סימן ק"ח סעיף מ"ד) הכותב: "ועבא אין כהן, רק אחד מבני ארץ ישראל, יש לימין כהן דאיהו לא שייך בראשונה זו אינו יכול לישא כפיו". וצוין לגינת ורדים או"ח סי' י"ב וי"ד, ודילג על סי' י"ג, כי דעתו הקדושה להכריע כסימן י"ב וי"ד, כך שאם נשווה את נידון ה'גנית ורדים" לנידון דידן לענין תענית כי לא אדברא יש לנו בדידן דעתו המכרעת של מרן הגרע"א שלא ישא כפיו הכהן שאינו מתענה (ואמנם מדברי ה"פרי חדש" שהובא לעיל שכתב "לא יעלה לדוכן עם הכהנים המתענים", היה משמע לכאורה שאם הוא לבדו נמצא בבית הכנסת, יכול לעלות לדוכן, מ"מ מרן ה'גנית ורדים" והגרע"א הכריעו להדיא אין כן).

ובעיקר הדבר מה שרצו המתפללים להשוות בין שני הנושאים, יש להעיר, כי מאוד יתכן לחלק ביניהם, ולגבי כהן שאינו מתענה לכולי עלמא אינו נושא כפיו, והחילוק הוא כי בנידון ה'גנית ורדים", אין תפלת מוסף היא תפלה שיש בה נשיאות כפים, וכל הנידון הוא אם הכהן ראוי או לא, לא כן בתפלת מנחה של ת"ב, שכל הנשיאות כפים שבה הוא מחמת תענית, כך שמי שאינו מתענה הרי הוא נשאר עם תפלת מנחה רגילה שאין נושאים בה כפים. וע"ז בזה.

סוף דבר, הענין טעון בירור נרחב ויסודי, והבאנו את דברי הת"ח מחכמי ירושלים, לתועלת המעינים.

נשיאות כפים במנחה גדולה של תעניות

ישנם הסבורים להלכה, שאם מתפללים מנחה גדולה או קודם פלג המנחה, אין הכהנים נושאים כפיהם [ובספר "רב פעלים" (שו"ת חלק ד' סימן ה') כתב להורות למעשה שנתא נשיאת הכפים חצי שעה קודם השקיעה, וראה גם שו"ת "אור לציון" (חלק א' פרק ח ס"ב) מה שכתב].

אכן עדת מורי ה"חזון איש" זצ"ל, שיש לישא כפים גם אם מתפללים מנחה גדולה, והגם שבספרו (חזו"א או"ח סי' כ') נסתפק בזה והניח את הדבר בצ"צ עיר"ת, מכל מקום כבר העיד מרן בעל "קהלות יעקב" זצ"ל בספרו עמ"ס ברכות (סימן כ'), כי "בבית מדרשו היו נושאים כפים במנחה דתעניתא שהתפללו שם מנחה גדולה". והוא מוסף: "וכנראה שאף על פי שבספרו הניח דבר זה בצ"ע, הסכים שכן הגון לעשות, מכיון דספיקא דרבנן להקל, ואפשר להקל בכיוצא בזה, א"ל למה נפסדי מצוה דאורייתא דנשיאות כפים" [וביתא הדבר כתב שם מרן ה"קהלות יעקב" זצ"ל, שהדבר תלוי בדבר שהתרגו חז"ל מחמת איזה טעם, אם הוא בתנאי לכל זמן שיתקיים הטעם, או שמא הוא תקנה קבועה? עיין שם בכל דבריו].

בענין מ"ש הרא"ח שציגל שליט"א בגליון 48' מס' להעיר ב' הערות א. בענין הנחת החפץ חיים תפילין דר"ת, אדרכה ההוכחה מהחפץ חיים היא הפוכה וכפי שכתב בנו בתולדות חייו שכל מה שהניח הוא משום היושולמי קדשים שהוברר כמזויף, ובלא זה לא היה מניח וז"ל הספר כל כתבי החפץ חיים קורות החפץ חיים מבני מור נ' אריה לייב הכהן אב"ד ארדון).

כן, לא הניח תפילין דר"ת, עד עת תקנתו בשני המלחמה, שהתגורר באוקריינא, שם אף קנה תפילין דר"ת, והניחה עד הסתלקותו וחשבתיו כי הניחם, לצאת דעת החסידים שישב בקרבם, שבעיניהם הוא דין גמור, וזו שאינו מנית, הוא בבחינת קרקפתא וכו', ויאכא חילול כבוד התורה, אמנם בשגלי אותו פעם, ענה לי כי בירושלם שנתגלה מחדש על מס' מנחות מפורש בו הוחתם, לדעת ר"ת, וע"כ הלך להניחם, אמנם אם מפני זה כבר נודע, כי הירושלמי הזה הוא מזויף, וגם מר אבא שלא מיהר להסכים על זיופו עוד לכסוך דין איני ממנו, כאשר הרעדתי, כי המוציא לאור הזה, הוא יזיפן מפורסם עד שגמריש שנים לפנים, קודם שהרעיש את העולם במציאתו, וכבר נרדף על צוואר אז, במכ"ע המליץ משונות תרנ"ב ותרג"י, על זיופיו הרבים, ועל אומנתו הנפלאה, בחיקוי כתבים, אז רפו ידי, ולא הזכיר אותו שוב.

ב' בענין מוש"כ בגליון האחרון של אליבא דהלכתא בענין זמן תפילין דר"ת מצ"ב דברי הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן בקובץ שערי הוראה ח' והדברים פשוטים וכרוכים.

זמן הנחת תפילין דרבינו תם

כבוד ידידי הנכבד והנעלה, האי גברא רבא ויקיאר, הרב הגאון המופלג ... שליט"א

אחדש"ת פאלך בארבה, אודות מ"ש מעכת"ר שליט"א בספרו החשוב בענין הנחת תפילין דרבינו תם בזמן שעדיין יום אין בין הממשות לשיטתו של רבנו תם, דכיון דלשיטת רבינו תם גופיה עדיין היום יום ממילא יכול הוא להניח את התפילין דאזולן וקיימן בשיטתיה, עכ"ד.

לענ"ד הדברים מזהירים, דאזו כוונת המניח הוא לעשות נחת רוח ל"רבינו תם בעל התוספות", ואכן אולי, הרי כוונתו הוא לית מספק מצות תפילין שלפי שיטה מסויימת של רבים מהראשונים [וביניהם יש גם את הרבינו תם ששל שמו מן נקראים] דסביר הכי, וידוע מה שכתבו הקדמונים לזכירתו אז היתה מועלת בכלל ישראל לאמכואר בשם הגדולים ואכמ"ל בזה, ולכן דרצונו לצאת לאי המצוה מספק מה יתן ומה יוסיף אם רבינו תם מקיל בעיניו הזמנים. [ובכה"ג לא אולטין בתר שמא אלא בתר טעמא ולאו שמאם האי גברא נמנה על אלו שנהוגים כדעת רבינו תם בכל מלי ועכ"פ במילי דאורייתא, שפיר מציון למימר דלענין כל מילי דמוספקא לן יש לו להחמיר ולמילל בשיטת רבינו תם, ובאמת אף לענין תפילין דרש"י נמי יצא לו להחמיר אם לא הוסיפה להניח לפני השקיעה, כדי לצאת מספק ידי מצות תפילין דאורייתא, אבל מי שאינו מאמיר אף בדאורייתא כשיטת רבינו תם ובכל דבריו הוא נוטק כשיטת הגאונים בין לקולא ובין לחומרא, א"כ מהיכי יתיני נימא ידיח תפילין בשעה שהוא כבר לילה אצלו לכל דבר. [ועיין כעיי"א באג"מ שו"ת יור"ד סי' י"ח אות כ"ו, ואכמ"ל].

ובר מן דין הלא תפילין דרבינו תם שאנו מניחים אלו כלם כשר לשיטת ר"ת עצמו, וכבר העירו בזה בנוב"ח תנינא או"ח סי' ד' ובישוע"י סי' ל"ד ס"ק א' אמאי לא חשו לדעת ר"ת במנחות דין לג' ע"א בתוד"ה אין דעבידא, להפרישות צריכים להיות שוכנות, וע"ש, ועוד חלק מפילין דר"ת דידן משיטת ר"ת, בלדטופת הלשיתית דלדידן חסר וי"ו אחרונה כמשכ"ר

הרמב"ם פ"ב מתפילין, ולד ר"ת הם הוא חסר ב' ויז"ן כמשכ"ר בתוס' מנחות ל"ד והרא"ש בתיוקן תפילין, וכו' הפוסקים דצ"ל שהכריעו לחוש לד' ר"ת בסדר הפרשיות שיש עוד גאונים הסוברים כרבינו תם, ומשא"כ בשאר דברים דר"ת ויחידא בזה, ועכ"פ פשוט דלא שייך כלל הני תני מילי להדדי דוי"ק.

בברכה מרובה וביקרא דאורייתא.

אל כבוד מעלת כבוד הרבנים מחברי הגליון המאיר עיני חכמים אליבא דהלכתא: בראשונה עלי להודות לה' על שזיכני ליקח חבל בהרבעת תורה מופלגת זו בגליון זה, אשר נקרא אלפלים ולרברבות בפני עמלי תורה ודורשי מצפוניה להלכה למעשה, יתן ה' ויזכה אתכם להמשך להאיר את אור חכמתו, להיות שלוחא דרחמנא להחכים את עם קרובו בתורתו הקדושה, ושכרכם כפול מן השמים על כל עמליכם המופלגת עד אין סוף. ועתה באתי להעיר על דברי מורינו ראש השיבה הגאון רבי יעקב שמעל וילה שליט"א, [המאצל מרוחו עליו יומם לילה ומאילן לו כנול ברוח ובגשם], אשר האריך בענין הכוונות בסדר האותיות בכתבית שם הויה, גם הביא שם דברי מוה"ר יעקב פראג'י [אשר הובא בגינת ורדים או"ח כלל ב' סי' י] בענין מה דאיתא ביומא לח. שכן קמצר היה נוטל ד' קולמוסים בין ה' ידיו וכותב בכולם בבת אחת, וברש"י מבואר שהיה זה בכתבית השם, והרי בכה"ג ליכא כוונה בכתבית השם על סדר האותיות, [דברי הגינת ורודים הובאו בדברי הגרע"א לענין אחר דלדקלמן], וכתב שם ליישב בכמה פנים, ובקובץ במקצילא חוברת כ"ה האריך בזה הרבה על דרך הנסתר ועל דרך ההלכה, והנה לעניותי לא יציתי לע"ע ליאור באור החיים של תורת הר"ן, אך אמרתי להביא דברי רבותינו האחרונים אשר נחלקו בענין הני"ל אם אכן היתה כתיבית השם בבת אחת, ואם חשיבא כסדרן לענין כתיבית

סת"ם, ובהו החלי בעזה"י.
במנח"ח [מצוה תל"ז שם] הביא להקשות, איזו מעלה היתה בזה לכתוב אותיות השם בבת אחת, וכתב דהנה דין הוא שכתבית אותיות השם צריכה להיות כסדרן, ואכ"כ יקשה האריך כותבין שם הויה, והרי יש בזה מחיקת השם, דמאז שכתב ה' נתקדש השם, ושוב שכתבו ו' הרי זה מוחק את השם, ועכ"כ דכיון דאי אפשר בעידינו וכמשכ"י, אך בן קמצר שהיה יכול לכתוב כל אותיות השם בבת אחת, יש בזה מעלה ועדיף טפי:

[ובשו"ת נשאת בנינים סי' צ"ט] וכתב "מבואר שהיה זה לכתוב את שם הויה בבת אחת, שיש בזה סוד וקדושה רבה יותר מבשם שנכתבו אותיותיו זה אחר זה, ואם כן הוא דין נמי במלאכת הדפוס שלנו שגדפיס כל הדף בבת אחת, שמעלה יתירה וקדושה רבה הוא בהאזרות, עכ"ד, ובשו"ת מהר"ץ חיות סי' י"א ד"ה וימש' הרב) כתב דמעשה דין קמצר היה באמת כמעשה הדפוס שמדפיס כל השם בב"א].

[דברי המנחח"ח צ"ע, דלכאור עדיין יש אפשרות לכתוב שם הויה כסדרן באופן שיש בזה מעלה מחיקת שם ה' והוא שיתחיל לכתוב י' ואח"כ ד' (מתוך ה') ואח"כ י' (מתוך ו'), ואח"כ ישלים אות ה' ו', דמתחילה היה כתוב יהי ואח"כ יכתוב אותיות הוה, ומה שכתבו תחילה אות י' אינו מגרע דין כסדרן, שהרי גם כשכותב כל האותיות ביזו בב"א, נמצא שכותב תחילת אותיות אחרונות לפני נסויים כתיבת אור ראשונות, [וע"ז].

ברם, הגרע"א [יור"ד סי' רע"ו סי"א] הביא דדעת הגינת וורדים [או"ח כלל ב' סי"ב ורי"ג] והשט"מ צדקה [סי' ב'] דצריך לכתוב אותיות השם כסדרן, וכתב הגרע"א [יור"ד סי' ב'] בשם הויה שבה הוא דס"ל להפוסקים שצריך לכתבו כסדרן עכ"י המבואר בזהוה, אכן בשם אליהם אין הכרח כלל שצריך לכתבו כסדרן, ומפורש כן בא"ר [סי' ל"ב סקל"ג] ובנוב"י מהדו"ת [יור"ד סי' קע"א] דבכתבית שם אליהם איצ"ל כסדרן, עכ"ד.

[ואמנם ה'הגאון מו"ח אש"י ווייל בן הקרבן נתנאל] בנודע ביהודה מהדו"ק [יור"ד סי' ע"ה] נקט דאף שם אליהם צריך לכתבו כסדרן, ואף אותיות כ"ם הנטפל לאלהים צריך לכתוב כסדרן, והנו"ב שתיק ליה שם].

הלא מעתה לא הועיל במנח"ח בתירוצו אלא בכתבית שם הויה, דבזה שפיר י"ל שצריך לכתוב כסדרן, כמו שמצינו כמה פוסקים שכתבו כן, אכן בכתבית אליהם לא מצאתי לע"ע שצריך שיתאזיתו יוה וכתובות כסדרן, ובהו שוב צ"ל דאחר שכתב אל', ומוספין וכותב אות ה', הר"ן מחיקת השם דמעתי כתוב אלה, [דשם אילוה נכתב עם ו', ובכתבית השם אליהם אין כותבין ו', ונמצא דבכתביתו מוחק שם אל], וכז"צ ע"ע.

[ואמנם בזה נראה לפלפל בדבר נפלא, דהנה במקרא כתבתי דבפשטו יש ליישב קושיית התנאים דאין כאן מחיקתו של כתיב אל, עיקר, דכיון שהיה בדעתו לכתוב שם הויה, א"כ מה שכתב בתחילה יה אינו מתקדש בקדושת השם, כיון שאין תכנינו לקדש שם זה, אלא ד"ל הדמנח"ח שפיר הקשה, כיון דעיקר קדושת שם יה בא לו מחמת התחלת שם הויה, ולכן אין ככוונתו לקדש שם הויה עכ"ז שם יה מתקדש, אשר כז"י אינו שייך לענין אל, דאינו קדוש משום תחילת שם אליהם, ואכ"כ בזה שפיר הדרינן לסברא ה"ל דכיון שנכתבין לכתוב שם אליהם ממילא לא נתקדש שם אל כי שם אחר הוא, ורק כלפי כתיבית שם הויה הוא שנתקשה [מתנח"ן].

גם יש להקשות היאך כותבין תיבת אליהינו, דאחר שכתב אליה כותב נ' ומנחק השם, באופן דמשמע מכל זה דאין זו מחיקת שם [והאחרונים דנו להחיר משום דאיצ"י דרך השחתה, ע"י בבית יצחק או"ח סי' י], ובספר קטת הסופר חקירה י' הביא דברי המנח"ח, והשיב עליו דהא אין כוונתו לכתוב בתחילה שם יה, אלא שם הויה, ואכ"כ כתיבית וה אינו קלקול אלא תיקון.

ובבית יצחק [או"ח סי' י' סק"ט] הוכיח דכל השמות צריכים ליכתב כסדרן, ומשכ"ר המא"ח [יור"ד סי' ל"ב סקנ"ב] דז"ל, לא יעשה הקשרים אלא לאחר שעשה השי מתפילין, ואח"כ עשה הד', ואח"כ ה', כסדר אותיות השם, הרי מבואר מדבריו דאף בקשרית שם שדי ע"ג הרצועות צריך שיהא כסדרן, [ובשו"ת מהרש"ם או"ח סי' ט' ד"ה והאיתא כתב דאיצ"י כוונת הרמ"א, שנקטו כדן לסימנא, וטעם הקדימא הוא וטעמא אח].

ובדובב משרים [ח"א סי' י"ח סק"ג] הביא שבדברי חיים הוכיח מסגויא דיומא שם [גבי בן קמצר] דאין דין לכתוב את השם כסדרן, והיינו להיפוך הגמור מדברי המנח"ח, והיינו משום דס"ל דאם היה צריך כסדרן, הרי שכשעשה בבת אחת אינו נחשב כסדרן, ודלא דעת המנח"ח שכתב דאם נעשה בב"א שחיב כסדרן, וכהמשאת בנימין ה"ל.

ובמ"א [סי' ל"ב סקנ"י] דן בכתבית סת"ם ע"י דפוס, וכתב וז"ל, דבתפילין ומוזותו דבעינן קדש אין לעשות בדפוס כי פעמים ודפס אות שני לפני הראשון וכו', עכ"ד, הרי מבואר מדבריו דבב"א הוי כסדרן וכשר.

ובספר נפש חיה [יור"ד סי' פ"א] [הביאו הגאון משהטעבין], הביא דברי התוס' דבמורה ד' ד"ה [ואמתן] שאם הפרשי תרומות ומעשרות בב"א עובר משום משנה דרוב המעשרות הרי דבב"א לא הוי כסדרן, והנה התוס' כתבו דלאו ליכא ורק עובר בלאו, ומוכרח מדבריהם דהלוא הוא כלפי האחרו, ובב"א ליכא איחור, והעשה הוא קיום המעשרות כתיקונן וכסדרן, ובב"א אין זה כסדרן, ולא ב' בציונים לתורה כלל ל"ה.

ושם בציונים לתורה ציון למשכ"ר ביום תרועה ר"ה לז: בפלוגתא רש"י ותוס' [ד"ה מתשעה] בדיון מי שטעמך תקיעה התרועה בב"א אם יצא וכתב דאפשר להקטין שאני בעינן שתהא לפני התרועה ולאחריה, ועינן בהנבואות שור [סי' ט"ז] בדיון השוטים אותו ואת בנו בב"א, אם עובר או לא לוקה, [ועד דנו האחרונים בזה מימאנו נ', ומה שהוכיח הגאון מטשעבין מהתוס' בסוטה י: ד"ה (כתבה) לעניותי תמוה].

ובקבוץ"ש פסחים ת"ו אות ר"ה חקר, דהנה קי"ל דקרבן תדיר קודם לשאינו תדיר, מעתה יש לחקור האם אפשר להקריבן ביחד, ושורש הספק, האם דין הוא שהתדיר יקודם לשאינו תדיר, או רק שלא לאחר התדיר.

[ויש לחלק בזה, בין דין קדימת קרבן תמיד לשאר קרנותו, לבין קדימת שאר ענייני התדירים, דתמיד שאני שדיו אין שיראה התמיד קודם לשאר קרנותו, וגם הוא דין בכל הקרנות שיוקדם להם קרבן תמיד, ובהו שפיר י"ל שדין אלו להקדים התמיד, אך בשאר מצוות ששנזמזמות לפניו מצות תדיר ושאינו תדיר, הרי אין שום יזקה בין שתי המצוות לזין דדין הרי שיראה התדיר קודם לשאינו תדיר, ואך במקרה הוא שנזמזמו שניהם לפונדק אחד, ובהו עיקר דיון שלא לאחר התדיר, ובבת אחת שפיר זמין].

ועינן ברבד"ז [או"ח סי' ב' תלפא קמ"ב] דדנת תפילין של יד ושל ראש בבת אחת שפיר דמי, ושם נאכסר לדון דדין דילץ מקרא שיש בזה דין סדר, יש

שו"ת בהלכה

קדיש יתום וברכו בלחש

בקדיש וברכו צריך שיהיו עשרה ששומעין ועונים, ובלי זה לא יוצאין בזה חובת קדיש כלל ואין לענות אחריו, שיסודו של הקדיש הוא רק בציבור והיינו עשרה שומעין, ואם אין עשרה שומעין הוי כקדיש ביחיד שלא יצא ואין עונים אחריו. ולכן צריך האבל ליהדר לומר הקדיש בקול רם בכדי שישמעו הציבור.

והדין מפורש בשו"ע סי' קל"ט (סעיף ו') לענין ברכו לקריאת התורה והברכות, שאם אמר בלחש הוא טועה, ומסיים המחבר ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם, ובלחש היינו כשאין עשרה שומעין (עיי"ש בביאור הגר"א ובמג"א), וביאר שם המג"א דכשאומרו בלחש הוא כאומרו ביחיד, ומסיים דה"ה לקדיש וברכו דאין נאמרים ביחיד אין לאומרו בלחש, והביאו המ"ב שם (וע"ע בה"ל ס"ס נ"ז).

ונראה שאפילו לשיטות הסוברין שם שלא צריך לחזור, היינו דוקא בקריאת התורה, שלדעתם בקריאת התורה בציבור אין צריכים הציבור לשמוע אמירת ברכו והברכות על מנת לצאת, שהחויב בברכו וברכות הוא רק על העולה, (וכן המנהג שאין הציבור מדקדקין לכוון לצאת בברכות), רק כיון שזהו דבר שבקדושה חייב העולה לאומרו בקול באופן שהציבור ישמעו, וכיון שהמצוה הוא רק על העולה, לכן ס"ל דבדיעבד אינו מעכב אם אין הציבור שומעים. אבל בעלמא בכל דבר שבקדושה, לכל הדיעות יסוד מצותו הוא על הציבור (שעל ציבור בני"י יש מצוה לקדש שמו יתברך) ואינו כלל מצוה על היחיד, ולכן לכו"ע הוא לעיכובא שיהא באופן שעשרה שומעין, ובלי זה אין זה קדיש כלל.

ומה עוד שבשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ט ד"ה עוד אני) מבאר שעיקר מעלת קדיש עבור הנפטר, הוא לא בעצם אמירת הקדיש, אלא בכך שעל ידו עונים יהא שמיה רבה, ואם אין ציבור שומעים ועונים אין לנפטר שום זכות בקדיש שלו, ולכן משבח את מנהג האשכנזים שמחלקים את הקדישים בין האבלים שלכל אחד תהא זכות קדיש בשלימות, ולמנהג ספרד שכולם אומרים ביחד את הקדיש, נראה טעמם שעדיף באופן שימנע מחלוקת אע"פ שהזכות תהא לשניהם בשותפות ולא ליחיד לבד, [וע"ש בחת"ס שמביא מהיעב"ץ ששיבח את מנהג הספרדים, ותמה על מנהג האשכנזים שלהם התורה בירושה מעולם, שהרי אמרו חז"ל שרבים העושים מצוה עדיף מיחיד ע"ש]. ועכ"פ חזינו מזה גודל החיוב לומר את הקדיש בקול, שבלי זה אין לו את עיקר מעלת הקדיש, שהרי אין עונים אחריו.

וביותר הרי דבר שבקדושה נאמר בעשרה דוקא ואסור לומר בפחות, ואם אומר בלחש באופן שאין עשרה שומעין, נהפך הקדיש מזכות לחובה ח"ו, שאומר דבר שבקדושה שלא בעשרה, בזמן שמצותה בעשרה ואסור לומר ביחיד.

והמנהג הנכון הוא כשיש כמה בעלי חיוב ל"ע שרוצים לומר קדיש, שכולם מתאספים למקום אחד ואומרים ביחד, ואז אף אם אין שומעים אחד מהם, מ"מ כיון שאמר עמהם ממש, כשעונים הציבור מתכוונים לענות על כולם ומועיל, וכן מביא ב"כף החיים" (סי' נ"ה ס"ק ל"ב) מנהג המקובלים שאמרו בלחש ומועיל, ומביא חולקין ע"ז, והכוונה של המקילין רק באופן שכולם אומרים יחד, אבל מה שיש שנהגו שחוטף קדיש ואומר בלחש לעצמו ולא משגיח כלל אם עונים עמו, חייבין לבטל מנהג נפסד זה, ויתאספו יחד כמ"ש, וכדאי היא הטיחא להתאסף כדי לזכות בקדיש כהלכתה באופן שיועיל

לנשמת הנפטר. (וע"ע מש"כ בח"א סי' ק"ג ובח"ב סי' מ"ב).

והיום הותרה הרצועה, ורבים אומרים קדיש במקומם, ואין עשרה שומעין ממנו, ורע הדבר לפי שקדיש הוא דבר שבקדושה וכשאומרו בלי עשרה יש בזה איסור ח"ו, שאין לנפטר בזה שום זכות, רק צריך לאומרו בקול רם, ועדיף שיאמרו ביחד ממש כל האבלים וכמש"נ.

תחנון בשחרית כשהחופה בערב

במה ששואל על המנהג אצלינו בחתן שחופתו היא באותו יום רק בלילה, כמו בימי החורף וכדומה, אם אומרים תחנון כשהחתן בבית הכנסת בשחרית אף שאינו יום החופה או לא.

הנה העיקר נראה שאומרים תחנון כיון שאינו יום החופה, מיהו המנהג בהרבה בתי כנסיות שלא מחלקים, ואפילו כשהחופה בלילה אין אומרים בבוקר תחנון כשהחתן נמצא שם.

ולע"ד יש מקום ליתן טעם לפטור גם כשהחופה בערב, דכיון שהיום שקודם החופה הוא כיום כיפור אצלו שצם ועסוק בתפלה ותחנונים ובזה מתכפר לו, הוי כיום טוב אצלו שזכה לכך, ולכן מביא במג"א (סי' קל"א ס"ק י"ב) מהתה"ד שמנהג ריינוס שכאשר החופה בע"ש, החתן יוצא מבית הכנסת ביום חמישי (שהוא יום שקודם יום החופה) קודם רצה כדי שהקהל יאמרו תחנון, ומשמע שהחתן גופא פטור, שעוסק הוא אז בתפלות ותחנונים כיום כיפור והוי יו"ט אצלו, אבל אין לו למנוע מהקהל ולכן יצא, ואף שמבוי שם במג"א דאם לא יצא אומרים תחנון מלבד ביום החופה, אבל נראה שביומו והיינו כשהחופה באותו יום בלילה, שהיום הוא עיקר זמנו, מסתברא דאלים ופוטור את הקהל מתחנון כיון שאצלו הוא יום טוב כיום כיפור, (אבל ביום המילה המוהל וסנדק פוטרים רק בשחרית, שאצלם הוא יום טוב רק לשחרית ולא למנחה כיון שנוהגים למול בבוקר).

ובמג"א שם מבוי שאם החתן נמצא אצל הציבור ביום חמישי אמרינן לחתן שיצא ואולי גם כאן ראוי לחתן שיצא, אבל אם נמצא שם נראה שאם אינם אומרים מפני שמשותתפין בשמחתו שהוא יום כיפור אצלו, אף שאינו חויב עליהם יש להם על מה לסמוך, וכל אחד ינהג כפי המנהג בבית הכנסת.

סוף דבר אם החופה בערב החתן בודאי לא יאמר תחנון שעת רצון היא לו היום וראוי לו להוי אצלו כיום שמחה שזכה לכך, וראוי לו לצאת כדי שהציבור יאמרו, ואם נשאר, מסתימת הפוסקים נראה שחייבין לומר כיון שאינו יום החופה, אבל אם נמנעין לומר וכמנהג בכמה מקומות יש להם על מה לסמוך.

מוהל שמתפלל במנין מסוים בכל יום אם פוטור מתחנון

בנידון שאלתו אודות מוהל שיש לו יום יום כמה בריתות, ומתפלל בבית הכנסת ומונע מהם אמירת תחנון לגמרי, ומעלת תחנון רב מאד וכמבואר בפרע"ח, שנעשה בריה חדשה, ונותנים לו עוז ללחום נגד היצר הרע, ושכל בתורה, ואין חטא בא על ידו וכו', וברמב"ם (פ"ה דתפלה) נראה שזהו השתחואה ושייך להתפלה גופא שפועל שיתקבל, וכאן נמצא שמבטלין אצלם לגמרי תחנון בזה שמוהל קבוע מתפלל שם ומונעם מתחנון כל יום.

והנה עצם ההלכה שלא לומר תחנון כשיש חתן או מילה או יום

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

שמחה, נראה שהטעם הוא משום שבאמירת תחנון צריך לכוון לומר בדביקות ובבכייה כמו שאומרים שמע ה' קול בכיי, וכ"ש אם אומר "לדוד אליך ה' נפשי אשא" שצריך לכוון למסור נפשו, וכשיש שמחה אינו זמן לבכות אלא יש להשתתף בשמחתו עמו, ומסברא היה נראה שאם אומרים תחנון במהירות ובלי כוונה גדולה אין צריך להמנע מלומר בשמחת חתן או מילה, אבל הפוסקים לא חילקו ונשאר בזה"ז הדין שלא לומר.

אבל נראה שאם יש לו מילה יום יום, הרי המצוה אצלו היא דבר תדיר, ואין זה שמחה עבורו כמו דבר הבא מזמן לזמן, וחביבה מצוה בשעתה הוא דוקא כשזוכה מזמן לזמן ולכן מברכים עלה שהחיינו, אבל אם מל תדיר, לא מצינו שחייבין לשמוח עמו תדיר.

וכן נראה שמעיקר הדין המוהל והסנדק פוטרים לציבור כשזהו שמחתם, והיינו כשהמוהל מל לאחד מבני הציבור שזהו שמחתם, אבל מה שיש לו מילה במק"א אינו פוטור אותם, ומ"מ כיון שנפילת אפים רשות נהגו לפטור תמיד, ומ"מ היינו דוקא באקראי, אבל אם זהו תמידי ואינו שייך להם, אין למנוע מהם אמירת תחנון.

ואם כי חילוקים אלו לא נתבארו בפוסקים, וגם עיקר נפילת אפים היא רשות, והקילו בזה הרבה, מ"מ לא שמענו להניח לציבור שלא לומר תחנון בקביעות כמעט יום יום, וגם נראה שכשאינו מודיע לציבור שיש לו מילה מעיקר הדין צריכים הם לומר תחנון, ולכן בכה"ג שיש עוד ספיקות ראוי לו לצאת החוצה, או שלא יודיע להם, ואז הוא מזכה הרבים שאין מפסידים תדיר תחנון, וממילא יאמרו תחנון, וכה"ג נראה שנאה הדבר ויאה, אבל גם בלי זה כאשר הוא תדיר אצל מוהל או סנדק אחד, יש צדדין הרבה שאינו פוטור וכמש"נ, ובפרט כשמל בשכר וכמו שנהגו היום, שכבר הערנו בח"א (סי' קל"ה) דנלע"ד העיקר לדינא שאינו פוטור מתחנון (שהשמחה אצלו היא שמחת המצוה ביחד עם שמחת פרנסה שמשגיג ע"ז, ובזה לא מצינו חיוב להשתתף עמו, ואדרבה מפורש בפוסקים דאף שצריך לקרוא לתורה בר"ה להתקוע ובעל מוסף, מ"מ כשנוטל עבור זה שכר אין צורך לקרוא אותו וכמבואר במ"ב סי' תקפ"ד (ס"ק ט'), וכן כאן כשכוונתו גם בשביל שכר אינו יכול למנוע מהם תחנון לשמוח עמו) שפיר ראוי לו לצאת ולא להודיע.

[ובעיקר הדבר אם ראוי ליקח מוהל בשכר, לכאורה נראה דאין ראוי ליקח אלא מוהל שמל בחינם שמפוי במג"א (סימן ל"ח ס"ק ח') דמצוה בשכר אינה מצוה גמורה לפטור מצוה אחרת מדין עוסק במצוה, ואם כן יש הידור ותיקון במוהל שאינו נוטל שכר, שאז המוהל מקיים מצוה גמורה כשמל, אבל מאידך גיסא אם הוא שלוחו בשכר עדיף, מפני שאז אינו שליח גרידא אלא פועל, ועדיף משליח כמבואר בש"ך (ח"מ סימן ק"ה ס"ק א'), וגם להרבה פוסקים לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו כשמשלם לשליח שכר, וכן לרדב"ז פ"ו דשבועות (ה"ט) עדיף בשכר שאז המוהל נזהר טפי, ועיין מה שהארכנו בזה במוע"ז (ח"ח סי' קפ"א), וב"הלכות הגר"א ומנהגיו" (סי' ק"ה), וע"כ נראה שראוי ליקח מוהל שמל כל אחד בחנם כבשכר ואינו דורש שכר, אבל כשנותנים לו שכר הוא מקבל, ויקצוץ עמו את השכר שאז הוא נחשב כפועל, וגם המצוה היא מצוה גמורה כיון שמצד עצמו ידוע שאינו מקפיד על שכר ומצוי שמל בחנם].

נערך ונמסר ע"י נכדו הרב י.ש.

מלומדי כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

חדש בהוצאתנו

ספר

קורא הדורות

סדר ומנין גדולי הדורות,

חיבוריהם, וקורות ימיהם

לרבינו דוד קונפורטי זלה"ה

[שע"ז-תל"ז]

עם הגהות ג"ע החיד"א ז"ל

מהדורה מושלמת ומפוארת

מפתחות מפורטים, ומבוא מקיף

הוצאת "אהבת שלום" טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

לקראת ימי הפורים ניתן להשיג במשרדי ההוצאה

מגילת אסתר

עם ביאור

שמן המור

להגאון המופלא

רבינו אהרן אביוב זלה"ה

תלמיד חבר למהרשד"ם ז"ל

ואב"ד שאלוניקי

יו"ל מחדש ע"פ דפו"ר שאלוניקי שס"א

הוצאת "אהבת שלום"

טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

הגיליון הבא יעסוק בהלכות קריאת ספר תורה, סימנים קל"ד - ק"מ

<p>רמת בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20</p> <p>בית וגן - בבית הכנסת "מנחם אברכים" רח' חיד"א 21</p> <p>רמת שלמה - בבית הכנסת "אדל יוסף" רח' הרב זולטי 8</p> <p>ברנפילד - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21</p>	<p>אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24</p> <p>חומנה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6</p> <p>ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12</p> <p>רמות - בבית הכנסת "מנחם אבות" רח' שירת הים 5</p>	<p>תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17</p> <p>נה יעקב - בבית הכנסת "יחזקל ניסים" תניני הישיבות רח' זווין</p> <p>גאולה - בבית המדרש "עין החיים" רח' בני ברית 18</p> <p>ארוי הבורה - בבית המדרש "שער מרדכי" שכ' ארוי הבורה 47</p>	<p>בני ברק - בבית המדרש תניני הישיבות רח' עזרא 60</p> <p>רבנסים - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36</p> <p>קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' תיבות הושפט 2</p> <p>גבעת שאול - בבית המדרש משכן באב"ד רח' בעל השאילות 20</p>
--	--	---	---

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. כתובת למשלוח הערות והארות: ת"ד 50526 ירושלים. פקס: 02-5370088